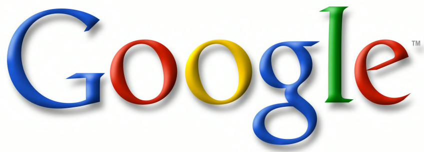




SEBRANÉ SPISY

KARLA HAVLÍČKA.

Vydány nákladem Svatoboru.

Svazek I.



V PRAZE.
Tisk Jaroslava Pospíšila.
1870.

Ředitelstvo Svatoboru chystajíc se oslaviti památku **Karla Havlíčka** pomníkem na hrobě jeho nemohlo se tajiti s tím, že by jméno Havlíčkovo vyhledávalo ještě jiného, účinlivějšího uctění. **Spisy** jeho, drahocenné pozůstatky mocného ducha jeho — rozptýleny jsouce po různých listech veřejných a některé posud chovány v rukopisech — byly po tuto chvíli obecenstvu pokladem těžko přístupným, ano skrytým. I uznalo ředitelstvo Svatoboru za vhodné, aby mimo pomník z kamene a kovu postavil se mu touž dobou i pomník živý vydáním spisů jeho.

Pan dr. Brauner, poručník dcery Havlíčkovy, s nevšední ochotou postoupil ředitelstvu právo k jednomu vydání spisův těchto. Kommissí ředitelstvem v té příčině z pp. K. J. Erbena, Jana Krejčího, Ferd. Schulze a Václava Zeleného složená učinila po bedlivém uvážení ředitelstvu návrh, aby spisy Havlíčkovy vydaly se v dvojím díle, z nichžto by první obsahoval spisy **mimopolitické**, druhý pak **politické**; první svazek měl by pak vyjíti jednou dobou s odhalením náhrobku.

Při tom vyslovila se kommissí výše řečená, že by některé plody básnické neměly do tohoto vydání pojaty býti, buď že se dotýkají osob žijících, buď že z jiných příčin vydání jich na ten čas za nemístné se pokládalo.

Ředitelstvo Svatoboru schválivši všecky návrhy sobě podané vzneslo péči o uspořádání spisů Havlíčkových na

podepsaného jednatele svého, jemuž se ochotností slečny Zděnky Havlíčkovy dostalo k užití celé literární pozůstalosti jejího otce. Také velezasloužilá spisovatelka naše paní Žofie Podlipská laskavě zapůjčila sešit básní Havlíčkových vlastní jeho rukou psaných.

Spisy tuto podané otištěny jsou nejvíce ze samého rukopisu Havlíčkova; z básní jenom „Tyrolské elegie“ a některé menší politické nejsou vydány z rukopisu: text Tyrolských elegií podává se tu dle opisu srovnaného s prvním úplným vydáním, ježto vyšlo česky literami ruskými i s ruským překladem r. 1860. v Petrohradě péčí p. Hilferdinga. „Obrazy z Rus“ vzaty jsou kromě článku „Cizozemci v Rusích“ též z rukopisu, pročež odchylky od textu v „České Včele“ r. 1845. vytištěného na rukopise samém jsou založeny. Také kritika o „Posledním Čechu“ a „odpověď“ podává se dle rukopisu, jakož i z článků satyrických „Besední čtení“. Listy Havlíčkovy jsou otištěny věrně dle vlastních listů jeho. —

Výbor politických spisů Havlíčkových vydán bude dle usnešení ředitelstva Svatoboru, jak mile zrušeny budou nálezy, jimiž některé z nich jsou zapovězeny.

V Praze dne 5. května 1870.

Vácslav Zelený.

Několik slov o spisech zde podaných.

Život Havlíčkův, jakkoli krátký, jest tak bohatý a rozmanitý, že by byl hoden bedlivého a důkladného uvážení, i kdyby mu utrpení posledních let nedodávalo záři mučennické.

Neodolatelná touha pudila již dvacetiletého mladíka na vzdálený východ k neznámým po tu dobu bratřím slovanským, a vrátiv se s hojnými vědomostmi do vlasti octl se za nedlouho v proudu života veřejného, jenž jej nesl k několikaleté úsilné činnosti za právo národní, k nehynoucí slávě a předčasné smrti.

Literární činnost Havlíčkova nabývá pak tím zvláštní zanímavosti, že vyrostla přirozeně z mohutné jeho osoby. Všecko, co napsal, každé takořka trhnutí pérem vychází z hloubi jeho povahy; nepsalť nikdy, aby čímkoli vyplnil prázdné místo v listech svých; chápaje se péra šel vždy za pudem svého srdce a rozumu, každý jeho spis jest zároveň pravým jeho skutkem.

Pravda tato bude nám nade všecku pochybnost zřejmá, pohlédneme-li na „*Básně*“ zde podané. Kdo bedlivě přečte tyto plody ducha Havlíčkova, má před sebou věrný obraz vnitřního jeho života.

„*Náboženství*“ (str. 1.) představuje nám mladíka myšlénkou náboženskou nadšeného, chovance dvou řádných duchovních, P. Jana Brůžka, někdy faráře, a P. Serbouska, kaplana v Borové. Zvláště farář Brůžek („starý vikář“ z Tyrolských elegií) byl bystrému chlapci i vychovatelem i prvním vzorem. Nadšená tato apostrofa ukazuje nám Havlíčka v tom rozpoložení mysli, které jej vedlo k studování theologie do arcibiskupského semináře Pražského. — Sluší si povšimnouti, že pod touto básničkou jakož i pod třetí (str. 2.) podepsal se H. pseudonymem *Blanický*, jehož v první době kromě jmen Borovský, Kohoutek (což jest žertovným výkladem jména Havlíček, Havel = Gallus), Mistr Havel užíval.

„*Óda professorům Janu Smutkovi a Janu Mařanovi*“ (str. 1.) jest zanímavou památkou z doby, kterouž H. trávil v semináři Pražském, složená a podaná jmenem vlasteneckých spolužáků, jichžto lásky a důvěry H. poctivou i příjemnou povahou

i snahami po vyšším vzdělání nabyl. Báseň tato, jediná v nížto Havlíček užil rozměru antického, jest i tím památná, že v ní velmi určitě a na ten čas i směle vyslovuje smýšlení své *slovanské*, ježto mladé „bystré Slovanstvo“ staví proti „vetchému západu“.

Že právě té doby smýšlení jeho o věcech církevních začalo se zcela měniti, zřetelně viděti jest z následujících veršíků (str. 2.), napsaných na druhé straně téhož papírku, na němž psána jest nadšená apostrofa „Náboženství“. Obratu tomu snadně porozuměti. Opravdové nadšení vedlo Havlíčka do semináře: chtěl se státi hlasatelem náboženství lásky, chtěl buditi, učiti, šlechtiti národ svůj, a k tomu viděl se mu stav kněžský býti nejpříhodnějším. Vida pak prázdný formalism, nerozumné pámbíčkování a nezřídka i liché farizejství na místě, kde se nadál zápalu za věc vznešenou, zošklivil si za nedlouho celý stav a odcházel z semináře s nemenší chutí než do něho vstupoval.

Z téže doby, z prázdnin po roce v semináři tráveném pochází i vroucí slovo lásky: „*Krásná dcero českých luhů*“ (str. 2.). Slyšeti tu horoucí výlevy první lásky, kterou zahořel dvacetiletý jinoch k ušlechtilé dívce, vynikající nevšedním vzděláním, sestře přítele svého. Milostný svazek ten, jenž nebyl nikdy leč nadšeným zbožňováním a velebením, přetržen byl dlouhou nepřítomností Havlíčkovu v Praze (od listopadu 1842. do dubna 1845.).

„*Dumka na Batelovském vrchu*“ jest nápodobení sentimentální poesie Mathissonovy, jehožto píseň „Schweigend in der Abenddämmerung Schleier“ H. za let gymnasijních zpívával. — V moravském městečku Batelově při samých hranicích českých zažil H. za let studentských mnoho šťastných chvil, bývaje v prázdninách hostem u tehdejšího faráře P. Slavíka, přítele rodičův svých.

Následujícímu žertu „*19. března 1845.*“ dostalo se zde místa hlavně z té příčiny, že jest to památka z nejšťastnější doby v životě H., když po návratu z Rus, v srpnu r. 1844., meškal v N. Brodě do dubna r. 1845. Vedle pilných studií jazyka českého zaměstnán byl činností, v nížto tehdy u nás na venkově záleželo hlavně *vlastenectví*: založil ochotnické divadlo, jemužto se stal velmi obezřelým ředitelem i hercem, půjčoval knihy české mládeži, učil žáky z nejvyšší třídy gymnasijní češtině a polštině a t. d. V tomto blaženém „vlasteneckém“ čase napsal tento žertík.

Všecky tyto „básně“ jsou zanímavé toliko jakožto první plody H., jako poučné příspěvky ku poznání povahy jeho. Jinak jest při následující:

„*Má hvězda*“ (str. 5.), která jest pravou perlou něžného a hlubokého citu, vyšlá z názoru v život již úplně proměněného; proti těžkému, dosti neobratnému jazyku předešlých jest tu řeč s podivením lehká a plynná.

„*Hrob*“ a „*Život věčný*“ jsou kusy z obmýšleného většího celku, jenž měl jednati o posledních věcech člověka, nepřišel však, pokud z pozůstalých spisů souditi jest, nikdy k místu. V přípise ku příteli praví o tom H.: „špekulace má jest přinutit lidi k smíchu nad tím, čeho se jinak obyčejně bojí neb alespoň neradi o tom myslí.“

Nejvzácnějším plodem Musy H. jsou „*Tyrolské elegie*“ (str. 8.). Nynějšímu pokolení jsou „elegie“ ovšem zanímavé hlavně předmětem, tím, že oblíbený muž opěvuje vlastní příhody své. Ale báseň tato nepozbude uchvacující moci ani tehdy, až osobní kouzlo, ježto nás neodolatelně poutá, pomine, až se bude čísti hlavně co dílo umělecké. V básni této hlavně jeví se působení mnoholetého pilného studium národního básnictví českého. Již r. 1841. počal se H. zabývati důkladně písněmi národními, jichžto zvláštní řeč, obrazy i rozměry byly mu nevyvažitelným předmětem pozorování. K tomuto studium přetrženému klopotnou činností novinářskou vrátil se pak v zajetí Brixenském s nevšední horlivostí a v zevrubných zápiskách čínících celou knihu zůstavil toho zřejmou památku. Jak se mu podařilo postihnouti ducha písní národních, ukazují skvěle „elegie“. Vynikají právě národní lehkostí a prostotou, přitom i mocí jazyka, s druhé strany pak zvláštní rozmanitostí tónu, jenž se ku předmětu co nejúžeji víže. Ačkoli nad celou básní se vznáší usmívavá ironie spisovatelova, jsou přece některá místa, zvláště č. V. loučení se s rodinou, VI. apostrofa k „Borovskému kostelíčku“ nejdojímavějšího rázu elegického, jiná, zvláště VIII., jsou pravzorem líčení komickoepického, k němuž u nás není dosud ničeho podobného. Nadějeme se, že jednotlivé obraty, pocházející z pochopitelné nevole spisovatelovy, nebudou nikomu urážkou; zdálo se nám býti povinností nevynechávati ničeho z básně, krom toho v nesčíslných opisech rozšířené. Velmi příhodným výkladem elegií tyrolských jest list Havlíčkův Fr. Palackému, psaný hned druhého dne po příchodu do Brixenu, z něhož viděti, že H. v „elegiích“ šetřil celkem historického základu v tomto líčení básnickém.

Po Tyrolských elegiích, líčících tak jímavě násilný skutek, jehož H. stal se obětí, položena „*píseň*“ (str. 18.), jížto odpovídá nepřátelům jej týrajícím a doufajícím v přemožení jeho ducha. Tak se vysvětlí hrdý tón vanoucí z písně této.

*

Následující písně politické „*Šuselka nám píše*“ až do „*My pole ořeme*“ (str. 18—23.) jsou pomněnky z r. 1848—1850. Písněmi těmito dle nápěvů národních skládanými razil H. dráhu tomuto básnictví, ježto od té doby tak bujně se rozmohlo, vedle mnohého nepatrného i nejednu vtipnou „písničku“ zplodilo a mysl národní v mnohé kruté chvíli rozjařilo a otužilo. Účinek písní těchto Havlíčkových byl velmi mocný; zejména pak nabyla „Šuselka nám píše“ váhy opravdu historické, jížto se kromě předhusitské „Zbyněk biskup abeceda“ nevyrovná druhá píseň česká. Rozlétlať se za několik neděl po celé zemi, vnikla až do nejnepřístupnějších vesnic horských a učinila „nový parlament“ v zemích našich na vždy směšným. Jméno muže touto písní zvěčněného bylo té doby v národě našem nenáviděno jakožto nejhoršího protivníka; od té doby se mnoho změnilo a František Šuselka za posledních let zjednal si v národě českém spravedlivé uznání, jsa z řídkých Němců Vídenských, kteří se z dějin posledních dvaceti let něčemu naučili.*)

„*Citlivá večerní píseň*“ jest perná parodie onoho básnictví chorobně sentimentálního, které se zdravému citu H. vždy z té duše protivilo, proti němužto namířen jest i „Milenců hrob“ (str. 219.). Parodie pěkné písně Čelakovského „Tys bratr náš“ obrací se jedině proti prázdnému „vlastenčení“ v letech čtyřicátých.

Nejdospělejším dítkem žertující Musy H. jest komická ballada „*Král Lávra*“. Látku vzal H. z irské povídky, kterou M. Hartmann v „Deutsches Museum“ r. 1851. („Briefe aus Irland“) uveřejnil. Báseň tato nejlépe svědčí o tom, s jakou pílí skládal H. básně. Nalézá se v jeho spisech základní plán celku, potom první vyvedení, plné oprav svědčících zvláště o snaze jeho učiniti verš obratným a plynným, a krom toho dvojí opis jeho rukou na čisto, jenž se jenom pořádkem slov na některých místech liší. Náš otisk jest dle posledního jeho opisu.

Překlady některé „*Paní Twardowská*“, „*Tři Budrysovci*“, „*Kozácká ukolébavka*“ a „*Sirotek*“ přijaty jsou zde jakožto památky pilného studování polského a ruského básnictví v létech 1842—1845. a zase v době Brixenské.

---

*) V opise této písně, z něhožto zde vytištěna jest, vynechána jest tato strofa poslední: „Hoj, festina lente,
nový parlamente!
my ti dáme
pro la . . . ku,
počkej saframente!“

Nejmilejší formou básnickou byl H. *epigram*; Martial a Lessing byli mu již záhy nejmilejšími básníky. Nejstarší epigramy jeho sahají až do semináře Pražského, kdežto se vtip jeho obracel hlavně proti všelikým neshodám a zlořádům u věcech církevních, se zvláštní oblibou pak obíral se s páterem *Rožněm* (Rostem), tehdejším spirituálem. Jiné zase týkají se tehdejších našich věcí národních a politických, zejména i sněmovních.

„Zdania i uwagi“ z Mickieviče svědčí, že Havlíček nalézal útěchu v studium tohoto básníka i za smutných dob Brixenských.

Z prosaických spisů Havlíčkových postavili jsme v čelo *„Obrazy z Rus“*. Jsouť ze všeho, co kromě věcí politických psal, již i rozsáhlostí nejdůležitější a i co do času, v němžto psány jsou, nejstarší. První tři články: „Svátek pravoslavnosti“, „Kupéčestvo“ a „Gulání“ vytištěny byly v „České Včele“ r. 1845. za redakce Štorchovy, poslední „Cizozemci v Rusích“ vyšel v Čas. musejním r. 1846. Obrazy tyto vylíčeny jsou pérem plným vtipu, svědčíce o nevšedním daru pozorovatelském mladíka 22letého. Že Havlíček pohlížel na veřejné věci ruské okem strany slavjanofilské, není se čemu diviti, byltě co Slovan smýšlením svým již z domova nejblíže této strany a krom toho žil mezi předními zástupci jejími v Moskvě. Professoři university Moskevské Pogodin, s nímžto do Rus přijel, Ševyrev, u něhož byl vychovatelem, Bodjanský, s nímž jediným mluvíval v Moskvě česky, byli tam nejbližší jeho společností a všickni byli Slavjanofilové, ano vlastním jádrem strany té, tehdy ještě téměř výhradně z učenců složené. Avšak samostatný duch H. uměl se dívati i *svýma* očima.— ze všech jeho obrazů ruských vane velmi přísný soud o tehdejších veřejných věcech ruských, hluboká nechuť k vládě císaře Mikuláše, jakož z druhé strany upřímná láska k národu ruskému, ovšem pak zvláště k vrstvám národním cizotou neporušeným, kupcům a sedlákům. V příčině té jsou velmi pěkným příspěvkem ku poznání jeho smýšlení dva listy z Moskvy psané, které jsme na ukázku připojili.

Pozornost obecenstva českého vzbudil Havlíček poprvé neobyčejnou měrou *kritikou* „Posledního Čecha“ Tylova. V 52. čísle „České Včely“ r. 1845. vydaném dne 1. července objevila se kritika tato, která jako blesk z čista jasna udeřila do tehdejších kruhů vlasteneckých a na delší čas pobouřila jejich obyčejného poklidu. Rozhodné odsouzení všeho literárního kamarádství, nemilosrdné bičování sentimentálního vlastenectví bez činů bylo by samo mohlo vybouřiti tehdejší kruhy naše, byť se kri-

tika nebyla ani dotkla nejoblíbenějšího té doby novelisty, jinak velmi zasloužilého, jenž byl ovšem i předním zástupcem výše dotčeného směru. Nebylof po tu dobu tak smělého skutku v literatuře naší: spisovatel mladík, nováček opovážil se vytýkati spisovateli staršímu, plnému zásluh, všeliké chyby a to se vší opravdovostí a s mnohým perným vtipem. Není divu, že počínání to naplnilo všecky podivením a ctitele Tylovy i hněvem. V takovém stavu věcí zdálo se Tylovi, žeby několika slovy s vysoka prohozenými smělého nováčka na dobro zničiti mohl. I učinil tak, několik pohrdavých vět ve „Květech“ mělo odbyti „komponistu jakéhosi Havlíčka“. Zmýlil se však Tyl v očekávání svém. Napsalť Havlíček soud o „Posledním Čechu“ po důkladných úvahách, konal o něm opravdové studie, jakož svědčí hojné výpisky z něho, v pozůstalosti H. zachované, kladoucí na jednu stranu pěkné, na druhou stranu slabé stránky „P. Čecha“. Nemínil tedy ustoupiti z pole bez tuhého boje. Dne 15. července (čís. 56.) vyskytl se v „České Včele“ článek s nápisem: „Odpověď p. Havlu Borovskému na jeho kritiku Posledního Čecha.“ Odpověď byla psána jako od třetí osoby nestranné, ježto slovy vážnými vytýkala Havlíčkovi, že se přenáhlil neuměje dosti oceniti ani předností tohoto spisu ani vůbec zásluh Tylových. V následujícím pak čísle 57. České Včely vytištěno dokončení tohoto přípisu, začínající se slovy: „atd. atd. atd.“ Odpověď ta ukázala se býti od samého Havlíčka, jenž se v druhé polovici přípisu s mnohem větší příkrostí obrátil proti Tylovi než v samé kritice a podepsal se všemi v boji tom utrženými jmény. Boj byl rozhodnut, Tyl nechal polemiky — a Havlíčkova pověst jako vtipného a smělého spisovatele byla pojištěna.

Co do kritiky o Vocelově „Labyrintu Slávy“, sluší doložiti těm, kdo by měli po ruce Č. Včelu z r. 1846., že ta část kritiky o L. Sl., která jest v č. 44., není z péra Havlíčkova, nýbrž J. Kaliny, pročež tuto se nepodává. H. nejsa spokojen s kritikou Kalinovou nedal z ní kromě začátku ničeho vytisknouti a napsal sám posudek vytištěný v č. 51. a 52. Č. Včely r. 1846., nehledě nikterak k tomu, co napsáno kritikem předešlým, ovšem pak ji zúplna ignoruje.

Z ostatních posudků H. má zvláštní zajímavost ten, jejž vyřkl o básních p. Kapprových. Zdání H. o postavení Židů u nás nenalezne nyní mnohých přívrženců; nechtěl, aby Židé v zemích českých hlásili se k národu našemu, majíť, prý, býti a zůstati národem zvláštním uprostřed nás, nemajíce nižádného účastenství života našeho duševního. Zdá se, jako by se byl H. obával, žeby přimísením se živlu cizího náš domácí pozbyl

ryzí povahy své. Mylné zajisté mínění: nebo živel náš přijav již nemálo živlů cizích ztužil se jimi a nikterak se nezvrhl.

Posudky o „Nových knihách v (novém tehdy) nářečí slovenském“ a o „Obchodnících“ jsou zpomínky na polemiku, zvláště r. 1846. a 1847. v té příčině vedenou, kteréžto Havlíček byl horlivě účasten. Články zde podané jsou z mírnějších výroků jeho o věci této. Sluší ovšem doložiti, že H. hleděl k věci i okem politika i spisovatele a spatřoval v jednání těch, kdo způsobili tento ruch, drobení celku krom toho nepříliš mocného a silného, jakož s nemalým důrazem vyslovil to Palacký ve známých „Hlasech“. Že Havlíček mínění své vyslovoval prudčeji a mnohdy i perněji než klidné uvažování předmětu toho žádalo, nebude se nikdo při ohnivé jeho letoře diviti; nemůžeme však přece uznati, žeby jeho články byly nějakou škodu učinily, nebo věc sama byla tehdy již hotova a nedala se ani důkladným a výmluvným slovem Šafaříkovým, ani státnickým důmyslem Palackého, ani ohnivými řečmi Kollárovými, ani posléze vtipnými, sem tam příliš ostrými útoky Havlíčkovými nijak změniti, ani zhoršiti ani zlepšiti.

V oddělení „Satyra, Směs“ podané *„Satyrické čtení“* bylo sice již vytištěno v č. 102. „Č. Včely“ r. 1846., ale v podobě censurou tak proměněné, že se nynější jeho vytištění z rukopisu může pokládati za první opravdové jeho vydání. Byl pak článek tento, jak z písma rukopisu viděti, censurován slavným naším Šafaříkem samým, jenž, poněvadž se článek měl čísti v Besedě měšťanské, měl ovšem dosti příčin býti ještě opatrnějším nežli jindy a proto musil vytrhati mnoho, čeho by jinak jsa censorem na tehdejší okolnosti až příliš shovívavým byl ušetřil. Ostatní kusy v tomto oddělení položené otištěny jsou všecky v „Č. Včele“ v l. 1845—1847.

Na konci svazku položili jsme několik listů Havlíčkových jako na ukázku, jak veliký poklad skrývá se v jeho korrespondenci. První dva z Moskvy jsou velmi pěknými dodatky k „Obrazům z Rus“, ano nebyvše určeny k uveřejnění líčí tím nenuceněji a upřímněji. Oba psány jsou panu K. Vl. Zapovi, spisovateli našemu již tehdy dobře známému, s nímž Havlíček neobyčejným způsobem spřátelil se. Ubíraje se do Rus v prosinci 1842. nadál se v mladické lehkokrevnosti, že jeda v jednom voze s professorem Pogodiným dostane se za hranice bez „gubernialního“ pasu. Avšak s nemalou žalostí svou musil jsa stráží zadržán v Brodech zůstati, ježto Pogodin jel dále. Poněvadž pak musilo nevyhnutelně několik neděl minouti než by gubernialní pas z Prahy došel, a v Brodech čekati pro nepříjemnost místa a nedo-

statek všeliké společnosti bylo nemožné, zajel si Havlíček zpět do Lvova, kdežto se spřátelil s panem Zapem, té doby úředníkem ve Lvově, v jehož rodině čas jinak trapný velmi příjemně trávil. Oba listy Moskevské psány jsou tomuto hostiteli Lvovskému. První líčí s nejšťastnějším humorem cestu z Kyjeva do Moskvy, druhý pak vypisuje již zevrubně mínění Havlíčkovo o věcech ruských i tehdejších českých a bude jistě čtenářům velmi zanímavou pochoutkou.

Ještě větší účastenství zbudí list panu F. Palackému z Brixenu. Psán jest hned druhého dne po násilném přivezení do Brixenu a jest velmi vzácným příspěvkem ku poznání mravních povah Havlíčkových. Viděti z něho nejlépe neoblomnou sílu charakteru jeho, ježto nikterak nedala se zastrašit sebe krutším násilím; neodpočav si ani ještě po dlouhé cestě času zimního „hodlá již všeckno časem svým humoristicky popsati“! A při této neoblomnosti jaká to opravdu slovanská měkkost citu a trpělivost! „Úmysl můj jest mlčeti, nastavit záda a trpět... Myslím sobě: Nevědí, co činí!“

Havlíček psal mnoho listů a mnohé velmi krásné. Vůbec může se říci, že všecky listy, ježto nejsou rázu pouze obchodního, mají nevšední cenu literární; mnohé z nich budou jistě uznány za skutečné vzory. Za tou příčinou bylo by si velice přáti toho, aby se úplně sebraly a pokud ohledy slušnosti k osobám posud žijícím dovolí, i uveřejnily. Pořadatel tohoto vydání dostal k volnému užití listů, které H. psal matce i bratřím svým, dále důležitých listův psaných p. Palackému, nebožtíku dru. Pinkasovi, p. Kavanovi, P. Řezáči, p. K. V. Zapovi, ježto mu jsou velmi hojnými prameny při skládání zevrubného životopisu Havlíčkova, který nejdéle do konce tohoto roku bude ukončen. Ale bylo by si velice přáti, aby i listy samy vydati se mohly. Za tou příčinou obrací se tedy pořadatel ke všem, v jichžto rukou nalézají se nějaké listy Havlíčkovy, prose, aby mu jich laskavě zapůjčili k opsání, aby sbírka, ježto nyní již obsahuje asi sto dvacet na mnoze velmi drahocenných listů, mohla býti doplněna a časem svým uveřejněna.

Život Havlíčkův jest tak důležitou a zanímavou stránkou v nejnovějších dějinách národu Českého, že cokoli k jeho vysvětlení může nějak napomáhati, mělo by se s největší pílí a svědomitostí sbírati a zachovati potomstvu.

Václav Zelený.

Básně.

Náboženství.

Chůvo moje milá, náboženství!
chtějí tomu, abys stárlo;
ale „Nezšedivíš!“ pravil Pán,
pravil, až mi srdce plápolalo!
Mlado budeš, ať si slunce zpráchniví,
po mém boku poplyneš, co panna,
červeňoučké líčko nezahalíš;
a když obklopí mne bláznů sbor:
čelo tvoje skvoucí utvoří mi ticho.

Ve fysice 1840. *Blanický.*

Urozeným a vysoce učeným pánům, pánům Janu Smutkovi, doktoru písma svatého, cís. král. professoru dějin církevních na vysokých školách pražských, bývalému děkanu fakulty bohoslovecké a t. d., a Janu Mařanovi, čekanci doktorátu písma svatého, cís. král. professoru předmětů biblických starého zákona a východních jazykův a t. d., obětují vděčně žáci na kněžstvo v prvním roce. 1841.

Zdvíhám kypící rozjařených citův
kalich posvátný, v útrobě plápolá
oheň mi prudce, k Vám do výšky
proud se valí klokotem horoucím.

Nemožno povděčných mladíkův sboru
v slovíčka ouzká vtěsnati výlevy
srdcí, dvojí za plat *Otcům*, jenž
víže ne darmo jeden vzor křestní.

Pochodni božské cesty dokončiti,
křtitel co vroucný v pustině připravil,
svatá pojí Vás jedna vůle,
vštípiti lidstvu nebes synovstvo.

Ač západ vetchý v neklidě vrávorá
plodův mudráckých, z Kristova objetí
mocí vyrvav se, ač mu jiskra
chladne svatá v rozumech ochablých:

bystré Slovanstvo, jiskru drahou Bohem
zvoláno přejmouť v nezkalená prsa,
vědou ji pěstovavši zdárnou,
obnovenou svede zář na východ.

Popřálo vážní *Vám* nebe mistrové
umĕn posvátných, šlechtiti Slávii;
ne díky! Vám jenom zdar může
zásluhu odplatiti přeslavnou!

Bratře Čechu, shoď černou hazuku!
Hazuku též římští vrazi měli,
co v Konstanci Husa upálili.

Bratře Čechu! podupej komžičku;
bílé komže Jezovité měli,
co nám naši slávu popálili.

V semináři 1841. *Blanický.*

Krásná dcero českých luhů!
Z osamělé stolice ti tluče
dobré srdce osamělého.
Víru novou, jiné náboženství
učily ho blesky zraků tvojích;
za nebe nic více nežádá

než by tvé a jeho srdce
vedle sebe tlouci směly,
by se tváře tvá a jeho
v jednu bytost jednou slily.
Ejhle! když se v chrámě modlím,
tys můj oltář, tys má knížka;
na tvou tvář jak padne zrak můj,
hned se k nebi vzhůru zdvíhá.
Dcero Slávie, ach nepovrhuj
mluvou naší, slavskou mátí,
nezneuctuj rty nebeské
slovem cizím, slovem vrahů
našich; meč mi v srdce ženeš,
a to srdce tvé jest víc než moje!

16. září 1841.

Dumka na Batelovském vrchu.

Umírá slunéčko, umírá,
když padá za hory do Němec,
umírá;
Šumava naše zkrvácená
toužebně za sluncem do Němec
pozírá.

Klekání nad námi doznívá,
klade se na věky do hrobu
vlast šírá;
od řeky k řece, z hradu k hradu
mlha se smutkovým závojem
prostírá.

Umírá národ můj, umírá,
andělé strážci uletují,
umírá;

života knihu lidu mému
Hospodin na věky, na věky
zavírá.

Poslední vlasti syn
zoufaje lyru svou o stěnu
opírá;
žalozpěv dozněl, se zdi letí
za vlastí do hrobu pěvec sám
i lyra.

Umírá, umírá, umírá,
již padá za hory do Němec,
umírá;
Šumava naše zkrvácená
toužebně za sluncem do Němec
pozírá.

Začato r. 1841 v srpnu v Batelově, skončeno $^{24}/_{3}$ 1844 na Velký pátek v Moskvě.

---

19. března 1845.

V hlubokosti uctivosti
s hroznou horlivostí
k veliké slavnosti
namáhám se dosti
ve své vejřečnosti,
až mi praští kosti.
Jak vyjádřím v pravdivosti
citů svých vroucnosti?
jak vypíšu s zřetelností
srdce horoucnosti? —
Jak jinak než s červeností
na žlutosti a modrosti,
to k vůli pěknosti.
Přeju tedy v upřímnosti
Vaší Pepičkosti,

by Vám ráčil Bůh z výsosti
všechny vyplnit žádosti
ve vrchovaté hojnosti,
by Vám dal dle své milosti:
    šáleček svatosti,
    talíř všech schopností,
    mísku bohatosti,
    kastrolek zdravosti,
    hrnec blaženosti,
    škopíček radosti,
    káď spokojenosti,
    lásky do sytosti
a ku gratulantu tři žoky štědrosti,
jenž Vám v uctivosti
s nizounkou poníženosti
ruku líbá v zdvořilosti,
k službám s ochotností
porouči se se svou maličkostí
do Vaší nakloněnosti
a zůstává s pokorností
v Vaší poddanosti
se svou

Borovskostí.

Slečně Josefě W. v Brodě k svátku.

Má hvězda.

Když jsem býval malinký,
  věděl jsem jen málo,
každého jsem míval rád,
  vše se na mne smálo.

Poslouchal jsem maminku
  a tatínka taky,
čítali jsme s sestřičkou
  hvězdy nad oblaky.

A tu jednu zářící
znala máti moje:
„Podívej se, Karlíčku!
tamhle ta je tvoje!“

Znal jsem svoji hvězdičku,
hráli jsme si spolu:
„Hvězdo, hvězdo, hvězdičko!
pojď sem ke mně dolů.“

Když jsem školy proběhl,
byl jsem atheista,
nevěřil jsem na Boha,
na Ježíše Krista.

Zapomněl jsem na hvězdu,
na maminku taky:
nebe mne opustilo,
zakryly ho mraky.

Schovala se hvězdička
za oblaky husté,
a já bloudil po světě,
srdce bylo pusté.

— — — —

Co jsem poznal srdce tvé,
Juliánko moje,
zase vidím hvězdičku,
ale ta je tvoje!

Moje hvězda bývalá
na věky již zašla,
s dítěcí mou důvěrou
také hvězda zhasla.

1846—9.

Hrob.

Synku, radím tobě,
není stejno v hrobě,
nedávej se pochovati
nikde na hřbitově.

Tam nedojdeš slávy;
ve způsobu trávy
spasou tebe každé léto
farářovy krávy.

Lépe o samotě,
nech si synku radit,
a tam si dej na svém hrobě
mladou lipku vsadit.

Dobře se pod lipkou
budeš synku mívat,
pěkně ti tam budou na ní
z jara ptáci zpívat.

Když košatá lipka
rozkvete v červenci,
budou pod ní sedávati
panny a mládenci.

Lipka z tebe vsaje
toku medového,
pilné včelky nasbírají
med do úlu svého.

Dej si chlapče radit,
pomni na tu slávu:
ještě budou hezké holky
tebou sladit kávu.

12/7 1854.

Život věčný.

Nic se netrap, duše má,
že je život krátký,
nepátrej, co Bůh ti dá
za hrobskými vrátky.

Bezkonečný světa kruh
točí se vždy vřele:
nesmrtelný jest tvůj duch
v nesmrtelném těle.

Co lid smrtí jmenuje,
není ještě konec,
umíráček jenom je
divadelní zvonec.

On tu jenom znamená,
kde jsou aktů meze,
kdy vystoupí opona,
kdy se dolů sveze.

Po aktu se vždy naspěch
herci jen přestrojí,
ale aktů věčný běh
nikdy neustojí.

Brixen, 12/7 1854.

Tyrolské elegie.

I.

Svit měsíčku polehoučku
skrz ten hustý mrak;
jak pak se ti Brixen líbí?
Neškareď se tak.

Nepospíchej, pozastav se,
nechoď ještě spat,
bych s tebou jen chvílinku moh'
diškurirovat.

Nejsem zdejší, můj měsíčku!
toť znáš podle křiku;
neutíkej, nejsem „treu und bieder“,
jsem zde jen ve cviku.

II.

Jsemť já z kraje muzikantů,
na pozoun jsem hrál,
a ten pořád ty Vídenské pány
ze sna burcoval.

By se po svých těžkých pracech
hodně vyspali,
jednou v noci kočár policajtů
pro mne poslali.

Dvě hodiny po půl noci,
když na třetí šlo,
tu mi dával žandarm u postele
šťastné dobrytro.

Se žandarmem slavný ouřad
celý v parádě,
pupek kordem pevně obvázaný,
zlato na krágle.

„Vstávají, pane redaktor,
nelekají se,
jdeme v noci, nejsme však zloději,
jenom kommisse.“

„Od všech z Vídně pozdravení,
pan Bach je líbá,
jsou-li prý zdráv? a tuhle to psaní
po nás posílá.“

Já jsem i na lačný život
vždycky zdvořilý:
„Odpusť slavná císařská kommisse,
že jsem v košili.“

Ale Džok, můj černý buldog,
ten je grobián,
na „habeas corpus“ tuze zvyklý —
on je Angličan.

Málem by byl chlap přestoupil
jeden paragraf,
již na slavný ouřad zpod postele
uďál: Vrr! haf, haf!

Hodil jsem mu tam pod postel
říšský zákonník;
dobře že jsem měl ten moudrý nápad,
již ani nekvik.

III.

Občan zvyklý na pořádek —
bylo to v prosinci —
přede vším jsem si obul punčochy
v slavné assistenci.

Pak jsem teprv četl psaní —
však to tuhle mám;
rozumíš-li ouřední němčině,
přečti si ho sám.

Bach mi píše jako doktor,
že mi nesvědčí
v Čechách zdraví, že prý potřebuju
změnu povětří;

že je v Čechách tuze dušno,
horké výpary,
mnoho smradu po té oktrojírce,
holé nezdraví.

Že on tedy schvalně pro mne
kočár sem poslal,
abych se hned na státní outraty
na cestu vydal.

A žandarmům že nařídil,
ať mne hodně nutí,
kdybych nechtěl ze skromnosti přijmout
jeho nabídnutí.

IV.

Což je dělat? že pak musím
hloupý zvyk ten mít,
že nemohu žandarmům s flintami
pranic odepřít!

Dedera mne také nutil,
abych jel jen hned,
že by chtěli Brodští, až se zbudí,
třeba s námi jet.

Pravil mi, že nemám s sebou
zbraně žádné brát,
neb že oni mají nařízení
mne ochraňovat.

Že mám též, pokud jsme v Čechách,
 inkognito jet,
sic nám dají dotíraví lidé
 hrůzu komis hned.

Ještě mi dal pan Dedera
 více moudrých rad,
dle nichž se Bachovi pacienti
 mají zpravovat.

Tak mne vábil jak Siréna,
 až jsem obul boty,
oblík' vestu, kabát, pak i kožich,
 dříve však kalhoty.

Koně a žandarmi stáli
 dávno před domem:
„Milí braši! maličké strpení,
 hned již pojedem.“

V.

Ó měsíčku, však ty ženské
 dobře znáš a víš,
jaký s nimi člověk na tom světě
 často mívá kříž.

Také's mnohého loučení
 tajným svědkem byl,
ty znáš líp než každý novelista
 hořkost těchto chvil.

Matka, žena, sestra, dcerka
 malá Zdenčinka
stály okolo mne v tichém pláči —
 hořká chvilinka.

Já jsem sice starý kozák,
  v půtkách tužený;
tenkrát jsem měl trochu těsná prsa
  a zrak zkalený.

Vtisknul jsem si poděbradku
  silně do čela,
aby se těm policajtům slza
  nezablyštěla,

neb ti všickni blíže dveří
  posud stáli stráž,
aby měla tato smutná scéna
  císařskou stafáž.

VI.

Trubka břeští, kola hrčí,
  jedem k Jihlavi;
vzadu, abysme nic neztratili,
  klušou žandarmi.

Ten Borovský kostelíček
  stojí na vršku,
skrze lesy smutně na mne hledí:
  „Jsi to, můj hošku?“

„Pode mnou jest tvá kolébka,
  já tě viděl křtít,
starému vikáři ministrovat,
  pilně se učit.“

„Táhnout světem na zkušenou,
  pak s pochodní jít,
naší chase plamenem veselým
  na cestu svítit.“

„Vidíš, jak ty roky plynou,
znám tě třicet let...
Ale chlapče! jaké to obludy
vidím s tebou jet?"

VII.

Když jsme jeli přes Jihlavu,
měl jsem Špilberk v mysli,
a za Lincem myšlénky na Kufstein
z hlavy mi nevyšly.

Teprva když jsme nechali
Kufstein vpravo stát,
začla se mi alpejská krajina
příjemnější zdát.

Hloupá jízda, milý brachu,
když se neví kam:
veselé troubení postilionů
jest jen bídný klam.

Všude kolomaz a všude
přepřahovali:
kdybyste radš ve Vídni přepřáhli
a namazali! —

Telegraf je přece jenom
hezký vynález,
ten před námi všude, než jsme přišli,
ohlášení nes,

by nám mohla policie,
starostlivá máti,
všude, dříve než tam dojedeme,
kamna rozehřáti.

Nesmím ale zapomenout
  Budějovice,
tam Dedera koupil Mělnického
  čtyry láhvice.

Čili se v něm vlastenecké
  hnuly myšlénky?
čili doufal, že to pro mne bude
  Lethe na Čechy?

Mělnické jsem dávno dopil,
  piju vlaské zas;
ale zdá se, že je v obou stejný,
  nepokojný kvas.

VIII.

Teď měsíčku nechme elegie
  a přejděme v heroický tón,
nebo co ti chci teď vypravovat,
  to byl čertův shon.

Cesta z Reichenhallu do Weidringu —
  ty ji musíš také dobře znát —
ta se nedá žádnou ordonancí
  přeoktrojovat.

Hory, skály ohromnější ještě
  než je hloupost mezi národy,
vedle cesty propast bezedná jak
  držka armády.

Temná noc jak naše svatá církev,
  a my jedem s kopce jako mžik;
darmo křičí Dedera: „Drž koně!“
  prázdný je kozlík.

Kočár praští, a koně ve větru,
  již je ďábel horem pádem nese,
a postilion někde tam za kopcem
  do dýmky si křeše.

Dolů jako s věže cesta plytká,
  vůz jak šipka klouže hý a hat,
snad nás hodlá někde do propasti
  internirovat.

Ach, to byla pro mne chutná chvilka!
  neboť neznám žádnou větší slast,
nežli vidět slavnou policii
  ouzkostí se třást.

Napadnul mi — jsem já čtenář bible —
  o Jonáši smutný příběh ten,
jak jej k utišení bouře z loďky
  vyhodili ven.

„Metejme los,“ pravím, „mezi námi
  musí někdo velký hříšník být,
a ten k usmíření nebe musí
  z vozu vyskočit.“

Jen to vyřknu, ejhle! policajti
  ani svědomí nezpytovali
a kajicně vyrazivše dvířka
  z vozu vyskákali.

Ach ty světe, obrácený světe!
  vzhůru nohama ve škarpě leží stráž,
ale s panem delinkventem samým
  kluše ekvipáž.

Ach ty vládo, převrácená vládo!
  národy na šňurce vodit chceš,
ale čtyrmi koňmi bez oprati
  vládnout nemůžeš!

Bez kočího, bez oprati, po tmě,
 u silnice propast místo škarpy:
tak jsem cválal sám a sám v kočáře
 jako vítr s Alpy.

Svěřiti svůj život také jednou
 koňům splašeným se já mám bát?
občan rakouský? což se mi může
 horšího již stát?

Tak jsem, s chladnou resignací v hlavě,
 v hubě ale vřelou cigaru,
čerstvěj než car ruský přijel k poště
 v dobrém rozmaru.

Tam jsem zatím — mustr delinkventů —
 bez ochrany povečeřel hezky,
než za mnou stráž s odřenými nosy
 přikulhala pěšky.

Já spal dobře, ale policajti
 měli tu noc ve Weidringu zlou:
mazali si spiritusem záda,
 nosy arnikou.

Tu je konec této epopeje,
 k níž jsem nepřibásnil ani chlup,
podnes ti to poví ve Weidringu
 poštmistr Dahlrupp.

IX.

Přijeli jsme do Brixenu
 bez vší turbací;
krajská vláda dala Dederovi
 na mně kvitancí.

Místo mne ten kus papíru
vrátili do Čech;
mne zde černý dvouhlavatý orel
drží v klepetech.

Krajskou vládu, podkrajského,
žandarmerii,
ty mi dali za anděly strážce
v té Siberii.

Píseň.

Jako: Kdyby moje milá
samé pentle byla a t. d.

Přislibujte si mně,
poroučejte si mně,
vyhrožujte si mně:
přece zrádcem nebudu!

Moje barva červená a bílá,
dědictví mé poctivost a síla;
varte Němci: Já jsem Čech!
hr! já jsem Čech!

Šuselka nám píše.

Šuselka nám píše
až z německé říše,
bysme přišli
Němcům pomoct,
že jim kručí v břiše.

Hoj vy Němci chámi,
nehrajeme s vámi,
co jste si tam
nadrobili,
to si snězte sami.

Německo je vaše,
Čechy ale naše,
nefoukejte
nám z Frankfurtu
do slovanské kaše.

Však se Frankfurt lekne
a čepičku smekne,
až český lev
zježí vousy
a ocasem sekne.

1848.

Fiala.

Červená, bílá fiala,
kdes ji má milá trhala?

Vykvětla v březnu spanile,
voněla pánům nemile.

Vykvětla v máji velice,
shodila pánům čepice.

Vykvětla v březnu na jaře,
teď ji zavřeli v almaře.

Černý a .... tulipán,
však já vás .... znám.

1850.

Sedmero vzdechnutí k ministerstvu.

Nová píseň, zpívá se jako: O Velvary! o Velvary! kde jsou mé tolary!

O Švarcenberk! o Švarcenberk!
radš půjdu na Špilberk,
než bych smlčel tuto píseň,
neulehčil srdci tíseň.
O Švarcenberk! o Švarcenberk!
radš půjdu na Špilberk.

O Stadion! o pane Franc!
důvěra je na dranc!
Frankfurt již nás zase plaší
a centralisace straší.
O Stadion a t. d.

O pane Bach! o pane Bach!
ouvej, ouvej! ach, ach!
spravedlnost nikde není,
všude jenom obležení.
O pane Bach a t. d.

O pane Kraus! o pane Kraus!
dvacetníky heraus!
Chceš-li míti v zemi víru,
vysvoboď nás od papíru.
O pane Kraus a t. d.

O Thienfelde! o rytíři!
pamatuj na špíži!
Co nám země poskytuje,
všecko vojsko zpotřebuje.
O Thienfelde a t. d.

O Cordone! o Cordone!
jsi pánem, nebo ne?
Generáli vládnou sami
jako pašové nad námi.
O Cordone a t. d.

O pane Bruck! o pane Bruck!
v živnostech malý hluk!
pošty lezou jako raky
a ta železnice taky.
O pane Bruck a t. d.

1849.

Ach není tu, není.

Ach není tu, není, co by nás těšilo,
ach není tu, není, co nás těší:
co nás těšívalo, pány mrzívalo.
Ach není tu, není, co nás těší!

Jaká to ústava bez sněmu, bez práva?
jaká to ústava s obležením?
Taková ústava je jako votava,
je jako votava s zaplavením.

Pořád nám dávají, co se nám nelíbí,
pořád nám dávají větší daně,
dávají oktrojky, na šíje obojky;
čert by to vydržel, pojďme na ně!

18$^{8}/_{3}$50.

Mně se všecko zdá.

Mně se, mně se, mně se, mně se všecko zdá,
že pan Švarcenberk o ústavu hrá,
mně se, mně se, mně se všecko zdá,
že o konstituci hrá.

To obležení nadarmo není,
to se časem svým v robotu změní;
mně se, mně se a t. d.,
že se o ústavu hrá.

Škoda je těch časů, když jsme povstali,
když jsme konstituci ve snu dostali,
škoda je těch časů, když jsme povstali,
že jsme my vás neznali:
měli jsme vás znát, na fůru vás dát,
za hranice vyjet, tam vás vysypat;
škoda je těch časů, když jsme povstali,
že jsme my vás neznali!

1850.

Kytice.

Věje větříček reakcionský,
běží František k Dunaji,
nabírá vody do poděbradky;
po vodě k němu ouřádek pluje,
ouřádek krásný, černý a žlutý.
A jal se Franta ouřádek lovit —
spadl, ach! spadl mezi stolice.

„Kdybych já věděl, ouřádku mastný,
že bych tě mohl jistotně dostat,
držel bych raděj s aristokraty.“

„Kdybych já věděl, ouřádku mastný,
že bys mi mohl na vždy pozůstat,
zradil bych celou demokracii.“

„Kdybych já věděl, ouřádku mastný,
že bys mi mohl časem zas ujít,
držel bych přece radš s demokraty.“

18³/₄50.

My pole ořeme.

My pole ořeme, jiný tam seje,
my se klopotíme, on se nám směje.
Počkej ty šelmo, nebudeš klidit,
však my se nedáme věčně jen šidit.

Ať je tak nebo tak, přec nějak bude,
pro těch pár.... národ nezhyne;
pro jedno kvítí slunce nesvítí,
však my tě.... nechceme míti.

Citlivá večerní píseň.

(A la Picek.)

Na lavičce pod okýnkem
  seděli jsme s mou panenkou v noci,
ona koukala do klína,
  já jí koukal mezi oči;
měsíček jak mazaneček
na nebíčku špoulil svou hubičku,
  on se čtverák usmíval!

Ó to bylo posezení
  jako v božím nebi za kamnama,
andělíčky fofrovaly
  vznášejíce se nad náma;
hájek jako mlíčko kvetl,
slavík zpíval jak na flašinetl,
  kantor by to nedoveď'.

Tys bratr náš.

(Překlad z češtiny do češtiny.)

Za dnů mladosti kdo radostné
  již za děvčaty rád chodíš,
a jak se ti na bradě octne
  jen první vous, hned se ženíš,
a tak se hodláš k světu míti,
že dva kněží nestačí křtíti:
  [tys bratr náš!]
  ty umíš hráti mariáš.

Kdo na hrobech praotců slavných
  kalamajku tancuješ
a ve čtyrech slovanských hlavních
  nářečích brebencuješ,
kdo piješ kvas a slivovici
a chodíš v kozácké čepici:
  [tys bratr náš!]
  věř! nadělí ti Mikuláš.

Kdo věren Bohu, církvi, králi
  co pravý Čech a vlastenec
Schumachermeistra v peci spálí
  a nad krám píše: *Já jsem švec;*
kdo každý pátek, každou středu
novou vymejšlíš abecedu:
  [tys bratr náš!]
  tys vlastenecký Goliáš!

Kdo párky vlastenské přikrýváš
  svatební ódou v posteli
a velké iliády zpíváš
  ke cti Žižkově košili;
kdo k naší milé české vlasti
vždy přirýmuješ slasti, masti:
  [tys bratr náš!]
  tu máš věnec, tu máš, tu máš!

Kdo ráno, večír při klekání
za vlast se modlíš Otčenáš
a Němce pereš na potkání,
kdo Včelu, Květy odbíráš,
kdo raděj doma jídáš buchty,
než bysi jinde zpíval s kruchty:
tys bratr náš, ty jsi kubík!
hej! hárum! hárum! mik! mik! mik!

Král Lávra.

Byltě jednou jeden
starý dobrý král,
ale je to dávno,
taky od Čech dál,
troje moře, devatery hory
dělí kraj ten od české komory,
kde on panoval.

Bylť král irský Lávra,
povím zkrátka vám,
a já o tom králi
pěknou píseň znám.
Nalej, stará! čerstvého do číše,
a vy kluci poslouchejte tiše,
já ji zazpívám.

Posud krále Lávru
chválí irský lid,
nebyl ani tyran,
nebyl taky žid,
nenabíjel cizím svoji kasu,
rekrutýrkou nesužoval chasu,
nedal chudé dřít.

Jenom jednu slabost
ten král dobrý měl,
že jest na holiče
tuze zanevřel:
dal se holit jenom jednou v roce,
dlouhé vlasy po krku široce
nosil jak roj včel.

Horší ještě bylo:
vždy na letnice,
jak očistil holič
královské líce,
čekala jej podivná odplata,
nic na stříbře, ale skrze kata,
to šibenice!

Divili se lidé,
mrzela je dost
na tom dobrém králi
tato ukrutnost;
však co král chce, zdrávoť pro poddané:
tak po letech zvykli si Irčané
na tu podivnost.

Jenom holičové
zvyknout nemohli,
na šibenici je
špatné pohodlí;
než co dělat? nic jim nezbývalo
leda trpět, neb jich bylo málo
na rebelii.

Každý rok když táhlo
již na letnice,
sebral se bradýřský
cech do radnice;

tam chudáci smutně los metali,
komu padne holit bradu králi
a — šibenice.

Padl los, ach! padl:
letos Kukulín
bude holit krále,
staré vdovy syn.
Jak to stará vdova uslyšela,
omdlévala ustrašená celá:
„Ach! můj Kukulín!“

Již posloužil králi,
již ho vede kat
ukrutnou odměnu
za tu službu brát;
tu se matka skrze zástup tlačí,
spěchá co jí staré síly stačí,
zaň orodovat.

„Králi, pane králi!
Syn můj jedinej,
pro Boha tě prosím,
slitování měj!
Co si počnu já ubohá vdova?
raděj sama umřít jsem hotova,
jen mi syna dej!“

„Králi, Milost-Pane!
jest to lidský cit,
nevinného hocha
katem utratit?
Muž můj padnul v službě tvého dvoru,
a ty chceš mou jedinkou podporu
hanebně mi vzít?“

„Jestliže ty, králi,
dobré srdce máš,
jistě každoročně
jednou bláznívᚠ:
pro nic za nic, pro královské vousy
kat člověka bez viny zardousí,
to jsi otec náš ?“

Král se na ty řeči
velmi zastyděl,
ale ještě více
slitování měl;
nezlobil se, vzdychnul jen hluboko,
dobré srdce tisklo slzu v oko,
zastavit velel.

Všem se kázal vzdálit,
jen sám Kukulín
povolán ku králi,
bledý jako stín;
král tu sedí, na klíně korunu:
„Přistup synku blíže sem ke trůnu
i pod baldachýn.“

„Přisahej, že smlčíš
na věčné časy,
co jsi na mé hlavě
viděl pod vlasy;
pak se tobě neublíží v ničem,
a ty budeš mým dvorním holičem
po všechny časy.“

Rád přisahal mladík,
a byl propuštěn,
zvěstovati matce,
jak jest povýšen;

pak holíval ob den králi líce,
a již žádný holič na letnice
nebýval věšen.

Těšili se lidé,
že ten dobrý král
jedinkou svou chybu
vymluvit si dal;
více však než celý národ irský
počestný cech holičsko-bradýřský
si to liboval. — —

Stojí mladý holič
v dvorském obroku,
raduje se matka
z toho pokroku;
jasné hvězdy na fraku se třpytí,
zlaté porty, vyšívané kvítí,
břitva po boku.

Než co platí hvězdy,
zlaté třepení,
když srdéčko trápí
ostré hryzení:
nevyjevit nic po věčné časy,
co vidívá na králi pod vlasy,
vždy při holení!

Husy štěbetají,
tichá je labuť;
kdo chce tajnost smlčet,
holičem nebuď:
holičovi vědomosti škubou,
než je poví, přenáramně hubou,
jazejček je rtuť!

„Ach! můj milý synu,
  co tě sužuje?
ve dne nemáš stání,
  v noci pokoje;
býval's vesel, teď ti líčko vadne,
mladé tělo den ode dne chřadne,
  pověz, co ti je?“

„„Má milá matičko,
  ach! pomoc žádná!““—
„Můj milý synáčku,
  moc zví, kdo se ptá;
v černém lese bydlí poustevníček,
ten má od všech lidských srdcí klíček,
  on ti radu dá.“

Pravil starý v lese:
  „Dobře znám tvůj kříž,
synku, ty jsi holič
  a tajemství víš.
Ty je nesmíš povědít žádnému,
neulehčíš ale srdci svému,
  až to vyslovíš.“

„Blíže u Viklova
  na stoku dvou řek
stojí dutá vrba
  třetí lidský věk;
všeptej do ní v tiché noční době
své tajemství, a ulevíš sobě —
  jiný nemám lék.“

Hned tu noc se holič
  z domu vypravil,
zkusit, co mu stařec
  v lese poradil,

a našeptal do vrby hltavě,
co král Lávra skrývá na své hlavě;
pak se uzdravil.

Po tom uzdravení
prošel krátký čas,
tu strojil král Lávra
hlučný dvorní kvas,
z celé země paničky a páni
sjeli jsou se k tomu hodování
na králův rozkaz.

A po hodování
velikánský sál
hladce voskovaný
čekal již na bál;
ještě k tomu na tu dvorní švandu
nejslavnější Karlovarskou bandu
objednal si král.

Po Češích je doma
vždycky malý sled,
ale všude jinde
naplňují svět:
muzikanty, jezdce, harfenice,
ouředníky, sirky ze Sušice
najdeš všude hned.

Táhli hudci k bálu,
až pan Červíček
silným kvapem ztratil
z basy kolíček,
a když přišli k Viklovskému brodu,
zpozoroval tu svou velkou škodu
na stoku dvou řek.

Tam u duté vrby
  s basou smutně stál:
„Půjdu-li ho hledat,
  promeškáme bál!“
Uříz’ z vrby větev na kolíček;
co způsobí, o tom pan Červíček
  nic se nenadál.

Způsobil tam s basou
  králi čistou věc:
jak na bále pustil
  po strunách smyčec,
tu řve basa, až všechno přehluší:
„Král Lávra má dlouhé oslí uši,
  král je ušatec!“

Král dal hned Červíčka
  s basou vyhodit,
bylo však již pozdě
  basu oběsit,
a tajemství, pro něž lazebníci
umírali jsou na šibenici,
  rozešlo se v lid.

Co nyní celý svět
  věděl od basy,
nebylo nic platno
  skrývat pod vlasy;
tak král Lávra nosil po tom bálu
svoje dlouhé uši bez futrálu
  po všechny časy.

A po krátké době
  když utich’ povyk,
líbil se přec lidu
  dobrý panovník,

zdálo se jim, že ty dlouhé uši
právě dobře ke koruně sluší;
všechno může zvyk! —

Tu je konec písně.
Zdráv buď Lávra král!
Kukulín ho vždycky
holil a stříhal,
neb to nikdy na jevo nevyšlo,
jak tajemství až do basy přišlo
a z basy na bál.

Není každá vrba
jako Viklovská,
ani každá basa
jak Červíčkovská;
a když tě co na jazyku svrbí,
našeptej to jen do staré vrby,
dceruško drahá.

Brixen, 12/7—23/8 1854.

Paní Twardowská.

(Ballada A. Mickieviče.)

Jedí, pijí, tabák kouří,
švinda teče jako voda,
tančí, hulákají, bouří,
div že nespadne hospoda.

Twardowský sedí za stolem,
jak probošt si odfukuje,
až jde hostům hlava kolem,
tak dovádí a čaruje.

Vojáka, jenž hrá na pána,
všem nadává a huláká,
dotknul se uchem od žbána,
udál zajíce z vojáka.

Drába, co jak filosofus
vážně seděl u žejdlíka,
postřík' vodkou: hokus pokus,
hned se proměnil v pudlíka.

Ševci vytal přes nos šňupku,
honem trubičku přistrčil
a z hlavy mu skrz tu trubku
vědro špiritusu stočil.

V tom když vodku pil z plecháka,
plechák zapištěl, zavrzal;
hledí na dno: „Kýho šlaka,
strejčku! kde paks ty se tu vzal?“

Čertík to byl v vodce na dně,
pravý Němčík jak koňázdra,
klaněl se hostům parádně,
smek' klobouček, udál šamstra.

Z plecháče až ku podlaze
vytáhnul se jako kocour,
černý fráček jako saze,
nos jak háček, chromý pazour.

„Twardowský! vítám tě, bratko!“
pravil kontrakt v ruce nesa,
„což máš paměť tak na krátko,
neznáš Mefistofelesa?“

„Nevíš, žes mi duši svoji
upsal tam na Hoře Lysí?
a co v cyrografu stojí,
na kterém tvá pečeť visí?“

„My jsme tebe měli bavit,
tobě sloužit po dva roky,
v Římě pak ses měl dostavit
a náš býti — hrom a broky!“

„Už i sedm let uteklo,
cyrograf na víc neplatí,
ty čaruješ, soužíš peklo
a nehodláš cestovati.“

„Ale peklo ač shovívá,
nedá se šulit na věky;
krčma ta se Řím nazývá,
beru tě do hypothéky.“

Twardowský tu k dveřím kvapil,
chtěl vyklouznout z toho Římu,
čert ho rychle za šos lapil:
„Držme slovo, nechme šprýmů!“

Co si počít, těžká rada,
dát mu duši na zasmážku?
Twardowskému cos napadá,
vymyslil novou překážku.

„Koukni, čerte, do kontraktu,
jaké tam výminky stojí,
co ustanoveno v paktu,
až přijdeš brát duši moji.“

„Mám mít právo, tři nejtěžší
uložiti tobě kusy;
každý, buď si sebe větší,
na puntík se splnit musí.“

„Vidíš tu na krčmy štítě
kůň vymalován na prkně;
skočím mu do sedla hbitě,
ať mi jede jen co frkne.“

„Upleteš mi bičík z písku,
bych měl koně čím švihati,
vystav dům tam v tom bahnisku,
abych měl kde nocovati.“

„Dům stav ze samých ořechů,
rovný ve výšce Krempaku,
z brad židovských polož střechu,
pobiješ ji zrnky máku.“

„Vraz mi — tu je cvok na mírku —
takových pět šindeláků
na coul tlustých a tři v dýlku
do každého zrnka máku.“

Mefistáfel střelou skočí,
češe koně, krmí, pojí,
potom z písku bičík stočí,
všechno připraveno stojí.

Twardowský seď na koníka,
prohnal mu trochu podkovy,
poskakuje, kluše, bziká,
koukne — dům už je hotový.

„Vyhrál's, čerte! však nefoukej,
druhý kus tě zchvátí více:
v této míse se vykoupej,
je v ní voda z křtitelnice.“

To šlo ďáblu velmi ztuha,
strach z něj vydech' mnoho smradu;
však pán káže, on je sluha,
vlez tam chuďas až po bradu.

„Br!“ odfrk si, jsa na suše,
oklepával se nerázně,
„již mi neujde tvá duše,
horoucí jsem odbyl lázně!“

„Ještě jedno, pak jsme svoji,
nepukne-li moc čertovská:
vidíš, ďáble, tuhle stojí
moje ženuška Twardowská.“

„Já chci na rok za tě jíti
k Belzebubu do kvartýru,
ty s ní za mne musíš žíti
tento rok v manželském míru.“

„Přisahej jí věrnost, lásku
a poslušnost zachovati;
zrušíš-li svého závazku,
úmluva naše neplatí.“

Ďábel jedním uchem slyší,
jedním okem žínku měří,
rozmejšlí se — pak se ztiší,
nato honem hledá dveří.

Tu Twardowský čerta nutká,
dvéře, okna zatarasil;
čert klíčovou dirkou zprudka
vyfrk' — a již se nehlásil.

8/9 1852.

Tři Budrysovci.

(Ballada litevská A. Mickieviče.)

Starý Budrys tři syny, švárné jak on Litvíny
na dvůr svolal a takto jim velí:
„Koníky si sedlejte, brnění připínejte,
bruste šavle a okujte střely.“

„Neb jsem slyšel ve Vilně, že naši strojí pilně
tři výpravy na tři světa konce:
Olgierd na Rusy půjde, Skirgiel Lechům vyrube,
kníže Kejstut zažene Teutonce.“

„Všichni zdrávi, silni jste, jděte sloužit vlasti své,
 Bůh litevský s vámi, chlapci moji;
letos já nepojedu, ale povím vám radu:
 tři jste, rozjeďte se cestou trojí.“

„Jeden z vás táhnout musí za Olgierdem na Rusy
 po nad Ilmem k branám Novohradu;
tam jsou kupci šuhaji, peněz jak sněhu mají,
 drahých zboží, sobolin hromadu.“

„Druhý na západní zem za knížetem Kejstutem
 vyjet musí na křižáky pesské;
tam je sukna všech barev a burštýnu jako plev,
 s drahým kamením ornáty kněžské.“

„Se Skirgielem ať třetí za Němen si vyletí;
 bohatství tam mnoho nenaleze,
zato sobě naplení dobrých šavel, brnění,
 a nevěstu odtamtud přiveze.“

„Žádné zajaté holky nejsou pěkné jak Polky,
 veselounké jak mladé kočičky,
líčko bílé jako sníh, černé brvy na očích,
 zrak se blyští jako dvě hvězdičky.“

„Odtamtud já před časy, když jsem byl z mladé chasy,
 Lešku jsem si přivezl za ženu;
ač jest dávno pod zemí, přec si ještě vždy na ni,
 když v tu stranu hledím, připomenu.“

Když jim takto radu dal, syny svoje požehnal;
 oni vsedli, vzali zbraň a jeli. —
Prošel podzim i zima, žádná o nich novina,
 což snad padli proti nepříteli?

Po sněhové záměti do vsi branný muž letí,
 pod halinou jakás kořist těžká:
„Jistě z Němec, můj synu, vezeš pytel burštýnu?“ —
 „„Ne, můj otče, to nevěsta Leška!““

Po sněhové záměti do vsi branný muž letí,
pod halinou jakás kořist těžká:
„To je koš, v tom košíku Novohradských rublíků?“ —
„„Ne, můj otče, to nevěsta Leška!““

Po sněhové záměti do vsi jede muž třetí,
kořisti pod pláštěm nese dosti;
než však kořist ukázal, starý Budrys již kázal
sezvati na třetí svatbu hosti.

Kozácká ukolíbavka.

(Na Kavkaze. Z Lermontova.)

Spi synáčku můj překrásný,
hajej, hajinkej!
ticho hledí měsíc jasný
do kolíbky tvej;
písničky ti budu zpívat,
očka zavírej,
pohádky budu povídat,
hajej, hajinkej!

Bujný Těrek šumným během
cestu si proryl,
zlý Čečenec leze břehem,
kindžal vytasil:
tatík tvůj je kozák starý,
v bojích tuženej,
nic se neboj, spi můj malý,
hajej, hajinkej!

Půjdeš sám, až dojdou roky,
drahou vojenskou
na vraníku v skoky, skoky,
píku před sebou;

dám ti červený čabráček,
  stříbrem vyšitej,
žes můj milý jedináček...
  hajej, hajinkej!

Až budeš z domu vycházet
  kozák bojovník,
já tě budu vyprovázet,
  zařehce koník;
popláču si, ujda matce
  v smutnej noci tej.
Spi andílku tiše, sladce
  hajej, hajinkej!

Budu já s božskou pomocí
  čekati tebe,
budu věštit celé noci,
  modlit se ve dne;
budu myslit, že tam teskníš
  v krajině cizej;
teď se o nic starat nesmíš,
  hajej, hajinkej!

Obraz patrona svatého
  na cestu ti dám;
modli se, klekna před něho,
  vzhůru k nebesám;
a když počne boj úžasný,
  na máť vzpomínej;
spi, synáčku můj překrásný,
  hajej, hajinkej!

N. Brod, 18³·⁴/₂45.

Sirotek.

(Maloruská píseň z Maksimoviče.)

Přeletěla žežulinka
přes pole i háj,
upustila modré pírko
na tichý Dunaj.

Oj, jak smutno být modrému
pírku na Dunaji!
oj, jak těžko mně sirotku
žíti v cizím kraji!

Pustila jsem zlatý prsten
po vysoké hoře:
šly ze světa moje léta
jak lístek do moře.

Moskva, 1843.

Epigramy.

Jehly, špičky, sochory a kůly
sekal, ostřil, koval, brousil k vůli
vojně s bláznovstvím a zlobou místo šavel
Borovský Havel.

Ecclesia militans.

Proti církve protivníkům,
bezbožným akatolíkům,
vydal páter Rožeň podle zvyku
na sto arších ostrou polemiku,
v tuhé vazbě s kovanými rohy:
všem kacířům může přetlouc' — nohy!

Hermeneutická důmínka a mystický výklad Mat. VII. 28. 34.

U Matouše v sedmé kapitole
šel pán Ježíš v Gadarenské pole,

velel: „Ejhle!“ Zástup v plném choře
v slepé poslušnosti vrh' se v moře.
Borovský v tom našel smysl vyšší:
soudí, že to byli první mniši.

Důkaz subjektivní.

Ač jsem křesťan, nevěřil jsem přec,
že kdy bude jeden ovčinec;
ale když jsi ty měl přístup k dveřím,
vlku Rožni! již i tomu věřím.

Proč pak mají mnišské cechy
na kloboucích velké střechy,
jako préses Antonín? —
Rádi mají v mozku stín.

Verba docent, exempla trahunt.

„Co sám nechceš, nečiň jinému!“
žáku pravil kantor kdesi,
třepaje ho za pačesy.

Novum testamentum praefiguratum est in veteri.

„Omnia ad majorem Dei gloriam.“
Stejní hrdinové jsou
Samson s Hynkem Lojolou:
jeden míň a druhý více
pustil lišek do pšenice.

Geografický.

Nechlubte se, vlastenci,
není to věc řádná,
že neteče odjinud
do Čech voda žádná.

Točíme-li ze sudu
nedolévajíce,
zůstanou nám na spodu
brzy jen kvasnice.
Nechlubte se, nechlubte,
špatná je to sláva,
že vytéká do Němec
všechna česká šťáva.

Jus regale.

Professor juris examinans dicit:
„Proč pak každý král a každé kníže
sází v žalář v okovech za mříže
dělající *falešné peníze?*"
Studiosus respondens dicit:
„Každého to mistra hněte,
jiný-li se do řemesla plete."

Logika a pranostyka.

Měkká kaše, tvrdý kámen:
mnoho vojáků, málo panen.
Mnoho čápů, málo žab:
nestav svíčku pod okap.

Nápis na sochu Karla IV.,

majíci býti postavenu v Praze k 500leté památce založení vysokých škol Pražských.

V školách Karlem řád uveden:
Němcům tři a nám hlas jeden;
zdálo se nám málo být,
chtěli jsme je všechny mít;
zato nyní pláčem v hořkém času:
„Otče Karle, kýž jen kousek hlasu!"

Od Němců lápis,
od Čecha nápis.

Krakowiáky.

Ty Krakovská obec, „země neodvislá“,
vyběhni na kopec, sic tě spláchne Visla;
slavná republiko, vylez na stodolu,
sic tě Visla spláchne s volného prestolu.
V Rakousích již taje Visla, běží zčerstva,
s prestolu tě spláchne s pískem do królewstwa.

Patriotický

Krleš! Krleš! Krleš!

Pojďte, vlastenci, jež srdce bolí,
že Bůh nenadělil Čechy solí,
pojďme, modleme se, by dobrota
boží v Čechách ráčila zavést
zase na všetečnost ženskou trest
takový, jak byl za časů Lota:
tak dá Čechům spravedlnost Páně
více soli než Věličské báně!
Krleš! Krleš! Krleš!

Originálnost.

Nebo kdož má, bude mu dáno a bude hojněji míti; ale kdož nemá, i to co má bude od něho odňato; protoť v podobenstvích mluvím jim . . . .
Matouš XIII.

Připodobníme, pane švaře,
literaturu švábskou — faře,
z které by všechny hezké
spisy a knihy české
musily křticí listy brát,
kdyby se někdy chtěly vdát.

Nouze naučila Dalibora housti.

K divadlu se nám jen nedostává: *dům,*
básníků, aktérů a pak *publikum.*
Proto, páni, radím akcie
k stavbě chrámu české Thalie;

když jich jenom hodně rozprodáte,
a pak honem cihel naděláte,
musí být, kdo je akcionérem,
básníkem, publikum aneb aktérem.

Popsání ruských národních slavností a obyčejů.

(Крещеніе.)

Biskup světí *na památku křestu*
skrz led vodu veškerému městu,
které s pobožností plné víry
pít se hrne z této svaté díry.
Pak bývají ti co pili,
by se dvakrát netlačili,
od kozáků knutem odehnáni
na památku biřmování.

Comparatio a majori ad minus.

Co jsou římsy v kloboučnickém krámu,
to jsou hlavy pražských mladých pánů.

Anti-Staněk. Anti-Gal.

Na dar Ducha nic nedbejte,
hodně díla nadělejte:
pak po smrti na vše lehce
orgán ňáký najdou v lebce.

ОБЯВЛЕНІЕ

(z ruských novin).

V Evropě se ztratil
před dvěma sty lety *český král;*
žádá se uctivě,
by ho, kdo ho najde, odevzdal
v Petrsburku Mikuláši caru,
dá mu za to bečku kaviáru.

Evangelium sophisticum.

Atheistou buď! toť víra jistá:
Pán Bůh sám je první atheista.

Ethnografický.

Hanák velké panák,
ztěžka vekračoje,
jednó nohó drohó
k předo postrkoje.

Výstraha.

Caveant consules, ne respublica detrimentum capiat.

Vyšli jsou-tě tři vlastenci,
to s motykami,
vykopávat českou duši
z německé jámy.

Politický.

Pomodli se, Čechu,
k svatému Vojtěchu,
by tě vzaly samostatné
národy do cechu.

Ruská konstituce.

Odjakživa dovoluje
ruský car velmožům,
míti třeba tisíc duší,
jenom žádný rozum.

Námitka dr. Straussovi.

Když se rozcházeli apoštolé,
nic nevzali s sebou; avšak hole
dovolil jim Ježíš vzíti přec,
holou rukou těžko vést šarvátky.
Věděl, jaké budou v církvi hádky —
jenom Pánbůh ví budoucí věc.

Oberstlandesamtsprojekt.

Vaše Majestátnost ráčí znáti
věrnou lásku k osobě
zeměpána, jak prahnou magnáti
sloužit králi, trůnu k ozdobě;
pročež račte dekretovat,
by se mohl titulovat
některý hrabě český:
nejvyšší Zouvák Zemský.

Z historie literatury české.

Českých knížek hubitelé lítí:
plesnivina, moli, Jezoviti.

Apologie Taboritů.

Dobřeť zkoumal Žižka, než sek' mečem svým,
obě víry okem nepředpojatým:
pravým kališnickou,
levým katolickou.

(Nevím, na které oko byl Ž. slepý; byl-li na pravé, tedy:)

levým kališnickou,
pravým katolickou.

Nový nápis,

který bude vytesán zlatem r. 1848 k 500leté památce nad posluchárnami fakulty theologické.

Nehřeš ústy ani sluchem,
blahoslavení jsou chudí duchem.

Pomněnky.

Kdykoliv slyšívám
hlásat Rožně kázaní nějaké,
vždycky si vzpomínám,
že Bileamův osel mluvil také.

Demonstratio miraculorum.

Div-li, že pět chlebů, dvě rybice
nasytily lidstva na tisíce?
vždyť pak podnes ještě tyto divy
tolik tisíc černých pánů živí.

Etymologický.

Ježivit pochází spíše
od ježka než od Ježíše.

Nápis,

který by měl být na jistém domě v Praze, aby ho cizozemci nedrželi za větrní mlýn.

Totoť jest České Národní Museum. *)

Kasuistický.

Ptáš se, byl-li Jezovitou Jonáš,
Ninivetský missionář? —
Nemoh' býti! v tom je chyba,
že „Jonáše polkla ryba".
Jezovita — pravím vám —
byl by polkl rybu sám!
Nebyl Jezovita, nebť ho měla
tři dni v břiše — a nezcepeněla!!

Ost und West.

Museum nestavte
dole u Vltavy,
přijde z jara voda jará,
do Němec je zplaví.

Raději je nechte
na Hradčanech státi,
bude na ně vítr zdravej
od severu váti.

*) Míní se starý dům musejní na Hradčanech.

Daguerrotyp.

Leccos malíři vyvedli,
jenom světlo nedovedli;
teď se na ně světlo rozhněvalo
a samo se do malířství dalo.

Talenty.

Pavlu hůř a Petru líp;
ticho, závist, ticho!
kacířům dal Pánbůh vtip,
. . . . břicho.

Jiný varians:

Kaplanu dal Pánbůh vtip,
farářovi břicho.

Sympathetické léčení.

Bodne-li tě žihadélkem včela,
vlož na ránu hned
její vlastní med;
bodne-li tě epigramská střela,
vlož na ránu — prostředek máš jistý —
chumáč vlasů z epigramatisty.

Erdengötter.

Vidím mezi pámbíčkem a knížaty
vždy větší analogii:
tak na příklad Pánbůh stvořil psy
a knížata tajnou policiji.

16/4 1845.

Allah Veliký!

(Vykládá se: Bůh jest veliký.)

„Zdali neprodávají dva vrabce za halíř, a jeden z nich nepadne na zem bez vůle Otce nebeského.“
Jež. a Mat. X. 29.

Pořád vedou hořké žalosti
básníci nad ztrátou mladosti;
Včera jim dal Pánbůh dekret s třapcem:
„Budiž tedy básník věčným chlapcem.“

„Aus ihren Werken werdet Ihr sie erkennen."

Ze všech se mi řecká církev zdá
nejvíc *učenému* prospěšná,
a to velmi, neboť zahání
časté v chrámu k zemi padání
haemorrhoidy a zacpání.

Umgang mit Menschen.

Také tobě X..... radu dám:
nemluv před lidmi o sobě sám,
neboť jest to proti zdvořilosti
mluvit o neřádu v společnosti.

Patroni Haliče.

Od Boha mám písek a vlky,
od Kazimíře šlachtu a Israelity,
od Františka Šváby a Jezovity,
Mikuláš mi dá činy a činovníky.

18/3 1844.

Et vidit Deus, quod sint omnia bona.

Ztloustl Kuba jako soudek,
dal mu Bůh dobrý žaloudek;
kdyby mu byl Bůh dal vtip,
byl by suchý jako šíp.

Versus memoriales.

Chceš-li v strachu, v nepokoji žít,
musíš k tomu vtip a rozum mít;
chceš-li dodělat se vezdejšího chleba,
bývej hloupým, kde je toho třeba.

Satyrik před soudnou stolicí.

Proč pak nepíšeš jako všichni jiní,
proč pak tvé péro černí jen a špiní? —
„Ale vy páni kritikáři,
vždyť je namáčím v kalamáři."

Oud učených společností.

X... stal se za své vytištěné cnosti
oudem přemnohých *učených* společností;
našinec mu ty dekrety přece nezávidí,
jen když není oudem v společnosti *moudrých* lidí.

Svornost.

Takto svornosti té vaší tajný smysl zní:
„Dělej ty, co chceme my."
U mne tedy zase svornost znamená:
„Dělejte vy, co chci já."

Nedostatečnost.

Dokazují kněží z plných plic,
že *náš* rozum po tom rajském ovoci
za moc nestojí bez boží pomoci. —
Věřím, páni! věřím ještě víc —
že *váš* rozum i s tou boží pomocí
nestojí za nic.

Toast.

Sláva slavným! Od všech budiž ctín
farář v .... tíně:
nemá nad něj milejšího Hospodin
ani hospodyně.

Hudci k svátku.

Kýž ti Pánbůh za tvých houslí zvuky
místo dvou dát ráčí čtyry ruky!
To ti přeju k svátku, na mou duši!
by sis mohl, když hráš, zacpat uši.

Etymologický.

Odkud vzalo — zkouším žáky —
jméno Rakous počátek? —
„Od *raků*, neb ony taky
chodí pořád nazpátek.“

$^{27}/_{4}$ 1844.

Qualifikace X., professora historie.

Umí historiji, věřte mně,
střední sice jenom prostředně,
starou zato však již zapomněl,
škoda jen, že k nové nedošel.

Mystický výklad.

Kalkulujíc velmi zdravě
svatá církev mitru vymyslila:
totiž, že má málo v hlavě,
na hlavu si mnoho postavila.

Vídenská akademie.

Naše akademije od svého původu
pořád skoumá jen a zkouší přírodu;
jenom to je, milí braši, bída,
příroda jí málo odpovídá.

Pražské vysoké školy.

On: Dvě fakulty v Klementýně!
dvě fakulty v Karolíně!
Nač ten rozdíl? nevím na mou kuši,
jak by se to vyložiti mělo.
Já: Klementýnské zabíjejí duši,
karolínské tělo.

Obrana „Přítele mládeže“.

Sto let v očistci ať za tu křivdu hoří,
kdo nadává pro „Přítele“ konsistoři;
vždyť chudinka nemá žádné děti,
jak má umět s dětmi zacházeti!

President: ..... neb Museum! o to tu páni běží;
volte zkrátka, šetřte`plic!
Stavové: Museum — když chcete zvěř mít na nábřeží,
ať jí tam je tedy víc.

Účinky bělohorské bitvy.

Pokavad se z Čechů kacířství nesmeklo,
měli v Čechách nebe a po smrti peklo.
Tetko bělohorská! co nám Bůh dal tebe,
máme v Čechách peklo, a po smrti nebe.

Text k harmonii sfér.

Slyším jak Pythagoras
hvězdy zpívat takto zas:
„Kolem, kolem vždy letíme,
proč, kam, kudy, dobře víme,
astronomům nepovíme.“

Figura inversionis.

Na kříž reformátora!
byla methoda stará;
nyní svět pověsí spíš
na reformátora kříž.

16/3. 1844.

Misanthropický.

Od čerta vás pro ten božský hněv
koupil Ježíš za všechnu svou krev;
já však mním, když na mne přijde spleen,
že bych za vás nedal trochu slin.

Mládencům a pannám.

Pokud je móda v šose a čepci,
módníkům darmo kázat nechci:
však ono jich pak nechá módy dost,
až bude v módě rozum, poctivost.

Poëta laureatus.

Slavil's na své idyllické lýře
mléko, trávu, kozy a pastýře:
pročež kladem na tvou hrobku
věnec slávy z kozích bobků.

Nápis
na budoucí kolej Jezovitskou v Praze.

Hajej, hajej, stará Praho!
hajulinkej moje blaho!
pš! pš! dadej, noc se blíží,
přiletěli netopýři.

Obrácený svět.

České slovesnosti osud pouta kuje:
censura ji tiskne, tiskař censuruje.

Sumární výtah
z protokolu valného sněmu českých a moravských stavů.

Zuk! zuk! zuk!
kontrbuci dám,
h . . . . vydělám.

Česká modlitba.

Svatý Jene z Nepomuku!
drž nad námi svoji ruku,
ať nám Bůh dá co dal Tobě:
by náš jazyk neshnil v hrobě.

Preparanda.

Vejklady kantora Doubravy
snadno chápe hned
každý žák, i třebas bez hlavy,
má-li jenom hřbet.

§. 1.

Tak zní první kriminální článek:
Každý zloděj, jenž položí na —
oltář spravedlnosti berana,
čist a práv buď jak beránek.

Societas Jesu.

Pravil tatík svému synu:
„Hodný's, hošku! leč mne mrzí velmi,
že si s tebou kamarádí šelmy,
to ti více neprominu.“

Kupecká výstraha.

(Z Augšpurských Novin.)

„Lojolovi dědicové šálí lid,
že jsou v kompagniji se mnou;
zde to prohlašuji za lež zjevnou,
ant jsem nikdy nebyl aniž míním být.
Střez se uvěřit jim, kdo můj přítel!“
Ježíš Kristus, lidstva vykupitel.

Demokratický.

Nechoď, Vašku, s pány na led:
mnohý příklad máme,
že pán sklouzne, a sedlák si
za něj nohu zláme.

Každý něco pro vlast.

Nedosti to, pravíte, knihy psát;
též vlastencem buď každý literát.
„Buď také vlastencem, ty zvláště, Habakuku,
učiň jak Scævola, upal si pravou ruku!“

Jeremiáda o českém divadle.

Ach! nastali nám přežalostní dnové,
v jednom hrají Němci, v druhém Arabové;
my chudáci nemůžem se žádného uchopit,
musíme své české groše do obou dvou klopit.

Modlitba bureaukratů.

V hlavě slámu, v srdci kámen
dejž nám, Bože! — „Staň se! Amen!“

Výstraha.

Všichni blázni, milý synu,
ti se snadně obživí;
kdo má rozum, ten má vinu
a za ni trpět musí.

Výklad koranu.

Mohamed dovolil: „Můžeš míti
mnoho žen, však víno nepij žádné“ —
přesvědčen, že víc než jednu míti
střízlivému nenapadne.

Logau.

Ins Stammbuch Sr. Hochgeboren.

Každý dělej svoje,
milý pane můj:
sedlák žito z hnoje,
a ty z žita hnůj.

Nápis

na Pražském nádraží, vystavěném r. 1845.

Co se divíš, bratře Čechu, jak enthusiasta?
Připojili Prahu k Vídni železem — i basta.

Zle, matičko, zle.

Poctivému hrozí jenom hlad,
zloději zas jenom šibenice;
český literát má trampot více,
jemu hrozí hlad i šibenice.

1845.

Bájka politická.

Ve Švejcařích v demokratském kraji,
kde si na republikány hrají,
sed' si vedle orla vrabčík smělý dosti,
začimčařiv cosi o rovnosti.
Orel polknul vrabce místo naučení,
že přec nikdy vrabec orlu roven není.

Zdania i uwagi

z dzieł Jakuba Bema, Anioła Szlązaka (Angelus Silesius) i Saint-Martena.
A. Mickiewicz. Pisma tom IV., str. 131 atd.

1. *Nic darmo.*

Nic darmo Bůh nedává, ale vše otvírá,
a každý z Boha tolik, kolik chce, nasbírá.

2. *Kde nebe?*

Nehledíš sám do sebe, k nebi oči zvedáš:
nenajdeš Boha, když jej v nebi jenom hledáš.

3. *Šidba.*

Ty k Bohu voláš: Otče! — Otec hned přichází,
leč místo děcka, chlapa velkého nachází.

4. *Nedotknutelnost.*

Bez skvrny-li si přeješ projít světa ruchem,
buď mezi zvěří člověk, mezi lidmi duchem.

5. *Království boží násilí trpí.*

Nespadne samo nebe, musíš ho dosáhnout,
a Pánbůh sám nesstoupí, musíš si ho stáhnout.

6. *Žádost nesmrtelnosti.*

Chceš získat nesmrtelnost činem jakýms čelným:
bláhovče! chtěj neb nechtěj, budeš nesmrtelným.

7. *Rada hloupým.*

Ten hloupý zástup, nač se k poradě shromadil?
Chce by mu radili, co sám si již poradil.

8. *Pravdivá velikost.*

Tak jako v staré církvi, měli by jen toho
ve světě nazvat velkým, kdo vytrpěl mnoho.

9. *Jednání a trpení.*

Mám jednat nebo trpět? — Božím buď obrazem
a jak on v každé chvíli jednej a trp rázem.

10. *Průby.*

Dle řečí *obyčejné* lidi mudřec cení,
neobyčejné muže poznává z mlčení.

11. *Rozdíl.*

Hodný a zlý se oba ujímají bližních:
první aby je živil, druhý aby žil z nich.

12. *Oč je hádka?*

Od té doby co začli čerti s nebe padat,
hned též o vládu v nebi počali se hádat.

13. *Host.*

Voláš Boha: jde tajně často Nejsvětější
a tluče na tvé dvéře, leč ty doma nejsi.

14. *Slovo a čin.*

V slovech jen vůli jevíš, z činů síla svítí:
jest snadněj napsat knihu, než den dobře žíti.

15. *Stupně pravdy.*

Některé pravdy mudřec zvěstuje každému,
některé zase šepce národu jen svému,
některé svěří jenom příteli věrnému,
některé ale zjevit nemůže žádnému.

16. *Pomáhat Bohu.*

Bůh může tvořit, ničit světy ze své moci,
jen spatřit nás nemůže bez naší pomoci.

17. *Směr.*

Kam po smrti kdo přijde, za živa uhadne:
kam za živa se chýlil, tam po smrti padne.

18. *Úvaha chromého.*

Když vstoupím poprvé do které společnosti,
hned z prvního pohledu poznám všechny hosti;
rozumní hledí napřed na mou nohu pravou,
a hloupí dřív na levou, kterou mám kulhavou.

19. *Mlčení.*

Jistotně Bohu milé andělské jest pění,
milejší ale přece člověka mlčení.

20. *Shoda.*

Umělec jen v tom chóře rád bude zpívati,
kde ví, že jeho hlas se v harmonii tratí.

21. *Já.*

Ten hudec záhubou je orkestru každého,
jenž hraje chce dát nejvíc slyšet hlasu *svého.*

22. *Vědy zlosynů.*

Vidíš-li, že darebák ve vědách pracuje,
varuj se, jest to zbojník, jenž si zbraň kupuje.

23. *Praktika.*

„Nač budu potřebovat“ ptalo se pachole,
„třírohy, čtverouhle, kola, parabole?“ —
‚Že potřebné,‘ dí mudřec, ‚musíš nyní věřit;
nač jsou potřebné, poznáš, až svět začneš měřit.‘

24. *Hloupý pokrok.*

Jak vůl ve mlýně hlupec zastřené má oči:
on myslí, že jde dále, ale jen se točí.

25. *Známka vyšších.*

Pořádný muž od luzy tím se označuje,
že, čemu nerozumí, to neprovozuje.

26. *Ohník.*

Jak bludičky se chytrost světská nám nabízí:
na bahně loudí nás; když s cesty sejdem, mizí.

27. *Soběctví.*

Ten není egoista, kdo se straní lidí,
leč ten, kdo u svých bližních po kořisti slídí.

28. *Pomluva a pochleba.*

Pochlebník a pomlouvač za zásluhou chodí,
však více pochlebnictví než pomluva škodí:
pomluva jest hodnému často k poučení,
pochlebstvím zlý zatvrdne, hodný se přecení.

29. *Pokusy.*

Pokus s lidmi jak moře rozbouřené tropí:
jen silné plavce nese, ale slabé topí.

30. *Historie a proroctví.*

Přešlost a přišlost od nás v stejné dálce šumí:
kdo uhoď budoucnost, minulosti zrozumí.

31. *Vrch a základ.*

Tím hlubší základy, čím vyšší zeď nahoře:
a vyšší rozum stojí na hlubší pokoře.

32. *Počet hvězd.*

Jsouť pravdy v písmě jako na nebi hvězdice:
čím má kdo lepší oči, tím jich vidí více.

33. *Dobrá rada.*

Prospěšna bývá rada jen v jednom případu.
V jakém? Když jde Pokora k Moudrosti na radu.

34. *Šidba.*

(Jiný překlad s jiným metrem.)

Voláš k Bohu: Otče! — Otec k děcku chvátá,
ale místo děcka — vidí kolohnáta.

35. *Odkud muka?*

Vystojí člověk — ale sám jest si katanem,
sám sobě kolo teše, sám se láme na něm.

36. ***Jedna vůle.***

Jen jednou vůlí budiž každý čin vyveden:
než *deset* vůdců moudrých, raděj hloupý *jeden*.

37. ***Ostatní pravdy.***

Víc ještě pravd je v písmě, kdo je však chce vědět,
sám písmem stát se musí a do sebe hledět.

38. ***Boží narození.***

Věříš, že Bůh se zrodil v chlívě v Betlehémě:
nezrozen-li však v tobě, bídné's, brachu, plémě!

39. ***Moudrost.***

Peníze, učenost ti mohou jiní dobyt,
leč moudrostí se můžeš jenom sám ozdobit.

5/9—9/9 1852.

Prosa.

Obrazy z Rus.

Svátek pravoslavnosti.

Kali łučše meňá najďoš — pazabúděš:
Kali chúže meňá najďoš — vspamjáněš!!
Ruská národní píseň.

Cestováním po rozličných cizích krajinách poznáváme důkladněji svou vlastní otčinu. Obyčejně si člověk toho, co pořád jako všední okolo sebe vidí, nevelmi všímává; kdo však mezi jinými národy pobyl, dovede domácí svou národnost oceniti. Dobré obyčeje a chvalitebná zřízení cizozemská učí nás chápati nedostatky a chyby ve vlasti a vzbuzují v nás svatou snahu o napravení; ze špatných způsobů a z nerozumných ústavů jinonárodních dovtípíme se předností a krásných stránek své země, a tím vzrůstá k ní naše vážnost a láska. U nejvzdělanějších národů najdeme mnoho chybného pro výstrahu, a u každého sebe opovrženějšího vyskytne se přec něco řádného pro ponaučení. Na Ruskou zem hledí skoro všichni národové evropští s jakýmsi ousměškem; mnohé a velké nedostatky tohoto mladého v evropské rodině státu, dílem však i závist jsou příčinou, že se o Rusi v ostatní Evropě nesmýšlí a nemluví jinak než asi v tom smyslu: „Co dobrého může povstati z Galileje?“ — Poněvadž se však od nepohyblivého kamene, od nerozumného mravenečka učiti může moudrý člověk, nepochybuji, že by si i starodávní, vycvičená Evropa aspoň v něčem mohla najít

ponaučení v barbarském, mladém Rusku. Pročež zde popíšu překrásný obyčej ruské církve, k němuž nenajdeme nic podobného u všech národů evropských a který mne potěšil a povzbudil tak velice, že bych již pouze k vůli němu své cesty do oněch vzdálených, k cestování nepohodlných krajin nelitoval. Jest to zvláštní slavnost, kterou pravoslavná církev vykonává v první neděli velikého postu a která se ovšem nedá slaviti jinde než v zemi, jenž má svou vlastní, jinde nepanující víru, a národní náboženství. V zemích, kde vládne náboženství jinonárodní, nikdy se nemůže vyvinouti tak ouplné organické spojení státu, národnosti a víry dohromady, jako uvidíme v tomto svátku pravoslavnosti.

Uslyšev v čas svého pobytí v Moskvě o neobyčejné slavnosti, která se na tento den v jednom *sabóru* (větší chrám) v Kremle konati má, sedl jsem časně z rána na malé saně a zaobaliv se po oči do huňaté šuby, křikl jsem na izvoščíka: *Stupaj v Krem'*. Považoval jsem za povinnost nepromeškati nic zvláštního, co by se na podivné svaté Rusi viděti dalo, ačkoli jsem jmenovitě tuto, dle předběžného popsání, učiněného mi od několika cizozemců a domácích, neočekával než obyčejnou hierarškou ceremonii. Vejda do chrámu dříve než se lidem naplnil, namířil jsem zvovna k starému knězi, kterého jsem u ikony (obrazu) v modlitbách spatřil, a ohlásiv se u něho co cizozemec žádal jsem, aby mi místo poradil, s kterého bych celou ceremonii nejlépe přehlídl. S přívětivostí, s nížto se všichni Rusové k cizozemcům chovají, dovedl mne, ačkoli jsem se sám co jinověrec ohlásil, ctihodný šedivý stařeček ke sloupu a poukázav na vyvýšené křeslo pravil: „Zde bude sedět metropolita Filarét, zde uvidíte a uslyšíte všechno.“ Měl jsem dosti času ohlédnouti si všechno své vůkolí. Přede mnou zrovna, jak již praveno, stálo bohaté křeslo a dále ku předu ještě as třidcet jiných podobně stkvostných stolic dvěma řadama proti sobě. Ulička mezi nimi byla as na sáh šířky. Dále na levo stálo vyvýšení na způsob kathedry, a všude okolo před ikonami hořelo množství tlustých jak paškály svic. Zasmušilé, temně malo-

vané stěny a klenutí, zakouřené staré obrazy svatých na vysokém velebném ikonostásu, krásný smutně vznešený zpěv dobře sestavených dvou chorálních sborů, jenž si, pohybujíce se nejvíce v půltónech, střídavě odpovídali v jemných do hlubokosti duše a srdce vnikajících akordech, a k tomu ten staroslovanský praotcovský jazyk: to všechno vzbudilo ve mně tichý, zbožný, slastný cit, a se zádumčivou touhou čekal jsem na počátek ceremonií. Zatím se za mnou chrám pořád hustěji naplňoval lidem rozličných stavů, jak možná bylo soudit dle rozmanitých drahých a laciných kóžešin; přede mnou však na místě kněžstvu určeném bylo pořád ještě prázdno, jenom časem vousatý, dlouhovlasý diakon nebo bátuška (kněz) buď v obyčejném, dlouhém soukeném oděvu nebo již v zlatem tkané církevní rize (šat) procházeli z dveří do dveří, odnášejíce a přinášejíce. Svaté velebné ticho, kteréž Rusové (zrovna naopak našemu štěbetání v kostele) ve svých chrámích zachovávají, nerušilo nic než čistý, harmonický, srdci milý zpěv z klírosů *), který po každé sloze na hodnou chvíli umlknul. Tu se najednou ozval zvenku ze zvonice Veliko-Ivanské ohromný největší zvon, hluboký vážný hlas svůj rozšířil po kamené mátušce Moskvě a za ním jako krupobití velikých a malých zvonů z nesčíslných zvonic a chrámů Moskevských. Zpěváci utichli a všichni jsme tonuli jako v moři zvonových zvuků, jenž se po celém prostranství v podivných akordech rozplývaly. Sotva že se trochu ustanovil sluch po tak (aspoň mně) neobyčejném zrušení tichosti, tu se rozevřely do kořan všechny tři brány hlavního prostředního ikonostásu a skrze ně se hrnulo dlouhou chvíli mnohočetné duchovenstvo rozličných hodností, avšak každý v bohatém, ze zlata, stříbra a hedvábí tkaném oděvu, hojně pošitém a posázeném drahým různobarevným kamením a perlami, všichni s dlouhými učesanými bradami a rovněž takovými, po prsou a po ramenách rozloženými vlasy. Chvíli to trvalo, než jsem se očima zpamatoval a ně-

*) Místo, kde jsou zpěváci.

jakého přehledu celé scény nabyti mohl; zatím se duchovenstvo bylo usadilo a ustavilo každý na místě přiměřeném své hodnosti a věku. Na vyvýšeném křesle přede mnou seděl již ctihodný metropolita Moskevský Filarét, muž velebný s pravidelnou, ba krásnou tváří, s hustými ještě málo prošedivělými vousy, výjev oblíčeje přívětivý, tichý, trpělivý, jenom od přísného života trochu bledý. Jest to jeden z nejlepších prelátů celé ruské církve, a kdo by se tak pouze na jeho jemnou bledinkou tvář a na jasné oko díval, nikdy by nepomyslil, že má před sebou muže, jenž se osměluje nebýti ve všem a vždycky stejného mínění s Jeho imperatorským Veličenstvem Mikulášem, carem a samovládcem vší Rusi. To je ovšem smělost, které se v Rusích málo kdo zjevně odvážiti může, a sám metropolit, ačkoliv je v celém národě u veliké vážnosti, přece upadl v nemilost carskou a nesmí ani (jak jsem slyšel) do Petrohradu ke dvoru. — Ve dvou řadách před ním seděli s korunami*) na hlavách, se šedivými dlouhými, po šíji spadajícími vlasy, a rovněž šedivými až po pás bradami, biskupové a přednostové klášterů na zmíněných již stolicích, všickni ve zlatě a drahých kamenech a všickni obráceni zrakem k metropolitovi. S obou stran za stolicemi stálo jiné duchovenstvo, bílé i černé, t. j. světské a klášterní; mniši všickni v černém širokém a dlouhém oděvu, na hlavách vysoké též černé kulaté klobouky s velkým po zádech visícím černým závojem, světské duchovenstvo v barevných vyšívaných rizách (jako pluviale), všickni pohledu vážného a ctihodného.

Již zevně nechybělo celému výjevu pranic na důstojnosti; s jakým však okem naň musil hleděti každý, kdo věděl, že jsou zde shromážděni šédiví zkušení starcové celého národu, aby připomněli lidu svému všeho dobrého a zlého, které od počátku až do nynějška vlast potkalo, aby vynesli úsudek svůj nad veškerými dějinami svého národu; aby

*) Biskupové řecké víry nemají vysoké mitry, nýbrž čepice na způsob korun, bohatě perlami a kamením posázené.

strašným prokletím všech škůdců a protivníků vlasti a vůbec prokletím bídných zločinů dali výstrahu proti podobným bezbožnostem, a vděčným slavným připomenutím všech národu vykonaných obětí a dobrých skutků povzbudili k následování. A to jest oučel celé této slavnosti, který jsem arci teprv po skončení jasně znamenati mohl. Zatím se vrátím k dalšímu vypravování.

Na připravenou kathedřu vystoupil nyní archidiakon a rozevřev knihu počal hlubokým, vážným hlasem příhodné čtení z bible (z Pavla k Řím. XVI. a Mat. X.) jako přípravu a vstup k takové národní slavnosti. Pak nastalo na chvíli po celém chrámě ticho hrobové, a zrakové všichni s jakýmsi strašným očekáváním byli upřeni na kathedru. Tu se po celé tvářnosti archidiakonově rozprostřela vážná přísnost a nadšení, i silným, co možná nejnižším hlasem počal takto:

Kdo se protiví světlu pravdy Boží, a temnotu duše své rozšiřuje v národu! — a pomlčev trochu hlasem jako bouře: *Proklat budiž!* (anáfema t. j. anathema). Tu se všichni starcové povznesli s křesel svých a mírným, třesoucím se hlasem opakovali třikrát: *Proklat budiž! proklat budiž! proklat budiž!* A opět diakon:

Kdo životy a duše bratří svých svěřeny maje nepracuje k jejich blaženosti, nýbrž k záhubě! — proklat budiž! a všichni otcové opětovali třikrát: *Proklat budiž!* V celém shromážděném lidu nebylo ani hnutí a já sám stál jsem překvapením jako omámen.

Kdo nepřispívá vlasti své v čas bídy dopuštěné na ní rukou Páně! proklat budiž! a zase třikráte zdlouha a ztemna: *Proklat budiž!*

Kdo se tak velice zapomněl nad národem svým, že pomáhá cizozemcům hubícím vlast naši, a zvětšuje ponížení a hanbu vlastní krve své, jako učinil Ivan Mazepa! budiž proklat!

Tu bouřil mocný hlas diakonův jako hrom po klenutí chrámovém a nesl se po hlavách shromážděného třesoucího se lidu. A všichni biskupové starcové smutně povznesli šedivých hlav řkouce: *Proklat budiž! proklat budiž! proklat budiž!*

Mráz mi šel po těle, když jsem si potichu opakoval jejich: *Proklat budiž!* A tak diakon prošel všechny nepravosti, hříchy a bezbožnosti, které jen mohou býti proti Bohu, člověčenstvu a vlasti, vypočítávaje jednu po druhé vždycky stejně začínaje: „Kdo...“ a vždycky dokládaje prokletí, které pak podobně biskupové vstanouce se stolic svých třikrát opakovali. Jména opravdivá jistých známých přestupníkův nejmenoval nikdy, vyjma jediný již uvedený případ s Ivanem Mazepou, kde se jako pro hroznost, nelidskost přestupku nějaká výjimka činila. Diakon všechno hlásal nejhlubším a nejsilnějším basem, a jeho „*proklat budiž*“ hned po jmenovaném přestupku mi připadalo, jako by v prchlivé zlosti a ošklivosti nad jmenovaným hříchem nadšeně a kvapně jej zatracoval; ale mírný, slabý, mnohočíslný hlas biskupů, který se teprv po chvilce povznesl a třikráte prokletí opakoval, zdál se mi jako nevývratný úsudek po dobré rozvaze a jako zatracení nevýmluvných přestupků jednohlasným určením celé rady.

Při celém tomto prvním oddělení ceremonie, které asi hodinu trvalo, neopovažoval se lid téměř ani dýchati, a veliký strach jevil se na tvářích celého zástupu.

Avšak přejděme k potěšitelnější, veselejší stránce slavnosti.

Opět diakon otevřel knihu, ale nebyla to strašná kniha ošklivých přestupků, hrůzy a prokletí: byly to zlaté zápisky ruské historie, vděčné citlivé upomínky všelikých dobrodiní, vřelá pochvala zásluh o vlast ruskou, vypočtení slavných jmen a krásných skutků zasloužilých v národě mužů. Líbila se mi především na celém ustanovení této slavnosti šlechetnost a velikoduchost, která při hanbě a přestupcích zapomněvši černých jmen zhynulých již zrádců a škůdců, uváděla pouze všeliké hříchy pro výstrahu současným krajanům; při chvalitebných však skutcích, zásluhách a dobrodiních nezamlčela ani jedno jméno mužů, kteří jednali neb trpěli pro vlast. Diakon četl vážným a veselým hlasem všechna ta krásná, zlatá jména, každé na čele skutků vykonaných oso-

bou, která se někdy jmenem tímto honosila, za každým mužem učinil diakon po vyčtení jeho zásluh malou přestávku, načež vždycky zvolal: *Věčnaja pámět!* (na věky budiž v naší památce). Biskupové a metropolita pokaždé vstanouce opětovali třikrát: *Věčnaja pámět! věčnaja pámět! věčnaja pámět!* A shromážděný lid pokaždé se zradoval, každé vyřknuté jméno opakoval tichým šepotem, tak jako by se duch zasloužilého krajana lehce vznášel nad celým shromážděním. Mnozí z přítomných vyzdvihovali děti své do výšky, aby vlastníma očima viděly řady starců biskupů stojících a volajících „*věčnuju pámět*“ zásluhám některého jim právě známého neb oblíbeného muže. Abychom posouditi mohli, jak as taková slova z úst biskupských v lid ruský působiti mohou, musíme věděti, v jaké uctivosti své biskupy mají, jak je lid již za živa takořka co svaté ctí, poněvadž také opravdu chováním svým obyčejně všechnu pochvalu zasluhují, vedouce život tichý a příkladný, ne pak magnátský.

Nemohu zde ani dost malý díl všeho toho opakovati co diakon četl, bylo mnoho, velmi mnoho, celé dějiny ruského národu; nám také ani zásluhy takové a jména mužů, kterých neznáme a kteří v nás nepůsobili, velikou zanímavost míti nemohou, ctíti však musíme tak krásné ústavy a obyčeje, a přáti a starati se, bychom měli podobné. Podivuhodná byla opatrnost a starostlivost, s kterou se na každého muže, na každé dobrodiní pamatovalo. První bylo ovšem zavedení a rozšiřování křesťanského náboženství; tu mi arci hned na mysl připadlo, že i ctitelové Peruna národ a vlast svou milovali, dobře činili, zásluhy měli a tedy také „*věčné památky*“ zasloužili, upokojil jsem se však myšlénkou, že jistá historie ruská začíná se teprv od poznání křesťanské víry.

Svatému caru Vladimíru, jenž rozšířil mezi námi cárství nebeské, a upevnil slávu jména ruského! — věčnaja pámět!

Všem tichým a pracovitým mnichům (v Rusích jsou mnichové pracovití) *a odšelcům* *), *jenž v samotě chválili Boha,*

---

*) Odšedlec jako poustevník, kdo hlučný svět opustiv, o samotě žije.

modlili se za náš rod, a prací rukou svých orajíce a sázejíce vzdělávali a zvelebovali zem Ruskou! — věčnaja páměť! atd.

Všem statným rekům, kteří zlomili těžké jho tatarské! Věčnaja páměť! atd.

Měšťanu Mininu a knížeti Požárskému atd. *věčnaja páměť! Petru prvnímu velikému rozmnožiteli a zvelebiteli vlasti, jenž zahanbil a pokořil všechny naše nepřátele, osvítil nás všelikým uměním* atd. (tu následovalo ještě dlouhé vyčtení jeho skutků) *budiž jeho jméno na Rusi věčně jmenováno s úctou a slávou! Věčnaja páměť! věčnaja páměť! věčnaja páměť!* Tu se po celém chrámu opakovalo jméno Petrovo a málem že celé lidstvo jednohlasně nevolalo s biskupy *„věčnou památku“*.

Všem dobrým cizozemcům, kteří ne se zbraní co nepřátelé, nýbrž s knihou co učitelé přišli do vlasti naší a nejsouce z krve naší zvelebovali nás všelikým uměním! věčnaja páměť! atd. *Vojínům padlým v ochraně vlasti proti nátiskům pyšného francouzského dobyvatele! věčnaja páměť!*

Co jsou všechny pomníky a Walhally, v nichž se vystavují plátěné a kamenné obrazy zasloužilých výtečníků, co jsou tyto památky, kterými oslavujeme více sebe co podnikatele než vypodobněné ony muže, co jsou proti této zbožné, vroucí úctě zásluh vlastenských proti živému slovu hlásajícímu jejich jména a činy s posvátného místa celému shromážděnému národu? Co jest obyčejná nynější žebrota, jenž současné lidstvo obtěžuje, aby některému zasloužilci bývalých let chatrnou památku, tvrdý kámen vyžadonila, proti nádhernému zástupu nejvyšších důstojníků církevních a šedivých starců, jmenujících zásluhy a jméno v svatyni božské citlivými, vážnými slovy, která jdou ze srdce k srdci? To jest nesmrtelnost a blažená nesmrtelnost mezi svými! A kde jest jen jediný mladík, jenž by všechno nepodnikl a neutrpěl pro takové připomínání svého jména, jenž by váhal život svůj i nejdražší všechno obětovati za ubezpečení, že budou šediví starcové nad jeho zpráchnivělými kostmi volati před celým národem *„věčnou pa-*

„*mátku*“ jeho jména a činů? Nikdy jsem nemohl pochopiti velikou náklonnost Rusů k vlasti své, oběti které na její oltář kladli, vida mnohé nesrovnalosti v zemi Ruské; jak možno aby lidé, dobře povědomi lepšího zřízení jiných cizích zemí, přece tak vroucně milovali svou, patrně mnohými a velikými nedostatky sevřenou vlast? Jakmile jsem však tuto jedinou slavnost seznal, přestal jsem se diviti velikému vlastenectví ruskému, kterému bychom se i my a jiní ještě národové od nich učiti mohli. Sprostý necvičený kupec ruský obětuje bez velkého přemýšlení několikkrát sto tisíc na zvelebení zemské: u nás se musí polovice takových dobročinných dárků obětovati na oznámení jich v novinách!

Ještě více jsem se však divil moudrosti vladařské Petra a Kateřiny, která dovedla slavnost nevýznamnou, ba škodnou, v níž se dříve jenom kacířové anathemisovali, obrátiti v tak veliký prospěch vlasti, náboženství a mravnosti. Dovoleno-li na věci již dokonalé přece ještě nedostatky a chyby vystávovati, zdálo by se mi, že by se z prvního dílu mnohé nepatrné ostrovtipnosti theologické a mnohé malicherné kaceřování (ku př. katolíků), z druhého pak dílu velmi mnohá jména carů a příbuzných jejich, kteří se veliké zásluhy o vlast míti nezdají, vynechati mohly a měly. Ale okolnosti tomu myslím tak chtějí.

Po těchto, jak soudím trochu dlouhých úvahách, k nimžto mne jenom rozčilenost krásnou věcí zavedla, přejdu ke třetí a poslední části slavnosti, jejížto heslem jest: *Mnogája léta*! Tu se obrací zřetel k nynějšímu stavu otčiny a přeje se jí a všem oudům veliké Rusi jednomu po druhém dlouhé trvání. Především, jak se samo rozumí, volá diakon velikému Hosudáru *mnogája léta*, což také biskupové třikrát opětují, a nastavené po valech Kremelských kanony do toho hřmí jako by chtěly přání biskupů přehlušiti, a zvony ze všech zvonic zahučely povinně své přání. Hřmění kanonů, těchto jak

říkáme *posledních důvodů mocnářských*, upamatovalo mne, že se již nemluví o mrtvých cařích, nýbrž o živém, a že je strach skoro tolik co úcta. — Pak následovalo podobné *mnogája léta* císařové a celé rodině každému zvlášť; potom veškerému kněžstvu, celému úřednictvu, slavnému udatnému vojsku. Po diakonu opakovali to přání jako dříve zas biskupové třikrát, načež pak chór zpěváků obyčejným velmi příjemným nápěvem vždycky hodnou chvíli *mnogája léta* prozpěvoval. To však nebylo nic zvláštního, jelikož se v slovanské církvi po každé větší slavnosti po skončených službách božích též „*mnogája léta*“ zpívává. Poznamenati ještě musím, že se při každém „*mnogája léta*“ přítomní oudové toho stavu, který se právě jmenoval, vždy hluboce klaněli.

Myslil jsem si již, že se slavnost, dosáhší nejvyššího stupně krásy své v druhém oddělení, nyní poznenáhla k obyčejnosti chýlí; tu mne však ještě jednou posledním bleskem překvapila. Diakon zavíraje již knihu zvolal:

A všem vám pravoslavnému národu ruskému! mnogája léta! Biskupové opakovali do třetice, a celý shromážděný lid ukláněl se hluboce proti biskupům s veselou spokojenou tváří, děkuje jim za srdečné přání. Všichni biskupové se zdvihli s křesel svých a provázeli metropolitu Filaréta skrze carská vrata*) za oltář k šlavení veliké mše svaté.

Já však jsem již mezi sloupy chrámovými neměl žádného stání, vším, co jsem slyšel a viděl, pobouřily se myšlénky mé, touha po samotě, abych myšlénky své zažiti mohl, hnala mne před chrám na prostoru Kremelskou, a tam jsem hned obrátil zrak na západ ke vzdálené drahé otčině české. Církve a paláce Kremelské stály v cestě očím prahnoucím po západě. Podivným, dětinským nápadem puzen vyběhl jsem na vysokou věž Ivana

*) Carská vrata, prostřední v ruském oltáři.

Velikého, jako bych odtamtud přes nesmírné roviny ruské a polské chtěl dohlídnouti milých hradův Pražských. V duchu jsem je arci viděl před sebou, očima však toliko zamodralou rovnou dálku. Tu mi tanulo poslední přání biskupů na mysli, a hned nesl vítr do sněžné dálky přání mé: *Všem vám pravým věrným Čechům! mnogája léta!*

Kupéčestvo.

Motto: ...„und befunden, dass diese Leute, die wir vor grobe Barbaren halten, politisch und discret genug seyn, die offt manchen Deutschen beschämen sollten.

Mandelslo. Morgenländ. Reise 1668. I. 83.

Cizozemci a nejvíce Němci velmi rádi o vší vzdělanosti, o veškerém zřízení ruském si myslí, že od nich povstaly. Jmenovitě Němci dle pověstné své učené nadutosti považují se za spasitele, vykupitele Rusův, jako by teprv od nich na Rus bylo přišlo všechno blaho, všechen rozum, všechna kultura! To dokonce upírám: ne snad pouze proto, že by Němcům velmi málo blaha, rozumu a kultury zbylo, kdyby jimi i jiné národy poděliti chtěli, ale nejvíce z té příčiny, že právě to, co jsem dobrého na Rusi shledal, Němcové ani sami neznají, a že největší část všeho zlého v říši carské německého původu jest. Právě kupecký stav aneb raději kupecká kasta nejvíce jest v Rusích neněmecká, ačkoli by se kupectví sami cizozemci od Rusů učiti mohli; u kupců zachoval se docela starý národní duch. Ne snad aby někdo se domníval, že jiní stavové rázu národního pozbyli: celé nejnižší třídy, mužíkův (sedláků), cizozemština dokonce se nedotkla, leda že na ně pomohla vymýšleti nové metly a nové útisky; poněvadž se však stav panský zcela odnárodnil, odložil všechno krásné ruského charakteru a přijal všechno ošklivé, co je za hranicemi, můžeme nyní jenom dle některých bo-

hatých kupců souditi, jak žil a jak vypadal starodávný ruský *bárin* (bojarin).

Může se vším právem říci, že kupcové, *kupěčestvo*, celý národ ruský representují, i charakter, i způsob života, i vzdělanost; rozmanitost, kterou do této třídy rozličné stupně mohovitosti přivádějí, zvláště se dobře hodí: tu bídný *raznoščik*, který celý svůj krám (časem jen uvěřený) na hlavě nosí, zúplna roveň mužíku, a tam nesmírný boháč, který s generály stoluje, čtyrmi jezdí, na něhož všechny matky kupecké dětem svým co na příklad ukazují, a mezi oběma neskončená skala kupců, každý tělem i duší, bradou, kaftanem i juchtovinou Rus, dobrák a šelma, ponížený a pánovitý, výborný šejdíř a pobožný dárce almužny, šetrný a marnivý, vždy veselého a dobrého rozmaru, podnikavý ke všemu, zároveň tesař a hodinář, kupec, hospodský, lazebník, pachtýř, řemeslník, sklepník. Gógol praví kdesi, že Rus, má-li jen pár juchtových rukavic a sekeru, již se ve světě neztratí. Kupcové jsou vlastně městským stavem v Rusích, středním stavem, jsou všichni lidé volní, ačkoli velmi nízko pod šlechtou stojí, tak že mezi kupcovstvem a šlechtou ještě veliká mezera se vyplniti musí, má-li se na Rusi dobrý řád a spravedlivost zavésti. Dle zákona jsou tři rozličné třídy kupcův, *gildy* zvané, z kterých každá podle velikosti poplatků i také menší neb větší práva má. Ostatně všichni kramáři a nižší obchodníci na jméno kupec dle zákonu práva nemají, neboť již do nejnižší třetí gildy jen bohatí náležeti mohou, jelikož znamenitý roční poplatek skládati musejí. Slovo kupec jest již v Rusi čestným znamenitým jmenem*); také však se i mnohým, kteří vlastně po právu kupci nejsou, když slušný kabát mají, co titul uděluje. Nemusí ale každý, kdo je kupec, jako u nás právě obchod vésti; i držitelé

*) Tak mně na Volyni židovka, když jsem ji pro dotěravost z pokoje vyprovoditi chtěl, s jakousi v sebe důvěrou pozorným činila, že je *kupcová*; ovšem že s nehrubým prospěchem.

hostinců, fabrikanti, spekulanti, pachtýři atd. jsou kupcové, neboť kupcovství jest jenom jistý stupeň hodnosti, jistá privilegovanost. K pochopení ruských záležitostí nevyhnutelně jest zapotřebí zvláště o tomto stavu dobré ponětí míti, pročež jej ze tří zřetelů čtenářovi představím: v domácnosti, v povolání svém, a v poměru k ostatním stavům.

Matuška Moskva jest co hlavní sídlo obchodu i průmyslu ruského a vůbec co vlastní čistě ruské město také pravým domovem, jakousi vysokou školou kupéčestva, tam se čistě ruská rostlina „kupec“ nejlépe vede. V Moskvě se také musí charakter ruského kupéčestva studovati.

I.

„Pozastav se, duše křesťanská, a rozjímej o této přeukrutné tloušťce kupčichy!“ pravil jsem jda s přítelem a krajanem svým po nábřeží u Moskvy řeky. A před námi se valily tři centnýře člověčího masa, ve formě podobné nejvíce k venkovským kamnům s vázou: byla to kupčicha, i počali jsme se na ni oba dohromady dívati, já se svým krajanem na polovic, poněvadž by na jedny oči příliš mnoho bylo. Na hlavě má každá skoro kupčicha hedvábný šátek zvláštním způsobem těsně okolo hlavy obvinutý, a pak s tou malinkou hlavinkou v poměru k rozsáhlému tělu podobá se velmi nadzmíněným již kamnům, aneb komu by se takové přirovnání nelíbilo, aspoň želvě s vystrčenou hlavičkou. Šat na těle již polo evropský do módy, avšak drahý, těžký, hedvábný, kožešinou podšitý a sobolem vykládaný. Po důkladném o té věci přemýšlení soudím za nejprospěšnější, aby si každý čtenář, který se ve své fantasii tak dalece povznésti dovede, raději tu kupčichu v letním oděvu představil, neboť by si mnozí dle obyčeje nízkých utrhačných duší, které všelikou velikost rády snižují, mysliti mohli, že všechna ta podivuhodná obšírnost jenom od řásnosti zimního oděvu pochází. Před ní jde dceruška, rovněž již při těle panenka, neurčená na

světě pro nic než aby dle matčina příkladu ztloustla; pečlivá maťuška ustavičně něco na její oděvu popravuje, záhyby rovná, šátek stahuje.

Dle aesthetiky kupecké musí mít krasavice (kromě tloušťky) hezkou bílou, jemnou tenkou pleť, k čemu zvláště ruská báňa (pární koupel) napomáhá, červené tváře jako španělský vosk, čehož se v nedostatku krve ličidlem hrubě dosáhne, a pak — hodně černé zuby; takové aspoň všechny napořád mají, nebo zavřeny jsouce doma nic jiného nedělají než louskají ořechy a cukrovinky, zavářky atd. jedí, od čehož pak jako husy na krmníku váhy přibírají. Větší část odívá se jednoduše co do formy oděvu, avšak do bohatých látek, a zdá se mi, že jim ten oděv sluší; jest sice také nejvíce dle módy, avšak dle zastaralé. Jenom menší část nejbohatších hledí se vysoké šlechtě ve všem vyrovnat, i ekipáží, stavbou, nářadím domácím, krojem, livrejí služebníků a způsoby; s pláčem však vedle takové vystrojené kupčichy stojí genius vkusu a genius ruské národnosti. Jako s přeplněného vesnického oltáře visí na ní všeliké výrobky módy, hotová manufakturní výstava. O nich by se dalo říci, že se nadarmo snaží zakořenělou pronikavou juchtovinu zahlušiti cizinským pižmem: jsou to zříceniny pravé ruské národnosti, z kterých ještě ustavičně skrze pižmo násilím zavedené spravedlivá ruská juchta čpí. Co se ostatně jejich duševního stavu týče, těžko by bylo nestrannému člověku rozhodnouti, má-li se dát mezi úhlavními vlastnostmi jejich předek tloušťce aneb sprostnosti. Krev a mléko podle těla, krev a kroupy podle duše, jak praví Čelakovský v jednom svém epigramu. O nějakém duševním vzdělání se obyčejně ani pro ženský stav nemyslí; mužští nabudou zkušenosti a vzdělání ve světě mezi lidmi, ne pak ve škole, a zavřené ženské rostou a rozprostraňují se jako všechny jiné rostliny. Nesmíme však zapomínat, že dle ponětí východního ženská mnohem níže stojí ve vážnosti než u nás, v každém ohledu jest silnějšímu pohlaví tuze podřízena. — Ostatně takové ženské zase

tu dobrou vlastnost do sebe mají, že se každý mužský ve společnosti jejich výborně u výmluvnosti cvičí: zaveď řeč o čem chceš, neodpoví jinak než *da's*, *točno tak's*, *nět's* (ano, máte pravdu, ne), a tu má každý nejvýbornější příležitost nabyti obratnosti řeči, jelikož tak dlouho pokud se nerozejdou sám mluviti musí. Na svých *sobranijách* (ressourcích) tak tiše, zkroušeně a nepohnutě sedí, že by si zajisté velmi snadně v jejich vrkočích vrabci hnízdo uplésti mohli; živé sochy z kaše a z červené řepy.

Jenom z galantních zásad chevalerie se stalo, že jsem dříve o ženách a dcerách kupeckých psal, jakož i každému, kdo si náklonnost dámskou získati chce, velmi radím, aby si ze mne příklad vzal. Jinak ovšem mužská část, kupci sami, mnohem jsou důležitější; na důkaz toho nic více říci nemusím, nežli že by bez kupců žádných kupčich nebylo.

Oblek, zevnitřnost postavím i zde na počátek, dle způsobu aristokratů, kteří rovněž u každého člověka dříve na frak, manšety a vlasy a pak teprv někdy na duši a srdce ohled mívají.

Dlouhý modrý kaftan, okolo těla vlněný pás, brada dlouhá, vlasy do kola přistřižené a před časy pravá ruská huňatá čepice, to jsou vlastně zevnitřnosti ruského kupce. Každá z nich však časem velikou půtku s cizí evropštinou vésti musila s malou neb velkou svou ujmou. Čepice zmizela od návalu západní zdvořilosti tak jako polabští Slované, t. j. dokonce; na její místě je německá čepice *furažka*, *kartuz* se stříškou a to proto, že se kupcům při jejich neslýchaně ponížené zdvořilosti výborně hodí k smekání. Přiznávám se, že z nedostatku vyššího vědeckého vzdělání ani nevím, který národ vlastně onu stříšku na čepici vynašel, na Němce bych však nejspíše důmnění měl dle jejich známého šosáckého titulkářství a škrobené, odměřené, systematické uctivosti. Buď jak buď, kdo dva vousaté ruské kupce na ulici smeknutím pozdravovati se neviděl, nemůže mít dobrého ponětí o pravé gracióznosti. Bez

illustrace je arci těžko pochopiti; milovníkům uliční zdvořilosti podotknu jen, že smeknuté čepice dobrou píď nad hlavou drží, přičemž je ruka v celé své délce od těla pryč natažena. „Moje pačtěnije!“ line jim přitom jak lehký zefír z mezi vousů.

Čím bohatší kupec, tím více se i ostatní části zevnitřnosti jeho blíží k evropskému způsobu. Kaftanu se dělo tak jako národnosti naší v Čechách, t. j. trpěl od Němců mnohé násilí, přistřihovali, našili knoflíky, límce atd.; brada a vlasy byly přistřiženy jako svobody přemoženého národu, a pás vlněný zůstal jen nejnižším třídám kupectva. Ženy jsou, jako již prvního hříchu v ráji, i těchto provinění proti národnosti hlavní příčinou: čím více se oblek mužů jejich k činovnické evropštině blíží, tím hrději se na promenádách vedle nich vypínají. Málo kdy však se kterému poštěstí tak dokonce cizinou se zahaliti, aby z každého kusu Rusalka národnosti plakajíc nevyhlídala; juchta je silná vůně a pročpí skrze všechno. I tenkráte, když dle pověstné carské štědrosti v rozdávání řádů, křížků, penízů, pentliček (neruská móda) také kupcovi veliký zlatý peníz na široké červené pentli okolo krku visí, nemůže to nikterak nahradit prostotu a slušnost národního kroje, ba ničemu jinému se mi takový odnárodnělý kupec v zástupě neznamenaných svých spolubratří podobati nezdál než beranovi se zvoncem, když si hrdě před stádem vyšlapuje.

Lépe však než kroj zachovali kupci pravou ruskou národnost se všemi vadami, ale i se vší důstojností. Nejkrásnější národní obyčeje vyššího způsobu, které by při odrodilosti šlechty zajisté dávno byly vyhynuly, chrání se posavad vždy u kupectva; teprva v nejnovějších časech, co se skrze procitlý v Moskvě duch slovanství nějaká opposice proti Petrohradské odnárodnělosti děje, počali také mnozí šlechticové z vlastenectví zachovávat některé starootcovské památky. Veliká chyba by byla mysliti si kupectvo ruské necvičené, nevzdělané; ovšem bych co se zdravého rozumu dotýče raději vzal jednoho ruského kupce

než dva profesory a čtyry úředníky, ačkoli kupci obyčejně do žádných škol nechodí.

Naději se, že snad i mnohý z krajanův mých a obyvatelův tohoto našeho království pochopí, že člověk právě ve školách zhloupnouti může, jmenovitě když mu tam pan učitel všechnu (často dost mělkou) moudrost vykládá v takovém jazyku, kterému ubohý žáček dokonce nerozumí. Člověk, který se kromě německého jazyka ve školách docela ničemu jinému nenaučil, nemůže být o nic moudřejší a vzdělanější než rozený Němec, který zhola nic neumí, a nepochopuji, jaká by měla přednost býti nevzdělanosti německé před necvičeností českou. Naopak, ačkoli si hlupák český i německý před Pánem Bohem docela rovni jsou, přece bych směje dle svého vkusu voliti již raději českým býti chtěl, dílem z národní náklonnosti, dílem proto že této charge každý rodilý Čech bez všeliké práce a bez sobotálesu velmi snadně a sám od sebe dojíti může!

Škola, v které se ruští kupcové učí, jest obrovská, 2000 geog. mil dlouhá a široká od ledového moře až k Černému, jest to celá veliká Ruská říše, po které jezdí celý svůj život, vlastníma očima vidí a zkoušejí, vlastní škodou chytrosti nabývají. Takovým cestováním (které i mužíci často konají) stává se, že právě kupcové a jiní nižší stavové mnohem obšírnější a důkladnější známost ruské země, národů v ní, obyčejů, zřízení, práv, sil atd. mívají nežli šlechta a *tak nazvaní* vzdělanější stavové. K víře nepodobna jest nevědomost největší části vyšších stavů ve všem, co se domácnosti týče, všichni skoro celou Evropu lépe znají než svou Rus, a teprv u kupců se člověk nepovědomý na to doptati může, co buď pro potřebu aneb pro ponaučení své věděti chce.

„*Kliď se po svých, my nečtem žádné knihy*!“ křikne kupec z provincie na roznašeče knih, který mu zboží své schvaluje, a dobře má, neboť sám za něho stojím, že jest moudřejší než spisovatelé oněch knih, které se mu ku koupi nabízejí; čemu by se tedy z takových knih naučiti

mohl sobě potřebného a užitečného? Nemysli však nikdo, že dle uvedeného příkladu ruští kupcové dokonce žádných knih nečtou; ba jest zvláštní kupecká literatura v Moskvě, všechna jen zábavná, která se při vchodech do veřejných zahrad, na trzích atd. prodává a po domech roznáší. Mimo to i ostatní moderní literatura kupcům neznáma není, nejvíce však knihy a rukopisy v církevním jazyku milují a velmi ochotně čítají, odkud též ono pismáctví se vyvinulo, kterým kupcové před jinými stavy slynou. Mužíci, šlechta, úřednictvo pramálo o vlastním učení křesťanském a o církevních obyčejích vědí, kromě znamení kříže a některých nejobyčejnějších věcí jest jim náboženství pravoslavné tak nepovědomo jako busurmanské aneb lamaismus; jediné kněží a po nich hned kupcové hloubají ve svatých knihách, hádají se o víru, a nejvíce mezi kupci povstávají a kvetou všeliké *rozkole* (sekty) a *starověrství*. Jest velmi přiměřeno přirozenosti lidské, že každou věc, o které vřeleji a hlouběji přemýšlíme, hned nějak změňovati a opravovati počínáme. Nepochopitelno mi vždycky bylo, jak tito kupci, jinak v životě velmi zdravě a moudře smýšlející, jenom v náboženství tak nesmyslní a pověrčiví býti mohou; kterak věci, jimž by se v každém jiném případu pro jejich nesmyslnost a k pravdě nepodobnost jenom vysmívali, přece v náboženství věřiti ba ctíti mohou!

Nejen známost nynější vlasti, i přešlost její nalézá mezi kupci nejhorlivější pěstitele; ačkoli do tuze vzdálených dob nesahají národní podání a upomínky, přece jich velmi mnoho mezi lidem jakožto v písařství necvičeným koluje. Mnohé z nich zavdávají nám příležitost povšimnouti si, jak mezi národy povstaly a ještě povstávají mythy; tak u př. tažení Napoleonovo do Rus a do Moskvy vypravuje lid kupecký již co národní epopeji s mnohými divy a zázraky, a kdyby se jiní lidé na západu střízlivějším zrakem naň nebyli dívali, zajisté by po několika věcích historikové dosti sporou práci měli, aby z motanin těchto divů a zázraků holé pravdy vydobyli. — O všech památkách vědí

obyčejně s největší podrobností úplnou zprávu, kterou si ve svobodných chvílech v krámích aneb na svých cestách vespolek vypravují; týmž způsobem udržují se také mezi nimi národní písně, hry, pohádky, báchorky a pověsti. Družné jejich živobytí (v Rusích jsou v každém městě krámy kupecké pohromadě) podává jim nejpěknější k tomu příležitost, a známý sběratel ruských národních památek Sacharov nejvíce od kupců svá dáta sbírá.

Krásné stránky národního charakteru ruského jeví se právě na kupcích nejpěkněji, dílem také proto, že ani k utlačeným ani k utlačitelům nepatří, požívajíce jakési samostatnosti, neodvislosti a svobody, všechno ovšem jen relativně řečeno. Obyčejně bývají zámožní, neodvislí lidé, při tom však žádných privilegií na útraty spolurodáků svých, jako šlechta, nemají. Citlivá, nevypočtená a nevyrozumovaná dobrosrdečnost, dobročinnost a úslužnost k lidem a zvířatům jest do ruského charakteru zlatým písmem zapsána. Před chrámy v neděli shromažďují se nuzní a dle starokřesťanského obyčeje slaví kupci svátek kromě modlitby i milosrdenstvím, vycházejíce z chrámu oni i ženy jejich rozdávají po hrstech peněz mezi žebráky.

Vojáci, žebrákům nejbližší stav v Rusích, rovněž po krámích kupeckých buď s pytlem na mouku atd., buď pro kopejky chodívají, a když jsem částěji i na strážích (jako u generalního gubernátora v Moskvě) vojáky v plné uniformě i s ručnicí na mimojdoucích žebrati viděl, bývali vždy kupci nejdobročinnější.

- Ba i k lotrům a přestupníkům, které na Sibiř ženou, nezatvrzují srdce svá; kolikráte jsem i půl hodiny cesty po Moskevských ulicech za takovou grupou chodil a se zalíbením dobrotu ruskou studoval. Věznové, o kterých když je ženou by se prý arci dalo říci, že na spravedlivé i nespravedlivé slunce svítí, jako zvířata na hřbetech velikým vápenným kolem znamenáni a svázáni jsou, okolo nich s knuty táhnou kozáci a s holemi policajti, některého také kozák pro jistotu na provaze vede. Taková grupa buď

časně ráno aneb pod večír po ulici táhne tiše, smutně na dalekou chladnou procházku; se všech stran kupcové sami z krámů svých vybíhají a neštastníkům na cestu almužnu udělují, kozáci i policajti sami vězňům svým často dárky vyprošují a vybírají.

I zvířata se u Rusův pravých dobře mají, nejen že koně své nikdy netrýzní a co nejpřívětivěji s nimi zacházejí, nýbrž i divokému ptactvu život mezi sebou přejí a ulehčují. Nesčíslná hejna divokých holubů hnízdí se všude po ruských městech, podobně i vrány a havrani; kupci jim v zimě ze zásoby své poskytují, a obzvláště holubi pro laskavé nakládání tak zkrotli, že všude okolo krámů bez bázně a plachosti poletují a pobíhají.

Některé chvalitebné čistě národní obyčeje rovněž se posud nejvíce mezi kupci zachovaly, tak ku př. o velikonocích vykupují vězně, kteří pro dluhy zavřeni jsou, a ti, kdo tolik zámožnosti nemají, alespoň jiným bídným vězňům ve stravě něco přilepšují. Pouštění ptáků na svobodu také jest krásný a sice dle mého mínění nejkrásnější obyčej velikonoční, který se též skoro výhradně jenom od kupců zachovává, vyjímaje leda některé děti vlastenecky smýšlejících několika šlechticů. Každý si u ptáčníků nějakého ptáka koupí, které pak všichni na zvláštním místě nedaleko Kremlu na svobodu pouštějí. Ovšem že větší část ani ten význam nechápe, jaký tato ceremonie má; rád bych ale věděl, jakým právem si Němci výhradný attribut vlastnosti „*Gemüthlichkeit*“ u nich nazvané přisvojují, když se v tomto ohledu (jak oni sami totiž Gemüthlichkeit vykládají) nikterak ani s Rusy rovnati nemohou a nesmějí!

Všeho, co se dobrého pro obecnost děje, jsou rovněž kupcové štědří podporovatelé: sotva se vláda o nějakém novém ústavu dobročinném neb vůbec vlasti užitečném prohlásí, již tu jsou ne s málem leč s tisíci na přispěnou. Jednotlivých případů, kde kupec až na sta tisíců obětoval, mohl bych mnoho vytknouti.

Chrámové především jsou patrní důkazové štědrosti kupecké a obětí jejich pro všeobecné dobré. Všechno, co se náboženství týče, vystupuje na Rusi velmi vznešeně a nádherně; a největší část bohatství církevního pochází nyní z darů kupeckých. Tak ku př. kupec *Semen Prokofjevič Vasiljev*, kromě jiných darů na zlatě, na stříbře a šatstvu k mnohým kostelům, ještě i sám několik chrámů na své útraty vystavěl, mezi nimi jeden za 300.000 rublů (350.000 zl. stř.)! V mnohých pověstných chrámech má také kupectvo rozličných měst každé svůj zvláštní drahý obraz, před kterým, když na obchodních cestách svých do toho města přijdou, pobožnost vykonávají. Tak v chrámě *Spasa Preobraženija* v obchodním městě Nižném Novgorodě každé obchodní město ruské, i také Irkutsk (v Sibiři) svůj zvláštní obraz má, před kterým také v čas služeb Božích kupcové téhož města stojí.

Tu při příležitosti umístím divnou zprávu, zvláště proto, že jest nejpěknějším důkazem náklonnosti a přítulnosti kupců ke všemu, co jest národní. Častěji již mnohý šlechtic, navrátiv se z Italie a zamilovav si tam veselobarevnou vlaskou malbu, doma se pak o to pokusil, podobné, to jest dle našeho způsobu malované obrazy do ruských chrámů pověsiti. Ruské *ikony* jsou totiž velmi temné a pošmourné, jenom oblíčej a ruce jsou vymalovány, ostatek jest z pozlaceného neb postříbřeného kovu vydutým způsobem pracován. Avšak nikdy se sprostý lid, jakož i kupci, před takovými cizozemskými obrazy nemodlí, zdají se jim světské; vždycky se jenom k svým temným, kovaným *bohům* (tak posud jmenují obrazy svaté) obracejí, a před nimi jenom svíce hojně rozsvěcujíce obětují obět. Onen pak cizozemský obraz nevšimnut a zanedbán v chrámě visí.

Nedávno teprv procitla na Rusi touha sbírati dávné historické památky; až posud hnala se tam jedna novota za druhou, tak že se na všechno staré zcela zapomínalo. Sběratelé těchto starožitností, knih, peněz, náčiní atd. opět

zas nejhlavněji od kupců zásob svých nabývají; mnohý zámožný a vzdělaný kupec v Moskvě, přítel stařiny, sám dosti důležitou sbírku má.

Nejkrásnější příležitost studovati povahu kupeckou jest, kromě národních slavností, při kterých málo který chybívá, a kromě veřejných obchodních míst a krámů, také hlavně v „gostinicách" (dle ruského způsobu zřízených hostincích) Moskevských, kde oni hlavně jsou panujícím obecenstvem, jelikož šlechta a cizozemci raději do cukráren a hotelů po evropsku zřízených chodí.

V pravé ruské *gostinici*, která ostatně velmi nákladně zřízena jest, tak že se žádný náš pražský hostinec s ní bratrovati neopováží, přede vším v každém pokoji najdeš veliký svatý obraz, aby se každý vstupující Pravorus měl komu pokloniti. Před každým obrazem visí ustavičně hořící lampa. Svatý obraz věší se v Rusích již zvláštním způsobem, totiž v levém koutě od vchodu a ne jako u nás jen na jedné stěně, nýbrž tak právě do kouta, že za obrazem trojhraník volného místa se utvoří, jelikož ne zadní plochou, nýbrž jen oběma boky k stěnám přiléhá. Kdyby se totiž člověk zrovna do rohu obrátil, stojí *přímo* proti frontě obrazu.

Z jedné jmenovitě okolnosti bych soudil, že tento způsob ještě z pohanských časů Slovanstva pochází. Skoro všude a zvláště po vsích vždycky v tom levém rohu zvláštní prkénko do koutu zaklíněno jest, na které se pak obraz postaví. Kdyby to místo také původně již pro obraz bylo určeno bývalo, nikdy by takového prkénka zapotřebí nebylo, poněvadž se obraz na hřebík pověsiti může a také skoro vždy věší. Zdá se mi tedy, že na tom prkénku stávali bůžkové našich předků, malinké sošky, jaké se až posavad ještě zachovaly, v čemž mne i ta okolnost potvrzuje, že Rusové prostí ještě podnes ty svoje obrazy bohy jmenují. Povědomo jest i to, že pravoslavná církev mnohem šetrněji s pohanskými zvyky národův svých naložila než latinská; větší část neškodných ovšem, ba krásných a cnostných po-

hanských obyčejů, ku kterým národ skrze mnohá století byl srdce své uvázal, ponechala mu zcela, dávajíc jim jenom nějaký křesťanský význam. Proto také všude pravoslavná církev bez krve prolití, bez odporu přijata jest, neboť neurazila nikde nejsvětější, co každý národ má, *národnost, jazyk a svaté po předcích zděděné obyčeje.* Řekové, Ormjané i Rusové, ačkoli údové jedné církve, konají přece náboženství své každý v národním svém jazyku. Latinští rozšiřovatelé víry, němečtí mnichové, obyčejně ne tak vzdělaní jako Řekové, horlili jenom proti všemu pohanskému vůbec, bez ohledu je-li to dobré nebo zlé; oni sami nechápali duch vznešeného učení Kristova. A když se konečně Němci uchopili rozšiřování Kristovy víry jako nějakého dobrého výdělku, a nemotorně jako biřicové mečem a palicí hlásali národům nové učení křesťanské lásky, vyjednávajíce si hned desátky co honorár za svou práci: nepotřebí se již diviti, že se tito národové statečně obořili. Nebylať tupost těch, kdo náboženství takovým způsobem hlásané nepřijímali, nýbrž těch kdo je tak hlásali.

Jak Němci učení Páně vyrozuměli, toho máme až podnes (nepočítaje neslýchané ukrutnosti, které Slovanům polabským a nám pro víru natropili) nejráznější důkaz v tak nazvaných Ostsejských provincech. Rytířové němečtí obrátili tamější Litvíny, Lotyše a Čuchonce na křesťanskou víru, zároveň si však tyto tiché a předtím svobodné národy k neslýchanému otroctví podrobili, v kterém až podnes vzdychají. Tak tito dobrodincové oněm národům po smrti sice cestu do nebe otevřeli, zato však jim zde na světě hotové peklo způsobili. Nikde v celé Ruské říši není stav sedláků tak bídný, tak utlačený, tak otrocký, jako právě v těchto Ostsejských provincích, *kde Němcové pány jsou* — a němečtí spisovatelé jsou ještě tak nestydati, že Rusům a Slovanům zotročilost a chlapství vyčítají? Mezi Slovany rabství a chlapství nikdy nebylo; jako až podnes u Srbů bývali si Slované vespolek vždy všichni rovni, jenom zasloužilých a rozumnějších poslouchali, nazývajíce je staršími.

Teprv od jiných národů naučili jsme se znáti co jest otroctví a sice z jedné strany od Tatarů, z druhé od Němců.

Tuto trochu dlouhou úvahu myslím že jsem neučinil bez potřeby: abychom si totiž jak náleží pomysliti uměli o těch, jenž Rusům za hlavní vinu to pokládají, čemu je sami naučili a včem se ještě posavad žákové svým mistrům ani nevyrovnali.

Avšak právě jsme viděli našeho kupce vstoupiti do gostinice a pokloniti se přede vším ikoně, nato s něho sluhové hospodští, oblečení dle ruského kroje, nejvíce celí bílí, sňali svrchní oděv, on sám na všechny strany co nejzdvořileji a v nejsladších slovech svou úctu složil, a nato se svými známými u jednoho stolu usedl. Je-li mladý ještě, neopomine především vytáhnouti *bumažník* (tobolku) a vyložiti před sebe na stůl několik set neb tisíc rublů v papírech, při čemž se hrdinsky na všechny strany ohlíží. Pak se počíná jako parní stroj rozhřívati čajem, nikdy sám jediný, vždy s několika přátely, čaj pije hořký, drže jen malinký kousek cukru mezi zuby, co se nazývá „*v prikusku*“, nikdy méně než kvartu, ba časem i 15—20 šálků. Znamenati sluší, že všichni kupcové v celé říši carské a za nimi celý pravoslavný národ pijí čaj jedním stereotypním způsobem, tak že kdo jednoho viděl, již ví, jak všichni ostatní šálek drží, jak nahýbají atd. Celý tento původní způsob vykládati těžko by bylo bez obrázku. Poslouchati přitom nad míru zdvořilé rozmluvy, které pak mezi sebou v potu tváři vedou, dílem o kupectví, dílem o Rusi, o rozličných znamenitostech v rozličných městech, bývala vždy nejpěknější moje zábava. Veliký nákladný flašinet (častokrát až za 10.000 zl. v. č.), který sám bez točení hraje, když se jen natáhne, ustavičně přitom nejkrásnější kusy z nových oper, národní písně a „Bože zachovej nám cara“ provozuje; jmenují ten stroj „*mašina*“.

V domácnosti jest jejich život pohodlný, ne pak (obyčejně) nádherný, se služebníky svědomitěji zacházejí nežli šlechta, velmi rádi dle ruské přívětivosti vidí u sebe hosti,

a přecpávají a přelívají je vším co dům dá. Zásady, dle kterých se zřizuje hostina, u šlechty jsou: raději méně jídel a dobré, a u kupců: raději víc jídel a také dobré. Zvláštní díl města v Moskvě, *Zamoskvòrěčije* (jako u nás Malá strana), jest výhradně od bohatých kupců zasednut, v kterém ještě jako starodávní bojaré žijí.

Zábava jejich nejmilejší jest také dostih konný, avšak ne jízdecký, nýbrž na kolách, ve zvláštních k tomu zřízených ohradách, v zimě na ledě a v létě za městem za Petrohradskou branou, a vždy jako v staroreckém dromu také do kola jezdí. Povozka k tomu jest velmi lehounká na nižounkých kolách a jen pro jediného člověka. I mezi kupci jsou pošetilci, jenž co opice šlechty také své domy, svůj život po cizozemsku zřizují, cizozemce si co vychovatele svých dětí drží, aby je naučili mluvit „všemi německými jazyky“, tak jmenují v Rusích evropské řeči, a kdo umí francouzsky, anglicky a německy, o tom se v Rusích říká, že mluví všemi jazyky. Tím ale tratí jenom všechnu důstojnost národního ruského charakteru, a z cizozemska přibírají jenom směšnosti. Medvěd, byť byl medvědem, pokavad chodí svobodně jak jej Bůh stvořil po lese, nahání lidem vážnosti a strachu; když ale s košíkem na hubě po ulicích na provaze tancuje, obklopí jej děti a posmívají se mu.

II.

Dříve však nežli čtenářstvu ruského kupce v jeho vlastním povolání představím, budiž mi dovoleno pojednati v krátkosti — o taškářství. Dosti všelijak jsem se již narozmýšlel o nějakou vůbec platnou definici této v životě tak hojné věci, posud jsem však nenašel nic důkladnějšího než: *„taškář jest ten, kdo jiným něco za pravdu vydává, co sám nevěří.“*

S nemalou bolestí srdce musím dle této definice ruským kupcům taškářství co podstatnou vlastnost přiřknouti, a jediná útěcha, kterou jim co svým dvouletým přátelům z vdě-

čnosti poskytnouti mohu, jest ta, že také mnozí jiní, a větší páni, a to nejen v Rusích, dle též definice do tohoto poctivého cechu taškářského náležejí, ačkoli jiné tituly mívají a za jiným praporcem při procesí chodívají. Hlavní zásada ruských kupců jest dostati za zboží co možná nejvíce bez ohledu, stojí-li za to či nic; přitom se již samo rozumí, že špatné zboží, mohou-li, také rádi za dobré prodají. Ruští kupcové dokonce to neznají, co se v obchodu poctivostí nazývá; obchod jest u nich, jako u všech východních národů, vojna bez krveprolití, kdo s koho, ten toho; ošidit u nich jen znamená býti chytřejším a nikoli za nedovolenou věc se nemá, nýbrž ke cti slouží. Takové smýšlení v krajinách východních vyložiti se může z despotství a také s ním docela souvisí. Jak mezi pánem a poddaným žádné právo nestojí, a moc jediná, ne pak mravní zásada všechno rozhoduje, podobně i v obchodu platí jenom chytrost, síla ducha; jakousi podivnou důsledností považuje se ošizenu býti za pouhý a přirozený následek nezkušenosti, a kdo ošiditi dovede, vzal slušnou náhradu za převahu ducha a chytrost svou. I slovo *obman, obmanuť* nemá u Rusů tak ošklivý význam jako naše šidba, ošiditi, nýbrž náleží tak jako váha, loket atd. do terminologie kupecké.

Ostatně taková zásada v obchodu není právě přeukrutné neštěstí, ba jako každá důslednost i své dobré stránky má. Každý, kdo kupuje u ruských kupců, musí zboží a cenu dobře napřed znáti, a pak, což mu škodí, vycení-li kupec šestkrát neb desetkrát výše věc? Nedá přec o nic více než zač věru stojí. Ruští kupcové nikterak nezakrývají dobrou vůli svou opáliti každého, kdo by se dal, nedělají se poctivými, a není-li tedy lepší zjevný nepřítel než tajný? Němci obzvláště přičítají si vždycky poctivost co výhradní monopol svého národu, a jmenovitě Švejcaři slynou odjakživa jako *samá pouhá holubičí poctivost*! tažme se však cestopisců a dovíme se, že právě ve Švejcařích tak dobře šiditi umějí jako kdekoli jinde a že právě za štítem své rozhlášené poctivosti tím lépe

podskoky své skrývají. Co jest tedy světu škodnější, šiditi lidi, kteří se na naši poctivost spoléhají, anebo se vůbec ani za poctivého nevydávati? —

Moskvu bych výhradně nazval metropolí kupéčestva ruského, a tím se i snadně vysvětluje, proč až posavad vždy hlavně národnost ruskou a starožitnost representuje proti cizozemskému Petrohradu. Kromě toho množství krámů roztroušených po celém rozsáhlém městě jest zvláštní dosti obšírný oddíl pod Kremlem, v krátkosti *górod* (město) nazvaný, z pouhých nesčíslných krámů bez obydlí. Před hlavní velmi vkusnou frontou tohoto bazaru, která jde na krásnou płoščaď (červený rynk), jest pomník dvou znamenitých vlastenců ruských, Minina a Požárského, kteří svou vlast z velikého nebezpečenství vytrhli, a na tom červeném rynku věčně stojí hejna izvoštíků a ekipáží, přivážejících a odvážejících kupovatele a nakoupené věci. Mezi nimi se hemží roznašeči všelikého drobnějšího zboží, nejvíce jídla, ovoce, cukrovinek, masa, ryb atd. (všechno již k snědku hotové), od kterých kupcové a jejich „prikažčiki" (mládenci) hojně pro své posilnění kupují a ustavičně jedí a čaj pijí. V samém bazaru představme si systém rovných křižujících se uliček svrchu krytých; s obou stran každé uličky krám vedle krámu, a sice vždy stejné zboží pro pohodlí kupovatelů vedle sebe; na jednom místě samá obuv, krám za krámem, jinde papír, jinde oděv, jinde plátna; v celé řadě krámů prodávají se jenom svaté kované obrazy, jinde samý jen čaj atd. Rozmanitost zboží mnohem jest větší než u nás, jako vůbec zřízenost obchodu v Rusích daleko výše stojí nad naší. Górod tento nejlépe si každý dle hlavního charakteru představí, nazvu-li jej věčným, ohromným trhem a jarmarkem na všechno zboží, co si jen kdo vymysliti může, neboť s druhé strany, v tak nazvaných *rjädách*, takovýtéž bazar najdeme na všelikou potravu, rovněž velmi rozmanitý a s velikými sklady.

V tomto górodě jest vlastní sídlo onoho bezkrevného boje chytrosti s chytrostí, podskoku s podskokem. Známo

jest, že Petr Veliký holandským židům na jejich žádost, aby co obyvatelé do Rus přijati byli, z pouhé lásky k bližnímu dobrou radu dal, aby na to ani nemyslili, poněvadž by v Rusích jen na mizinu přivedeni byli. Židé sami uznávají s jakýmsi respektem přednost ruských kupců ve šmejdech a šachrování i v potřebné k tomu chytrosti, a zajisté Rus žida spíše desetkrát ošiditi dovede nežli žid Rusa jednou; jeden žid sám se prohlásil, že se z jednoho Rusa dva židé udělati mohou a že ještě přece celý Rus zůstane. Příčiny této přednosti kladou se hlavně tyto: větší bystrost ducha ruského vůbec před židovským, tak že židé více dobré vůle než potřebné chytrosti k šizení mají, pak že Rusové šachr již pro své vyražení milují a židé pouze pro výdělek, posléze i že Rus v důvěře ve svou prohnanost ani úmysl svůj šejdířský zakrývati nechce, jako by hrdě vyzýval kupovatele na souboj v chytrosti.

Nevím, zdali se čtenářové budou moci spřáteliti s touto zvláštní vlastností ruských kupců tak jako já, neboť se vyznati musím, že jsem větší zábavy neměl než pozorovati se svou vlastní škodou celou jejich taktiku a studovati jejich čtverácké kousky. Vždy aspoň nejméně jedenkráte za týden odebral jsem se na několik hodin do górodu, a jistou sumu, kterou jsem si pro své vyražení přáti umínil, vynaložil jsem na kupování rozličných ač nepotřebných maličkostí; kupoval jsem je totiž jen proto, abych se o to pokusil, zdali bych v zápasu s chytrostí ruských kupců dovedl zvítěziti, a přiznati se musím, že se mi to skoro nikdy dočista nepodařilo. Ačkoli jsem skoro pokaždé několik nových praktik poznal, přece jsem za čas pobytu svého celou zásobu nevyčerpal, tak že mne ještě krátce před odjezdem, když jsem některé na cestu potřebné věci kupoval, přece notně opálili. V celém tom šizení u Rusů panuje tolik eulenšpiglovství (a kdož by se na eulenšpigla při všem jeho taškářství opravdu zlobiti mohl?), za ním jest skryto tolik humoru, žertu, ba i dobrosrdečnosti, že se mu člověk vlastně přece jen zasmáti musí, třeba se někdy hned po ošizení trochu rozmrzel.

Jako u nás v některých krámech zvláštní jsou nápisy: „Zde se prodává za určitou cenu", tak si musíme nad celým górodem mysliti veliký nápis v oblacích: „Zde se všeobecně dle možnosti šidí", a každý, kdo při tom nápisu přece do něho vstupuje, nemá se vlastně, byv ošizen, na nic horšiti leda na svou nezkušenost a hloupost. V každém krámu vždy několik prikažtíků sídlo své má, někteří prodávají, někteří pomáhají, t. j. spouštějí ku př. záclony u oken, když má vstoupiti kupovatel, aby v temnosti některé nedostatky zboží nepozoroval; někteří zas na kupovatele číhají a co nejzdvořileji je do krámů přivádějí. Jakmile do górodu nohu postavíš, obklopen jsi hned hromadou takových náhončích, jenž všickni s čepicemi smeknutými a s nejgraciózněјšími gesty provolávají: „Što vam's ugodno's? pažálujtě's, sudar! što izvoltě's pakupať's*)? gospodin! gospodin! barin!" (co se líbí? račte, pane! co ráčíte kupovat? pane! pane! pane!) A nato přijde celé krupobití všech jmen všeho jen možného zboží, všechno překrásnější, „samyj lučšij, prevaschodnyj, atličnějšij, slavnyj, izvěstnyj, pervyj sort" atd. (nejpřekrásnější atd.), doprovázeno nejzdvořilejšími poklonami. Náš jazyk se nijak nemůže ruskému vyrovnati hledíc k rozmanitosti zdvořilých fráz a rozličných pochvalných přídavek. „Zdě's, u meňa's" atd. volají všichni, ukazujíce na krámy svých pánů, a odtamtud nás opět takovouže zdvořilou poklonou a smeknutím čepice na koupi zvou. Kolikráte se před osobou, na které již kupcové dle taktu svého pozorují, že mnoho kupovati bude, utvoří celý špalír takových vedoucích ji prikažtíků se smeknutými čepicemi, a každý z nich snaží se přívětivostí svého obličeje a zdvořilostí řeči své vyniknouti a kupovatele do svého krámu zavésti, načež se pak ostatní rozprášejí a jiné čížby vyhlížejí; žádný se však nikdy neopováží se židovskou

*) Sprostí Rusové a jmenovitě Moskvané, když zdvořile mluviti chtějí, přidávají skoro ku každému slovu na konci *s*, zkráceno za „sudar" (pane), a vyslovují toto sičení docela zvláštním způsobem.

dotěrností snad někoho za šat neb za ruku tahati, aneb jinak tlačenicí hosti obtěžovati.

Nejkomičnější vzhled mívají tyto scény zimního času, když jsou všichni kupcové v huňatých, až na patu dlouhých šubách, obyčejně vlčurách, opásaní vlněným pasem, poněvadž zdvořilé posuňky a sladké řeči takových huňatých a vousy zarostlých medvědů nepřivyklého takovým výjevům obzvláště k smíchu popuzují. Tím více pak směšnosti najde se pro pilného pozorovatele; kupka prikažtíků sedí co nejdůvěrněji pohromadě buď v nějakém vypravování anebo při hře; přijde kupovatel, kupci se od přátelské rozmluvy vzchopí a co nejlítěji jeden druhého zboží haněti a svoje vychvalovati počne, jeden druhému vytýkají taškářství, šejdířství a rozličné jiné zlé vlastnosti, tak dlouho až se kupovatel do některého krámu uchýlí, načež pak prikažtíci ostatních krámů opět co staří nerozdílní přátelé do rozhovoru aneb do hry se dají.

Všude po uličkách bazaru visí veliké svaté obrazy a před nimi hoří lampy, před kterými častěji svou pobožnost ve způsobu velikých křížů vykonávají, žádajíce jich za požehnání své přičinlivosti. Že by snad tato jejich přičinlivost nějak Bohu nemilá býti mohla, ani jim nepřipadá. Po ukončené denní práci kupec, zavřev krám, na všechny čtyry končiny světa hluboce se pokloní a nábožně se při tom křižuje; načež se vespolek se známými sousedy líbají a do bytu svého k rodině odcházejí. Přidati totiž musím, že v Rusích nikde ženské ani v krámích, v hostincích aniž kde jinde na veřejných místech živnost vésti nepomáhají; Rusové, ačkoli všemožným způsobem obchodu oddáni jsou, přece statečně dle zásad svých předků odporují takovému důstojnost ženskou snižujícímu obyčeji, kterým v západní Evropě kupovatele do krámů a hosti do hostinců lákají. A poněvadž Němci a Francouzi tento svůj obyčej i v Moskvě a jinde na Rusi před očima Rusů vedou, tím více chváliti musíme Rusy, jelikož ne snad z nevědomosti, nýbrž pouze z dobrých zásad ve chvalitebných svých způsobech trvají.

Bychom náležitě uvážili důležitost ruského národního a starodávného obchodu, učiníme rozdíl obchodu zbytečného a nevyhnutelného. *Zbytečným* obchodem zde nazývám cizozemské kupčení v rozličných módních věcech a výrobcích luxusu v nejširším smyslu tohoto slova, dle kterého i francouzské špatné romány a německou filosofii k zbytečným artikulům připočísti musíme. Celý tento obchod jest posavad ještě hlavně v rukou cizinců, jakož také ze zahraničných dílen zásoby své dostává, ačkoli se již nyní také sami Rusové i obchodu i fabrikace takové silně uchopili, a sice tak, že všechno mnohem laciněji, zato však také méně podařilé prodávají. *Potřebný* obchod jest vyměňování domácích výrobků a plodů jednotlivých krajin velikánské Ruské říše mezi sebou, který ovšem při takové rozmanitosti krajin a jejich plodů i výrobků předůležitý jest. A právě tento obchod jest a byl vždycky v rukou domácích kupců, a starodávnost jeho i dobrá zřízenost dokazují nám patrně, že Rusové nikoli na německý rozum čekati nemuseli. Obšírnost země Ruské, rovnota, odlehlost větších míst od sebe a mnoho jiných okolností navrhovaly a podporovaly zde již od starodávna zřízení zvláštní kupecké kasty, o které již v pradávných národních písních a památkách určité zmínky se dějí, a sice vždy s jistou uctivostí, tak že již tenkráte a zajisté více než nyní kupectvo vedle šlechty vážné místo v národu zajímalo.

Celý obchod se vším co k němu náleží, jako loďařství, vozovnictví, způsoby a obyčeje kupecké i samo zboží a hotovení jeho nese na sobě tak čistý národní ráz a takovou původnost, že se pouze v Rusích vyvinouti a tak zříditi mohl jak jest. Obchodní svazky rozličných krajů ruských mezi sebou a výměna plodů zavedena jest tam mnohem lépe než kde jinde v Němcích, a v Moskvě se ku př. mohou koupiti dary krajů na sta mil vzdálených tak čerstvé a také laciné, jako by za humny rostly. Živé ryby černomořské a volžské (z řeky Volgy) prodávají se v Petrohradě, sibirské zajíce, archangelské houby v Moskvě a v Oděse, jablka

krimská v Petrohradě atd. Vozatajství jest velmi laciné a rychlé, ačkoli nejsou v Rusích pro nedůstatek kamene skoro žádné dělané silnice. Zato však jest na devět měsíců veškerá Rus silnicí, totiž šest měsíců zimních na saních a tři letní na kolách; po celou tuto dobu pohybují se karavany jednokonních izvoštíků s největší rychlostí od jedné strany k druhé s nákladem. Ba i skrze jarní a podzimní bláto proberou se pro lehkost svých vozíků dosti obratně. Přitom ruský izvoštík nehýří tak po hospodách jako naši vozkové (obyčejně Němci), on i jeho koník s málem spokojeni nezdražují vozné; letního času obyčejně venku v šírém poli nocují a rozdělavše oheň ve zvláštních kotlících, které s sebou vozí, prostá jídla sami si vaří. Také loďařství jak hlavně na Volze s pásmem jejím, tak i na ostatních řekách jest hojné, starodávné; lodi všechny mají zvláštní formu co možná hodně širokou a ploskou, aby jen mělce ve vodě šly, a jmenovitě na Volze vyvinul se zvláštní stav burlácký (loďařský).

Kdo viděl (arci neněmeckýma očima) Moskvu, a k tomu ještě výroční ohromný trh v Nižném Novgorodě, zajisté nabude vážného ponětí o rozsáhlosti národního domácího ruského obchodu. Sotva se bude moci jiný trh v Evropě vyrovnati ohromností svou Nižegorodskému, na kterém se přes tisíc mil vzdálení kupcové sjíždějí. Jediného artikulu, ku př. čaje, přiváží se tam za 25—30,000.000 zl. v. č., a povážíme-li, že se čaj za jiné ruské zboží vyměňuje, tedy již jen tento čajní obchod přináší na trh za 50—60,000.000 zboží! Což teprv ostatní věci! Dost toho, že dobrý ruský vlastenec prof. Pogodin popsav tento trh u vytržení píše: „O Rusko! čeho bysi nemělo? čeho bysi ještě potřebovalo?... Chvála tobě dárci našemu Bohu, chvála tobě!“ v čemž se arci s prof. Pogodinem nesrovnávám, ubezpečen jsa, že Bůh ještě přec více má než dal, a že Rusko mnohem více ještě potřebuje než má.

Jsou také některá tak praktická zřízení v domácím obchodu, které jenom ruská bystrota zavésti umí. Tak

jsou ku př. v Moskvě dvě artěle*) kupeckých prikažtíků, každá přes sto údů. Každý úd při vstoupení vloží 1500 r. asig. (asi 1750 zl. v. č.) do společné pokladnice, a zato celá artěl se vším svým kapitálem ručí za jeho poctivost, a každému jednotlivému údu záleží zároveň na dobrém chování ostatních, poněvadž za jejich zlé kousky také svým jměním nahraditi musí; pročež se také sami pilně kontrolují. A pán každý tím raději lidi své z artěle vzíti může, poněvadž o jejich poctivosti již proto ubezpečen jest, že již artěli samé na tom záležeti musí, aby mezi sebou nejisté lidi neměla. Jest to tedy jakási asekurace na poctivost, zajisté dobrá věc za nynějších časů. Artěl má voleného starostu, který ku konci roku každému údovi dle uznání svého takový podíl vyplatí (neboť se i všechny služby jednotlivých údů do společné kasy přijímají), jaký dle svých schopností zasluhuje.

Jenom cizozemský obchod s ostatní Evropou, pak směnkářství a bankérství jest posavad hlavně v rukou cizozemců, ačkoli již také domácí kupci silně se toho ujímají. Před založením Petrohradu nebyla Rus s Evropou takřka v žádném obchodním spojení, a když nastalo, uchopili se ho hned nasazení již v Petrohradě cizozemci, jsouce k vývozu a přívozu mnohem způsobilejší pro známost evropských jazyků a zemí, která ruským kupcům dokonce chyběla.

Co fabrikanti vyznamenávají se ruští kupcové nejhlavněji tím, že s lidem dělnickým mnohem lidštěji zacházejí nežli šlechta ve svých fabrikách; stav těchto dělníků jest velmi výhodný, a panuje chvalitebná řevnivost jednotlivých kupců mezi sebou, aby se jejich dělníci lépe měli než ostatních.

III.

Petr Veliký byl rázný, energický charakter, a takoví lidé mají při všem, co si provésti umínili, obyčej, že po

*) Artěl se jmenuje každá společnosť sestouplá k nějaké práci neb k nějakému podniknutí, majíc pro ten jistý čas všechno společné.

mouše na oblíčeji někomu sedící kamenem házejí, a tak někdy sice mouchu zabijí, vždycky však přitom příteli svému hlavu roztlukou. I Petr pozoroval mnohé veliké nedostatky ve své říši, ale způsob, kterým si umínil je odstraniti, byl tak škodný, že vlastně pražádné blaho zemi z jeho proměn nevykvetlo, nýbrž jenom mocnost její proti ostatním vládám vzrostla. Petr V. jest také příčinou, že nynější kupectvo ruské tak daleko ve vážnosti a v právích pod šlechtou stojí. On teprv položil základ tomu nešťastnému žebříku *činovnickému*, který v sobě pohltil všechna práva, nezanechav jiným třídám ničeho než poroby. Hlavní výminka při vstupování do carských služeb — a mimo služby nebylo šlechty — byla svléci se sebe národního Rusa a obléci cizozemštinu. Kupecký stav, jako všude jinde nejméně odvislý od vlády, nepodrobil se této odnárodnělé kaprici Petrově, zato však minuly jej všechny výhody tak štědře obdařené pocizozemštělé šlechty, která se zatím až do nynějších dob tak vysoko nad kupectvo povznesla, že každý nejzbytečnější a nejnižší šlechtic 14té sorty na bohatého a zasloužilého kupce jako s věže dolů hledí. Vysoká stěna dělí již nyní kupectvo a šlechtu, a jenom nouze se strany šlechty a hloupá nadutost a marnost se strany kupectva častokráte ji překračují. Chudý, od piky vysloužilý šlechtic aneb některý marnotratník ze staré rodiny činí někdy „kupéčeským dočkám“ (dcerkám kupeckým) nebezpečnou čest, že z nich dělají matky šlechticů, to však jenom vždycky za několikrát stotisíc hotových rublů věna, a hloupinké kupecké dceruška vdávají se ochotně za každého, nosí-li jen na kabátě výložek aneb kapouní péra na klobouku. I staří kupcové za velikou čest si kladou, se šlechtou a obzvláště z generálského činu obcovati, zvláště při svých hostinách dávají si vždycky mnoho práce, aby aspoň jednoho generála mezi sebou měli, jelikož tím celá hostina panštějšího rázu nabývá, snědla-li se pod presidentstvím některého prevoschoditělstva (titul generála). Tato pošetilost již tak zobecněla, že v řeči své rozdělují traktace dle velikosti a nádhernosti na dvě třídy:

první se jmenuje „oběd s generálem“ a druhá „bez generála“; rozumí se, že s generálem větší rozmanitost jídel a vín nastává. Avšak jsou i rozumnější kupcové, jenž zanechávajíce šlechtu v její váze mezi ní se nepletou, ale sami se svými dle svého způsobu žijí podle zásady: „Já pán, ty pán.“

Ostatně se všichni kupcové úřadům a všem procesům jako pekelné cestě vyhýbají, a kdo snad příležitost měl karabáčnictví nižších ruských úředníků na sobě okusiti (chraň ale každého Pánbůh!), diviti se jim proto nebude. Také študentů se pilně varují, poněvadž tato ještě holobradá a lehkomyslná šlechta*) ráda si z nich a jejich rodin rozpustilé žerty a urážky tropí.

Postavení kupectva k mužictvu a k nižším třídám volných obyvatelů měst a řemeslníků jest zato velmi pěkné. Všude u nich jsou kupci v pravé vážnosti; šlechty se více bojí; a poněvadž stav kupecký každému volnému člověku, je-li jen přičinlivý, otevřen jest, stojí tedy kupci bohatí před celým tímto lidem jako vzor, dle kterého také oni šťastného a pohodlného živobytí dojíti mohou. Také z národní příchylnosti přejí více kupcům, poněvadž se šlechta docela odcizila.

A tak se tedy rozlučme s ruským kupéčestvem ne bez mravného naučení, totiž že člověk a národ, když sám sebe si váží, u jiných vážnosti požívá, a naopak bažením po cizotě v posměch upadá. I u nás posavad všechno baží po němčině, ona jest ten generál, kterého si pošetilí našinci zvou, aby jim dodal nádhernosti. Dej Bůh, abychom již brzy všichni snídali, obědvali a večeřeli *bez generála*!

---

*) Každý, kdo na universitu jest přijat, nabývá již pouze tím práva šlechtického 14. třídy.

Gulání.

„Vince pili,
vazda zdravi bili..."
Ilirská píseň.

Každý národ má slova některá, nepřeložitelná do jiného jazyka, poněvadž bývají pojmenování věcí a způsobů rovněž původních, které bychom nadarmo jinde ve světě hledali. Čím samorostlejší národ, tím více nacházíme v jeho mluvě takových slov, důležitých nad míru národopiscům a filologům, jako zároveň nenáviděných od překladačů a slovníkářů, kterým nejhořčí chvíle a bolestná škádlení tropívají. Popisovatel však cizích národů nemůže je nežli žehnati, protože mu, jako ručky na rozcestí, poukazují na zvláštnosti, původní obyčeje a zanímavosti národní, které právě vytknouti musí, chce-li se svým domácím zavděčiti, a není to paradoxon, vyřknu-li, že čím více který národ takých slov ve svém jazyku má, tím více povšimnutí se stran jinonárodních zasluhuje. Kdekoli nacházíme na světě samostatnost, původnost, tam spěšme, nebot jen samostatnost a původnost učí, hřeje a těší. — Ale nepochybně že se již mnozí, jimž význam slova *gulání* povědom jest, usmívají učenosti a vážnosti, s kterou se k výkladu právě tohoto dosti veselého slova velebím.

Gulat znamená u Rusů nepracovat, veselit se, procházet se, vyhodit si z kopýtka atd. Avšak jsou Rusové v této své veselosti znamenitě originální, bystří, věru veselí. Oni pranic nerozumějí tomu pověstnému německému vyražení, když se totiž kmotr Šebestyán se strýcem Tadyášem každodenně v hospodě sejdou, přátelsky se v tabačném dýmu dusí a v pivě topí; v 8 hodin řekne pak Šebestyán rozčilen Tadyášovi: „To pivo je dobré," načež mu Tadyáš po hlubokém přemýšlení v ½12., když se po té veselosti domů vracejí, poeticky rozpálen odpoví: „Máš pravdu, příteli Šebestyáne, to pivo je dobré." A takové sladké jho veselosti nesou tak dlouho, až každý naznačených Odinem 600 sudů piva skrze

své tělo prožene a třiceti centy tabáku stěny okoptí, načež k svým otcům na Walhalské pivo a tabák shromážděni bývají. A to je ta pravá německá veselost, netrhá city, nedře fantasii, ouhlavní hubitelkyně piva a tabáku, na kterou bych si, kdybych k ní povinností zavázán byl, raději koně choval, aby ji za mne vykonával. Rusové a vůbec národové našeho plemene, kteří v nejobtížnějších pracech svých mnohem veselejší bývají než Němci při zábavách a plesech, musí být ovšem excentriční, živější v radostech než Němci, pročež také jejich měřídko nesmíme klásti k ruským obyčejům, sice bychom po německu splašenostmi nazvati musili, co po rusku sluje vyražením. Tak si ku př. kozák ukrajinský po nějakém čase namáhaní v pracech umínil „pohulat". Zapřáhnul voly do vozu a v červených širokých šaravarách (spodkách), které znamenitý ruský spisovatel Gógol širokostí k Černému moři rovná, jel k límanům (zátoky solné u Černého moře) pro sůl. Naloživ, ovšem zadarmo, tolik soli co se uvézti nechá, „čumakuje" (technický výraz maloruský: vozatajem býti) s ní jak možná nejdále k severu, poněvadž tam vždy vyšší ceny nabývá. Pak v některém městě, v kterém se mu zdá „dobře pobyti", zpeněží sůl, vůz i voly, najme bandu muzikantů, s nimi po městě táhne, pije, zpívá a hajduchuje (kozácký tanec), častuje kohokoli, a hází peníze mezi lid, pokud mu jen „hroši" zbývá. Němec by si takové bouření nemohl jinak vyložiti než bláznovstvím; a jaké slovo by mu pak zbylo na pojmenování té bujnosti, když radostí více než nápojem podnapilý kozák, přitancovav někde náhodou k sudu kolomazi, komickou myšlénkou jsa veden, ve svých krásných červených šaravarách do ní vskočí a pak jinak obarven dále hopcuje. Odbyv peníze a vybiv dle starodávného, nábožného kozáckého obyčeje několika židům, vrací se kozák z pohulanky domů. Arci že moskevština a úkazy bílého cara znamenitě přistřihly a obmezily, řekl bych zněmčily tuto dávnou hajdamáckou veselost. —

Podobným způsobem, ačkoli již povážlivěji bouřívají Velkorusi: napřed pilně, úsilně pracují, potom však, když

si vyražení popřáti umínili, zapomínají na všechno jiné, jakoby zjitra již žádného dne, žádného světa, žádných klopotů nebylo. Ruský *maťaděc* (jonák), když si umínil „pogulat“, tančí jakoby si chtěl nohy přelámat, zpívá jakoby se chtěl o hlas připravit, a pije jakoby chtěl duši vypustit. Ve zvláštním však a nejužším smyslu jmenují se slovem *gulání* národní zábavy na jisté sváteční dny, na způsob naší pražské ve Hvězdě, které se v ruských městech, a jmenovitě v Moskvě, v tomto co nejnárodnějším, nejruštějším, několikkrát do roka odbývají. Poněvadž se v nich nejrázněji ruský duch a způsoby jeví, a poněvadž se nám v nich představí nejlépe rozličné druhy ruského a Moskevského obecenstva, vypíši zde co možná zevrubně a živě celý běh gulání v Moskvě. Nejznamenitější bývají „pod Novinskem na svetuju“ (velikonoc) a na „máslenicu“ (konec masopustu), pak prvního máje v Sakolnikách a ve čtvrtek asi v polovici máje na „Semík v Marinoj Rošči“, kromě jiných méně patrných. Všechna tato gulání jsou si v hlavních charakteristických věcech podobna, každé však má nějaký zvláštní původní ráz, vyznamenávající je od jiných; pročež je také každé zvláště popíšeme. Napřed gulání pod Novinskem.

Pod Novinskem se jmenuje v Moskvě ulice dlouhá široká, asi jako náš koňský trh, jenom že mnohem chatrnější, dlážděná jen po obou stranách u domů, domy malé, neouhledné. Vlastně se jen dolní polovice tak jmenuje, a ta také hlavním rejdištěm celého gulání bývá, ježto horní část, nazvaná Smolenský rynek, co Moskevský tarmark, každé neděle skoumatele ruských obyčejů k sobě vábí, kdež také časem svým čtenáře své provésti neopomineme.

Pod Novinskem tedy panovala již nějaký čas velká činnost: boudy rozmanité velikosti a formy se stavějí v jedné řadě prostředkem přes celé náměstí, v kterých umělci rozličných národů a ještě rozličnějších schopností budou obveselovat pravoslavný národ; cesty v okolí se jakžkolivěk zalepují a zasýpají, při které příležitosti nemohu opomenout, že si ještě posavad na Moskevskou dlažbu často s bolestí

vzpomínám, které se, jmenovitě v jarní dobu, sotva která jiná středověká tortura vyrovnati může. Po celé Moskvě se nemluví o ničem než o nastávajícím gulání, kočáry se spravují, okrašlují, náčiní na koně se leští, černí, koně se opatrněji čistí, hřívy se pletou, ocasy přistřihují, kopyta černí; kočí, který se více za část ekipáže než za bližního považuje, dá se do střiže i co do vousů i co do vlasů, aby koním ani pánovi hanby nedělal; kupují se nové, stříbrem neb ocelí kuté ohlávky a postraňky koním a nové premované klobouky, nové vyšívané livreje služebníkům. Zde musím pro některé v poměrech ruských nezkušené poznamenati, že si pravý ruský bárin (pán) na krásných kočích a služebnících rovněž tak zakládá jako na hezkých koních a hezkých kočárech, a proto si snadně můžeme pomysliti jeho mrzutost, nemá-li před gulánim kočího s dosti hustou a dlouhou bradou, jak se sluší tlustého a hezkého, jenž by náležitě graciózně mezi prsty držeti uměl oprati. Znal jsem bárina, který v takovém nepříjemném případu svého nejmilejšího koně, „permskuju łošaďku", ovšem že bez náčiní, dal za takového dokonalého kočího a ještě 600 rublů přidal, s tou však výminkou, aby se mu kočí odevzdal v ouplném svátečním oděvu. Nelze však tuto jednotlivou událost považovati za úplné měřídko ceny kočího a koně vůbec; jenom ruský kůň jest skoro v každém případě lacinější než kočí, arabský, anglický, turecký prodává se bez náčiní dráž nežli nejlepší kočí i s oděvem. Dle této ceny také pak bývá poměr domácí mezi koněm a kočím, a vážnost v které u pána svého stojí. Abychom celou věc přirovnali k něčemu známému, řekneme, že s ruským koněm kočí tak asi zacházeti může, jako vesnický učitel se svými žáky, učí je, tresce, bije, třepá jak srdce ráčí; s cizozemskými koňmi musí však obcovati jako „hofmistr" se svým chovancem, mladým šlechticem, neučí jich nic, netresce, stará se jenom o jejich příjemnost a dobré zdraví. Nepochybujeme také, že se pán tak nemrzí, když kopne kůň takový kočího, jakoby se hněval, kdyby kočí kopnul koně.

„Jaký to tam povyk na ulici? hej čelavěk!" volá domácí pán na sloužícího. Člověk jest slovo, kterým se vůbec v Rusích nazývá služebník, když ho nevědí neb nechtějí volat křticím jmenem, a tak odňavše svým sloužícím skoro všechna lidská práva zanechali jim pouhý titul člověka. — Přiběhne tedy ten titulární člověk v krásném fraku, dobře uhlazený, který jak ho tu vidíme se vším stojí asi za 1200 rublů. ‚Slyším!' zvolá. — „Co se stalo?" — ‚Splašili se koně Nikołaje Nikołajeviče.' — „Jak? moje anglické koně?" zvolá uleknutý pan Nikołaj Nikołajevič. — ‚Nic se však nestalo, kočí jich nepustil z rukou.' — „Nu, sláva Bohu!" — ‚Ale kočí se velmi potloukl, Vaše Prevoschoditělstvo!' — „A darebák! proč nedal pozor? žádný ho netloukl, tloukl se sám!" — — — Tyto tři čáry jsem postavil proto, aby každému čtenáři zůstalo trochu času povážit, čím by byl v Rusích nejraději, pánem, kočím nebo koněm? Já, smím-li tě prositi, Perune, anglickým koněm!

Bude mi líto, pakli se snad mnohému po předešlých slovích nebudou již tak líbiti ony krásné ekipáže, které hodlám vypisovati, protože jsou hlavním živlem celého gulání. Ješto veškera Moskva, jmenovitě pěkná pleť, o ničem jiném nepřemýšlí, nepečuje a nepracuje než o tom, jak by se zejtřejšího dne co nejnádherněji ukázala spoluobčanům svým a jak by co možná nejdokonaleji užila všech sladkostí gulání: podíváme se zatím v sobotu pod Novinsk, na ono osudné místo. Bałagany (boudy) stojí všechny již v nejkrásnějším pořádku, hlavním bokem všechny obráceny na jednu stranu; vedle bałaganů s obou stran jsou nechány široké ulice, po kterých se pohybují navštěvovatelé těchto rozličných komedií, dále pak běží z obou boků po celém náměstí silné zábradlí trámové. Mezi tímto zábradlím a mezi domy vykázáno místo kočárům, aby jejich veliké množství pěších v nebezpečenství neuvádělo. Poněvadž však skrze obzvláštní událost a prudkost nižších tříd ruského národu ani ono místo okolo bałaganů veliké bezpečnosti neposkytuje, nýbrž rozšlápnutím všech prstů, pomazáním kolomazí a blátem, utrhnutím šosu,

aneb dokonce povalením a úrazem hrozí, postavila pečlivá Moskevská policie na straně fronty bałaganů od sebe asi deset kroků vzdálených dvojnásobné zábradlí, tak že ulice mezi nimi povstalá dává aspoň poněkud bezpečnější místo pěší části vyššího obecenstva. Ostatně oboje to gulání v masopustě i o velikonoci má docela stejný ráz, leda že snad některá bouda jiná se vystaví, kromě změny, kterou povětrnost s sebou přináší. Masopustní gulání, když obyčejně země bývá ještě tuze zmrzlá, uvádí pozorovateli na oči všechny kožichy veškeré matičky Moskvy; mezi velikou řadou cizozemských kočárů vyskytnou se také někde národní ruské široké saně, „rozvaliny", ověšené pestrými koberci, před nimiž ta pověstná „trojka udałaja" *) s podivným řemenným třepením hrdě poskakuje. Velikonoční zas jest podivná směsice jara a zimy, obyčejně nepříjemné blátem, jinak ale přece mnohem slavnější a lidnatější než masopustní, neboť velikonoc má u Rusů přede všemi jinými svátky znamenitou přednost. V neděli ráno v den gulání již na izvoštících znáti, že jest znamenitý den: jsou o několik procent dražší a nadutější a přitom i hrubí. Jiného dne, jak jen domovní dvéře vrznou a člověk v dlouhé šubě na ulici vystoupí, již se sype několik nejbližších izvoštíků pro náklad, všickni se smeknutými čepicemi táží se uctivě kam se líbí, jeden nad druhého provolává nižší cenu, za kterou tam co nejrychleji dojede, každý vychvaluje svého koně, své saně neb drožky s rozličnými satyrickými dodávkami o svých konkurentech; smlouvá-li s nimi kdo, prosívají jen co nejuctivěji, aby jim neublížil, dávajíce mu přitom nejponíženější titule. Dnes pak, v den gulání, kde vědí, že jich nejvíce zapotřebí a že budou mít celý den ustavičné výdělky, ani se žádný vstříc nehne. Zavoláš-li naň, počká si vážně až k němu sám dojdeš, pak žádá třikrát tolik co jindy, a zdá-li se to komu mnoho, hned mu uštěpačně odsekne, aby jezdil kravami, nemá-li peněz na koně. Okolo Podnovinska hemží se jich jak mravenců,

*) Tři koně v jedné řadě, prostřední pod obloukem.

a bůh ví jaká by tam byla chumelice, kolik by tam prasklo ruk, noh, ba životů, kdyby pádný knut, duše všelikého pořádku na svaté Rusi*), v cvičené ruce uralského kozáka nechladil krev bujným izvoštíkům. „Stoj! nělza!“ (stůj, nemůže to být) křičí vousatý kozák s huňatého koníka svého na dotěravého izvoštíka, který se někam cpe, kam veřejné dozorství nepouští. Izvoštík jako by neslyšel. Kozák přetáhne ho knutem, až se ze zad zakouří: „Govorjat těbja! stoj!“ (praví se ti, stůj!) načež se izvoštík zastaví a rukou silná gesta prováděje kozákovi rozličné pochybnosti a námitky činí. Kozák, representant veliké vůle, nepřijímající žádných návrhů, ani slova neodpovídaje přeměří izvoštíka knutem přes napřaženou ruku, a pak poskočiv ku předu vyloží koni zapřaženému náhajkou (knutem) to, čemu izvoštík rozuměti nechce, a odvrátí tak celou povozku od té strany, kam se příjezd zapovídá.

Takových tedy a podobných scén uvidíme množství dříve než na místo přijdeme. Je právě k 11. hodině před polednem a v tu dobu prochází se veliký svět Moskevský mezi oněmi dvěma zábradlími v ouplné skvělosti módy a domnělé Pařížské krásy. S obou konců při vchodu stojí úředníci policejní k tomu oučelu, aby nevešlo nic nečistého mezi zábradlí. Celé totiž obecenstvo v Rusku dělí se hlavně na dvě části, které zde pojmenujeme obyčejným tam způsobem, totiž: *páni* (gospodá) a *národ*, to jest část „jevropejská“ a část ruská, aneb sumárně s jedné strany *frak*, s druhé *kaftan*. Tyto dvě části ruského obecenstva dělí se od sebe tak jako olej a voda, jako den a noc; ku první, „jevropejské“, fračí straně náleží celá šlechta, obsahující v sobě veškeré úřednictvo, důstojnictvo, pak všechny cizozemce, kterým vzdělanost, známost cizích, neruských jazyků a evropský klobouk a rukavičky dobývají všude v Rusích v obecenském životě šlechtických práv; k druhé, ubohé straně jsou za-

*) Známo vůbec, že od r. 1843. knut této někdejší důležitosti zúplna pozbyl. Pozn. vydav.

vrženi všichni nešlechticové, kteří si posavad ani vousův ani kabátů po cizozemsku přistřihnouti nedali. Dva tito druhové tak se v každém ohledu od sebe liší, že může rozdíl mezi nimi poznati i slepý, a to opravdivě beze všech tropů mluvíc, protože se od sebe rozeznati mohou i pouhým čichem.

Mnozí snad z čtenářů o pravdivosti posledního tohoto tvrzení pochybovati budou, viníce mne v duchu svém z vymejšlení a rozšiřování bájek, jaké obyčejně opisovatelé vzdálených zemí protrušují; mně však jest velmi milo, že při té příležitosti, ohražuje svou pravdymilovnost, budu mít čest zvláště pánům přírodopiscům posloužiti důležitým povšimnutím, které jsem učinil a které by snad, kdybych je teď neuveřejnil, k veliké škodě našich potomků věčně tajným zůstalo. Nalezl jsem totiž dlouhým pozorováním neomylný příznak druhový, kterým se oba druhové obyvatelů ruských vždy lehce a pouhým nosem od sebe rozeznati mohou: co je pán, šlechta, „jevropejská“ strana, voní pižmem; co je mužík, nevolník, kaftanová čeleď zas juchtovinou. Kolikráte jsem na ulici pro ten svůj způsob poznávat důstojnost Rusů se zamhouřenýma očima, pouhým nosem, v posměch přišel, ovšem jen u lidí nechápajících hlubokost mého vynálezu, který jsem co sladkou tajnost u sebe choval. Juchta, pižmo — mužík, pán! tak sám u sebe prohazuje chodíval jsem častěji po navštěvovaných procházkách, bulvárech Moskevských, se zavřenýma očima a lapal jsem jenom nosem ten panský neb mužický vítr.

Juchtovina jest národní ruská vůně; tou jest nadchnuta celá Rus, celá Rus pravím, i pánové, kteří jen proto pižmem voní, že jim pravou národní ruskou juchtovinu zahlušiti chtějí, právě tak jako se vůbec zahalili tělem i duší do cizozemštiny, udusivše všechno co v nich bylo domácího ruského. Kamkoli se člověk vrhne, všude juchtovina, v chrámích, na ulicích, doma, v hospodách, tak že jsem si již kolikráte přál, co si člověk jen v zoufalství přáti může — abych neměl nos. Jako říkají nyní Angličanům John Bull,

Němcům Michl, prorokuju, že budou i Rusům, až jen více v Evropě zdomácnějí, říkati „juchta“, která také časem svým, jak se snadně předvídati může, úplně zvítězí nad pižmem.

Aby však někdo snad si nemyslil, že celý tento po obšírné Ruské zemi rozvedený smrad povstává pouze od koží, i u nás juchtami zvaných, musím zde podotknouti, že nikoli: juchtová tato essencí jest zvláštní smolovitá tekutina, kterou se boty, rukavice, vozy a jiné rozmanité věci maží, a také kůže upravují, tak že vlastně každá ruská kůže juchtovinou voní. Zápach tento, kde se rozhnízdí, jest tak trvanlivý, že moje tlumoky a všechny v nich přivežené věci po dlouhé, téměř 300mílové cestě vždy čistým povětřím, přece ještě dlouhý čas doma takovou ruštinou zaváněly.

Abychom se opět z Čech pod Novinsk navrátili: pižmo tedy mezi zábradlími hrdě se prochází, a juchta, nepřipuštěná do panské ohrady, dívá se poníženě na strakaté klobouky, kterými madame Annette, nejprvnější toho času modistka Moskevská, zvýšila cenu jednotlivé dámské hlavy o 50 rublů banko. „Madame Annette“ jsou čarovná slova zlatem vyrytá na velikém paláci v Moskvě blízko Kuzněckého Mostu (v Moskvě as tolik co železná neb jezovitská ulice v Praze), v kterém ve dvoře ustavičně stojí několik vznešených ekipáží, přikvapilých tam ve věcech nad míru důležitých: kněžna K. se přijela poradit, má-li si zejtra dát přidělat na klobouk bílé nebo černé péro; kněžnu L. hryže svědomí, že si dala na šaty přišit jen dvě garnitury; kněžna M. viděla ve snách zázračně krásnou mantilu a nemá pokoje, pokud se jí opravdu nezjeví; kněžna N. onemocněla od těch dob, co kněžna O. dostala z Paříže ten osudný čepec s bílou růží, a neuzdraví se dříve, pokud jí madame Annette nevytvoří ještě genialnější; a tak celá Moskva nemá útěchy a pokoje, pokavad neputovala k paláci m. Annetty. Palác generálního gubernátora, universita, jsou také poněkud důležité domy, ale proti domu m. Annety nejsou ničím; z něho vychází vláda, převaha nad celou Moskvou a nad okolím daleko široko.

Z něho také vyšly triumfální a závistné pohledy, jimiž se potkávají promenující dámy, ježto všickni franti*) s vyvýšeného hlediště u restaurace bedlivým okem jednotlivé modní komety censurují, dýmajíce pro zahřání tabák Žukova a různobarevnou ostrou vodkou obrazotvornost svou podpalujíce.

Mezi řadami dospělého již pižma nalézá se také mnoho mladého, které se svými bonami, guvernantkami, guvernéry, učiteli, préseptéry, monsiéry, mastery atd. buď vznešenější boudy navštěvuje, neb na kočářích okolo se pomalu projíždí, aneb jen sem tam chodí. Před polednem jezdí sice také na vykázaném místě okolo celého náměstí vážným krokem kočáry, ačkoli ne tak hojně jako odpoledne, nesedí v nich však žádný vyrostlý, leda by na děti pozor dával, poněvadž celé předpolední gulání na kočářích jenom výhradně dětské jest. Tu vidíme na jednom kočáře ruskou ňáňušku (chůvu) v národním kroji, v bohatém zlatém kakošníku (čepci) v damaškové dušehrejce (zvláštní kabátek), sibirskými veverkami podšité a soboly premované; tu zas několik dětí oblečených velmi vkusně v národním kroji selském. Zvláštní jest obyčej mezi pány ruskými, že své děti a jmenovitě chlapce zcela dle národního selského kroje, ovšem z bohatých látek a čistě zhotoveného, odívají. Milo se jest na tyto sedláčky z rozličných krajin veliké Ruské říše a na tu směsici národních krojů podívati, když se někde více dětí do společnosti sejde. Škoda jen, že hned z mládí od národního jazyka a obyčejů skrze cizozemské své vychovatele odlučováni bývají a tak národnost jen povrchně na sobě nosí, vnitřku pak v duši i v srdci zahnízdí se chladná cizozemština. Naše mládež arci nenosí národnost ani v sobě ani na sobě.

Přítomný právě toho času v Moskvě Čech p. Č., kterému jsem co tlumočník ruské způsoby okazoval, divil se velice, že se mezi těmi zábradlími, kde se procházelo pižmo, mluvilo skoro veskrz francouzsky, německy a anglicky,

*) Frant se jmenuje po rusku módní hejsek: lev.

a ruský domácí jazyk jenom ve vyhnanství mezi juchtou zazníval. „Toť jsem jakživ nemyslil, že by se i zde za národní jazyk styděli," pravil p. Č.; „až posud jsem byl vždy toho mínění, že takový způsob panuje jenom v Čechách." — „Vidíte," odpověděl jsem, „aspoň máme to ulehčení, že ti pánové v Čechách, kteří se za náš jazyk stydí a cizím jazykem nedostatky svého vzdělání zakrývají, nejsou jediní sprosťáčkové na celém světě. Teď jste se přesvědčil, že mají všelikde své pány bratry."

Když jsme spolu tak a podobně o záležitostech národnosti rozmlouvali, zavznělo za námi uctivé: „Bermedé muá!" rázem takovým, jakého nabývá francouzština v neohrabaných ústech německých, a ohlídnouce se uviděli jsme človíčka v ošumělém fraku na příkoř zimě, v drobet pomačkaném a zamaštěném klobouku a t. d. Pod rukou držel nějaké brošurky, a jednu z nich nám podávaje jmenoval ji svými básněmi, a sebe co chudého německého básníka naší milosrdnosti co nejzdvořileji po německu rekomendoval. Podivili jsme se neobyčejné pružnosti a rozsáhlosti německé literatury, jak daleko až svůj vliv rozšířila, a an jsme jí v osobě nuzného zasvěcence několik ruských měďáků almužny podávali, doložil žertovný p. Č. po německu: „Kdyby to bylo doma v Praze, dal bych vám mnohem více." Pak jsme ještě o celé podivné události více a po česku hovořili.

Pravého rázu svého a jako úplňku dosáhne pak gulání teprv ve 4 hodiny odpoledne: v tu dobu již všechny ekipáže, kterým jest souzeno zdobit onen svátek, valí se v slavné řadě. Abychom si povážiti mohli velikolepost tohoto výjevu, musíme si pomysliti, že na celém, asi konskému trhu rovném náměstí kolem dokola a ještě v několika sousedních ulicích dvěma řadami množství rozmanitých kočárů se táhne, a sice vážným krokem jeden za druhým, jako by žádného konce neměly. Všechny postranní ulice, mimo jednu v každém konci náměstí, jsou lanami zavřeny, aby se tato slavná řada nikde nerušila přijíždějícími; každý kdo se svým kočárem ke gulání připojiti se hodlá, nesmí to učiniti než na místě k tomu určeném.

Hlavní pak místo, na kterém každý kočí své koně v nejparádnějším kroku drží, jest ona celá strana náměstí, ku které jest fronta boud obrácena a při které také jest ono již vzpomenuté dvojí zábradlí pro pěší navštěvovatele. Na kočáry pohybující se na této straně nahoru a dolů namířena jest pozornost a kritické oko celého obecenstva Moskevského; dlouhá řada frantů odvážlivějších vystoupila z bezpečného mezizábradlí a postavila se v rozmanitých malebných posicech, nejvíce záda nedbale o zábradlí opřené majíc, do prostoru kočárům vyměřeného. Tam buď na jednom místě stojíce, jedoucí na kočářích své známé (největší část posádky kočárové jsou dámy) pozdravují, aneb hrdinsky nasazujíce nohy a čistotu obleku svého vedle známého kočáru nějaký kus cesty vykračují v nepatrném rozhovoru s jedoucími; kdežto zatím jiní jezdečtí franti, nejvíce študenti a důstojníci, na ouzké, mezi těmi dvěma řadami kočárů pozůstalé uličce graciózně poskakují, okazujíce svou a svých koní neohroženost a nabytou v jezdectví virtuositu.

I my se postavíme v duchu vedle zábradlí aneb do okna některého domu, která jsou, jak se rozumí, také plna diváků, a povšimneme si trochu ekipáží. V Praze ovšem nemáme žádné podobné slavné projížďky kočárů, ale i v jiných velikých městech evropských, kde v obyčeji jest, jako v Londýně, v Paříži, ve Vídni, nemůže se rozmanitostí a pestrotou, nevím také zdali počtem, vyrovnati Moskevským. Na Moskevském gulání vidíme kočár přivezený zrovna k té slavnosti z některé vyhlášené dílny Londýnské, Pařížské nebo Vídenské vedle jiného, který by žádné museum starožitností ze své sbírky vyloučiti nesmělo; mezi povozy vybudovanými v rozličných zemích a v rozličných dobách vyskytne se i některý komponovaný a provedený od některého tvrdohlavého ruského umělce v šlakovitém slohu; na některém zas, který se pánu svému velmi jednoduchým zdál, přiděláno jest nějaké zvláštní Moskvanské capriccio buď v střapcích nebo v barvě; k tomu ještě rozličná spřežení, tu dva koně, tu čtyry v jedné řadě, tu čtyry

po dvou za sebou, tu trojka, a všechno to dílem po „jevropsku“ dílem „po nášemu“ (po rusku), a již tu máme chaos, pestrotu, které se snad nic nevyrovná leč snad pestrota pěších mezi zábradlími a bałagany.

Nejhojnější mezi nimi jsou párové kočáry a obyčejné „četverně“, výjimkou jenom sem tam trojka a četverňa jednořadová, jakož i ruský národní pár. Obyčejná četverně jest nejobvyklejší panské spřežení v Rusích; na náručním koni v předním páře sedí mladík, nazvaný z německého farejter, s krátkým bičíkem v ruce, jenž pronikavým křikem „padí, padí“ vystříhá pěší chodce neštěstí a napomíná k vyhýbání. On jakož i kočí na kozlíku jsou ve zvláštním národním oděvu, který takřka obecně na ruských kočích vidíme: dlouhý řásný soukenný šat až na paty, bez límce, bez knoflíků, na životě těsně přiléhá, zapíná se na haklice pod levým pažím, tak že ani ono místo, kde se zapíná, viděti není; okolo života drobně sebrané hojné záhby, krk nahý, vlasy dlouhé, v jedné míře kolem do kola přistřižené, jak u nás říkáme podle rendlíka, brada ne dlouhá ne krátká, asi tak jak nyní moda žádá; na hlavě v létě nízký klobouček, v zimě vysoká barchatová čtverhranná čepice barvy nejvíc červené se stříbrnými šňůrami a kožešinou premovaná; kromě toho bohatý, zlatem neb stříbrem šitý hedvábný pás okolo těla, uvázaný bez mašle avšak s dlouhými po boku konci. Takový oblek, vlastně nic jiného než dávný národní kroj, který také překrásně sluší na těle, nyní již tak na kočích zdomácněl, že téměř s ideou kočího v jednu bytost srostl.

Co je však věc nejdivnější, jako nějaké filologické paradoxon, že pro takové národně oblečené kočí Rusové ani žádného ruského jména nemají. Rusové, kteří všickni a napořád jezdí, zde, kde se tak málo pěšky chodí, že skoro i žebrák ode vsi ke vsi po žebrotě jede, nazývají kočího „kučer“, vypůjčivše si to jméno od ubohých pěšáků Němců, kterým se jenom za čas na výroční slavnosti udává naložiti své systematické tělo na nějakou bryčku s plachtami.

Ruský pár jest opět spřežení u nás dokonce neobyčejné, ba našemu páru docela protivné. Tam jest hlavní vlastnost, aby oba koně si nikterak nebyli podobni, ani barvou ani postavou; jeden větší, a rovně hlavou do výšky, zapřažen jest mezi dvěma oji zrovna v prostřed povozky, druhý s dlouhou hřivou, s hlavou sehnutou dolů a na levo připřažen jest z levé strany; onen mezi oji vlastně táhne a řídí běh povozky, druhý, jak říkají Rusové „v připřažce“, jenom nejvíce laškuje a divné vyvádí skoky.

Povozky o jednom koni nepřipouštějí se žádným způsobem do řady; jedinou výjimku za čas mého pobytí v Moskvě učinil jistý generál. Zde mimochodem připomenu, že ruští generálové (i civilní úředníci, kteří se důstojností generálskému stupni rovnají, nazývají se tímto jménem) jsou zvláštní třída lidu, s kterých se mnohá nařízení policejní jako nic svezou; zdají se mi jako vysocí vrchové, na kterých vždy jasno jest, ačsi na nížinách hrom bije a déšť lije. Při vchodu do chrámu neb nějakého jiného domu, na konci ulice atd. stojí kozák s nahajkou a s odstrašující formulí: „zděs něvpuskajut“ (sem se nepouští), najednou se však zableskne generálský kabát, a kozák oněměl a ustoupil; generálům je všude otevřeno, všechno dovoleno. Velmi často jsem se při slavnostech, k nimžto by mi můj obyčejný kabát nebyl přístupu vyjednal, schoval za prsa generálská hustě posetá řády; rychlým krokem a s tváří přísnou vykračoval jsem za ním jako jeho stín, a moc vyzářená z pentliček a křížů řádových byla tak silna, že i mně otevřela bránu, žádný kozák, žádný policejník neosmělil se mne zastavit. Jaký to pěkný pořádek — myslil jsem si častokrát v takové případnosti — že tak může míti člověk všechny své zásluhy viset na pentličkách na kabátě zrovna pod bradou!

Takový tedy generál umínil si přes zavedený obyčej projížděti se mezi ostatními jedním koněm: na krásném anglickém dvoukolovém kočáříku, on sám v plné uniformě, na prsou maje strakatinu řádů, v pravici karabáč a v levici na-

pnuté oprati, přijel na místo policejní dohlídky. Jak se z za rohu ulice ukázala jediná koňská hlava, napřáhl na ni kozák knut, když však za hlavou a za ocasem hned nato vyskočila postava generálská, uleknul se velmi ubohý kozák nad svou nepředloženou smělostí; aby však ani podezření nepřišlo panu generálovi, že jeho šlechetného koně hodlal přetáhnout, pustil opatrný kozák již napřažený knut s velikou přítomností ducha na nevinná bedra právě přítomného kramáře, cosi k tomu zamumlav. Vyšší policejní úředník ihned pana generála s pozdravením propustil, zdvořile dokládaje, že jeho vznešená generálská osoba dostatečně vynahražuje onoho předepsaného druhého koně.

Hned za filigránskou dvoukolovou ekipáží valil se hmotný, ještě důkladný kupecký kočár; na čtyrech tlustých kolách vezli čtyry velmi tlusté koně a čtyři ještě tlustší služebníci (dva kočí, dva vzadu) čtyry přetlusté „kupčichy“ (kupcové), kterými byl prostranný kočár jako mozaikou tak těsně naplněn, že ani nejmenší skuliny mezi nimi nezbývalo. Kupci jsou velmi bohatá, avšak nevzdělaná a od šlechty povržená část ruského obyvatelstva, která se přepychem, marnotratstvím, ne však vkusem vyrovnati usiluje šlechtě. Přitom mají jakési staré obecné privilegium tlustoty, kterého zvláště jejich paní a dcery již z mládí užívají. Poněvadž se tlouštka mezi hlavní vlastnosti krásné holky a paní klade, a poněvadž ženská pleť kupeckého stavu největší část života doma v jídle a v povalování tráví, lehko jest pochopiti, že cizozemský člověk potkav nenadále takovou „krásnou“ kupčichu na ulici, nechtě zvolá: Požehnej Pánbůh! Jako staří Čechové měřili tloušťku stromu na objetí: „dub v patero, v sedmero objetí“, tak by se dle mého mínění i o těchto kupčichách mluviti dalo, a rád bych se podíval na člověka s tak dlouhýma rukama, jenž by si sám a na jedenkrát takovou požehnanou kupčichu obejmouti troufal. Přitom buď mají svůj zvláštní národní oblek, aneb jak již se nyní, zvlášť v Moskvě velmi zhusta děje, módy „jevropejské“, avšak dle zvláštních zásad svého nepatrného vkusu. Zásady tyto zdají

se být sice na první pohled dosti rozumné a sice asi takovéto: „Nač mám nosit frak pod kabátem, kde ho žádný nevidí? budu ho raději nosit přes kabát.“ Tak tedy kupčichy na své obšírné tělo navěsí všechno cokoli skoupiti mohou, ať se to k sobě hodí jakkolivěk, jen když to je hodně drahé a strakaté, a kolikráte mi tanulo na mysli, že by si dle těchto zásad mohly nalepit na šaty různobarevné ruské banknoty, a zajisté by nejlépe dosáhly svého ideálu i v drahotě i v strakatosti.

Již na první pohled rozezná se ekipáže kupecká od šlechtické; třeba by se i některý kočár staromódního venkovského šlechtice, kdyby byl bez kol, od mnohého nezkušeného velmi snadně držeti mohl za starou almaru aneb za necky, přece se takový starý neouhledný kočár, i s huňatými malými čtyrmi koňmi, ještě nikterak nedá porovnati s tou směsicí bezvkusu, kterou se vyznamenávají přede všemi jinými kupecké ekipáže. Každý se snaží čímkoli obrátit pozornost obecenstva k své ekipáži: tu stojí vzadu dva služebníci v červených fracích, zvláštní právo přídvorních osob odívati tak své služebnictvo; tu zase si někdo, jemuž se vlastní osoba příliš nepatrnou zdá, aby si jí všimlo obecenstvo, za drahý peníz koupil mouřenína a postavil v podivném kroji za kočár; jiný zas, cizozemštinou docela prosáklý, podšitý i podražený, oblekl i kočího svého do obyčejné „evropejské“ livreje, co je v Moskvě tak nevídaná věc, že k sobě pozornost obrací. Každý pak na odiv staví bohatství, vkus svůj, všecko se blyští, jeden nad druhého; pán jinak dosti šetrný nechce se tuto veřejně přece od žádného dát zahanbiti a převýšiti nádherou.

Zde položím pravou ruskou anekdotu, která se přihodila v čas gulání. Jistá velmi šetrná paní, která hlavní péči o to vedla, aby služebníci se šatstvem opatrně zacházeli, koupila také k gulání novou drahou livreji a odevzdala ji služebníku nováčkovi s ostrým opakováním obyčejných svých pravidel. V ouplné své kráse stál tento při gulání za kočárem; tu najednou nastal déšť. Opatrný služebník pamětliv

pravidel paní své v tu chvíli svlekl se sebe kabát a zaobaliv podával ho skrze okno paní do kočáru, aby nezmokl. Tato mu arci přikazovala hned se zas obléci, ale služebník v mylném domnění, že se to děje pouze ze starostlivosti o jeho zdraví, násilně vrazil kabát do kočáru, doloživ: „Vždyť mi déšť nic neuškodí, nejsem z cukru.“ Nato se hned bez kabátu za kočár postavil, a lehko si pomysliti můžeme smích všech ostatních a žlost paninu, když v takovém stavu nevyhnutelně ještě as půl hodiny volným krokem mezi jinými jeti musela, než dojela k místu, od kterého se odjížděti dovoluje. Co se potom doma opatrnému nováčkovi přihodilo, o tom by nejlépe vypravovati mohl karabáč, kdyby mluviti uměl. —

Co se tedy z jedné strany panstvo Moskevské nádherou jeden nad druhého vypnouti usiluje, podíváme se na druhou stranu k řadě bałaganů, kde zas komedianti v takovém též závodu jeden nad druhého umělostí vyniknouti a pozornost i peníze obecenstva k sobě obrátiti hledí. Pro lepší poznání vypočtu zde řadu bałaganů úplně tak, jak byla 1844. v čas gulání velikonočního.

Hned první s kraje stála zamilovaná ruská houpačka ve způsobu větrního mlýna; mezi ramenama jsou vsazeny truhlicé s sedadly asi tak širokými, že se na každém dvě osoby, avšak jen těsně směstnati mohou. Takových sedadel na jednom mlýně bývá i šest, obyčejněji však jenom čtyry; nohy se vsadí do té truhlice, a tak se pak mlýn dokola točí. Ovšem že sedadla, poněvadž jsou na železných osách volně přidělána, dle zákonů tíže vždy rovně stojí, ať se mlýn jakkoli prudce pohybuje. Tato houpačka zdá se mi být pro milostné párky aneb aspoň pro hezkou pleť, rozumí se arci jen nižšího plemene.

Vedle ní stála jiná houpačka pro mládež, „koňki“, zvláště podivná. S velikého, v jisté výšce od země vodorovně upevněného, pohyblivého kola visely na provazích koníky rozličné podoby, na které bujná mládež za skrovný peníz vysazena a dokola točena bývá. Koníky dosahují

skoro až k zemi, a že pod nimi měkko jest, může snadno a bez patrného nebezpečenství mnohý z jezdců spadnouti, co se velmi často a s velikou dorostlých diváků zábavou přihází.

Jiný, již trochu vznešenější způsob je „samokat“, jmenovitě v loďkách: vlastně nic jiného než točidla (Ringelspiel), s tím toliko rozdílem, že místo na koníkách, jeleních atd. obecenstvo na loďkách sedí. Největší část pasažérů jsou dorostlí lidé a sice ženského pohlaví; Rusové mnohem větší než my v takových točenicech a houpačkách mají zalíbení. Na jedné loďce sedí také v ruském kroji s mašličkami prostonárodní hudcové na pišťaly, kteří svým pronikavým, jednotvárným vřeskem všechen ostatní šramot vítězně přehlušují. Způsob této „hudby“ nebudu zde obšírněji vypisovati z té příčiny, aby snad někoho z pouhého již čtení v uších nepíchalo.

Stranou však, idylická hudbo! žene se industrie: „Karusel' železnoj dorogi iz Leipcigi.“ Ohromný nápis! Parní stroj, vozy jak na železnici v obyčeji jsou, všechno se však točí jen dokola, a tu jmenovitě podlouhlého, dosti obšírného; plat znamenitě zvýšen! Rozumí se že bez všelikého nebezpečenství. Parní stroj má sice sílu dvou koní, avšak opravdivých živých koní, kteří také opravdu pod malovaným strojem chodíce, celý sladký náklad (rozuměj tučnou krásu Moskevskou) pomalu sice ale bezpečně dokola točí. A teď střediště elegantů: prkenný, velmi vkusně postavený „traktyr“ se širokou kolonádou, obsazenou celý den hustě „pižmem“. Okolo něho malá ohrádka z planěk, na níž uťaté zelené smrčky zaraženy. V něm se jí a pije draze jak se sluší: malá sklenka obyčejné likérky za 10 kr. stř., dýmka tabáku za 5 kr. stř. Takové jest však zřízení všech hospod ruských: ve sprostých ku podivu lacino, v panských ku podivu draho.

Vedle traktyra stály čtyry plátěné, skoro stejné stany s červenými neb modrými pruhy a s takým též lemováním; uvnitř v každém tři neb čtyry oddělení. Častuje se v nich vodkou, vínem, dýmkami, čajem atd. Hlavní však příčinou

návštěvy těchto stanů jsou cikánky, jejich zpěv et cetera graeca. Ať při slově cikánky žádný nemyslí na bídné, umouněné otrhance, kteří po lesích a pustinách kočují, krádeží a padlinou se živí a již vzhledem svým lid straší. V Rusích cikánky nikoho nestraší, naopak v strakatém teatrálním oděvu rumunském, celé v hedvábí a drahocennostech, samé černooké štíhlé krasotinky s osmahlou východní pletí vedle zábradlí stojíce vábí „jevropejské“ franty i rozhýřilé kupečeské synky do svých stanů. Již od dávna cikáni bývali v Rusích jediní hudebníci z profesí; teď, ačkoli se vlivem západní umělecké hudby jejich sláva i příjmy znamenitě ztenčily, zůstal přece ještě jejich zpěv a tanec velmi oblíben, tak že i někteří ruští básníci s nadšením o něm píší. Jsou rozděleni na jednotlivé společnosti a sbory, z kterých každý o sobě vydělává a hospodaří. Sbor bývá sestaven ze čtyr živlů: mladé krásné dívky, které jsou hlavní osoby sboru, jonáci rovněž figuranti v zpěvu, staré cikánky bavící komikou obecenstvo a přitom „gardedámy“ mladších zpěvaček, a staří cikáni vedoucí oekonomii celého sboru. Několikrát za rok dávají také v Moskvě zvláštní veliké koncerty po 6 zl. v. č. vstupného, a když jsem při prvním přítomen byl, zůstal jsem neobyčejností pohledu i zpěvu jako omámen. Představme si na podium dosti vysokém asi 25—30 lidí východních, v přepodivných kostumech, některé se sedmistrunovými kytarami v rukou. Na pokynutí zavzní podivný hlučný chorál, s neobyčejnou čerstvostí a tak podivný, že se člověku až krev zarazí. S počátku zdají se tyto divoké zvuky neharmonické, později pak, když se zotaví člověk a trochu přivykne, pozná v nich jakousi démonickou touhu a bujarost. Zpívají buď svoje národní cikánské písně, aneb ruské, patrně však svoje s větším zápalem. Tance jejich jsou tance asiatské, bajadérské, do kterých se však mnoho rumunského a ruského přimíchalo. Do bohatých domů a k slavnostem bývá též takový sbor často povolán, a před nedávným časem nemohla se žádná veselost bez cikánek odslaviti. — V každém stanu má jeden takový sbor své sídlo;

navštěvovatelé dobrou mzdou za jednotlivé písně platí, a kromě toho drahým vínem a jinými lahůdkami zpěvačky i sebe častují. Čím více vína, tím hlučnější zpěv a tím bouřlivější nadšení posluchačů v staně samém, kteří rozličnými na našich divadlech až posud neobyčejnými způsoby spokojenost svou objevují. Okolo stanu venku nahromadí se zatím veliký zástup obecného lidu, kterému se skrze plátěné stěny zpěvu cikánek ale jen co drobtů od stola boháčů, avšak zdarma dostává.

Veliká pernikářská bouda vedle těch čtyr stanů poskytuje zas jiných sladkostí. Naše pernikářství se s žádné strany nemůže vyrovnati ruskému, ani rozmanitostí a lácí výrobků, ani rozsáhlostí, mohlo by se říci kolosálností obchodu. Nikdo by neuvěřil, jaké množství perníkových pochoutek Rusové napekou a pojedí; každý svátek oslazují si perníkem; když pán svým lidem nějakou veselůstku zříditi chce, dá uvařit sud brágy (druh piva) a koupí pytel perníku. Stíží potkáme v neděli některé dítě, aby něco perníkového necucalo, a velcí lidé jsou aspoň v té příčině zajisté rovni dětem. Zalíbení takové v sladkých pokrmech zdá se být starodávní náklonnost národů slovanského plemene. Na pernikářském krámu asi 200 přihrádek vidíme a v každé jiný druh perníku, prodávaný jenom na váhu.

Vedle pernikáře opět taková již vypsaná železná dráha, avšak větší a také s větším několikasáhovým nápisem: „Obveselující samokat prodlouhlého pohybování působením vnitřního machanického zřízení, čili miniaturní železná dráha vynálezce Kartašova.“ Nikdo však si nemysli, že by celý tento filosofický nápis byl bez pravopisných chyb; jen menší část veřejných nápisů v Rusích psána jest pravopisně, ostatek takovým spůsobem jako byla až posavad v Čechách móda psáti češtinu, t. j. jak stádo běží. Rusům se arci tak diviti nesmíme, poněvadž teprv přes sto let jazyk svůj píší; u nás však, kde jazyk národní již tak dávno vzděláván byl, mohlo by se arci něco lepšího právem očekávati. V našich malých městech, kde ještě dle zastaralé módy a na důkaz malo-

městské vzdělanosti nejvíce *německé* nápisy nalézáme, vidíme aspoň, že ani německy psáti neumějí*), a to nás při lidech, kterým jest neuměti česky psát nejvyšší chloubou, zajisté těšiti musí. Potvrzuje nás to v staré pravdě, že se obyčejně jenom ti lidé za český jazyk stydí a neuměním českého pravopisu chlubí, kteří se ještě dobře německy ani psáti ani mluviti nenaučili.

Koho by snad tato slova mrzela, ať semnou vstoupí do pernikářského krámu, který se opět s druhé strany železné dráhy nalézá: tam si může koupiti celou perníkovou abecedu a zajíst jí svou mrzutost. — Vedle pernikáře mají dva Němci z Berlína, pp. Dunkel a Majer, velikou boudu s nápisem: „Zde se ukazují mechanické *všesvětské* scény", na zeleném a bílém poli. Vedle toho žluté slunce na modrém poli a pod tím dva dřevění panáci s bubnem a talíři, bezpochyby znak Berlínské filosofické osvěty. Na velkém před boudou vyvěšeném obraze vidíme se strachem jednu takovou všesvětskou scénu, kterak jeden z těch dvou srdnatých Berlíňanů holýma rukama živého lva jak slanečka ve dví trhá. Ačkoli dle Berlínské filosofie člověk všechno může cokoli chce, pochybuji přece, žeby který Prušák živé lvy na kusy trhati dovedl; vykládal jsem si tedy celou věc co nějaký Berlínský vtip na dobytí a odtržení Slezska od koruny České; — pro útěchu opět pernikář.

Vedle pernikáře ohromná bouda s nápisem: „Nr. 1. Pan Dallo. Veliké představenij, na Provase, i konské, i Pantomin. s Převracenimy." Pak na druhém konci boudy: „Zvířata, ptáci, opice!" Pro snadnější porozumění dodávám, že toto veliké představení neprovádějí ona zvířata a opice, nýbrž pan Dallo se svými lidmi. Před boudou na frontě jest obšírný balkon, na nějž p. D. se svými umělci často vychází, v nejkrásnějších oblecích s hudbou, ba i na koních. Bajazzo

*) „Hier ist es wo Fleisch verkauft wird"; „Gasthof zum schwartzen Adler" (nový), jsou dva nápisy ve městě českém, velmi dobře mi povědomém.

také všemožnými šprýmy snaží se nalákati pánu svému do boudy diváků. Nejpodivnější věc byla, že najatá od p. D. „pluková“ hudba nejvíce polské písničky hrála a sice z poslední revoluce, jmenovitě „Jeszcze Polska niezginęła“. Velice jsem se podivil, slyše zde při veřejné národní zábavě od ruských vojenských hudebníků hráti písně, za které by každý, kdo by je v království Polském neb na Litvě, v Bělorusi, na Ukrajině zazpíval, co nejpřísněji trestán byl. Přes 200 Poláků na universitě Moskevské studuje, a kromě toho jest jich mezi vojskem a úřednictvem dosti znamenitý počet. Tu arci při těch písních jen bajazzo skáče. Vůbec jsou polské melodie v Rusích hojně oblíbeny a rozšířeny, skoro na každou píseň z poslední revoluce polské složili Rusové nějakou parodii, kterou nyní dle téhož nápěvu zpívají.

Opět perníkář a hned vedle něho p. Bergomasko, rovněž takový divotvorce jako p. Dallo; oba jsou soupeři a jeden nad druhého vyniknouti usilují. Jejich boudy jsou největší a nejouhlednější ze všech. Pak stojí sprostá čajní bouda a perníkář.

Zase nato: „Nr. 4. Kompanija Pontoministov.“ Nikde na světě nestala se ještě taková ukrutenství, takové divy, jaké mají tito „pontoministé“ na ohromných plátěných obrazech před boudou vyobrazené. Nad nimi by muselo i prakanibálské srdce trnouti; k obraně jejich před očima lidumilovného obecenstva musím doložiti, že žádné ukrutnosti, které na boudě vymalované mají, v boudě neprovozují.

Perníkář! a soused jeho: „Veliké panorama poprvé v Rusku malováno Karel Timir“ atd. Vedle opět „samokat“ na loďkách již nahoře vypsaný, s tím toliko rozdílem, že zde na zvláštním balkoně několik hezkých mladíků v národním kroji ruskou plesku (tanec) tančí a tím pozornost obecenstva, zvláště ženského, k svým loďkám obracejí.

A nyní „porčinel“ t. j. policinello pro sprostý lid. Malá, chatrná bouda, v jedné polovici malé marionetní divadlo s kartounovou oponou, nad ní vymalovaná lyra a nad lyrou hlava s vousy přes celé divadlo vytaženými. První místo dvě

červeně obarvené stolice a zvláštní prkno pod nohy; poněvadž mezeru mezi diváky a scenou voda a bláto opanovaly. Poslední místo jest pro pohodlí diváků prkennou podlahou, do výšky znenáhla vystupující, opatřeno, na které — aby s ní publikum nesklouzalo — zvláštní lati přibyty jsou, asi jako na stezkách do kurníků. Přede hrou pan patron vystrkuje skrze zvláštní, ve střeše udělanou díru dřevěného porčinela (pimprle), který kromě jiných vtipů také zablacené lopaty a chvošťata na shromážděné publikum vyhazuje a skrze husí chřtán pokřikuje; zatím se tři kluci v boudě nadarmo namáhají starý flašinet, buben a triangl do stejného taktu přivésti. Na posledním místě občerstvuje nedočkavé obecenstvo kočující kafírna, t. j. chlapík v umouněném kožichu, s mosaznou nádobou, plnou zvláštního hřejícího nápoje. Za opaskem má sklenice, do kterých nalívá, za ňadry láhev s kořalkou, z které na zvláštní žádost konsumentů nápoji přidává ducha, a na provaze u pasu visí laciné preclíky k namáčení. — Repertoir všech kusů dá se snadně udati: jednání každého záleží hlavně v tom, že pan porčinel všechny své dřevěné spoluherce ve všech aktech a scenách rozličnými nástroji jak náleží pere. Jediné, co nějaký význam má, jest, že častokráte vystupuje směšná karikatura Tatara, kterým se nyní Rusové co bývalým podmanitelům a kleslým pánům notně posmívají, pokřikujíce na ně po ulicích: „kňáz! kňáz!“ (kníže). Jak podivně a vznešeně působí to na cit národní, když nám popřáno viděti ty, jenž se neprávem do vlasti naší vetřeli a hrdě v ní poroučeli, napotom v té samé vlasti co podmaněný, sloužící lid!

Dále již pak všechny bałagany jsou sprostější: za porčinelem koníky (houpačka), pak pernikář, opět koníky, bídné panorama vlaských měst, načež následovala bouda, na které nápis byl nejdůležitější, totiž: „Znova. Vynalezena Kompanie maloletnými dětmi Terlinski. Pontomin z maloletných dětí. Kouzelná fléta.“ To byl nápis; co bylo na obraze malováno, zlí duchové by se toho zhrozili! V boudě však malé děti dělaly rozličné kotrmelce. Pak zas jiný por-

činel, vedle něho „Janson učedník pineli, fizik a mechanik“ jedl koudel a tahal ze sebe tkanice atd., a pak čtyry houpačky, mlejn koníky, mlejn koníky zavíraly celou řadu podivných bałaganů.

Vedle zábradlí a sem tam i mezi boudami stojí množství hokynářů s rozličnými pamlsky nebo hračkami; u mnohých boud kromě toho obrazáři vyložili svůj pestrý krám a rozvěsili po bokách bałaganů výtvory ruských Mus. Prstem malované obrazy bohomazů*), na kterých se všechno maluje čtyrmi barvami nehledíc na opravdivost, pak patriotské fantasie ruského srdce, žádostivého cizích zemí, všechno za velmi levný peníz, stojí před očima rozmanitého obecenstva; jedna část se obrazům těmto diví, druhá posmívá.

V bałaganech je zatím představení za představením; když se jedno skončí, obecenstvo ven vyhrne a do jiných rozpráší, vyjdou hned zas kejklíři na balkon své boudy a novou produkci ohlašujíce nové obecenstvo lákají. Nesmíme si tyto boudy představovat nějak chatrné, znamenitější z nich jsou několikrát takové jako největší z Pražského Josefského plácku, a vstupné v nich bývá až rubl stříbra, t. j. as 4 zl. v. č.

Pestrotu obyvatelů ruských měst vůbec a na takových slavnostech obzvláště si je velmi těžko představiti; jmenovitě zde a asi od 4 do 6 hodin s poledne, když ještě vyšší stavové domů neodjeli, převyšuje všechno pomyšlení. Nejrozmanitější evropské módy rozličných let střídají se zde s národním krojem též neméně různým; k tomu ještě kolikeronásobné uniformy vojska, studentů, ouředníků, kroj tatarský, persidský, turecký, čerkeský, cikánský, řecký a Bůh sám ví jaký ještě; to všechno dílem zimní ještě, dílem již méně více k jaru přiblížené: všechno to i s oděvy komediantů působí směsici nad míru neobyčejnou. Vedle plnoměsíčného ruského obličeje, z kterého poněkud aspoň dobro-

---

*) Bohomazy jmenují se domácí hotovitelé svatých obrazů, které nazvat malíři největší by bylo provinění proti Rafaelu.

srdečnost září, viděti vyzáblou zchytralou tvář nějakého Řeka nebo činovníka, ku které si člověk nechtě přimysliti musí provaz a šibenici; kupčichy a kupci rozličného kalibru střídají se zde se štíhlými utaženými důstojníky, jejichž hrdé hlavy ozdobeny jsou na outraty kapouních ocasů; zde vysoká široká tchořovice na bohumilé hlavě pravověřícího popa-báťušky souseduje s vysokou špičatou černou beranicí na proklaté lebce pohanského Moslema Persida; tu několik zrovna do výšky vypnutých hlaviček kárá známou bájku o plných a prázdných klasech: jsou to totiž plné hlavičky několika Moskevských studentů, naplněné všelikou domácí a krotkou zahraniční moudrostí. Tu vyšlapuje služebník v livreji svého pána a před ním jeho pán v livreji Pařížské módy; tu se zas valí neohrabaný přetlustý kupec-fabrikant, v jehož obleku znamenitě se Asie s Evropou pere, na široké červené pentli okolo krku visí mu veliký zlatý peníz s nápisem: „Za pracovitost a umělost“, kterýž nápis, podíváme-li se na jeho vykrmené čtverhranné tělo, představuje se nám co veliké paradoxon; mezi nimi je zde i tam přimíchán některý průmyslný zloděj neb „častný pristav“, kteří si v oné matenici vyhlížejí, koho by na nezákonné neb zákonné cestě okrásti mohli, a zdaleka z boku, ze schvalně vystavené strážní boudy dívá se třicet neb více bajonetů pečlivým okem na hromady plesajících.

Podivná jest při takových příležitostech úcta a zdvořilost, s kterou se všeobecně nižší třídy národu ku pánům chovají: každý mužík i v opilství vyhýbá se přece zdaleka každému i zcela neznámému panskému kabátu, v největší tlačenici neosmělí se nikdy dotknout se vyššího roucha. Okolo šesté hodiny však, když obyčejně všechno, co pižmem páchne, domů se odklidilo, nastane teprv původní scéna a sice národní ruská tlačenice, které se žádná jiná nevyrovná. Ve známém již mezizábradlí, které nyní již pouze prostým lidem naplněno jest, povstane teď neobyčejná těsnota; prudké síly, které by se jako při parních strojích rovněž na koňské počítati mohly, působí zde nyní na roz-

ličné strany na boky, záda i břicha nejbližších sousedů; polovice všech naplňujících toto místo nestojí již na nohách, nýbrž nesena jest nevolně sama nevědouc kam; žádného jednotlivce nevidíme se o sobě pohybovat, nýbrž celé množství jako vlny mořské valí se jedním rázem.

Tato doba je teprv hlavní vyražení nižšího obecenstva, a podivné směšné výjevy představují se zde očím pozorovatele, z kterých nejobyčejnější bývá, že někoho jeho nejbližší sousedé do výšky vyzvednou, aniž se pak žádným způsobem nohama na zem dostati nemůže, nýbrž veliký kus cesty jako nějaká korouhev v prostředku nesen bývá.

Konečně tma a zima rozženou podnapilý lid na všechny strany domů; kočáry již dávno předtím se byly rozjely, a jenom v cikánských boudách a v okolních hospodách panuje ještě zpěv, pití a veselost.

Poněvadž se toto gulání v samém městě slaví, neměl jsem zde žádné příležitosti vypisovati hlavní živel všeho, totiž pití a jídlo, které nejen v Rusích, nýbrž i všude jinde za nejvydatnější zábavy platí. Všechno co do tohoto oboru patří děje se při tomto gulání buď doma buď v okolních hospodách a nemá tak původního rázu, jako při venkovských guláních uvidíme. Pod Novinskem vidíme toliko resultáty samy: málo lidí vidíme pít, ale mnoho opilých jmenovitě pozdě as o deváté neb desáté hodině, kde již takových resultátů po ulicích mnoho leží, a izvoštíci zvláště opatrně jezditi musí, aby jich několik nepřejeli. Několik hodin to trvá, než je bedlivá policie všechny uklidí, zvlášť při masopustním gulání, a často v některé pokoutní ulici, kam její starostlivé oko nepronikl o, někdo až do rána pokojně přespí.

Tak se potom několik neděl po velikonoci za sebou na témž místě děje: opět kočáry jezdí, lid se prochází, v balaganech hrají, jí se, pije se, jenom že již všechno v menším počtu, se skrovnější nádherou, a nikdy již nedosáhne gulání takového lesku jako na Svetuju.

Na den prvního května slaví se podobné gulání v Sokolnikách, které však již k vůli jiné místnosti zcela jiného rázu nabývá.

Sokolniky jest krajina za městem, mající jméno své od honby se sokoly, která se na ní, zvláště od dávných ruských carů provozovala. Nyní tam jest množství letohrádků v nejpodivnějším slohu, kdežto část šlechty ruské, která ouřady svými nebo z jiných příčin k Moskvě vázána jest, letní měsíce tráví. Cihlové trotoary, špatná dlažba, smrad a prach i parno činí v letní době pobyt v Moskvě velmi nepříjemným; všechno se tedy dle možnosti snaží na tento krátký čas (polovice května, červen, červenec, polovic srpna) z města se vystěhovati buď na své nebo na najaté letohrádky (dače), neb na blízká okolní panství a někteří až na 100 mil od Moskvy, co se v Rusku ještě mezi nepatrné vzdálenosti počítá.

Celá písčitá rovina mezi městem a Sokolnikami jest hned po poledni poseta množstvím kočárů a izvoštíků; tito jmenovitě jako hejna tažných ptáků vracejí se vždy zas pro nový náklad do města, jakmile do Sokolnik byli dojeli. Prach zdvižený takovým neustálým jezděním v písku zahaluje celou krajinu v mračna. U vjezdu do Sokolnik stojí dlouhá řada přátel pokoje a pořádku, t. j. žandarmů a kozáků, vždy jeden kozák a žandarm střídavě. Žandarm každému zdvořile a oustně pravidlo, dle kterého a kam jíti má, poví; neposlušnému pak teprv sousední kozák knutem vyloží toto přikázaní.

Tytéž a podobné boudy jako pod Novinskem najdeme opět zde, jenom že ne v jedné rovné řadě, nýbrž sem tam po lesíku roztroušené. K tomu však ještě přijde množství rozličných boud a stanů, v kterých se pokrmy a nápoje buď připravují neb již z města přivezené prodávají. Neobyčejný, vysoký kulatý stan z bílého plátna na vrcholi s carským praporcem přede všemi jinými obrátil k sobě mou pozornost. Zdaleka viděl jsem ho dokola obklopena zástupem lidu, který obličeji do vnitř obrácen ustavičně se proti stanu klaněl a kříže dělal. S počátku jsem si ve své cizozemské, ruských obyčejů nepovědomé duši myslil, že tam je nějaký

svatý obraz, kterému shromážděný národ svou úctu činí; přistoupiv však blíže viděl jsem, že to jest kabák (kořaleční šenk). V prostředku stálo několik velikých sudů a lejt kořalky, kolem dokola stanu běželo široké koryto, nad nímž se kořalka nalévala, aby nic co se přeleje nazmar nepřišlo; uvnitř ohražení před návalem lidstva stáli prodávající a nalévající. Poněvadž Rusové dle národního obyčeje ničeho, buď si to jídlo neb pití, nepožívají nepoklonivše se a neznamenavše se křížem, odtud tedy to ustavičné klanění a křižování se okolo stanu. Ku pláči musí pohnouti lidu milovného člověka ona nesmyslnost, dřevěnost, s kterou lid ruský, ouplně nevzdělaný v náboženství, na některých nepatrných formách lpí a přitom hlavní věc, smysl jejich zanedbává. Poznamenav se takto svatým tak významným znamením nalije do sebe ubohý nepoučený prosťák tolik zhoubného nápoje, až bez paměti jako dobytče někde nedaleko do trávy klesne! A jiní vedle něho stojíce rovněž se křižují a ožírají. Přál bych některým našim bludným duším, které, rovněž takovým farizejským způsobem jenom na zevnitřní nepatrné formě náboženské pro lid přestávajíce, hlavní poučující a ušlechťující věci zanedbávají, přál bych jim viděti tuto scénu, aby se přesvědčili, kam vede jejich cesta.

Že jest v Rusích kořalka regále, snad již každému známo bude; ve velikých zeleně obarvených lejtách, docela takových, v jakých se v čas požáru voda na hašení vozí, přiváží se zde z města záhubná vodka.

Dále na obšírném místě projíždějí se opět dokola dvěma neb třemi řadami ozdobné ekipáže, proskakující mezi nimi žandarmové a kozáci udržují pořádek, aby jedni druhé předjížděti nemohli.

Lesík jest všude naplněn rozličnými skupeními veselících se, kteří zde, každá rodina pohromadě, dle svého způsobu radovánky slaví. Ku porovnání můžeme poukázati na slavnost ve Hvězdě, jenom že as desetkrát zveličenou.

Přísně se rozdělili všickni na tři hlavní části, z kterých každá jinou stranu lesa obsadila. Kořalková strana sestavena

jest z nejnižšího druhu obecenstva Moskevského a okolních vesnic; okolo každé láhvice kořalky shromáždí se zde ležíc několik osob v selském kroji. Druhá, měšťanská část, rovněž v krojích národních ale městských, jest největší na počet a zajímá také nejobšírnější místo, z kterého se všude skrze stromy kouř valí, protože v každé grupě hlavní střediště jest samovar a hlavní nápoj horký čaj. Třetí, šlechtická část neobcuje pod širým nebem, nýbrž každá rodina vystaví si zvláštní hezký stánek, z kterých se ouhledností jeden nad druhý vznesti stará. Nádhera panující v těchto stanech převyšuje všeliké nadání; vímť jednu případnost, že se r. 1844. společnost 30 mladých pánů k společnému vyražení shromáždila a *každý* z nich dal příspěvek osobní 100 rublů stř., to jest 400 zl. v. č., tedy stála jejich zábava jednodenní 12.000 zl. v. č.! Nevím ovšem, s jakým svědomím by člověk takové peníze tak marně vyhoditi mohl, kdyby považil, jak a od koho jsou vydělány!

Při vší nádheře panující v různobarevných stanech pánů neposkytují přece zcela nic tak povšimnutí hodného, jako jednoduché skromné skupeniny rozhostěných po zemi měšťanů a mužíků. Každá téměř rodina představuje nám zde půvabný a nový obraz. Na sta, ba na tisíce samovarů stojí pod stromy, ale okolo každého z nich sebrala se zvláštní, ode všech jiných se různící kupka skromných, veselých lidí. Kdo chce vidět, co je vtělená radost, ať se na tyto zářící se tváře, skvělé oči podívá, najde-li jenom jedinkou malou starůstku skrytou někde za vráskou některého z těchto sváteční obličejů. Taková čistá nezkalená radost připomíná nám první blažené doby člověčenstva aneb život štědře od Boha nadaných krajů, kde se lehce nabudou potřeby života, kde šťastní obyvatelé větší část žití svého tráví ve hrách, bez péčí o budoucí den. Rusové zvláště mají ten dar, po všech klopotech stíhajících je na cestě života, nastane-li jim k odpočinutí čas, nekaliti si ho péčí o budoucnost; dobře a jistě vědí, že na ně nepříjemnost čeká, nemají se tedy co bát, že by je minula, a hledí proto pokud možná zažíti všemožně nečastý kalich veselosti.

Přitom národní ruský samovar, který se v každé skupenině co střediště, co penát nalézá, dodává všem radovánkám příjemný, *rodinný* ráz, který se bohužel vždy více a více tratí u všech vzdělaných národů. Jako nějaká kletba vzdělanosti, vybroušenosti mravů přichází nyní vůbec na Evropu zkáza neb ochladlost domácích rodinných svazků; čím více se evropské lidstvo v *celosti*, ve velikosti k sobě blíží, tím více se jednotlivci, rodiny od sebe vzdalují a odcizují. Jako veliké těleso, naše země, dle jisté theorie ponenáhlu vždy více chladne, tak i stydnou srdce vzdělanějšímu obecenstvu; jenom hlavy, rozumy se víc a více osvěcují, srdce však ledovatí. Duch manufakturní, fabriční, spekulantský pohlcuje všechnu krásu, dětinskost, nezkaženost, přítulnost dávných blažených časů. Všechno, i naše radovánky dýše již tímto fabričním, mašinovým puchem; vkročme jen do hostince a vizme ony automaty okolo stolů, jak všichni jedním taktem jedí, jedním taktem pijí a jedním taktem smýšlejí; v kalíškách, holbách a mázech se jim odměřuje pramen veselosti, a jak jinak nazveme naše hostince než fabrikami vyražení?

Na východě Evropy, v Rusích a v Polsce panuje vždy ještě krásná, srdečná rodinnost; svazky mezi rodiči a dětmi, mezi příbuznými, mezi sluhou a pánem jsou tam ještě silnější, srdečnější, vzájemnější. Mluvě o srdečných svazcích mezi sluhou a pánem nemyslím zde ony ruské a polské pány, kteří, nadchnuti egoizmem, odvislosti, ve které se v jejich vlasti sprostý lid u pánů nalézá, jenom ku zlému užívají, kteří všechnu na cestách po Evropě nabytou rafinovanost jenom k tomu mají, aby z ubohého sobě poddaného lidu nemilosrdně jako z houby všechnu sílu vymačkali; ony škodné bídné tvory, jenž se jako hmyz z cizí šťávy živí; onit, prázni jsouce lidmilovnosti, nenabyli ani skrze kulturu obyčejné uhlazenosti a chladné humanity; pozbyvše v cizině všech dobrých a chvalitebných obyčejů své otčiny nenaučili se než podlostem, ne pak ctnostem cizozemským. Jsouť však ještě jiní dobří pánové, kteří velikou svou nad poddanými moc

k dobrému obracejí, vedouce svědomitě péči o zdraví, mravnost a živobytí poddaných svých; za mírnou práci zásobují je všemi potřebami života, starají se o sirotky, mrzáky, neduživce a sešlé věkem, a chrání své poddané před hltavými činovníky. Poddaný sám za poslušnost a podřízenost k pánu zbaven jest všelikých starostí, které všechny pán za veškeré své poddané na sobě nese; bouřky, neourodná léta a jiné jakékoli ztráty mohou potkati toliko pána, on sám, poněvadž všem poroučí, také o všechny pečuje. Tak se tedy celá obec v Rusích rovná jedinému hospodářství, všickni dohromady pracují a v neděli okolo svého dobrého pána vesele se baví v chorovodech, s perníkem, ořechy a brágou, co tam zatím zlý pán i v neděli lid svůj jako naschvál proti všem božským a lidským zákonům na práci žene.

Tohoto trochu obšírného vysvětlení bylo zapotřebí na důkaz, že může být rodinný, příjemný svazek mezi pánem a otrokem; ačkoli pak dobří lidé ve všech poměrech dobře spolu žíti mohou, jsem přece ostatně toho mínění, že jest lépe a čestněji pečovati sám o sebe, než býti otrokem nejdobrotivějšího pána.

Vraťme se však k bezstarostným kupkám, rozloženým buď na kobercích buď na holé zemi okolo dymných samovarů. Ženská ruka nalívá všem rozhřívající čaj, a kromě toho vedle nahromaděno množství jiných nápojů a jídel dražších a lacinějších; obcházejíce kolem vidíme zde všechny přechody od možnějšího k chudšímu: zde několik služebníků naneslo stoh cizozemských vín, rozličných vodek, punčů, zahraničných i domácích pamlsků, tamto se k pouhému čaji přikusuje jenom preclík; i samovary representují nám drahotou a podobou svou stav zámožnosti svých pánů. Za nějakou chvíli rozhřeje již čaj všechny: zpěv se rozléhá, a jedna rodina častuje druhou sousední zvláštnostmi svými. Znamenité jest množství pomorančů, které se při takových slavnostech a vůbec v Rusích pojí; celá zem jest postlána žlutými jich slupinami. Toto jižní ovoce jest u všech Rusů velmi oblíbené a tak hojně se do země přiváží (nejvíce, jak mi praveno,

z Portugal na Petrohrad), že v samé Moskvě nebývá jeden dražší než za 6—10 kr. stř. Ustavičně je po ulicích roznášejí prodavači, a tím více se jich při gulání za město vydá s prkny na hlavách. Jiní opět nosí na týž způsob celé krámy cukrovinek, mlsek, krimských jablek, hraček a rozličných jiných maličkostí, a vyvoláváním i pobíháním svým pomáhají ještě k většímu hřmotu a živější pestrotě.

Na druhé straně lesa mezi mužíky, nejnižší třídou obecenstva, uvidíme opět novou ruskou zvláštnost: „bulačij boj“ (pěstní boj). Dva statní jonáci s vyhrnutými rukávy stojí proti sobě, obratně pěstmi šermujíce; rány, kterými jeden na druhého míří, zdají se býti tak lehké hravé a všechno jejich pohybování tak mrštné, bez namáhaní, že se na první pohled zdá, jakoby pouze šaškovali, najednou se však jeden na zem povalí. Celé totiž snažení „borců“ jest, aby jeden druhého do žeber pod paží udeřil; tu se hned v udeřeném dech zatají a bezděky na zem klesne. Celá zběhlost borců záleží toliko v tom, aby každý svoje žebra chrániti a nepřítelova zasáhnouti dovedl. Před časy bývala to veřejná hra, provozovaná před samým carem v Kremle neb na zamrzlé řece Moskvě, a nejen od sprostých nýbrž i od bojarů a ná dvorníků; nyní se jenom mezi mužíky ještě zachovala. S velikým zalíbením stojí lid zástupem okolo dvou zápasících borců, a s oučastenstvím, s křikem sleduje jednotlivé jejich rány a obraty. Ostatní okolo láhvice vodky a kusu pečeně a chleba hulákajíce sedí a leží, a největší část odhodlala se na onom místě pozbyti co má nejdražšího, totiž zdravého rozumu; k večeru již se to nejvíce všem podařilo a lesík postlán jest živými mrtvolami padlých za vlast*) v nestejném zápasu s plamenným duchem — ne času, nýbrž bramborů a žita. Paměti hodno jest, že se opilství Rusům ne maně a příhodou jako u nás, nýbrž s dobrou rozvahou a předsevzetím přihazuje: prostý Rus, jinak pracovitý, hospodářský a mravný, umíní si na jistou slavnost opiti se nevyhnutelně;

*) Kořalka jest regále a nejznamenitější státní důchod.

koupí si již najednou takovou míru kořalky, která by ho, jak sám sebe zná, o rozum připraviti dovedla, a tu pak najednou vypije. Není jim tedy samo pití tak příjemné, jako ona doba opilství, bezrozumí. V opilství se také neperou, nýbrž hubičkují, objímají a s celým světem bratrují; podivný to obraz několika hubičkujících se vousáčů!

Podobný zcela ráz má též gulání v „Marinoj rošči", které se asi v polovici máje, rovněž za městem vedle hřbitova a v podobné as místnosti jako Sokolniky slavívá. Rusové mají chvalitebný obyčej, že hřbitovy své buď v lesích zakládají, neb aspoň okolo hrobů hojně stromy sázejí; šustění listů na takovém tichém zádumčivém místě podobá se pak, jakoby se duše zemřelých nad navštěvovatelem snášely. Gulání ono v Marinoj rošči zajisté povstalo jenom ze slavnosti, která se konala na upomínku za mrtvé; časem arci pak ona hlavní příčina ustoúpila do stínu a zábava opanovala pole.

V obšírném hájíku vedle hřbitova děje se opět to co pod Novinskem a v Sokolnikách: neskončené řady ukazujících se ekipáží, boudy naplněné komedianty (mezi jinými mně již odjinud známými ukazoval tam také pačesatý Francouz s frisurou à la megaera „podivnou zvěř v jistém ohledu", totiž dvě opice a sebe), neskončené vojsko samovarů s lidmi rozloženými okolo nich, cikánské boudy, v kterých se tenkrát jmenovitě notně hejří, všude hudba, pití, chorovody, tance, prodavači a kupovači. Mražené, oblíbená i u nejnižších tříd mlska, roznáší se zde a prodává po 5 kr. v. č. malá sklenka.

Jednu však stránku má toto gulání zvláště samo, a ta jest zároveň tak podivný úkaz, taková zvláštnost charakteru národu ruského, že se o ní v krátkosti zmíniti musíme. Rusové mají obyčej, že na výroční den úmrtí svých bližších přátel hostiny strojí dílem pro chudé dílem pro přátele; to se jmenuje „pomínky". Vzpomenuto již napřed, že vedle

Marinoj rošči jest hřbitov. Na hřbitovech městských má každá rodina své zvláštní ohražené místečko, na které oudy svoje zesnulé pochovává. Tohoto dne tedy také slaví „pomínky“ svým zvěčnělým přátelům: na hrobech jejich shromáždí se celá rodina, hrobový kámen slouží místo stolu, prostře se naň ubrus, postaví samovar, všickni jedí, pijí a veselí se „na zdraví nebožtíků“. Pověrčiví pak něco nápojů i jídel na hrobech nebožtíkům samým zanechávají.

Přepodivný jest pohled na ono množství stolujících a veselících se mezi náhrobními kameny; všude okolo hudba, zpěv a povyk, a z jasného oka časem vypadne slza a kápne na hrob nedávno zesnulého; jinde se jiný, kterému ještě do veselosti není, za duši odloučenou vroucně modlí. Přepodivná směsice, které teprv člověk přivyknouti musí, aby jí porozuměl. Nedosti toho: po hřbitově chodí s kolovrátky, a každá rodina některý na hroby svých přivolá, aby tam za dobrou mzdu „na čest nebožtíkům“ zahrál. Kým by nepohnula taková dětinská srdečná scéna, když flašinetář, smeknutou maje čepici, na hrobě ke cti nebožtíkově hraje a všickni příbuzní, rovněž bez čepic, okolo něho tiše stojí? zdálo se mi, jakoby mu ještě v hrobě nějakou radost způsobiti chtěli.

Cokoli by snad celá tato věc měla směšného, nahražuje bohatě srdečností a hlubokostí citu, i věřím zajisté, že není ani jediného člověka tak hrubě chladného, aby mu aspoň při úsměvu také slzu z očí nevylákala.

Tím přepodivným úkazem končím vypsání své gulání; přemýšlející čtenář bude míti příležitost porovnati onen způsob, kterak Rusové o smrti a zemřelých smýšlejí, s jinými protivnými obyčeji v jiných zemích. Nechci svůj úsudek jiným vtírati, připomínám však, že již slavný Lessing staré národy a jmenovitě Řeky velmi za to chválí, že se smrtí a hrobem nespojovali strašlivé a ohyzdné myšlénky kosy, kostlivců, lebek, hnátů, nýbrž že celá jejich mytha o tom byla tichá, poetická, a znak smrti krásný genius s uhaslou pochodní.

Cizozemci v Rusích.

„Ruka silných panovati bude, ale kteráž lenivá jest, platiti bude daň."

Přísloví Šalam. XII. 24.

Význam slova *cizozemec* jest tak neurčitý, jako význam slova *národ*, jak patrno z té příčiny, že se jedno z nich druhým určuje. Cizozemcem totiž jmenujeme toho, kdo k našemu národu nepatří; který však jest náš národ? — Rozličnými běhy historie pomátly se poměry mnohých národů, zvlášť evropských, tak velice, že již nyní těžko bývá rozeznati svůj národ od nesvého, našince od cizozemce, a proto se i mnozí za našich dnů v tomto ohledu tak velice matou, že nevědomky cizímu místo svému národu slouží a pomáhají.

Národem sluje v nejčistším a nejideálnějším smyslu veliký počet lidského plemene, jenž stejného původu jsa svým zvláštním jazykem mluví, zvláštní obec (stát) tvoří, zvláštní své náboženství vyznává a zvláštními vlastnostmi a obyčeji od jiných patrně se rozeznává. Ačkoli původně každý národ všechny tyto známky na sobě měl, stalo se přec během věků, že již nyní ztěžka najdeme národ, jenž by některou aneb některé z těchto svých vlastností byl neztratil a jiné zato od cizích národův nepřijal. Jako při jednotlivých lidech vidíme, že se slabochové rádi příkladem jiných a mohútnějších řídí, a že silnější duchové rádi smýšlení své ostatním vnucují: zrovna tak děje se mezi celými národy. Každá liška svůj ohon chválí, a každý by rád, aby se jiní dle něho spravovali. Tak pozorujeme patrně v dějinách rozličných národů, že vždy národ, jenž nad jiným zvítězil, podmaněnému národu vnucoval neb vnutil své státní zřízení, své náboženství, svůj jazyk, své obyčeje; ba již poroba sama sebou smutný ten následek vleče, že se poddaný rád ve všem dle pána svého řídí, chtěje se mu tak vyrovnati.

Abychom jen jediný ale rázný toho důkaz viděli, poukazuji zde na národ litevský.*) Tento národ, jednoho času přeslavný a mohútný, měl tenkráte svou národnost zcela zachovanou, svůj jazyk, své náboženství, svou vládu domácí, své obyčeje. Přišli němečtí křižáci a vnutili mu co vítězové jinou, svou vládu a katolické náboženství. Že se to po dobrém nestalo a jaké ukrutnosti se přitom dály, o tom nám praví historie. Když pak později v čas reformace tito němečtí rytířové-křižáci pouze ze špatných soběckých ohledů (aby totiž statky, kterými jen osobně vládli, úplně co své a svých budoucích rodin jmění obdrželi) protestantského náboženství se uchytili, musili ubozí Lotyšové rovněž katolickou víru opustiti a protestantské náboženství pánů svých přijmoùti. Teď padla celá zem pod vládu Rusův, a sázím se, že ti chudáci Lotyšové zase budou časem svým nuceni, přijmouti víru pravoslavnou**), jak se k tomu již některé počátky činí.

Při takové pomíchanosti, jako jest za našich časů v Evropě, kde obyvatelé rozličných států jednu víru vyznávají, a opět naopak v jednom státu mnohé víry panují; kde mluvící jedním jazykem v několika rozličných státech bydlí, a zase též údové jednoho státu rozličnými jazyky mluví atd.,

*) Litevský národ vzato zde v širším smyslu, v kterém se tak i Lotyši (Letten) i Litvíni (Lieven, Lithauer) dohromady jmenují. Vlastně jen Lotyšové jsou Němcům poddání; druhý kmen, Litvíni, stojí pod vlivem národnosti polské.

**) S dobrou rozvahou a z důležitých příčin jmenuji vždycky náboženství ruské *pravoslavnou církví*, a proto také od tohoto slova upustiti nemohu, ačkoli se některým horlitelům nezalíbilo, roztrušujícím, jako bych tím slovem ruskou církev za pravověřící vyhlašoval. *Pravoslavný* ovšem znamená po rusku *orthodox*, ne však po česku; u nás jak povědomo orthodox sluje *pravověřící*, a tak jsem nikdy ruskou víru nejmenoval. Jako protestanti katolickou církev jmenují též katolickou, protože ona sama sebe tak jmenuje, proč bychom nynější ruskou církev nejmenovali *pravoslavnou?* — Ačkoli jsem při pravovslavné církvi některé chvalitebné vlastnosti shledal, proto však žádnému, kdo mne a pravoslavnou církev zná, připadnouti nemůže, že bych ji měl býti pravověřící!

těžko jest již udati, co jest národ, a nejlépe snad bude, držeti se jediné jazyka a považovati také všechny, kteří jedním, zvláštním jazykem mluví, za zvláštní národ. Již proto také se jazyk nejpřirozenější známkou národnosti býti zdá, že každý národ sebe i jazyk svůj stejným jménem jmenuje. Pokavad se udržel prvopočáteční a přirozený stav obecného zřízení, že každý úd obce také při spravování jejím náležitý svůj hlas měl, musili být všichni údové obce stejného jazyka, sice by si při radách a na shromáždění nebyli rozuměli; teprv co nastala poddanost a chlapství, počali se shrnovati do jedné obce (státu) lidé mluvící rozličnými jazyky, neboť se poroučeti může i bez slov, třeba bičem, ale raditi jenom pouze řečí.

Ostatně však mnohé věci také jeden národ od druhého dobrovolně a bez násilí přijal od té doby, co nastala větší vzájemnost mezi národy. Kdo nezná než své, ovšem že se vším spokojen bude; teprv porovnáváním naučíme se znáti nedostatky; abychom pak mohli porovnávat, musíme mimo své i jiné viděti a seznati. Častým přibýváním cizinců do země a hojným cestováním našinců do cizích zemí zvětšuje se vždy obor vědomostí, osvěta, neboť všichni lidé všechno vědí. Tím také vzrůstá, pokud národ národu nepřekáží, nejkrásnější ze všech občanských ctností, *snášelivost*; kdo vlastní zkušeností seznal, jak urputně každý národ při svém mínění stojí a jak blažen tímto svým míněním jest, nebude zajisté ani tak nemoudrým ani tak svéhlavým, aby mu své mínění vnucoval, neboť jen sprosťáci všechny hlavy pod jeden klobouk vtěsnati usilují, prohlašujíce mínění svá za neomylná.

Velmi patrné jest také působení, které cizozemci a zvláště evropští na rozličné věci v národu ruském již měli aneb posavad mají, a nebude na škodu našincům, seznati tyto proměny blíže, a sice je seznati tak, jak je shledalo oko nestranného v tom ohledu Čecha, poněvadž ostatní popisovatelé Rus, z jakého národu sami jsou pošli, také skrz takové sklíčko na ty poměry hledí a skoro vždy působení vystěhovalců svého národu v Rusích dle možnosti vychvalují.

Rozumí se, že zde jen nynější stav cizozemského živlu, a to jmenovitě jen západoevropského, vypisovati budu. Vyličiti všelijaký vliv cizozemštiny za minulých i nynějších dob, jest úloha mým silám příliš veliká, a studie k zodpovídání této otázky zajaly by snadně celý život pracovitého badatele. Přece však by byla pro každý národ, jak se mi zdá, nejpoučnější a nejpůvabnější kniha taková, která by mu s podrobnostmi vykládala, kdy a jaké cizozemské živly buď obchodem, buď vojnou, buď cestováním, buď v knihách atd. do jeho domácího života stekly, a tudy v něm změny způsobily buď k horšímu anebo k lepšímu. K této stránce ještě málo obrátili pozornost skoumatelé dějin, ač se zdá být předůležitá k poznání těch cest, kterými duch lidský ustavičně k většímu vzdělání kráčí.

Hlavní návaly cizích živlů za starších dob jsou: přibytí varážských (normanských) knížat, a s nimi, jak se zdá, již drobet feudalismu; pak svazky s Řeckem a s jižními krajinami a přijetí víry řeckokřesťanské, konečně podmanění a jho tatarské. Od prvního počíná se světlo v historii ruské, od druhého bylo by vlastně mělo také počíti se světlo v duších ruských, ale tak, jak stojí nyní křesťanská osvěta v rozsáhlé této říši, neosmělil bych se tvrditi, že již všech žádoucích a možných výhod lid ruský z přijatého křesťanství dosáhnul, protože se naučil dělati kříž (dvěma neb třemi prsty, mně vše jedno), některé posty zachovávati, a volati: „Góspodi, pomiłuj!“

Jak bolestný, neštastný a hanebný vliv vzalo jho tatarské na další osud ruského národu, o tom by se daly mnohé truchlivé věci vypravovati; od té doby usídlilo se úplné chlapství a poroba v Ruské říši. Nikdy potomci jednoho národu neutiskují se vespolek tak nelidsky, jako je hněte cizinec, u kterého se s zištností také spojuje národní zášť a opovržení, které skoro všichni sousední národové proti sobě mívají. Že největší část úvazků chlapských (leibeigen), v jakých selský lid ruský až dosaváde stojí, z této doby pochází, na to již svědčí pouhé jméno sedláka: slove totiž v Rusích

ještě podnes „křesťanem“ *), patrný důkaz, že celý poměr mužíctva tenkráte povstal, když pánové křesťany nebyli. Historie nám dosti o tom zachovala důkazů, jak zvířecky Tataři s podrobenými Rusy nakládali. Nyní se ovšem osudy změnily, zpupný Tatar jest teď poddán Rusovi a pokorně roznáší po městech na prodej chaláty (župany), přinucen jsa snášeti nadávky a posměchy malých uličníků, kteří na Tatary pokřikují „kňáz! kňáz!“ (kníže), jakožto pichlavá narážka na jejich někdejší, nyní však již ztracenou mocnost. Semeno však otroctví, které natrousili, vzniklo dobře a kvete až po dnešní den, ušlechtěno a sesíleno západoevropskou zkušeností. A z toho již vidíme, že vliv „ordy“ (tímto jmenem vyznačuje se v Rusích Tatarstvo) nikterak nemůže být nazván užitečným; byl-li však nejnešťastnějším, o tom suďme později, až seznáme vliv *evropských* hord a mezi nimi zvláště germanské.

Vždycky již za těch starých časů cizincové, a sice tiší k vůli obchodu neb z jiných pokojných příčin přišlí cizincové, u Rusův jakožto pokojného lidmilovného národu v úctě a v míru živi byli, jak se o tom v nejstarších národních památkách a písních zřejmě dovídáme, a že jejich počet při tak hojném počtu rozličných sousedů zajisté nemalý byl, dá se snadno pomysliti. Že se od nich Rusové mnohému prospěšnému přiučili, podobné jest; jak mnoho to bylo a jaké věci, již nyní určiti bude těžko, nerci-li nemožno; tolik však s jistotou víme, že i sami Rusové jako všichni jiní kmenové slovanští již od prvopočátku tak nevzdělaní a divocí nebyli, jak by je němečtí spisovatelé dávnějších i nynějších časů rádi před světem vykřičeli, aby se tak zmírnily aneb poněkud odůvodnily a omluvily neskončené křivdy a urážky,

---

*) Chrisťanin = křesťan, a kresťanin = sedlák, se všemi odvozenými. Tato rozličná forma nikoho másti nebude, povšší-li, že kříž také *krest* sluje (ačkoli Kristus Christos) a že se ostatně obě slova chrisťanin a kresťanin skoro podobně vyslovují. Zdá se, že teprv později rozdíl tento v písmě přijat jest, aby otrok neznamenalo rovněž to co křesťan.

které národu tomuto někdy činiti v obyčeji měli. Šafařík teprv strhl roušku, kterou si tito učení pánové i sami sobě i ostatnímu světu zrak zastírali a sice tak velice, že někdy a dosti zhusta sami sebe i se svou privilegovanou filosofičností a se vším jenom jim od Boha daným důmyslem v hrozný posměch uváděli. Tak ku př. jinak dosti slavný badatel Schlözer na jednom místě svého výkladu Nestora tvrdí, že Slované okolo r. 859 ještě ani žádné zbraně na medvědy neměli a sice proto, že jim toho času Kozáři uložili daň po veverčí kůži, ne pak po medvědí! Právě tak jako bychom my, kdybychom se o některém Němci ku př. panu Laubovi někde dočetli, že políček dostal, již pouze z toho soudili, že Němci žádných hřbetů nemají, sice žeby byl p. L. zajisté na hřbet utržil. *)

Poněvadž se teprv od časů Petra V. západní evropština velikým pramenem a cvalem do Rus vlívati počala, od čeho se tak mnohé a veliké změny v národním životě dály, a poněvadž hlavní náplav těchto cizinců z německých zemí pocházel, zvykli si též němečtí spisovatelé o periodě této v tom smyslu mluviti, jakoby teprv tehdy bylo počalo se nějaké lidské vzdělání v Rusku, a sice hlavně jen působením německým; jakoby před jejich příchodem Rusové byli ve své zemi jenom co nájemníci u vlků a medvědů živi bývali, jeden druhého přitom požírajíce. Každý však, kdo nějaký čas pozorně v Moskvě pobyl a pak odtud do Vilna aneb vůbec na západ, avšak s otevřenýma očima cestoval, mohl pozorovati, kterak kultury, výstavnosti vesnic, vzdělanosti půdy, zámožnosti obyvatelů, ba i lidnatosti čím dál od Moskvy k západu tím více ubývá, až pak v Bělorusi za Vitěbskem mezi Pinčuchy (lid

*) Abych zde ještě jiný příklad o témž Schlözeru uvedl, jak směšně si Němci při posuzování jiných národů sami sochor pod nohy házejí aby klopýtli, připomínám o něm, že se, byv v Italii a v Římě, velice z pověrčivosti Vlachův horšil, že totiž při procesí odpadky voskových svíček pobožně sbírají. Děje se to však zatím pouze proto, že se takové sebrané kousky opět na potřebu zpeněží, a jest to tedy jenom chvalitebná šetrnost a dobré hospodářství.

tak zvaný) chudoba, zdivočelost a nelidská bída nejvyššího stupně dochází, kde lidé sami nečisti, chatrně oblečeni, takřka v chlívech bydlí (jinak zajisté nazvati nemohu nuzné tyto chatrče, plné dýmu a tmy, s jediným jako kvartová škartka velikým okénkem, srubené z netesaných, ani z kůry neoloupaných stromů, ba z některých ani suky jak náleží osekány nejsou), a v neúrodných, písčitých a močálovitých půdách sami hladem mořeni, ještě od pánů svých, Poláků, nanejvýš sevřeni jsou. Již pouhý pohled na tyto bídné tvory budí útrpnost; hloupost, nesmělost a zakrsalost, následkové bídy a zotročilosti, hledí jim z obličeje, zřídka v tomto kraji uzříš město, a jedním slovem bych dle přísloví řekl, že se tam čerti žení, jakož vůbec pánům Polákům k veliké cti neslouží, že jejich poddaní Rusíni a Bělorusi, ba téměř i Poláci mnohem hůře co do materialního bytu se mají, než Rusové u ruských svých pánů. Tak výstavné vsi aspoň, jako ve Velkorusku a na pravé Ukrajině, těžko je kde v Polsce najíti.

Čím dále se pak blížíme k západu a k Vilnu, počíná se opět kultura a dobrý stav zvedat, avšak jest to kultura již zcela jiného způsobu než ona předešlá Moskevská, jest to již kultura méně více podobná k veškeré evropské. Z úvahy této vidíme, že jest Moskva středištěm kultury a vzdělanosti ruské, která se odtamtud na všechny strany znenáhla rozšiřuje, a čím dále od Moskvy, tím více dle přirozeného běhu věcí slabne. S druhé strany od západu šíří se opět jiná evropská kultura dál a dál na východ, a Bělorus jest to místo, v kterém se obě tyto kultury stékají, to jest vlastně, do které ještě žádná náležitě nepronikla. Zároveň má tato velkoruská Moskevská kultura, stavba domů, topení, orba, chování dobytka, zřízení vozů a spřeže, domácí výrobky, kroj, smýšlení lidu, domácí hospodářství, zřízení obecní, obchod atd. tak původní, domácí, aspoň zajisté neněmecký ráz, žeby již bylo těžko věřiti, aby ji teprv Němci a jiní cizozemci za Petra a později byli do Rus přinesli, kdyby ostatně z historie známo nebylo, že již od nepaměti před Petrem všechny tyto věci v takovém způsobu a na takovém stupni stály.

Za čas dlouhé osamělosti a nespojenosti se vší ostatní Evropou, v které byla z většího dílu Moskevská říše skrze mnohá století, musil se tam nevyhnutelně vyvinouti zvláštní, jinde neznámý a od ostatních se různící život národní, který pak kvapný Petr, nevím proč, násilně vykořeniti a na místo něho jiný všeevropský a nejvíce německý zavésti usiloval. Malý však počet z těchto od Petra a následujících mocnářů nově uvedených věcí byl věru užitečnější a lepší než staré předešlé; větší část byly pouze jiné, o kterých se posud ani určiti nedá, byly-li zemi a národu ke škodě, čili k užitku; největší díl všeho toho novotářství byl však patrně jenom pravá záhuba národního štěstí. Že si však Němce vybral za vzor, dle kteréhož násilně a nejapně svou vlast přetvořoval, neopominuli arci němečtí spisovatelé prospěšnost všeho toho jak náleží vytrubovati a předešlý stav národu snižovati. Tak na příklad náš F. F. Procházka r. 1786 v předmluvě k novému vydání „Kroniky Moskevské", přeložené od Matouše Hosya, co věrný žák Němců takto dí: „Nebo, jakož prvé národ ruský v divokosti, nevzdělanosti a neumělosti málo sobě podobných národů měl, tak zase nyní naproti tomu svobodnými uměními, poctivostí mravů, chvalitebností obyčejů, moudrostí zřízení zemských mnohá království předčí a za žádným daleko pozadu nezůstává." Mluví totiž právě předtím o nových zřízeních Petra a Kateřiny. A to jest ta všeobecná formule, kterou by rádi co starouznanou pravdu světu představili, ačkoli jest ona poctivost mravů, chvalitebnost obyčejů atd. právě taková, jako ta předešlá divokost a nezvedenost. A od koho by se také byli Rusové té dříve jim neznámé poctivosti a chvalitebnosti naučili? snad od těch cizinců, kteří, sami jsouce obyčejně plevou svého národu, do Rus přišli dovolenými a nedovolenými způsoby se obohacovat a svítit ruskému kaftanu svým vzdělaným frakem?

Leč vizme již, jak a odkud přicházeli tito mesiášové, osvítit, zvelebit, oblažit, ba očlověčit ruské země! — Za panování cara Ivana Vasiljeviče Hrozného přišel roku 1547. jistý Šlip, Sasík, do Moskvy, vycvičil se tam v jazyku ru-

ském, a vychválil caru, který toho času již znamenitě mocnost svou povýšiv přemožením a podmaněním mnohých vůkolních zemí, ještě po větší slávě dychtil, zvelebenost všelikého německého umění, a tak dalece cara opanoval, že jej učinil car poslem svým do Němec, aby odtud umělce všeho způsobu v hojném počtu do Rus přivedl. Šlip přednesl celou věc císaři Karlu V. na sněmě Augsburském, odevzdav mu psaní od cara Ivana, načež Karel s celým sněmem německým bedlivě rozvažovali, slušno-li vyplniti žádost cara Moskevského. Teprv když se Šlip, jmenem carovým, kletbou zavázal, že ty učence nikdy do Turek nepustí (aby snad proti Říši nevěřícím nepomáhali, protože se tenkrát Němci pořád strojili na Turka) a že vůbec nic na škodu Němcům podnikati nezamýšlí, přivolil císař k jeho prosbě. Potom teprv Šlip počal sháněti po celém Německu odhodlané na tak dalekou cestu lidi, a sebrav jich 123*) odebral se s nimi do Lübecka, chtěje odtud mořem do Livonska se pustiti. Lübecký však magistrát, srozuměn s celou německou Hansou a s rytíři (německými) livonskými, ve strachu, aby snad takové uvedení německých umělců jejich obchodním a jiným výhodám nepřekáželo, závistivě a zrádně všechno překazili a Šlipa samého do vězení vsadili, načež se jeho lidé rozprášili, a jen někteří z nich tajně se přece do Rus dostali.

*) Dle vlastních zápisek téhož Šlipa, které se nyní v Královeckém archivě v Prusích chovají, bylo jich věru jen 123 (ač větší počet udávají), a sice byli: čtyři theologové! čtyři lékaři, dva juristé! čtyři lékárníci, dva operatoři, osm ranhojičů, osm lazebníků a holičů!! dva robitelé studní, dva mlynáři, tři tesaři! dvanáct zedníků, osm truhlářů, dva stavitelé, dva slévači, sklenář, papírník, dva horníci, vodák, pět tlumačů, dva zámečníci, dva hodináři, vinař, chmelař, sládek, penězoměnec, průbíř, dva kuchaři! koláčník! solař (vyvářeč), kartář! tkadlec, čtyři kočárníci, řemenář, umělec u vrcení másla, hrnčíř, tiskař, dva kováři, kotlář neb měděnář, kramář (kořenář), zpěvák, varhaník, vlnotepec, sokolář, stukaturník, vyvářeč kamence, síry, čtyři zlatníci, plechař, šmelcíř, knihař, krejčí!!! — Uvedl jsem je proto jen zejména, aby již každý sám uvážiti mohl, že umělci takových druhů již dávno a snad od nepaměti musili být v Rusích, jak to patrně z historie vysvítá.

Jak se Hansa i řád livonských rytířů všelijak namáhal císaře německého proti ruskému caru zaujíti, o tom nám svědčí list Filipa von der Brüggen, posla livonského k císaři, v němž praví: „Und der Muscobiter hat fur und fur mit ganzem Ernst und Vleis darnach getracht, wie er Leifflandt gemeiner Christenheit und dem heiligen Reich Teutscher Nation abzihen und unter seinen grausamen Gewalt und Unglauben bringen möchte“, a že chce do své říše uvésti německé učence jen pod tou záminkou, aby chránil „allerley verdampte Sekten und Rotten, als: Sakramentirer“ atd.

Tomu pak všemu musíme rozuměti tak, že se Hansa i livonský řád veliké moci Ivanovy (právě s nimi válčil) báli a jemu záviděli. Tak by se tedy to, co později Petr učinil, již mnohem dříve bylo stalo.

Ostatně byl onen Šlip, jak ze všeho patrno, dobrá kopa a držel věrně s carem, od kterého peníze dostával, proti svým vlastním krajanům Němcům, které rozličnými úskoky ošiditi hleděl, maluje jim jak se říká straky na vrbě. Tak píše ku př. v psaní, které sám ve jménu Ivanově k císaři Karlu učinil: „My (Rusové) jsme jednoho původu s Němci, jejich předkové žili ve Skythii a Sarmatii, mnohá naše (ruská) stará města, řeky, hory, mají jména německá. Proto si jednáme učence ne z Francouz, ne z Vlach, ale z Němec... Horlivě se strojíme táhnouti na Cařihrad, kam nemáme od nás daleko.“ (Z Moskvy jen 250 mil!) Později nějak Lübeckským z vězení utekl, a všelikde se na fatky potloukaje, po rozličných osudech a nadělaných dluzích konečně se 1557. přece do Moskvy dostal, kde caru rozličné lehkomyslné (jak je jmenuje Karamzin) návrhy činil: aby Ivan pomáhal císaři penězi a lidem ve vojně turecké, aby mu dal pět a dvacet knížat v rukojmě, aby spojil církev pravoslavnou s katolickou, aby zřídil poštu z Moskvy do Augsburka, držel tam u dvoru císařského svého posla „s dobrou kuchyní“, aby přijal 6000 německých vojáků do služby atd. Ač se ten hlavní zámysl Ivanův nepodařil, bylo přece dosti mnoho Němců při dvoře carském, jakožto nástrojové jeho ukrut-

ností, mezi nimiž se hlavně dva pastoři, Kalbe a Westrman, hanebně vyznamenávali; také mezi opričníky *) nemalou roli němečtí vystěhovalci hráli, jako vždycky tyran proti vlastnímu národu cizinců za nástroje užívá, aby útrpnosti neměli. Později teprv po caru Borisu Godunovu dostali Němci nynější tak nazvanou „německou slobodu", zvláštní předměstí v Moskvě, v kterém dobrých výsad požívajíce sami bydlili. Ruský lid je jmenoval Busurmany, protože mu protestantské jednotvárné služby boží připomínaly Tatary.

Petr chtěl teprv přes koleno zlomiti celou národnost ruskou, a podivnou maje proti všemu domácímu nenávist ničeho si nevážil, leč by-to německé bylo. Opustiv národní Moskvu zřídil v bahnech čudských cizozemským miláčkům svým nové eldorado Petrsburk, město až posud cizozemské; všechno, nač jen se pomysliti dá (a protož ani nebudu vypočítávati) zavedl po cizozemsku, sám nejraději s cizinci obcoval a jako s sobě rovnými zacházel i s nejsprostšími.**) I po holandsku se sám podpisoval Piter (rusky se píše Petr a vyslovuje Pjotr jednoslabičně), a s velikým nákladem poručil vydati Nový Zákon v holandském a církevním ruském jazyku, aby čítajíce bibli Rusové holandsky se učili. I privátní osoby násilně přinucoval ku kroji a obyčejům cizím, a tak zpotvořil i ten boží dar jazyk ruský nesčíslnými zhola německými slovy (přijatými bez nejmenší proměny), až se je na věci tištěné toho času líto podívat. Tehdy vešla do zvyku slova obrpolicmejstěr, gálstuch, soldat atd., mezi nimi také obrsvěščeník, jako by řekl obrkněz! Kateřina sice mnohá z nich opět vypudila a ruská příhodná zavedla, přece však jich mnoho ještě v jazyku ruském kočuje a pomahá jej zároveň s cizozemskou syntaxí a doslovně přeloženými frásemi

*) Opričníci byli životní stráž Ivana Hrozného, zpurná dovádivá láje, čeládka, která si s lidem i s bojary všelijak nakládati a nad nimi bez trestu ukrutnosti a libůstky své prováděti dovolovala.

**) Zvláštnůstka při Petru byla, že *tarakány* (brouky ty které my nazýváme šváby a Poláci prušáky) velmi nenáviděl a jich až směšně se štítil.

hyzdit. Neboť jazyk velkoruský, jak jej prostý lid mluví, velmi se liší zvláště v syntaxi, ačkoli také ve slovnickém ohledu, od písemního jazyka, abych tak řekl kancelářského, který se jen mezi úřednictvem a jiným lidem, čtoucím knihy, mluví. Vyniká tento pravý jazyk lidu původností a čistotou národní, jakož i krátkostí a určitostí. Spisovatel ruský Dal-Luganskij některé své věci takovou řečí sepsal.

S jakou povrchností se ostatně všechno cizozemské tak nakvap uvádělo, o tom zde jen uvedu jediný příklad. Petr nařídil, aby každý cizí voják, který se do carské služby přihlásí, hned v té hodnosti byl přijat, v které již jinde byl sloužil. Přihlásil se jeden, který byl *capitaine des armes* (t. j. méně než sergeant). Tlumočník ale přeložil „chudý kapitán“, načež Šeremetěv: „Tedy jej učiním *bohatým* kapitánem!“

Petr také zavedl *činy* s úplným titulkářstvím, jak se vedlo u nebožky babičky chatrné paměti Svato-římsko-německé říše, a rozdělil své Rusy jako dělí němečtí kupci své zboží: ordinar, mittel, fein, extrafein, superfein. Od té doby povstali v Rusích mužové „narození, dobře-narození, velmi-dobře-narození, vysoko-narození, přede-všemi-výborně-narození a vysoko-přede-všemi-výborně-narození“, samé věci, o kterých by jak myslím nejlépe porodní babička svědectví dáti mohla, i nedivím se tak tomu, že takové titule Němci vymyslili, nýbrž více tomu, že se na světě našli jiní následující jejich příkladu. Ovšem že jsou mezi Rusy jednotlivé bystřejší hlavy, které se takové odměřenosti „činů“ v duši své posmívají, a vyšla také karikatura s nápisem: „Činy se vespolek ctí,“ kterou zde k vůli slušnosti popisovat nemohu. Většina však zakrněla ve všeobecném zvyku. Nejvyšším důkazem, jak ohromná a nepřirozená byla náklonnost Petrova ke všemu německému, zdá se mi býti, že prý opravdu úmysl měl, zavésti místo pravoslavné víry protestantskou, což zajisté mnohý, komu organická spojenost celé národnosti ruské s pravoslavností známa jest, ani věřiti nebude. K dovršení všeho, co Petr způsobil, zavedl později také Pavel císař ještě

pruské čepice, pruskou uniformu a pedantskou disciplinu ve vojsku.

Za císařové Anny byl onen zlopověstný Biron neb Biren (vlastně se jmenoval Bühren, pocházeje z německé rodiny v Kurlandsku) všemohoucím pánem Anny i celého mocnářství. S bezbožnou zuřivostí kazil všechnu národnost, vypuzoval Rusy z úřadů a sázel za ně krajany své, a nespokojené s tím řízením Rusy dával jako z hračky odpravovat. Může se říci, že po čas jeho mocnosti jediné Němci v Rusích vládli a to ve všech úřadech občanských i vojenských; že nic jiného na starosti neměli než jak možná z cizího jmění se obohatit, ani doložiti nemusím.

Za Alžběty se poněkud stala reakce národní strany, za ní povstal básník a jasná hlava Lomonosov, začalo se divadlo hráti v národním jazyku, a ruská přívětivost, spojená s francouzskou zdvořilostí, počínala vypuzovati chladné ceremonie a pedantství germanské.

Ještě větší skvělosti a rozšířenosti nabyl však živel francouzský za panování cařice Kateřiny II., kterou také někteří pochlebníci nazvati chtěli Velikou. Již od mnohých a ne s křivdou vyřčeno jest, že mezi všemi snad národy evropskými Němci nejméně příchylnosti k své vlasti cítí, honosíce se jakýmsi duchem všesvětským, kosmopolitickým, a když potom své i tak dosti chladné filosofské srdce mezi všechny národy rozdělí, což se dostane vlastnímu? I při cařici Kateřině toho máme podivný příklad. Tato z německé krve pošlá princezka do takové nenávisti si vzala všechno německé, že se mu všude protivila; Rogersonovi, anglickému lékaři svému, řekla prý, když jí pouštěl žilou: „Pusťte, pusťte mi hodně, ať mi nezůstane ani kapky té německé krve v žilách.“ *) Se všemi předními tehdejší radikální filosofské školy francouzské stála v nejbližších poměrech, a trpěla při

*) Na soukromém její divadle, do kterého jenom důvěrnější přístup měli, hrával se také „Kníže Wurstberg“, karikatura pedantské etikety při tehdejších malých dvořích německých.

dvoře svém, ba podporovala francouzské filosofy až zbytečně a nepotřebně svobodného smýšlení, přitom však neopominula z ukrajinských kozáků, kteří až po tu dobu volní lidé byli, rabů nadělati a pánům je do chlapství darovati neb zaprodati. Jinak ale, ačkoli všude v úředních záležitostech místo německých jmen ruská uváděla a formy drobet pohyblivější a původnější vymýšlela, přece zůstalo, ba ustálilo se německé kancelářství se všemi svými přívěsky a škodnými následky. Za ní také přestali Němci hlavní převahu při úřadech míti, vyjímaje policii, která hlavně v jejich rukou byla, jakož se v tom ohledu zvláště Schwarz (vynálezce *utočky* [kachny], výborného torturního nástroje), Tole, Vogel, Härtl vyznamenali. Ostatně však v každém ohledu podporovala ruskou národnost, a přede vším zdvojnásobnila velikost Ruské říše uvedením jediného písemního jazyka i v Malo- i v Bělorusi a způsobem zalidňování jižních novoruských gubernií. Jaké plány pro budoucnost měla tato podivná paní, vysvitá již z toho, že vnuka svého nejen jmenem Konstantin pokřtiti dala, nýbrž mu také kojné a chůvy řecké zjednala a zcela po řecku jej vychovati poručila, kterého také nazývali „hvězdou východní země“. I o příbuznosti slovanských národů mezi sebou počalo se tenkrát při dvoře jejím věděti.

Velikými vojnami za časů Napoleona, v kterých nesčíslná vojska do veškerých téměř zemí evropských přišla a způsob života v nich poznala, znamenitě se rozšířil obor vědomosti ruského národu, a směle nazvati mohu tento vliv cizozemštiny nejužitečnějším. Když se národovci sami v cizích zemích ohlídnou, jest to vždy s menším nebezpečenstvím a škodou pro národnost, než když se cizinci do země navalí, poněvadž ti obyčejně mnohé jiné soběcké ohledy mívají mimo vzdělávaní toho národu, mezi kterým se usadili. Také nejnovější vlády Alexandra a Mikuláše Pavlovičů tu chválu zasluhují, že se o zachování a povznešení ruské národnosti všemožně starali, a jakkoli ještě posavad moc cizozemštiny veliká zůstala, podřídili přece všechno domácímu živlu, který vždy více mocným a panujícím se stává. Jediná ještě v tom

ohledu nevyplněná žádost národně smýšlejících Rusův jest, aby se opět Moskva stala sídlem vlády a nenesla již déle pouhý titul města sídelního. Nový veliký palác (dvorec) carský, který se právě teď na nejlepším místě v Kremlíně staví, a vznikající právě železnice z Petrohradu do Moskvy podávají k tomu nejlepší naděje, protože tak hlavní příčiny sídla v Petrohradě, totiž dobré spojení s ostatní Evropou a nedostatek příhodného paláou v Moskvě, již přestanou, ba ještě nová výhoda, totiž centralisace a lepší spojení s jihem se získá. Takovým pádem stal by se Petrohrad ruským Terstem na severu, jako jest Oděsa v jihu, a „matuška Moskva", starodávní miláček všech Rusů, došla by opět své zasloužené slávy, zároveň pak stal by se hlavní krok k úplnému zničení a paralisování všeho neruského v Rusích.

Leč vizme již, v jakých poměrech až posavad cizozemština v Rusích k národnímu živlu stojí, abychom posouditi mohli, jak mnoho ještě a čeho k emancipaci ruštiny zapotřebí. Jak věci stojí, domyslí se každý hned, podotknu-li, že jest slovo *inostraněc* (cizozemec) již samo sebou titulem. Jakmile se cizinec, přišlý do Ruského státu, v prvním nejbližším hranice gubernialním sídle objeví, musí hned svůj z vlasti přinešený pas odevzdati a v kanceláři gubernialní zůstaviti, a místo něho dostane již ruský, na kterém se jeho vlastnosti hlavně takto určují: „Cizozemec, X...ský poddaný X. Y.", a tento titul mu již tak dlouho zůstane, pokud v Rusi meška, nestana se ruským poddaným, přičem se však bezpochyby k vůli pořádku a stejnosti také Švýcaři, Hamburčané a občané severoamerických Sjednocených obcí atd. jinak nejmenují než švýcarský, hamburský, severoamerický „poddaný". Jméno cizozemec dává každému v občanském ohledu, jestli se ostatně dle naznačených pravidel chová, veliké výhody, a v společenském poměru považuje šlechta ruská každého cizince evropského, je-li jen slušně oděn a znatel spůsobů, za sobě rovna. Neodvisle živouce pod ochranou svých konsulův neradi se dávají takoví cizincové do ruského poddanství, leč by se nějaké živnosti uchytiti chtěli, ku které toho

nevyhnutelně zapotřebí, neboť zisk peněžitý jest účelem všech do Rus přicházejících jinozemců, a o těch několika, kteří jiné šlechetnější ohledy mají, ani zmiňovati se nebudu. Znamenitě veliké a lehké výdělky, kterých se každému i dost málo cvičenému dostává, pro křehkou sklonnost šlechty k obyčejům a věcem jinonárodním, a pak neobyčejná snášelivost ruského lidu lákají těchto chtivých evropských ptáčků vždy veliké množství na domnělé ledovaté a vlkovité stepi ruské. Kromě francouzské země není cizinec nikde tak vlídně a zdvořile přijat jako v Rusích (totiž od lidu, neboť o úřadech zde nemluvím), aniž se kde jinde u lidu větší šetrnosti a snášelivosti k cizím obyčejům a k cizímu smýšlení najíti může. I o náboženství, v kterém lidé nejméně snášelivi bývají, totéž se říci musí, a vedle pravoslavných chrámů najdeme v Moskvě tři katolické, protestantské každého vyznání, ba i mečet mohamedánský, které prostý Rus, ač do nich nevstupuje, přece v uctivosti má, zajisté před žádným smeknouti a křižovati se neopomine, dobře věda, že to jest chrám jiné víry. Pravoslavná víra však přec tak velmi v duši každého Rusa vkořeněna jest, že se mu ani možnou věcí nezdá, aby mohl jinou vyznávati, zdá se mu jako jazyk již přirozena, jakoby se s ní každý Rus již na svět rodil. Ani rozkole (sekty) mezi sebou nepovažují za jiná náboženství, nýbrž pouze za nedovolené zvláštnůstkářství. A co již nejpodivnější věc, že i kněžstvo jejich, ačkoli jinak svému náboženství zcela a horlivě oddané, přece proto jinověrci nepohrdá, tím méně je pronásleduje. Professor Blasius sám vypravuje ve svém cestopise po severním Rusku, jak se nad ním, když byl v Usťugu na smrt nemocen, ruský kněz modlil; a ve vsi hrnčířské u Moskvy kopaly se od starodávna na svatodušní svátky hroby pro cizince, popové četli panichidy (requiem) a národ se modlil za lidi, jejichž jméno, víra a původ znám nebyl. Máme však v historii nějaké stopy, kterak asi ruské kněžstvo takové snášelivosti se naučilo. Tak car Ivan IV. pokáral metropolitu pokutou 6000 rublů za to, že Němci jakémusi pro víru násilí učinil. — Za Petra jistý mladý z učení

Leydenského zpět přišlý lékař spálen jest od kněží proto, že se prý dle jejich mínění rouhal svatým obrazům; naschvál ještě oheň dále od něho položili, aby se tím déle pekl a mučil. Zato se jim však Petr co nejhůř pomstil, nařídil jim totiž takovou věc, kterou by jak živi dobrovolně nepodstoupili, totiž studovati a učiti se každému čtyry léta, a pak zkoušce se podrobiti. Kromě toho, aby jim vůbec choutka k pečení bližních svých přešla, odňal jim moc nad životem, jsa pevně přesvědčen, že ti, jimž uloženo pečovati o život věčný bližního svého, žádným způsobem jej o časný život přiváděti nemají.

Právě však k svému účelu nesmíme zde považovati jen toho za cizozemce, jenž ve svém pasu takový titul nese, poněvadž jest mnoho lidí nazvaných sice již ruskými poddanými, proto však přece v ničem nerozdílných od cizozemců. Zdá se mi nejvhodněji bráti zde do počtu cizozemců všechny ty, kdo sami sebe nejmenují Rusy, a také u národu ruského (ne u vlády) cizozemci slovou. Podivný je v tom ohledu zvyk, že v obyčejném životě jenom Evropci jméno *inostraněc* dostávají, a již Turci, pak Asiaté jenom zhola národním svým jmenem se označují, jako: Peršid, Čerkes, Tatar, Kytajec atd., ba také Grek, z čehož se zdá, že ruský lid se slovem inostraněc již nevyhnutelně frak a kroj modní spojuje. Ačkoli ostatně každý národ evropský v Rusích své zástupce má, přece jest největší počet Němců, Francouzů, Angličanů, jako též tyto tři jazyky u Rusů ze všech ostatních nejobyčejnější jsou. Švýcary, kterých znamenitý počet do Rus přichází, beru zde buď k Němcům, pocházejí-li totiž z východních, buď k Francouzům, když jsou ze západních Švýcar.

Vzdělaným slouti v Rusích a neuměti aspoň jeden evropský jazyk, jest nemožná, nebývalá věc. Obyčejně však každý vzdělanec i německy i francouzsky mluví a kromě toho ještě mezi vznešenějšími anglicky i vlasky. Francouzský a německý jazyk přednášejí se co řádné předměty na gymnasiích i universitách, z toho však by ještě následovati nemusilo, aby každý kdo studia skončil, v skutku těm dvěma

jazykům rozuměl a jimi mluvil. Víme ť zajisté, že něco jiného jest učiti se věci ve škole, a něco jiného uměti tu věc, a proto by oba jazyky nikdy tak hojně nekvetly v Rusích, kdyby jim veliké množství bydlících tam Francouzů a Němců co tučná mrva nesloužilo. Francouzský jazyk jest mezi šlechtou, mužskými i dámami, tak povšechný a zakořenělý, že jej již prostý lid považuje za nějaký panský jazyk, a ničemu se ruský sedlák tak nediví jako tomu, že jest *za mořem v Němcích* země, kde i sedláci mezi sebou francouzsky mluví (Francouzsko totiž, neboť prostý lid ruský všechny Evropany Němci nazývá). Německý jazyk již v mnohem menší váženosti jest a nebyl by tak rozšířen, kdyby tolik rodilých Němců všude v úřadech a mezi řemeslníky a obchodníky roztroušeno nebylo.

Největší a dovoleno mi zatím buď přidati *nejzáhubnější* vliv mají tito cizozemci jakožto *vychovatelé.* Téměř všichni vychovatelé u zámožnějších rodin jsou buď Francouzi neb Němci neb Angličané. Jako se všude jinde u vyšších rodin při vychovávaní dětí hlavně dbá na poznání několika jazyků, tak se zas o ruské šlechtě bez mnohých výminek říci může, že kromě toho na nic jiného nedbá. Ačkoli se skoro v celém světě i u nás v Čechách považuje za jistou známku vzdělanosti, mluviti kromě svého přirozeného i jiným neb jinými cizími jazyky, musíme si zde přece jako mimochodem a příležitě povšimnouti něčeho, co snad každé mamince, když děti své cizím jazykům učiti dává, nenapadne. Četl jsem kdesi, že člověk když dva jazyky umí, jakoby se byl zdvojnásobnil, za dva platí, a úplně se s výrokem tímto srovnávám. Jenom mi buď povolen malinký závěreček nebo klausule.

Když se zdvojnásobní a jako za dva platí, velmi patrno, že ku př. moudrý a chytrý člověk, naučiv se třem jazykům, za tři moudré a chytré platí, naopak ale hlupák rovněž mluvící třemi jazyky nikoli třem moudrým a chytrým, nýbrž jenom třem hlupákům se vyrovná. Pročež tedy rozumnému jest prospěšno znáti více jazyků, nerozumnému však

pouze na škodu. Neboť se rozum a zkušenost, nerozum a zpozdilost ukázati může nejvíc jen řečí, a proto také čím více kdo umí jazykův, tím více k tomu příležitosti nabývá, z čeho již jasně vidíme, žeby nemoudrému nebo jak se v bibli velmi dobře jmenuje, *muži bláznu*, nejprospěšnější byla němota, a poněvadž jenom řídkým vyvolencům takového štěstí přáno, tedy alespoň aby se jediným jazykem spokojil.

Obraťme již tuto klausuli k Rusům samým a k cizozemskému vychování šlechtických ruských rodin. Sám profesor Blasius, kterému se čest dáti musí, že mezi všemi Němci nejnestranněji a nejmoudřeji o Rusku psal, praví na I. 54 str. svého cestopisu:... „wir suchten die klugen Leute auf, deren es unter den rasirten Russen unverhältnissmässig weniger gibt als unter den bärtigen.“ Oholenými zde nazývá šlechtu a vousatými prostý lid, a z toho již patrno, jak prospěšný vliv vychování cizozemské a vůbec evropština na Rusko posud vyvedla, neboť jenom šlechta t. j. oholení Rusové pod její působení přišli, národ sám ještě skoro nic. A také jen dost malinko si prohlídneme osobnosti ty, které jakožto vychovatelé evropské vzdělání rozšiřují, a hned pochopíme, proč jsou vychovaní Rusové hloupější než nevychovaní. Anglické pradleny, francouzské švadleny a magacinérky, markérové, frisérové, pomádníci atd. bez nejmenšího vzdělání, a přitom zhýralí a lehkovážní poběhlíci a poběhlice, kteří kromě toho že nejsou Rusové, pražádné jiné zásluhy nemají, dostávají často do svých rukou a k vychovávání šlechtické mládeže. Nejlehkomyslnější v tom ohledu jsou Francouzové. Nemilujíce dle své národní povahy upoutanost, volí si vždy když do Rus přijdou jiné nevázanější a veselejší řemeslo než vychovatelství, a teprv když se jim to nevede, uchytí se mentorství. Znal jsem sám několik bankrotovaných voňavkářů a *fabrikantů viksu*, kteří se pak paedagogy stali, avšak s pevným úmyslem, jak se několika set dodělají, opět k bývalému se návratiti. Již samo sebou rozumí se, že se od takových lidí kromě jazyka děti pra-

ničemu, aspoň ničemu dobrému naučiti nemohou. Jest ovšem zákon, že se jen ten cizozemec v Rusích učitelem státi smí, který vykázav se napřed, že i doma ve vlasti své jím býti může, ještě zvláštní zkoušku v Rusích podstoupil. Tohoto však zákona jakoby nebylo, protože každý bez vysvědčení a bez zkoušky může být ne sice učitelem, avšak *dohlížitelem na děti*, a tedy se jenom o jméno, ne o věc jedná. Němci mezi všemi ještě bývají nejučenější, ačkoli zas nemotorní a často pijáci. Přitom vychovatelé obojího pohlaví jaksi se k domácímu nářadí počítají, jakožto nějaký luxus, a poněvadž se asi patero rozličných tříd vychovatelů rozeznává, které jménem, vážností i platem od sebe rozdílné jsou, stará se také každý titul svého paedagoga dle možnosti vyvýšiti a přitom paedagogům ostatních domů zas naopak nižší jména dává, než od svých pánův užívají, a tak šlechta ruská nejen nářadím, kočáry, koňmi atd., leč také vychovateli svých dětí a jmenovitě jejich titulem mezi sebou zápasí. Přesměšné bývají scény, když se z několika domů děti se svými vychovateli a vychovatelkyněmi dohromady sjedou a páni mentoři dovádivou mládež v rozličných evropských jazycích okřikují každý ve svém, co se velice podobá honbám, kde se také ovšem jen na psy v takových krátkých cizojazyčných větách povolává. Málokterý ze všech těchto paedagogů zná aspoň poměry ruské, a proto se od nich také mládež pro život budoucí, pro život ruský vzdělati nemůže; nejvíce jich vnitřně nenávidí národ ruský a všemu ruskému se jen posmívají, jenom své neruské za něco cenice, a odtud se pak béře odvrácenost šlechty ruské od všeho domácího a nemoudrá touha po všem zahraničním, třebas to opravdu mnohem horší bylo. Všechna ráznost, podnikavost, pružnost, otužilost ruského charakteru zmaří se v mládeži šlechtické od těchto najatých cizozemcův; pravé ruské dítě neodnárodnělého ruského člověka staví se s rozhalenými prsami do 30° zimy, a chlapci šlechtickému mažou v létě tváři octem, aby jej komáři neštípali! I za ruský jazyk se šlechta stydí a u veřejnosti nikdy skoro ruským jazykem nemluví, ba jsou

zvláště mezi vyššími paními osoby z ruských rodin pošlé, neumějící dokonce ani rusky mluviti!! a špatně rusky mluví skoro všechny vznešenější dámy. Kroj, obyčeje, vyražení, vzdělání, smýšlení, sympatie, zkrátka všechno mají cizozemské, a vlasti své nejsou k ozdobě a na podporu, nýbrž k obtížnosti; z krvavého potu ruského sedláka živí oni nepotřebný zahraničný hmyz, který se jim po všem, navrátiv se do vlasti své, ještě posmívá.

Omluviti zde může šlechtu ruskou jediné to, že vůbec každá šlechta velmi slabě národnosti své se drží a snadně národ i jazyk svůj opouští, zvláště potká-li je neštěstí, v kterém případu se také hned vítězné národnosti přichytí. Když jsme již jednoú v podobném ohledu národ litevský na příklad uvedli, učiníme to zase. V čas mohútnosti litevského národu byla šlechta jeho rovněž litevská; když se na pobřeží Němci zmohli, přidala se k Němcům; v čas květu kozáctva přiznávala se k řeči a národnosti maloruské; když Poláci zvítězili, přijala řeč a národnost polskou, a teď zase národnost a řeč velkoruskou. Jsou teď některé vznešené rodiny v Rusích, o kterých se s jistotou provésti může, že ve třech stoletích čtyrykrát řeč a národnost svou proměnily, jak kdy potřeba a užitek kázaly. Ostatně i národně smýšlející ruská šlechta jest okolnostmi téměř nucena bráti dětem cizozemské vychovatele; rodilý Rus, který by jen poněkud na vychovatelství schopnosti a vzdělání měl, najde vždy ještě v službě carské skvělejší vyhlídky. Počet studentů na universitách ruských posavad ještě daleko zůstává nižší, než by dle potřeby zemské býti měl, a jak za to mám nejvíce pro nedostatek primárních škol, z kterých veliká část pouze na papíře ministerstva národního osvícení stojí. Jediný tedy prostředek, který k vyhnutí se cizím vychovatelům zbývá, jest, aby sami rodiče děti své dle možnosti vychovávali a učili, což se také na mnoha místech děje, avšak jen co řídká vyjímka.

Jakožto veřejní učitelé na universitách a gymnasiích atd. přicházejí posavad sice někteří cizozemci, nejvíc co uči-

telé jazyků, hlavní však perioda jejich skvělosti již pominula, poněvadž se vláda všemožně stará, obsaditi všechna místa domácími, nešetříc při tom žádného vydání.*) Dříve ovšem byly ruské profesury německým profesorům zlaté stolice, na kterých několik let poseděvše, s plnými měšci domů se navraceli, zanechávajíce studentův v takovém stavu, jak jim odevzdáni byli. Znamenitý německý filolog M. pobral tam ještě v Moskvě z patriarchalní bibliotéky drahocenné rukopisy, bezpochyby z vděčnosti. Neboť jak zdvořile s nimi nakládáno, dokazuje již to, že se od nich ani nežádalo, aby se naučili rusky, a oni buď latinsky buď německy vykládali. Ještě nyní jest jeden profesor v Moskvě, který ačkoli rodilý Lužičan a již čtrnáct let v Rusích se zdržuje, přece posavad rusky neumí! A slavná akademie Petrohradská, tak bohatě penězi nadaná, jest posavád více invalidovnou pro Němce než pro Rusy. Velmi málo posud vydala, co by ruské akademie důstojno bylo, ani pořádný slovník; neboť slovník dosavadní ruské akademie, ačkoli na pohled dost obšírný se zdá, vypadal by přec proti našemu slovníku, kdyby se takovým způsobem vytisknouti dal, jenom jako slabikář.

Zde se také ještě zmíniti musím o mnohých ohromných a velikolepých institutech, pensionátech atd., do kterých se veliký počet dětí venkovských šlechticů a jiných možnějších rodin, nejvíc děvčat, na vycvičenou odevzdává. Neuvěřil by žádný, jak veliké a nádherné paláce cizozemští ředitelé takových pensionátů buď sami mají neb najímají. Ostatně však o nich všechno platí, co jsem dříve o soukromém domácím vychování skrze cizozemce pravil, s připojením ještě všech těch škodných následků, které vůbec takové instituty ve všech jiných zemích na vychování mívají. Francouzský a německý jazyk a ostatní věci, které jen tak člověku sla-

*) Považíme-li, že skoro každý z budoucích profesorů přes celé gymnasium a universitu, tedy dvanáct let, na útraty vlády živ jest a sice dost nákladně, potom ještě několik let za hranicemi na útraty vlády cestuje, co též mnoho tisíc rublů stojí: musíme již uznati, že ruské vládě profesorové dost drazí bývají.

bého zevnitřního lesku dávají, jsou hlavními předměty takových ruských institutů; na zvelebení charakteru, srdce, rozumu a na potřebné vědomosti jenom slabý ohled se béře, a mladý lid, vyšlý z nich do života, jest na mnoho let aneb navždy, abych tak řekl, zmrzačen na duši.

Sem také náleží poněkud synové Aeskulapa, Němci, kteří aspoň tělesně trochu Rusům nahražují za škody duševně jim způsobené. Posavad ještě se může říci, že většina lékařů Němcové jsou a lékárníci skoro napořád. Kdybych se nebál kritiky (že do Musejníka tuze lehce a nevědecky píši), neopominul bych některou směšnou figuru z těch německých doktorů a apatykářů pro obveselení váženého čtenářstva předvolati, jak neohrabaně si totiž mezi pohyblivým ruským lidem počínají, takto však nemohu než poukázati na Gógolovu humoresku „Nos", kterou jsem přeložil a v které se výborně vypisuje německý doktor.

S bolestí také a s velikou bolestí mluviti budu o cizozemských umělcích, do počtu kterých zde, k vůli krátkosti a nic na ujmu jednotlivcům, beru koncertisty, zpěváky, herce, jezdce, pimprláře, kúzelníky, čaroděje, psáře, flašinetáře atd., kterým se všem v Rusích vede jako v ráji. Velicí koncertisté evropští přijíždějí jen do Petrohradu, do Moskvy, do Oděsy a berou jen pět neb deset aneb dokonce jen deset neb patnáct rublů za bilet.*) Když se některému v Petrohradě divili, to již Moskevské obecenstvo nevyhnutelně musí být v extási, a o umělci, jenž v Petrohradě ještě slyšán nebyl, neopováží se nikdy Moskva pronésti svůj soud. Nižšího způsobu hudebníci a šumaři buďto za vysoký plat co domácí a veřejní učitelé hudby slouží, aneb kočují po guberniálních a jiných městech, nosíce s sebou číslo některého Petrohradského žurnálu, do kterého pan redaktor za dobrý plat několik pochvalných slov o nich byl postavil, jakožto mandát, aby se jejich umění všem pravoslavným líbiti musilo. Totéž rozuměj o všech ostatních. — Opera ruská bývá jen

*) Rubl asi 1 zl. 10 kr. v. č.

někdy jako naše nedělní české divadlo, takto však je v Petrohradě vlaská, v Moskvě německá opera. Německá opera! za sto let již na to bude musit historik umění ruského důkladné vésti důkazy, aby jen tomu Rusové uvěřili, že u nich nebyla ruská, nýbrž *německá* opera! Kromě toho jest v Moskvě i francouzské divadlo a hraje se někdy rusky, někdy francouzsky, tak asi stejně často; ještě jsem se tomu divil, že se každý den nehraje francouzsky, a rusky jen v neděli od čtyrech do šesti, tak jako u nás v Praze! v tom nás ale přece Moskvané již přestudovali! — Nejsa ve věcech hudebních znatelem nesmím zde nad tou německou operou v Moskvě hanlivý úsudek pronésti, tím méně proto, že Čech ředitelem orkestru jest; tolik však jsem na sobě zkusil i od ostatních cestovatelů slyšel a četl, že jest církevní zpěv ruský mnohem původnější, dojímavější a také krásnější než opera, obzvlášť v některém mužském klášteře, kde chóry dobře zavedeny jsou. Zvláště Malorusko honosí se výborným hlasem synův a dcer svých.

O ostatních kunštýřích mluvil jsem již na jiném místě („Gulání“); aby se však jedna scéna pro svět neztratila, kterou jsem častokrát viděl na ulicích, vypíšu ji zde. Představ si, vysoce vážený a mnohovážený čtenáři, v zimě, když všichni lidé v kožichách vězí, na ulici Moskevské člověka cizozemce v každém ohledu zcela jiného, v ošumělé fračici, s huňatou k tomu čepicí, bačkory na nohou, pod frakem dlouhý flanelový lajblík; na zádech má ten člověk přivázaný flašinet, na který, nezůstana při tom státi nýbrž vyšlapujíc vážným taktovým krokem, jednou rukou k zadu otočenou hraje a druhou velikého pudla v červeném fraku vedle sebe jako při polonézu vede; opice rovněž v červeném fraku sedí mu na kolovrátku. Přitom se nevyhnutelně zdá, jakoby tou rukou, kterou kolovrátek točí, zároveň celou mašinou svého těla, jmenovitě nohama pohyboval, podobaje se asi zdlouhavému, ale velmi zdlouhavému lokomotivu. K tomu ještě jest, co na kolovrátku hraje, nějaké majestátní graduále, a za ním manželka jeho na provaze vede asi šest jiných psíků

rozličného kalibru, s generálskými klobouky na hlavách, v červených frakách, každý z nich ale s rozumnější a čipernější fisiognomií než pan principál; k závěrce ještě jeden pudl, zapřažen do vozíku, jako hrubá artilerie veze rozličné kouzelnické nářadí. Takto táhnou vítězoslavně po ulicích tak dlouho, až je někam do domu na výdělek zavolají. Této pedantskokomické scéně dodává pohyblivý ruský život na ulicích kontrastem svým tím více komičnosti, a ubezpečuji, že každý, třeba by v nejtěžkomyslnějším spleenu již s provazem v ruce jenom příhodného k oběšení místa hledal, jakmile uvidí tuhle scénu, rozveseliti a s životem se spřáteliti musí. A proto snad Rusové tak málo na těžkomyslnost trpí, že jim Němci takové a jiné kousky pro zábavu poskytují. — Avšak právě si s uleknutím připomínám, že jsem v Musejníku! Ó lehkomyslná beletristiko, kam jsi mne a skrze mne i vysoce vážené čtenářstvo zavedla! Takové šprýmy ve vědeckém časopise! pro pána krále! jen aby se o tom pan Slavomil ve „Květech“ nedověděl! On dovede všem nám vyhubovat, mně že to píšu, p. redaktorovi že to přijímá, Matici že to vydává, čtenářům že to čtou, a Petřínu že se na nás na všechny ještě před časem nesesypal, aby tak zamezil bohaprázdné nevědecké, nefilosofské počínání. A kdo tím je vinen, než ten (Pánbůh mně hříchy odpusť) čertův flašinetář? ten mne zavedl. Však se to již vícekrát nestane. —

V státních službách vyskytují se sice všude cizozemci, avšak k domácím vždy již jen v slabém poměru, vyjímajíc jediné Němce, kteří dosti zhusta přicházejí. Obzvláště u policie nachází se veliký počet Němcův, a také pokřtěných židů, kteří, jak povědomo, vždy německy mluví a nejvíce jen proto svou víru opouštějí, že je lehký a hojný výdělek láká. Nepoctivost ve službě a úplatnost klade se, jak všude povědomo, mezi nejpřednější vady ruského úřednictva, a u policie tato chybička nejbujněji kvete; člověk zůstane až omámen, pováží-li skrovný plat a nesmírné výlohy takových úředníků, a celý ten deficit musí škodovat ubohá spravedlnost! — Největší část těch německých úředníků pochází z baltických

gubernií (z Livonska, Estonska, Kuronska), a zároveň s sebou přináší do ruských úřadů všeliké pedantství a šosáctví maloměstské, jak obzvláště v těchto krajinách panuje. Ještě na začátku předešlého století odsoudil slavný a opatrný magistrát Rižský (Riga) *celé město* pro spiknutí (criminis laesae majestatis causa!) *k smrti!* Přece však ze zvláštní nezasloužené shovívavosti, berouce přitom ohled na předešlé veškerého města zásluhy, a nadějíce se pro budoucnost opravdivé lítosti a polepšení, zanechali tentokrát múdří a opatrní otcové milostivě *celé město* při životě a jenom tu pokutu mu uložili, aby budoucně každoročně jednou v smutkovém oděvu veškeré měšťanstvo před radnicí slavný magistrát odprošovalo!*) Celá ta odměřenost směšná a držení se více literky než opravdivého smyslu a ducha zákonů, která teď panuje při ruských úřadech a které se cizinští cestovatelé, také Němci, tak rádi posmívají, pochází jediné ze vlivu německého. U národů slovanského původu odjakživa nic podobného nebylo, příčí se to bystrotě a pohyblivosti našeho národního charakteru; máme-li jaké vady, jest to vždy dříve naopak lehkomyslnost než pedantství a písmenkářství.

Mnohem škodněji a záhubněji působí cizozemci co úředníci vrchnostenští, *upravitěli*. Zarmoutit se musí, kdo ne tak v bouřlivých, planých frázech na jazyku, leč hlouběji pravou liberálnost a lidmilství v sobě nosí, když pováží, jak hanebně člověk kulturu a osvětu zneuctívaje k zlému obrací. Jak hlavně užila šlechta ruská, t. j. majitelé statků, evropské osvěty? Zvelebili svá panství. A jak zvelebili svá panství? Zvýšili dle možnosti jejich výnos. Ale jak zvýšili výnosy statků svých? *Hlavně na útraty a k obtížnosti svých poddaných.* Poměr mezi pánem a nevolníkem, povinnosti s jedné a práva s druhé strany, vše to není ještě tak pevně určeno, a jestli vůbec v Rusích každý výše postavený se svými podřízenými libovolně dosti nakládá, tím více to platí

*) Směšnou tuto událost vypravuje Petri: „Neuestes Gemälde von Lief- und Estland“ na l. 197. str.

o pánu a jeho duších (t. j. mužících, poddaných).*) Bůh vysoko, car daleko, a právo se před mocným klaní, poličkujíc slabého. Pán si najme nějakého cizozemce, Angličana neb Němce, a ten mu brzy všechna panství zvelebí, protože tak zvelebovat panství v Rusích jest velmi lehká věc, potřebí k tomu jen *nemít svědomí.* Kde sedlák pánovo jmění jest, uloží se mu jen práce bez okolků, a celé to zvelebení záleží hlavně v tom, že se síly poddaných tak stuha napnou, jenom co by nepraskly. Cizozemský upravitel beztoho považuje lid ruský za pouhé heloty, nastaví fabrik, přidělá polí, dá je lépe zpracovat, dá odvážet a přivážet: všechno to mnoho pánu nese a nic pána nestojí. Že přitom i malé děti ve fabrikách robotují a lid *ani v neděli* (patrné dědictví z baltických provincií) pokoje a oddechu nemá, což to škodí panu cizozemskému upraviteli, jen když si on kapsu nabije a mimo to přece ještě pánovi zvětší výnos. Proto jsou sedláci *duše*, a pán i upravitel nejsou duše! Právě tak, jako zvýšili Petr V. a Kateřina jenom moc svou a samovládu uvedením a pomocí osvěty cizozemské a cizozemců, srovna tak učinili i majitelé statků v menším poměru. Zároveň se také musí přidati, že hlavně z baltických gubernií všechno to zlé pochází, a tyto nešťastné provincie za vzor sloužily při zavádění všech těch egoistských praktik při poměrech pána k poddanému v Rusích. Šlechta německá tamější utiskla tak své poddané Lotyše a Čudy, že se nikde jinde v Evropě (počítajíc přitom Rusko, Turecko i Maďarsko, Italii a Irsko k Evropě) stejného a takového otroctví nenalézá. Na jiném místě budu obšírně stav těchto zemí a utištěných národů vypisovati, zde jen tak příležitě a pro příklad povím, *a*) že tam nejen celý den i v neděli, nýbrž také několikrát za týden *i v noci* poddaný robotovati musí; *b*) že jej pán na trh posílá

*) V Rusích sedláci jmenují se *duše*. Místo otázky: jak jest ten pán bohat? táží se Rusové: *kolik má duší?* A osud v této frázi jaksi byl satyrický, protože pánovi duši odpírá. Když má totiž někdo sto sedláků, neříká se o něm že má sto jednu duši, nýbrž jen sto, jakóby patrně sám v sobě žádné duše neměl.

s určením, jak mnoho musí za věci mu odevzdané peněz přivézti, ať si pak najde kupce jak chce. Přitom se ještě němečtí spisovatelé nestydí charakter toho ubohého lidu takto líčiti: „Die Esthen sind listig, tückisch, boshaft, schadenfroh, falsch, zänkisch, rachgierig, naseweis, widerspenstig, voll Sklavensinns und hämischer Schalkheit (jak jste si je udělali, tak je máte); freuen sich wenn sie Andere, zumal Deutsche beleidigen können (není divu), unhöflich, ziehen selten den Hut, unbarmherzig, zumal gegen Vieh, nur nicht gegen Bettler ihrer Nation (pozor!), herzhaft und verwegen, ohne allen Ekel und Scham.“ Petri Lief- und Estland I. 476. Každý rozumný již pouze z těchto slov úsudek svůj si učiniti může bez mého výkladu.

Toto všechno zatím ať poslouží našincům za klíč k porozumění všemu, co němečtí spisovatelé o ruském otroctví píší. Pravý prvotní stav národů slovanských a domácí obecní zřízení, jak bylo původně, ani neznají. Právě v čas mého pobytu v Rusích přijel tam též jistý baron z Berlína, jehož jméno jsem již zapomněl (zdá se mi Haxthausen), a sice zpytovat *původní domácí zřízení vesničanů a obcí jejich*, ale ten pán nic rusky neuměl!! a jezdil po vesnicích s tlumočníkem. Co se při takových okolnostech důkladného vypátrati dá o tak těžké věci, snadno každému zkušenému patrno; nepochybuji však, že nicméně vyjde o tom co nejdřív obšírná německá kniha.

Po hospodářských úřednících hned mají a zasluhují místa domácí služebníci vyššího druhu, komorníci, sekretáři, mužského i ženského pohlaví. Dobrý tón nevyhnutelně žádá, aby pán a paní i se sloužícími francouzsky aneb jinak cizozemsky mluviti mohli, a proto se za velikou mzdu najímají a z cest domů přivážejí. Co mám říci o charakteru těchto cizozemských služebníků? Že jsou *služebníci*, *cizozemci*, a *v Rusích* dost toho; víc je hanět netřeba. —

Nic není tak snadno jako zbohatnouti v Rusích, kdo je cizozemský kupec, řemeslník, fabrikant, všechno to vzato v nejširším smyslu. Technikové co představení fabrik dílem

patří do předeslané již kategorie vrchnostenských úředníků, dílem buď co sami podnikatelé, buď ve službě některého domácího kupce průmyslu hledí. Tito mají mnohem čestnější povolání než vrchnostenští úředníci, protože nikoho neutiskujíce jenom svým vlastním uměním se živí, zvelebujíce přitom průmysl domácí. Lid pracující v těchto fabrikách *dobrovolně* za řádnou mzdu dosti dobře si přitom stojí, tak že dělník takový každodenně kromě dobrého silného chleba a pohankové kaše (bramborů neznají) ještě také dvě libry hovězího masa si přáti a přitom ještě slušnou sumku si uchrániti může, který příznivý poměr snad v žádné jiné zemi při *sprostých nádennících* nenajdeme. Stran kupectva cizozemského říci se může povšechně, že jenom od luxusu se živí, poněvadž všechno, co cizozemci prodávají, i u domácích ruských kupců dostane se, arci že za třetinu ceny, a proto nejvíc bohatí moderní pánové a paní u cizozemců kupují, protože pravého pána nehodno jest, aby ku př. klobouk, který za 25 rublů (29 zl. v. č.) u Francouze neb Němce dostati může, v ruském krámě za 6 rublů kupoval. Obyčejná výčitka, že jsou ruské výrobky (vlastně se má říci výrobky prodávané v ruských krámích, poněvadž i ostatní jsou nejvíce ruské výrobky) špatnější, dílem je nepravá a dílem jenom pouhý přirozený následek toho cizinštění, v kterém si libuje šlechta. Ruský řemeslník, průmyslník a kupec nemá příležitosti věci své tak draho nebo vlastně jen za trochu obstojnější cenu prodávat, a jak známo, za málo peněz málo muziky. Právě to opovržení, v kterém všechno domácí proti cizozemskému stojí, nedá zas tak vzniknouti domácímu, a zároveň všemu cizímu k tím větší bujnosti a vzrůstu pomahá. Nikdo by si nepomyslil, že i od německého pekaře chléb šlechtě ruské mnohem lépe chutná než od ruského. Cizí řemeslníci, porozumněvše již dobře převrácené chuti pánův ruských po cizotě, zrovna na vývěskách a štítech svých již napsáno mívají: z Paříže, z Londýna, z Vídně, z Berlína atd., co zvláště v městech podřízených, jako Kyjev, Orel atd. až do směšnosti sahá; málo kterého řemeslníka jsem v Kyjevě pozoroval,

aby takové nějaké město v štítu nevedl, někteří také měli napsáno: z Vilna! (Vilno není snad ani čtvrtina Kyjeva, však se již za hranicí počítá.) K takovým cizozemským mistrům který ruský mladík do učení se dostane, běda mu! Nakládá se s ním hůř než s otrokem, zacházení s učedníky v středním věku musilo být proti tomuto ještě velmi laskavé. Němečtí mistři obzvláště zde vynikají, a také velmi starostlivě se varují učedníkům ruským všechny své praktiky pověděti, aby se snad tím jejich živnost nezkrátila. Avšak ruská bystrost i při všech obtížných okolnostech svého cíle dojde.

Krámy cizozemské a ruské jsou ve všem jako kytajskou (čínskou) zdí od sebe odděleny, v každých zcela jiný život. Etiketa nedovoluje pánům a zvláště paním vyššího obecenstva, vstoupiti někdy do ruského krámu, ovšem ale do cizozemských, před kterými vždy skoro bohaté ekipáže stojí. Hezké francouzské magacinérky a uhlazení ve frakách lvové loketníci, kteří ostatně větší roční plat mají než major v carské službě, umějí očarovat a vábit pány i dámy. Více jsem o tom poměru ruského národního kupectva k cizozemskému jinde („Kupéčestvo“ ve „Včele“) pověděl. Knihkupectví cizozemskému zde rovněž místečko vykázati musím; Němci jím vládnou odděleně dokonce od ruského. Německé a francouzské knihy mají převahu, a sice německé vědy a francouzská beletristika; co se tam zpotřebuje a ztráví francouzských románů, až vlasy vstávají. Dozor nad knihami, takto v domácnosti dost přísný, zdá se přec na cizozemské knihy jedno, ba obě oči zamhuřovati, a podiviti se člověk musí, přirovná-li to co doma psáti dovoleno, s tím co za hranicí psáno domácím se čísti dovoluje.*) Zvláště ty mnohé hanebné francouzské romány neměly by se dokonce propouštěti, a jisto jest, že se již ve Francouzích a v Belgii s ta-

*) Že ještě kromě dovoleného mnoho, ba všechno nedovolené zhusta se do země přiváží, ať se již čtenáři sami dovtípí. Nesmíme si Rusko tak ztuha zavřené mysliti, jak se často vydává; jest zvláštní mast, kterou se oči úředníků tak dobře zamazati mohou, že pranic nevidí!

kovým literárním neřádem hlavně na odbyt v Rusích spekuluje, a zdá se, že se mládež ruská nejvíc proto doma i v pensionátech francouzsky učí, aby se takovým nemravným čtením o všechen zdravý rozum a o ten poslední zbytek morální síly připraviti mohla, který se v nich uchoval v zápasu ruské nezkažené přírody s cizozemskou bezcharakterností. Podivno, že se pravé klassické spisy zahraničné velmi zřídka čítají, nejvíce jen ta nemravná pleva. Aby však k takové cizozemské theorii nescházela, přijíždějí mnohé Francouzky, Němky a (incredibile dictu) také Polky do Rus, a provozujíce tam průmysl, jakový se tiskem nejmenuje, nádherné přitom živobytí vedou.

A tak jsem tedy všechna záměstnání prošel, jakých se cizozemci evropští v Rusích přidržují pro zvelebení, osvětu a vzdělání národu ruského. Málem však bych byl jeden důležitý stav opomenul, totiž *německé kolonisty*, kteří v dvojím způsobu, co řemeslníci a hospodářské obce, po všech koncích obšírné říše rozsázeni jsou. Němečtí cestovatelé s velikým nadšením o skvělém jejich stavu, o přehrozném rozdílu mezi nimi a okolními Rusy hlásají, ku kterým je rádi pro výstrahu přirovnávají, dávajíce Rusům upřímnou radu, aby si také tak dobré a výnosné hospodářství zaváděli. Škoda že se němečtí spisovatelé tak rádi svou filosofičností chlubívají a přitom ani nevědí, jaký jest rozdíl mezi plným a vymačkaným hroznem! Až bude ruský sedlák taková práva, takové svobody míti, jakých užívají němečtí kolonisté, až jej bude vláda kromě toho i hotovými penězi podporovati, pak ať přijedou ti páni porovnávat. Anebo ať raději porovnávají volného, průmyslného sedláka bohatých středních gubernií se svými krajany! Ostatně však které z těchto německých kolonií náhodou jsem viděl (neboť jsem k nim neputoval jako k Mekce a Medině), že jsem se jim, když mi v cestě ležely, právě vyhnouti nechtěl, nepřivedly mne právě do tak velikého nadšení. Byly to nejvíce řemeslnické (a sice soukennické) kolonie na Volyni a v Malorusi; nehospodáři zdáli se mi tam znamenitou převahu míti nad pořádnými.

Zbývá ještě přehlédnouti, v jakých poměrech všeliké jednotlivé cizí národnosti k ruské stojí, poněvadž jsme až posud nejvíce jenom na stavy rozličné cizozemců ohled měli. Všechny národy a pronárody evropské a asiatské mají tam své hojné representanty, a nikde není tolik příležitosti obcovati s tak rozmanitými národy jako v Rusích, poněvadž nikde jinde, kde též hojný stok rozličných národů jest, národové tito ve své národnosti nevystupují tak jako v Rusích. Zajisté do Paříže málo kdo pojede bez znání jazyka francouzského, z Rus však mnohý po několikaletém pobytu vyjíždí neuměje pranic aneb ne mnoho rusky.

Němci a Francouzové patrnou mají před jinými národnostmi převahu, a má-li se ještě mezi těma dvěma o přednost rozhodnouti, přiřknouti musíme přednost francouzskému *jazyku* před německým, zato však opět přednost *vlivu* německému před francouzským. Mohútnost tuto a převahu dávají Němcům nejvíce baltické provincie a jejich blízkost k Petrohradu; mohou se ony nazvati skladem věčným a živým pramenem Němců, odkud se rozšiřují po celém Rusku. Hojně rozplozená šlechta z těch krajin hledá si výživu v carské službě, při čemž si vespolek pomáhají; ve vyšších službách postavený najde vždy příležitost pamatovati na své hojné německé strýčky. Přitom oni, požívajíce všech výhod ruských občanů, sámi sebe za Rusy nepovažují, tvoříce tak stát ve státě. Rozumí se, že pak tito ruští Němci i ostatní své krajany z Říše dle možnosti podporují a mezi sebou proti Rusům dohromady drží. Až posavad jest táto úřední mocnost Němců dosti veliká a Rusům obtížná, tak že se na ni dost hubuje. Pověstný generál Jermolov, vyznamenav se na Kavkaze, tázán byl, jakou milost by si za své zásluhy chtěl vyžádat. „Prosím abych byl povýšen na důstojnost (čin) *Němce!*" odpověděl satyricky.

V novějších časech učinila sice vláda nějaké kroky k ponenáhlému zruštění těchto provincií, načež veliké povstaly v časopisech německých lamentace na křivdu a bezpraví. Hm! kdybych do cizího domu nepozván přišel a ná-

silně se tam k největšímu nepohodlí a škodě domácích usadil a roztahoval, kdyby pak přišel silnější než já, a chtěje se rovněž tak v domě tom usaditi mne by vypudil: stalo by se mně tím nějaké bezpraví neb křivda? Dokonce ne; nepříjemná věc, velmi nepříjemná, ale nikoli bezpraví. Němce do Livonska a Estonska nikdo nevolal, oni sami usadivše se tam bezprávně utiskovali domácí národnost; stane-li se tedy něco proti jejich národnosti, jest to jen půjčka za oplátku, ale žádné bezpraví. Vůbec by se tyto krajiny ani neměly jmenovat „Deutsche Ostseeprovinzen", nýbrž Estonsko, Livonsko, protože národ sám jest estonský, livonský, a jenom šlechta s městy německá; a má-li v nich kdo právo o křivdě mluviti, jsou to jenom Čudi a Litvíni. Němečtí žurnalisté, kteří od nějakého času jakýmsi Veliko-Alexandrovským humorem a římanskou pasí na dobývání nových provincií posedlí jsou, také se tím slovíčkem „Deutsche Provinzen" tak dalece másti nechávají, žeby nás Čechy již k vůli tomu k národnosti své německé přinutit chtěli; na to však zapomínají, že tento název v Rakousích jest pouze administrativní, a že císař náš Rakouský národnost naši při rovněž takových právech ponechává jako německou a že nikoli na zničení, nýbrž k zvelebení národnosti naší směřuje.

Francouzové proto takového vlivu nemají, že nejsou tak organicky spojeni a žádného podobného střediště, jako jsou baltické gubernie Němcům, nemají. Zato však jsou mnohem více váženi a náviděni u lidu než Němci, protože se již letorou svou a národním charakterem Rusům více podobají, a pak zdvořilejší jsou a jasnější k porozumění smýšlení ruského a vpravení se do něho. I řeči se lehčeji a zprávněji naučí. Němcům se ruský lid rád posmívá a také dosti časté a pravé příčiny k tomu nachází. Proti šlechtě vypadají tuze maloměstsky a pedantsky, proti bystrému lidu velmi dřevěně a přihlouple. V tomto ohledu nikdy nezapomenu na jednoho, s kterým jsem jednou v Malorusku cestoval; nemoha upříti bystrost, důvtipnost a větší chopnosti ruského sedláka před německým, vykládal mi tento jemu velmi divný fenomén

takto: že pro velkou nemravnost ruské šlechty již mnoho šlechtické krve v sedlácích koluje! To již byl urputný aristokrat! — Také se Němec velmi těžko rusky učí, a napořád vyslovuje se zvláštním komickým akcentem.

Angličané ze všech jsou nejváženější; veliká jejich hrdost nedovoluje jim obyčejně snížiti se k podlostem, jakých se ostatní často dopouštějí. Také co kupci, technikové a řemeslníci obyčejně věcem svým důkladněji rozumějí a řádně je vedou.

Vlaši tam rovněž v takových stavech přicházejí jako po celé ostatní Evropě; jedině v městech na Černém moři ještě od časů mohútnosti Vlachů v těchto krajinách se udrželi co kupcové, tak že ku př. v Oděse ulice také vlaské nápisy mají a vlaský jazyk zhusta se slyší. Ostatní Evropští zřídka přicházejí, vyjímaje na jihu Řeky kupce, kteří s ruskými kupci o palmu v šejdířství zápasí, a na severu Švédy, protože jsou šlechtou ve Finlandsku, jako Němci v Livonsku. I tam ve Finlandsku začíná se ponenáhla ruština uváděti.

Poláci také často ve službách císařských po celém Rusku se vyskytají a sice dobrovolně pro zisk. Ačkoli je veliká národní zášť Poláků proti Rusům, najde se přece mezi Poláky, jako u každého národu, množství takových, o nichž praví staroněmecký básník Freidank:

Swenne ein tôre brîen hat
son rouchet er wie daz rîche stât?
To jest: Hlupák, když jen kaši má,
málo vám o vlasti dobro dbá.

Znamenité však to, že nikoli ve všeobecném mínění ruském nenávist proti Polákům neleží, všechno co se jim nepříjemného stalo a stává, pochází odjinud. Teď panuje v celém západním Rusku, v někdejších zemích koruny Polské, veliký boj národnosti ruské s polskou, a sice mezi *vládou ruskou* s jedné a *šlechtou polskou* s druhé strany. Národ ve všech těch krajinách polský není, ba naopak všeliké příčiny má, polskou šlechtu a s ní také polskou národnost nenáviděti pro velké útisky, které od ní snášeti musil; k Rusům však

již pro náboženství a stejné jméno národní sympatii cítí. Tak mi pravily některé ženy, přišedše až z Minské gubernie z Bělorusi do Moskvy na pouť: „My jsme u nás také Rusi, jenom že dobře mluviti neumíme“ (řeč běloruská od velkoruské velmi se liší). Jak se dle všech okolností zdá, zvítězí ve všech těch krajinách ruština nad polštinou, ale dlouho bude ještě zmatek; tak na př. teď v Kyjevě ruština, maloruština a polština tak se pomíchaly, že se tam mluví řeč, kozel ví jaká. —

To všechno bylo řečeno na důkaz, jak výborně se cizozemci v Rusích mají, a že se jim tam velmi dobře líbí, není pochybnosti. Jistý Vlach pro dobré přijetí v Rusích do takového přišel nadšení, že obromnou epickou báseň sepsal a v řádné knize v Moskvě vydal: „L' ospitalita. Poema epico in sei canti . . . Mosca“; jmenoval se „caval. de' Filistri, poeta aulico di Prussia“, a dedikoval „alla nazione russa“. Kniha ta vyšla r. 1811., a na titulu stojí vytištěno, že je vydána na útraty spisovatele a že „se rozdává darmo“.

Mělo by se zde také něco říci o Židech, prosím však vážené čtenářstvo, aby mně tuto kapitolu prominouti ráčilo, pro uvarování se zlosti.

Pronesl jsem všechno bez ohledu, nešetře ani cizozemců ani Rusů, a doufám že mnozí rozumní a o dobro vlasti své pečliví Rusové stejného v tom ohledu se mnou mínění jsou, jenom že počet jich proti nemoudrým modařům a zcizinštilcům daleko slabší jest. Ti ať se zatím tou myšlénkou těší, že každé zlé, tedy i nával cizinců, mnohé dobré následky má. Bídný nynější stav nikoho mýliti nemůže; jako jest u jednotlivců doba neštěstí zárodkem mnoha dobrého, tak i u celých národů. Práce pilná vymůže všechno, a pravá osvěta naučí teprv šlechtu vážiti si svého a přidržovati se věrně národu, mezi kterým žije.

Kritika.

Kapitola o kritice.

„Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango."

„Když se dva spisovatelé někde v Praze večer u piva pohádají, odejde některý z nich honem domů, sedne za stůl a napíše na druhého notnou kritiku. Druhý den nato se kritika vytiskne a třetího dne pod večer vyklepají někteří přátelé zkritikovaného tomu, jenž byl kritiku napsal."

Tak asi představuje si snad mnohý čtenář Pražskou kritiku, a v počtu slov, kterým málo kdo jak náleží rozumí, ačkoli je každý zhusta vyslovuje, nachází se také kritika. Tato ubohá má již po dlouhý čas u nás bídný osud, ba přišla úplně na mizinu tak dalece, že i poctivého jména zbavena jest. Největší část čtenářů a ovšem spisovatelů již vrozenou mají proti kritice nenávisť, a kdyby ještě starý středověký řád panoval, nepochybuji nikterak, žeby kritikové zároveň s katy atd. mezi nepoctivé lidi a čtveráky náleželi a na znamení nepoctivosti své aspoň pravý rukáv červený míti musili.

To však ti ubozí nepřátelé kritiky nepováží, že vyřknouce smrtelný soud nad kritikou sami sebe zatracují. Neboť se osměluji celému světu do očí tvrditi: *že je každý člověk kritikus.* „To je paradoxon!" Tak tedy uděláme ještě větší paradoxon a řekneme, že jsou obyčejní kritikové, totiž ti kteří v časopisech knihy a herce a hudbu posuzují, nejskromnější a nejhodnější ze všech. A proč? Protože tito lidé posuzujíce lidi a jejich díla, nikoli se neosmělují samého Pána Boha kritikovati, jako to všickni jiní lidé činí. „Dnes je hezky, jen kdyby slunce tak nepálilo!" — „To je ošklivé počasí, samý déšť a pliskavice!" Takto všichni lidé bez přestání Pána Boha kritikují a pak se ještě opovažují hubovati na literárního kritika, kterému jakživo ani nenapadlo biblí do kritiky vzíti! Tak je ten svět zmotaný; ale jen dále.

Již hned na první pohled každému tanulo na mysli, že zde budu kritiku a kritiky zastávat a dá-li se i vychvalovat, a proto jsem byl přinucen, aby se hned z počátku všechna srdce proti mně nezatvrdila, všechny za spoluvinníky klientů svých prohlásiti. Dobře vím, že jest obžalovanému nejlepší obranou, když může panu soudcovi říci: „Sám takový!“

Necháme tedy prozatím všech těch bohaprázdných kritikářův, kteří všechno napořád kritikují, a obraťme se jen k hodnějším, kritikujícím jenom výhradně knihy. Tito poctiví, prostomilí lidé vystupují také s míněním svým veřejně v tisku a nejen tak oustně a pokoutně.

Především nesmíme se tajiti mrzutou pravdou, že je v Čechách (také na Moravě a na Slovensku) z dopuštění božího každý spisovatel také zároveň vlastencem, a tato bytost vlastenecká jest v něm s bytostí spisovatelskou nerozdílně spojena. To se zdá býti sice na první pohled nepatrná věc, ale každý kritikus nejlépe ví, jaký to je zpropadený háček. Některý spisovatel vydá knihu, některý kritikus napíše že ta kniha nestojí za nic. Kdyby byl onen spisovatel jenom spisovatelem, neměl by proti tomu úsudku žádný nic, ba ostatní spisovatelé by se v tom mínění všichni z bratrské a kolegiální lásky také shodli. Ale onen spisovatel je také vlastencem, a proto je v jeho osobě uražena sama vlast a všichni vlastenci napořád; a následovně se onen kritikus nesmí od té doby opovážiti v létě po deváté a v zimě po šesté hodině z domu vyjíti bez hole.

To je však všechno ještě málo; kromě toho je v Čechách (také na Moravě a na Slovensku) každý vlastenec také (ach Bože!) spisovatelem. A vlastencem může být v Čechách každý tvor, rozumný aneb nerozumný, jen když písně české zpívá, z korbelíčku si nalívá, přitom nezná větší slast nežli milovati vlast! Pak spíše nějaké spisy, a kritika o nich nesmí říci, že jsou špatné z příčiny svrchu uvedené. Takový je stav kritiky české.

O jemine! o jemine! zkormouceno jest břicho mé! —

Mnozí lidé a kromě toho také Topolovský drží kritiku za zcela zbytečnou aneb za škodnou věc, aspoň nejméně za maření času. Hanět a posuzovat prý že dovede každý, ale sám napsat, to prý je těžká věc. Proti tomu dá se velmi mnoho a rozmanitě namítati.

Předně, že *nedovede* každý hanět a posuzovat, aby totiž, nerozumí-li věci, tou hanou a posouzením sám sebe více nezhanobil. Neboť pouhá hana, pouhý úsudek nemůže v kritice žádného místa míti, a má-li opravdu nějakou platnost, nemůže to jinak býti než podepsáním známého uznaného jména, kterému k vůli se ten úsudek důvěrně bez důvodů přijímá. Takový však úsudek pouhý *bez důvodů*, byť i od nejslavnějšího spisovatele pocházel, není kritikou.

Za druhé, není kritika, jak již obyčejně lidé tomu slovu rozuměti chtějí, pouhá hana, nýbrž *posouzení*, a při posouzení může se chválit i hanět.

Za třetí, není zapotřebí, aby kritik to co posuzuje, sám lépe napsati dovedl. Již Lessing, jistě kritik a spisovatel z nejznamenitějších, takto soudil, ba ještě i kritikům radil, aby pronášejíce úsudky své o vadách spisů nikdy neudávali způsoby, jak by se nedostatky opraviti mohly, to prý že již není ani povinností ani potřebou. Zdálo by se, že tato věc tak patrná a pochopitelná jest, žeby ani nikomu připadnouti nemohlo žádati, aby vždy posuzovatel všechno, co dobře posouditi dovede, také tak učiniti aneb dokonce napraviti uměl, a přece velmi často v takovém smyslu mluviti slyšíme ba i čísti musíme. Což pak mám, když řeknu, že déšť tomu neb onomu škodí, také ihned ten déšť zastaviti umět? aneb když řeknu, že mokro obuvi škodí, již takovou obuv zhotoviti, které by mokro neškodilo? Aneb nesmím dříve říci, že jsou v některém domě malá okna, až se vyučím veškerému stavitelství a sám několik domů vystavím? — Doufám, že tyto příklady dosti patrně na mou stranu mluví, a obracejíce je k věcem literárním uznati musíme, že ku př. člověk, který sám ani verš ukovati nedovede a také neukul, přece velmi dobře může cítiti drsnatost, nemotornost

v hotových verších. Byli zajisté mužové, kteří kromě kritik pranic jiného nepsali, a přece v dějinách literatury velmi důležité a čestné místo zaujímají.

Za čtvrté ještě dodati musím, že jest napsati dobrou kritiku mnohem těžší a obtížnější práce, než mnohý jiný literární článek, jako již kromě jiných důvodů sama Matice Česká uznává, poněvadž kritiky v Časopise českého Museum dvojnásobně honorovati bude. (To byla ovšem rána do srdce mnohých nenávidících kritiku tak, jako netopýři světla se štítí.)

Na zastaralou již námitku, že se kritikou odstrašují mnozí, kteří by jinak spisky své na oltář vlasti položili atd., již mnohonáctekrát stejná odpověď dána jest. My zde jenom přiostříme tolik, že o takové choulostivé vlastence, kteří se jen proto k literatuře české připojili, že snad lehčeji chvály dojíti mohou než jinde, že o takové pravím není co státi. Ostatně se člověk, kterému již spisovatelství v krvi leží a kterému se trochu jasnosti v hlavě blyští, ničím na světě, ani zákazem, ani strachem o výživu, a následovně ani kritikou odstrašiti nedá.

Na jinou pak námitku chytráků, že totiž kritika proto zbytečná jest, že dobrá kniha i bez ní průchodu najde, a špatná i tak zapomenuta bude, činíme opět svůj návrh, totiž aby tito pánové tedy ani spisy své sami nevychvalovali ani od svých přátel vychvalovati nenechávali, ba aby se i vychvalných mnoho přislibujících a mámivých titulů na knihách svých zdržovali. Pokavad ale to neučiní, musí se s druhé strany i pravda nemilá o spisech jejich pronésti, aby se nikdo — nenapálil.

Samo sebou se již rozumí, že pod *pravou kritiku* ani kritik jméno své podepsati nemusí, poněvadž na tom nic nezáleží, od koho úsudek pochází, když *dostatečně odůvodněn* jest. Tenkrát ručí onen úsudek sám za sebe a nepotřebuje garancii známého velikého jména. Namítá-li se něco proti kritice, má to být vždy jen proti tomu co v ní psáno jest,

o osobě spisovatelově nikde zmínky činiti potřeba není; ze samé kritiky dá se již poznati jeho zkušenost a schopnost v té věci. Zkušenost však a vyzralost úsudku není následkem pouhého stáří, sice by byl dubový špalek nejlepším kritíkem a spisovatelem.

Tolik námítek zdálo se nám zapotřebí dotknouti, než se k jádru věci samé dostaneme. Ovšem že se tyto námítky jenom proti hanlivé kritice činívají, poněvadž chválu i nezasloužnou každý rád do kapsy strčí, ale hana i nejzaslouženější jest vždy pohaněnému neberný peníz.

Nyní ale buď i nám dovoleno něco podstatného proti tomu, co se u nás obyčejně o vyšlých knihách píše (kritikami to raději nenazveme) namítnouti. Při těchto „kritikách" je hlavní potřeba míti dobrou zásobu rozmanitých planých pochval pohotově a nasypati jich něco podle okolností na vyšlou knihu. Čtenáři našich časopisů mi snad dobře rozuměti mohou, co tím míním, a nepochybně již také ty otřelé fráze dobře v paměti nosí. Takové počínání nejen že spisovatelství zaměstknání tak vážné a důležité každému a leckomus snadné a přístupné činí a tudy literaturu zjalovovati pomáhá, ale i ostatně proti rozumu a vzdělání ducha přehrubě se prohřešuje, poněvadž v tak planých panegyrikách na nic než na osobnosti ohled neberouc, o krasovědě, stylu, poesii atd. nejnesmyslnější náhledy (z nepovážení) rozšiřuje.

Zvláště u nás, kteří jen chudou literaturu máme a jmenovitě ve věcech krasovědeckých téměř (aspoň původně) nic jsme nevyvedli, kterým ve mnohých velmi potřebných haluzech věd a umění ani jedna kniha k ruce není, u nás by zapotřebí bylo, aby se aspoň příležitě o všem tom rozumné, nepředpojaté, užitečné náhledy rozšířily a v obecenstvě průchod našly. Nejlepší příležitost je k tomu v kritikách, v těch se zponenáhlu vyvinouti může celá krasověda, o které až posud smýšlení panuje, jež jinak nežli šosáckým a vandalským nazvati nemůžeme. Jak by ku př., kdyby o krasovědě zdravé a pravdivé zásady panovaly, možná bylo, aby jedna strana

hudebníka s jeho skladbami až do nebe stavěla a druhá až do kaluže snižovala, jak toho právě nyní v Praze při Berliozovi příklad máme?

Již to jediné v kritikách a vůbec při mluvení o uměleckých výtvorech přesměšné jest, jak se slov „talent“ a „genie“ užívá. Máme na světě množství slov takových, za které se nerozum, nesoudnost a žvatlavost rády ukrývají, kterými slovy se něco řekne a přec nic nepoví; jsou to jakési pohovky, na kterých se úsudek jaksi lenivě roztahuje místo pracného bádání a pořádání myšlének. V životě jsme již tak přivykli titulaturám a hodnostem, že se bez nich obejíti nemůžeme nikde, a následovně i v umění a v poesii míti chceme kaprály, sergeanty, oficíry a generály, abychom před nimi dle stupně salutovati mohli. To platí hlavně o slovech „talent“ a „genie“, které i v nejlepším smyslu pronešené nic nevyznamenávají a kromě toho truchlivé neštěstí mají, že se skoro nikdy v rozumném smyslu nevyslovují. Jak dobře by bylo, kdyby se na ta slova ve jménu Mus nějaký interdikt položiti aneb aspoň zdržování se jich a půst „talentgeniový“ uložiti mohl! Beztoho jich opravdoví výtečníci neradi užívali, a ti, kdo o nich mluví, činí to obyčejně dle zásady, že o tom co nemáme, rádi mluvíváme. Slovo „talent“ již dokonce nic neznamená a přihodil bych je zrovna k starému železu vybrakovaných frází skolastické filosofie středověké. Vysvětluje zrovna tolik jako když se mluví, že se bez schopnosti k vidění viděti nemůže, a slyšeti že se nemůže než skrze schopnost ke slyšení atd. A kdo by řekl, že má lev talent k trhání? Proto je lev, aby trhal. — A titul „genie“ již úplně jest směšný v tom způsobu, v kterém se dává. Jaké právo má kaprál povyšovati jiné na hodnost generálskou? A kdo obyčejně jmenuje básníky a umělce geniemi, než takoví, kteří ani básníci ani umělci ani jiného způsobu „genie“ nejsou?

Že však ta slova s mnohými jinými v husté užívání vešla, má dobrou, aspoň chytrou příčinu. Jsou na světě věci, kterým málo kdo rozumí, jako ku př. krasověda, hudba

a jiná umění atd., o kterých ale jest móda mnoho a obšírně mluviti; jakých nesmyslů a mučení by se rozumný člověk o takových věcech dočísti a doslyšeti musel, kdyby se nebyla utvořila jakási assekurace! Taková assekurace jsou některá slova a fráze, které sice nic neznamenají, v kterých se však tuze snadně a na oko i moudře a, co hlavní věc, neškodně o všem mluviti dá. Což to ku př. poesii a hudbě škodí, řekne-li se o někom, že jest genie neb talent, neb že má genie ale ne talent, anebo že má jen talent a žádné genie? Kdyby ale každý bez rozumu o poesii, hudbě, malbě atd. v jiných významných slovech mluviti počal: o ubohé Musy! vy byste se tak přitom měly jako rozumná dívka při tlachání obyčejného jikavčitého a fračitého lva! A právě můžeme pozorovati, že se o poesii a hudbě (dvě věci, kterým aesthetika až posud nejméně rozumí) nejvíce v takových frázích mluví a píše.

Chceme-li opravdu prakticky o kritice (v obyčejném smyslu toho slova) něco podotknouti, musíme ji především rozvrhnouti na dvě zcela rozdílné a nestejné polovice, totiž *kritiku děl naukových a vědeckých* a *kritiku uměleckých výtvorů*. Zdálo by se, že nemůže vlastně na věci samé veliký rozdíl býti, avšak ten věží v přirozenosti samých posuzovaných předmětů.

Věda každá (filosofii vyjímajíc, která však opravdu mezi vědy nenáleží, což zde dokazovati obšírno by bylo a k věci samé nyní nepotřebno jest) sama v sobě jistými pevnými, dobře určenými hranicemi obmezena a proto jasná a patrná jest, a proto posuzovatel vědeckého spisu, nechce-li sebe v potupu a posměch uvrci, nevyhnutelně aspoň tolik vědě té, do které spis náleží, rozuměti musí jako spisovatel, ne-li více. Tu jest ku kritice zapotřebí známostí věcných, které se nedají nějak jen na oko líčiti. Kritik udati musí, jak dalece spisovatel spisem svým rozšířil okres známostí ve vědě své, co nového přidal ke starému již známému, jaké bludy odkryl v dosavadních soustavách atd., což se všechno bez známosti v též vědě nikterak státi nemůže.

Aby však nám někdo zle nerozuměl, musíme dodati, že zde vědu béřeme v poněkud jiném a sice širším smyslu než obyčejně, nevylučujíce z vědy i tak zvané prostonárodní spisy o podobných předmětech, což již lehko z toho uzavříti možná, že stavíme vědu (Wissenschaft) naproti umění (Kunst). K tomuť každý soudný milerád přisvědčí, že jest k dobrému prostonárodnímu spisu, ku př. o fysice, vlastně více a důkladnějších známostí fysikálních zapotřebí, než ke spisu o témž předmětě v tak zvané vědecké, suché formě, poněvadž jest tíže vyložiti neučenému než učenému, nepočítajíc k tomu ani jiných psychologických atd. vědomostí a zkušeností, které si nevyhnutelně dobrý prostonárodní vykladač napřed získati musí. A proto také neschvalujeme takové shůry se dívání a nosem pokrčování suchých formulkovitých vědařů na prostonárodní vykladače, kteréž oni ve své školácké nadutosti daleko pod sebe staví, protože jejich spisům každý rozuměti může. Za našich časů také opravdu tito prostonárodní vykladatelé nauk ve mnohem větší jsou vážnosti, jakožto lidé v každém ohledu světu prospěšnější; věda, odloživši paruku svou, nestydí se vstupovati mezi veškeren lid, udělujíc štědře a užile všeliké své těžké a pracně dobyté resultáty každému, byť i do cechu nepřipsanému.

Na kritikování knih takových naukových a vědeckých nepustí se tak snadně nikdo bez potřebných známostí, poněvadž by, jak již praveno, nevědomost svou jistě objevil. Tu každá špatná kritika, nematouc nic všeobecné mínění, padá na hlavu samému kritikáři.

Zcela jinak stojí v tom ohledu kritika děl uměleckých. Každé umění nese na sobě jakýsi znak nepochopitelnosti, jakési arkanum, ne snad žeby opravdu umělci mezi sebou nějakých cechovních tajností ukrývali před obecným lidem, nýbrž jen proto, že umění všeliké vyznačeno jest jistou neobmezeností, nespoutaností, svobodou. Této svobody umění velice již bylo zle užíváno od lidí neschopných, kteří zvyklí jsou představovati si svobodu co stav nějaký bez všelikých pravidel, beze všech úvazků, kdežto přec vlastně zcela na-

opak svoboda v umění právě nic jiného není než veliké neskončené množství rozličných pravidel, z kterých si právě proto, že jich velmi mnoho jest, vybírati může umělec. A tak se tedy umění jen zdá býti bez pravidel, právě protože jich tuze mnoho jest, která se tedy nedají do některé instrukce neb návodu vtěsnati. Toto stanovisko jest předůležité při posuzování uměleckých výtvorů. Všeobecná stížnost umělců bývá na pedantství, ouzkoprsost, jednostrannost, školáctví atd. svých kritiků, a musíme přiznati, že věru spravedlivá jest. Vysvětluje se dobře z výše řečeného. Takový kritik znaje sám jen několik pravidélek pokládá tuto svou zásobku za úplný kódex a nemaje tušení o nekonečnosti umění hotov jest všude kaceřovati, kde se umělec dle jeho (kritikových) pravidel neřídil. Provedeme toto zdání své prakticky, při čemž však pouze na poesii jako na nejvšeobecněji známém umění přestaneme, dokládajíce jen tolik, že jest stav kritiky ostatních umění, jako hudby, malby, divadelního herectví atd., mnohem bídnější ještě a temnější než poetické kritiky, ačkoli i ta z většího dílu jest ubohá.

Obyčejně se říká, že jest umění samo v sobě ukončené, že má za účel jen tvoření, že nemusí míti žádnou tendenci atd. To však jsou, jak se zdá, jen plané řeči, asi tak jako když státy jeden od druhého neodvislé jsou a samostatné, avšak jen tak dlouho, pokud jeden druhý nepřemůže. Totéž platí i o tendenci poesie. Snad mohou být poetické krásy třeba by ani lidí na světě nebylo, po takových však krásách také lidem nic není a býti nemůže. Mnohem praktičtější zdá se býti věta: že jest poesie proto na světě, aby se lidem líbila. A to jest zrovna také nejlepší odpověď na všechno, co se kdy o tendenční poesii řeklo a říci může. Něco o lidské přirozenosti věčně se opakuje a vždy stejné zůstává, něco se mění; něco se tedy vždy líbí, něco jen časem. Na každý způsob jest ale tendenční poesie lepší než netendenční, protože jest víc, jest totiž předně poesie, a pak ještě o něco víc. Rozumí se však, že musí býti především opravdu *poesie*, neboť špatná poesie nejlepší tendencí přece nebude

nikdy tendenční poesií. Že však jest *smýšlení* jakési, směr, zkrátka *smysl* v poesii něco jiného než tendence, rozumí se samo sebou. Poesie jakož každý jiný čin rozumného člověka zajisté musí míti nějaký smysl, nějaký směr; to však ještě není tendencí.

Neníť všechno co se o kterém básnickém díle napíše také kritika, ba ani každé posouzení nemůže se ještě kritikou nazvati. Kritikou jen tenkráte se posouzení nazvati má, když důkladně probéře dílo z umělecké stránky. Jsouť však skoro při každém básnickém díle i jiné a snad časem i důležitější stránky, které se posouditi mohou.

Zmíníme se zde také příležitě o jedné ne sice důležité, avšak u nás v Čechách hojné stránce uměleckých děl. Každé umělecké dílo má tu nevyhnutelnou vlastnost, že od někoho sepsáno jest. Tento zas obyčejně má několik přátel, z nichžto jednoho požádá, aby někam do časopisu napsal něco o jeho knize; neboť každá kniha musí si jak na svět přijde některý časopis vzíti za kmotra, chce-li šťastně životem kráčet. Takový tedy za posouzení požádaný přítel již před čtením věda, jak asi o knize psáti má, nevyhnutelně se pak namáhati musí, aby *něco* napsal, což obyčejně nemívá veliké ceny zvláště v kritickém ohledu. Takové „kritiky“ mohly by se v krámech prodávati hotové na vybrání, a čtenář po takovém posudku méně ví o knize než před ním věděl.

Též takový následek mají jiného způsobu „kritiky“, které bychom nejraději *šviháckými* nazvali. Jsouť to kritiky, kde kritik vlastně v úmyslu nemá představiti nám onen spis kritikovaný, jak jest objektivně, kde na zřeteli nemá spisovatele knihy oné, nýbrž sebe samého. On koketuje v kritice sám, chce psát zanímavě, snaží se nejlepší nápady a vtipy své vyvěsiti do ní, a tak se stane, že napíše často spis dosti zábavný, ano i dobrý, leč ne kritiku.

Objektivnost jest vůbec na kritice ouhlavní ctnost: z pravé kritiky chceme poznati dílo samé a spisovatele jeho, chceme odtamtud nabyti odůvodněného soudu o schopnostech spisovatele a o ceně jeho plodu. A proto opět jest zvlášť za

našich časů druhá ouhlavní ctnost kritikova, veliká bibliografická známost, aby mu aspoň v jeho odvětví všechny poněkud výtečnější plody všech literatur známy byly a tak původní dílo a opsané rozeznati mohl. Ačkoli sice dílu samému výtečnost zůstane vždy svá, přece jest z ohledu na spisovatelovy zásluhy znamenitý rozdíl, jest-li dílo jeho neb jiného.

Za našich časů při tak neskončeném počtu díl uměleckých, básnických ve všech literaturách jest zajisté věc nesnadná, stopovati literárního pytláka, když opatrný a přitom poněkud schopný jest. Zde by ovšem především slušno bylo určiti hranice mezi původností a napodobením, kdyby ta věc tak lehká a krátká byla, žeby se vtěsnati mohla do tak nevelkého pojednání. „Nic není nového pod sluncem,“ slyšíme s jedné strany, a s druhé praví se nám: „Neníť jediné věci na světě, jenž by jiné rovna byla ve všem.“ Mezi těmito dvěma větami leží naše pravda. Co umíme, naučili jsme se od někoho, a udati hranici mezi nápodobováním a původním tvořením zůstane věčně nemožno. Nejznamenitější umělci často užili patrně cizích myšlének, aniž jim to na újmu vzato býti může. V praktickém životě velmi dobře se rozeznává pravá zásluha literární od pouhé kopie, a zdá se velmi jisté měřídko býti na literární původnost samo společenské živobytí. Člověk nedokáže vždy přetvářeti se, aspoň se nemůže v společenském životě stavěti *moudřejším* než jest, a skoro vždycky se může vážnost, které kdo ve společnosti požívá, pokládati za nejvěrnější měřídko jeho literárních opravdových zásluh.

Poslední Čech. Novela od Jos. Kajetana Tyla. V Praze 1844. I. 212. II. 198.

Bystré, požehnané zrůstání naší literatury povinnost nám ukládá, bychom si již přece zošklivili obyčejnou až posud kritiku, která uznává každou rýmovačku za báseň, každé vypravování, v němž se někdo ožení neb oženiti nemůže, za

novelu, a jenž vůbec každou tištěnou věc milým, potěšitelným kvítkem na poli naší literatury nazývá. Takový stav kritiky vede k mnohopisalství, které můžeme pro vlastní výstrahu pozorovati na našich závistných sousedech Němcích, přišlých skrze to v posměch u ostatních vzdělaných národů; a neučiní-li se u nich tomu nějakým způsobem přítrž, bude konečně veškera Německá říše jedinou velikou tiskárnou a bibliotékou, a všichni Němci zanechavše jiných zaměstnání budou toliko knihy psáti, překládati, opisovati, tisknouti, přetiskovati, prodávati, pořádati, hlídati, oprašovati — a konečně i jísti, jimi se odívati a při nich ohřívati. Pro její velikou škodlivost považujeme tuto němèckou kněhmanii k svému upokojení za dostatečný trest všech velikých křivd, které národu našemu učinili a ještě učiniti hodlají, a vidíme v těch nesčíslných německých knihách zase ony kobylky a žáby, kterými Bůh tak dlouho stíhal Egypťany, až propustili jeho oblíbený lid na svobodu. Poněvadž Němci všechen svůj jakýkoliv rozum do knih přendávají, zbývá jim ho málo pro život, a jestliže se jim množí sem tam moudré knihy, ubude jim zato pro život moudrých lidí. — Nepišme tedy pouze proto, aby nám přibývalo knih, hleďme každou knihou důkladně zakryti nějakou mezeru v naší literatuře, povznesme se každým spisem o stupeň výše k dokonalosti a k vážnosti u cizozemců.

„Nesuď a nebudeš souzen!“ — „Div se mé velikosti a já se budu diviti tvé!“ byla posavad obyčejná pranostika v literatuře české. „Já jsem veliký novelista, ty jsi veliký básník, on je veliký humorista; my jsme velicí novelisté, vy jste velicí básníkové, oni jsou velicí humoristé.“ — Ale podívejme se jeden druhému do očí! nemusíme-liž se sami smáti jako římští augurové? — Každému řádnému muži více na tom záleží, aby měl jeho národ důkladné spisy, než aby on sám byl obdivován co spisovatel; suďme se tedy přísně, nesedejme již tak záhy na vavříny!

Osmělujeme se míti přesvědčení, že se máme napřed ve světě *mnoho* naučiti a pak teprv *něco* psáti, že máme do

knih vložiti jen ony *své* myšlénky a zkušenosti, které větší část našich krajanů posavad neznala, a že má být každý výtvor pěkné literatury *novým, důsledně a umělecky provedeným celkem.* Takovou tedy míru přiložme k svrchu udané novele Tylově.

Tyl se pohybuje s takovou lehkostí a uhlazeností v oboru vypravovatele, že mu zajisté tato stránka novelistiky, která by jiného mnoho potu stála, velmi snadná přichází. Tím více by tedy mohl a měl vynaložiti práce na vynalezení, volení a promyšlení látky své, čeho však v jeho novele bolestně pohřešujeme. Novost především jest v ní nejméně vyvinutá vlastnost. Starý tvrdohlavý otec, jenž chce, aby syn jeho si vzal Miladu; ještě tvrdohlavější syn, jenž si ji vzít nechce a miluje jinou; nesrovnalosti stavu s láskou; velikodušné avšak bolestné odřeknutí se Ludmilino, která co první milovnice v kusu právo má, by se do ní ještě jeden (Ladislav) nevyslyšitelně zamiloval, obyčejný žvatlavý zpěvák-komediant, jenž si často ze svatých věcí, jako jest otčina, žertíky tropí; jakési tajné tušení kde nic tu nic; denník zamilované; všeobecný novelistský prostředek, duel, jako voda u hydropatů; děti mající jiného otce než se myslilo atd. atd. ovšem každý uzná za věci ne nové; zkušený však čtenář románů nazve je . . . oklepanými. Jsou tam arci také některé nové přídavky, jako: poslední Čech, vlastenectví, česká aristokracie, těm bychom však přáli aby tam nebyly, nejvíce proto, že jimi T. dobrou starou novelu pokazil, zrušiv připletením a nalepením těchto tam nepatřících látek jednotu a důslednost celého jednání. S každou z těch nových připletených věcí měl T., jak hned ukážeme, zvláštní nehody.

Pro *českou aristokracii* jest novela s celou svou patrnou tendencí psána, uvádí nás hned s počátku do salonu a pohybuje se nejvíce mezi šlechtou. Aby však na šlechtu mohla působit, musila by býti napsána s větším znáním jejího života a způsobů; tak ku př. nepojmenuje žádná vzdělaná dáma, v jejíž salonu (dle I. 3.) i učení a umělci přístup mají, své hosti v jejich přítomnosti „nižším lidem“ (I. 20.), netrpělo

by se, aby zpěvák (třeba pařížský) směl nazvat aristokratku kamarádsky „moje milostivá“ (I. 8.), nebudou vésti šlechticové v salonĕ před společností hrubé řeči, jaké neslýcháme leda na poštách atd., co všechno ani citovati nebudeme. Pomocí několika, nepotřebně (vyjma jediný případ I. 66, kde se tím chladnost k Miladě projevuje) do české řeči vpletených francouzských fráz, mezi nimiž jsou ještě dva omyly proti duchu francouzské konversace, není vytknut charakter aristokratů, a nemůžeme je i s tím vlaským prohazováním Petráčkovým jinak nazvati leč koketováním, ačkoli jsou i na to tuze obyčejné. Dle mého mínění nemůžeme aristokracii jinak nakloniti k naší řeči leč původností, genialností a *zanímavostí* našich básnických výtvorů, nikdy však pouhými dávno známými deklamacemi o vlastenectví, kterému vůbec aristokrati, jsouce vychováni v rozličných národnostech, ani hrubě nerozumějí. Ale i nám, „sprostým lidem“, začíná již být nanic z těch neustálých řečí o vlastenectví, o vlastencích a vlastenkách, kterými nás veršem i prózou naši spisovatelé a nejvíce T. již drahně let nemilosrdně pronásledují. Bylby již čas, aby nám to naše vlastenčení ráčilo konečně z úst vjeti do rukou a do těla, abychom totiž více z lásky pro svůj národ jednali, než o této lásce mluvili, neboť pro samé povzbuzování k vlastenectví zapomínáme na vzdělávání národu. Kdybychom čas a práci, které nakládáme na přemlouvání lidu našeho, aby místo lepších cizích spisů čítal z vlastenectví naše špatnější, kdybychom pravím ten čas a tu práci vynaložili raději na to, aby byly naše spisy lepší než cizí, moudřeji a prospěšněji bychom jednali. Já pak, co se mého osobního mínění týče, jsem přesvědčen, že jest snadněji a veseleji za vlast umříti, než to množství jednotvárných spisů o vlastenectví přečísti. —

Proč pak vpletl T. do své novely tu příšeru „posledního Čecha“? chtěl tím snad ubohého hraběte za domnělou vraždu potrestat? Pošeptali bychom ovšem podstatnější příčinu, kdyby nás jen vážené obecenstvo nevyzradilo . . . . bezpochyby že to je k vůli trošce toho božího effektu, jen pro

krásný podivný titulek; to musíme znát spisovatelské spády (však já také hodlám vydat, zachová-li mne Bůh při zdravých prstech, „předpotopního Čecha"). Ve slově „poslední" leží jakási tajná, démonská síla, a tu chtěl T. stůj co stůj vyčerpat; avšak se za tu maličkou marnůstku sám nejvíce potrestal, zkaziv tím jednotu novely a uvrhna se do mnohých nedůsledností. Kterak to může býti, aby se nyní (184*) *vlastenec*, jenž jistě z náklonnosti všechny poměry naše a všechny síly pracující o zvelebení národu znáti musí, uprostřed celých živých Čech a vedle horlivého Svobody, mohl držeti za posledního Čecha, nejsa bláznem (a bláznové se mi nezdají býti vhodnými representanty Staročechů!)? Zármutek, nevrlost a snad i pochybování o výsledcích naší práce, to je přiměřeno p. hraběti, ale posledníčešství, bláznovství?. . . A pak dle německého přísloví „Ein Narr macht zehn" musí ještě ten chuďas Petráček dělati zas jiného posledního Čecha, k pohoršení a promrzení všem, jenž komediantství nenávidí, a k veliké nesnázi T-ově; kde vezme času, aby se ten ubohý česky naučil a sice dobře, neboť by si p. hrabě jistě od člověka zadrhujícího v češtině nedal namalovat, že jest ještě poslednějším Čechem než on. Přílišné bažení po effektu a po theatrálním effektu jest vůbec známka všech prací T-ových, a i zde se jím nechal k mnohým nedůslednostem zavésti. Tak ku př. musel Karlo sedící po tmě v jeskyni, při pochodni, kterou Bernardini v ruce držel, již dříve pozorovati jeho vražedlný úmysl! a co by bylo jeho pozdní přispění naplat, kdyby se byl Ladislav pouhým zázrakem nahoře neudržel! s nohama tak vyzdviženýma nespadnout! Potom (I. 86.) Jaroslav čeká v noci v zahradě na Ludmilu, *tak nepozorně*, že zatím Svoboda, jenž dle zřejmého svého charakteru jistě pevně vykračuje, znenadála vedle něho stojí, přišed ještě k tomu z též strany, odkud Ludmilu čeká! P. T. jistě nikdy večer na milenku nečekal, sice by věděl, že v takovém případu spíše desetkrát jiné nepatrné šustění za její příchod máme, než abychom se od někoho jiného překvapiti dali. Avšak se to všechno jen proto stalo, aby

mohl Svoboda Jaroslavovi s effektem do řeči vpadnout: „To bych vás, pane hrabě“ atd. Sem také náleží (I. 152.) pomatení v řeči, rozličná tušení atd., nejvíce však ta řeč starce Jana (II. 112.) u Černého koně, která se končí: utíkej, vrahu, utíkej! (flieh, Mörder! flieh!) a která nám pro veliký bombast a protože zpěváka pak mezi stoly honí, parodsky připomněla jistou známou na ulicích písničku se stejným začátkem.

Co se týče bombastu a zbytečných nevýznamných adjektivů a tropů, bylo by mnoho vypočítávat; nejpodivnější se nám zdály: (I. 13.) „já bych byl oblohu k sobě strhnul a zemi a nebe k prsoum přitisknul!“ kdežto příroda přece dle všeobecné zkušenosti působí jemně; (I. 64.) „otevrou se brány srdce mého a rozkoš vejde do nich s hlučným průvodem“; (I. 70.) „tys krměnesoucí havran“ (proč ne ještě věže Davidova, nádoba atd.?); (I. 142.) „jak by z něho (ze srdce) kus po kuse drtící skalina kapala“! a kromě toho ještě nejpatrněji I. 69. 89. 109. 116. 167. 174. 194. 199. 208., II. 12.!! 17. 19. 49. 58. 183. 122. Někde T. i ke hrozné směšnosti zavádí; tak ku př. nemůžeme žádné slečně přáti, aby „to v ní hrálo jako sbor vesnických pacholat“, jak praví o sobě Ludmila (I. 133.). Tyl má ve všech svých spisech tak čistou, příjemnou řeč, kterou bychom si mohli za vzor bráti; nač si ji sám kazí takovými strakatými nalepeninami? Pravý znak mistrovství jest jednoduchost, nehledanost, a strany tropů a jiných menších okras řeči jest naše mínění, že jest lépe viděti květy na stromě, na němž *přirozeným* během vyrostly, nežli odjinud natrhané a na podlaze hustě nastlané. Také se takovými obyčejnými a zbytečnými tropy čtenáři zvykají nemysliti.

O nedůslednostech v charakterech již jsme podotkli při starém hraběti, zde jenom ještě o mladém a o Pedrazzim. Hr. Jaroslava chtěl nám vlastně T. představiti co dokonalého, vlast milujícího muže, který jenom jazyk český trpěti nechce. Co však vypadlo? Svéhlavý, hrubý, neotesaný chlapík, necitelný, odrodilý syn, jímž žádné utrpení, žádné po-

nížení otcovo nepohne, ani když o vraždě mluví. Národu českému, „který přec miluje“, (jak sám T. praví) dává ve zlosti urážlivé nadávky. Jeho obrácení, které jest ovšem nevyhnutelně potřebné, jest nedostatečně, nedůsledně motivováno. Kterak může býti, aby osvíceného, světem prošlého muže teprv někdo, zde ku př. pan farář naučil, že o tom co tvrdíme dříve musíme vědět, jest-li to — pravda? Chtěl-li ho již T. rozumným způsobem obměkčit, měl k tomu snad jiné příležitosti....

A nyní přicházíme k Petráčkovi, k nejmizernější a nejprotivnější figuře celé novely. Nemyslíme arci, žeby kritika směla básníku předpisovat, co a jak psáti a jaké oučely míti má, činíc jej tak z pána ve světě ideálů sluhou obyčejných náhledů; ovšem pak jest úkolem kritiky vyskoumati, jak důsledně se spisovatel v mezech, které sobě sám vytknul, pohybuje. Patrno jest, že chtěl T. Pedrazzi-ho vykresliti co obstojný neb snad i pěkný, ba humorný charakter. Trocha vynucených žvatlavých vtipů, žamputářství, ironické a urážlivé vtipky na svou otčinu, která se *velkému* komediantovi malou býti zdá, palečkovská scéna s dobrosrdečným starým sloužícím při prvním přibytí v cizím domě, ačkoli, jak (II. 174.) praví, dosti dobře se česky vyjádřiti uměl: to všechno není humor; k humoru by se nedostávalo jen trochu velikodušnosti a dobrosrdečnosti. Dvě věci nám toho člověka zvláště zošklivují: hnusná vtíravost a familiarnost, s kterou se k hr. Jaroslavu lípá, i potom když ví že není malíř; to se našemu citu nanejvýš protiví, ne snad z přílišné vážnosti před aristokraty, nýbrž z pouhé měšťanské hrdosti; pak *romaničibská* vlažnost k rodině, kterou sám T. dobře cítil a proto na několika místech omluviti se snažil. Ale býti dvacet let v cizině, býti bohatým a nezpomenout si ani jednou na svou dost chudou rodinu! Ovšem by bylo nepoeticky domů psáti neb snad peníze posílati; ale mysliti, že otec, který již při našem odchodu byl starec, po dvacíti letech jistě ještě na živě bude, to není moudré, pane Petráčku! Arciže by T. na obě výčitky mohl odpověditi, že Petráček šlechtickou cizí

krev v sobě *tuší*... a po dvacíti letech mu najednou tane na mysli všemu přijít na stopu... Přitom si vysvětliti nemůžeme, v jaké vlastně řeči Petráček se všemi rozličnými osobami mluvil; německy neuměl, francouzsky zas oni ne, česky jistě nemluvil, neb co o něm (II. 174.) Ludmila tvrdí, praví T. jen z nouze, když se P. musí naučit dobře česky a T-ovi na to již mnoho času nezbývá. Že však člověk, který po dvacet let zapomněl, jak se otčina jmenuje (I. 59.), málo neb nic česky uměti nebude, rozumí se. Proč se vlastně hned s počátku do vyléčení starého hraběte plete, není také motivováno, a vůbec jest v něm mnoho tušení a málo důslednosti.... a to jest charakter, který T. v celé novele nejpůvodněji vypracoval. Bojíme se, že v něm vyobrazil vlastní svou ironii, která se ho dle nevývratného zákona přírody musila zmocnit od neustálého vlastenčení.

O spojení událostí mezi sebou, o vyvinování celého děje zanecháváme si úsudek až T. novelu tuto dokončí. —

Tyto tedy a podobné věci výtvoru T-ovu se nedostávají, aby se mohl nazvat *novým, umělecky a důsledně provedeným celkem*, a dokázati, že jím není, byl hlavní záměr celé této kritiky. —

Nerozumné by bylo si mysliti, že nic chvalitebného v T-ově novele nenalézáme: vímeť ovšem, že je v ní mnoho, velmi mnoho podařilého, sice by za takové rozbírání nestála. Chvalitebná je čistota jazyka a zvláště slohu (slova *šklebiti, kus* nevhodně se kladou, velmi časté pedantské, nucené *nikoli*; „víš co jesti milovati národ“...); divíme se sběhlosti, obratnosti, uhlazenosti T-ova péra vůbec a dialogu obzvláště; neobyčejná je T-ova zkušenost v posloupném podávání dějů, aby se udržela zvědavost čtenářova; a s jakou delikátností umí vždy povědět osud jednající osoby dřív než ona sama ho tuší, což velmi lahodí marnosti lidské a tudy se líbí. Mistrovsky pracováno jest (I. 32, 33.) o pádu a povznešení národu, (I. 84.) jarní noc, (I. 97.) přemlouvání starého hraběte; scena s děvečkou, denník Ludmilin, hádka

mezi Svobodou a Jaroslavem (I. 158—166), celý charakter Milady a Ludmily, rozmluva Pedrazziho s Ludmilou (II. 36—38.); zvláště celé vypsání, jak chlapce chytrý herec z domu vylákal, jest klassické; (II. 127.) krásný okamžik před duelem a jiná mnohá místa.

Že jsme dokonalosti T-ovy novely tak krátce a chyby tak obšírně vytknuli, stalo se dílem proto, že dokonalostem každý snadně uvěří, chyby však — nemají-li být pouhým na cti utrháním — dokázati se musí, dílem však a nejvíce k vůli spravedlnosti, poněvadž již dosti v časopisech našich chválena, chyby pak její ještě vytknuty nebyly, k čemu jsem, že se to posud jen oustně dálo, nyní své nezkušené péro propůjčil, převezma tím na sebe všelikou vinu a odpovídání. Alespoň jsem T-ovi dokázal, že jsem jeho novelu několikrát a pozorně přečetl a sice pozorněji než on sám, poněvadž mi ani neušlo, že (II. 56.) místo Ladislav má být Vavřinec, čeho si ani sám T. nevšimnul.

Odpověď p. Havlu Borovskému

na jeho kritiku „Posledního Čecha“.

S nestranností, jaké jenom si žádati můžete, přečetl jsem celou Vaši kritiku, ačkoli se mi brzy počala nelíbiti, ba konečně i protiviti. Uvážil jste, milý pane, než jste se na tak smělou práci spustil, všechny následky svého neprozřetelného, mladicky bujného počínání? uvážil jste, jak lehko jest haněti a jak těžko opraviti, lépe učiniti? víte, že snad v celém světě není jediného človíčka, jenž by nedovedl každou kteroukoli novelu nějak pohaněti, ale že jenom málokterý sám obstojnou dobrou novelu sepsati umí? zapomněl jste, kterak se chovati má mladý, do života vstoupilý člověk proti patnáctiletým zásluhám v literatuře a v národnosti?! Co Vám a Vašim náhledům u mne a u veškerého citlivého obecenstva nejvíce uškodilo, jest právě ona ne-

šetrnost, nepamětliva veliké důstojnosti muže v celém národě velmi oblíbeného, ona smělost, s kterou skvrníte a hanobíte knihu národu svému v nynějších jeho poměrech veleužitečnou, která též podle vnitřní ceny své tak rozsáhlé čtenářstvo má a je i po Vaší zbrklé kritice míti bude? *Vox populi, vox Dei!* — A pak ona trpká satyra, ono patrné všude se snažení uvésti spisovatele v posměch může toliko na nevzdělané, zlomyslné čtenáře působiti; u zkušeného, krasovědecky vzdělaného obecenstva právě tím všechny své důvody v podezření uvádíte, jakoby samy sebou dosti pravdy a váhy nemajíce, podobných žahadel k platnosti své nevyhnutelně potřebovaly. Ubezpečuji Vás, žebych Vás pro tyto ousměšky a trpkosti ani odpovědi hodným býti nemněl, kdybych s druhé strany (nechci Vám ani nejmenší zásluhy odepříti) v některých myšlénkách Vaší kritiky neviděl snažení o věc dobrou, ačkoliv jest zatemněno některými sice právem, mnohými však neprávem na oblíbenou novelu naházenými hanami. Což myslíte, nezkušený mladíku! (odpusťte mi upřímnost mou dobře s Vámi smýšlející!) že kromě Vás nikdo jiný ony některé nedostatky na novele p. T-ově nepozoroval? myslíte, že se na Vaši trošku ve mlýně čekalo? myslíte že teprv od Vás jsme pochytili, že žádná věc pod sluncem není úplně dokonalá? anebo snad myslíte, že sám p. T. ještě mnohem lépe než Vy své vady nezná a o některých chybných maličkostech ve své novele neví? Ba ví o nich, milý pane! jako Vy, a ještě více ví, totiž jak by se napraviti mohly, kdyby mu to za práci stálo. A kdyby byla Vaše kritika až do nejmenší kommy spravedlivá (ačkoli se proti ní mnoho a nevývratně namítnouti může), dopustil jste se jí přece *v nynějších okolnostech* veliké nespravednosti, kterou již nikdy nenapravíte. Zapomněl jste, že veliký počet novel, které se s „Posledním Čechem“ co do zdařilosti nikterak měřiti nemohou, přece v naší literatuře s pochvalou přijat jest, a že tedy u čtenářstva v krasovědě nezkušeného nezaslouženě a nespravedlivě proti oněm zmíněným novelám zlehčen jest Vaší ostrou, hanlivou kritikou? (Dokončení.)

(Dokončení.) atd. atd. atd......

Tak asi měl p. T. odpovědít na moji kritiku, a postavil jsem onen formulář do předešlého čísla jen pro ponaučení p. T-ovi, aby budoucně, kdyby se mu takový případ přihodil, věděl, jak na kritiku, kterou podstatnými důvody vyvrátiti nemůže, aspoň chytře odpověditi má, aby nesoudní v aesthetice čtenáři třeba jen z lidské outrpnosti na jeho straně zůstali. Takto však i moje kritika ve „Včele" i jeho odpověď ve „Květech" obě proti němu svědčí: moje kritika dokázala, že neuměl napsat dobrou novelu, a jeho odpověď dokázala, že umí vyvádět hrubé kousky. Persidský básník Sady ve spise svém Khylustan praví: „Veliké a hluboké moře nezkalíš jedním kamenem. Muž, kterého každá hana rozzlobí, má mělké dno."... A onen latinské hádky přítomný rolník, ačkoli ani slova latinsky (mnohému je každá kritika latinská) nerozuměl, přece poznal, která strana nepráva jest, totiž ta, která se jako p. T. zlobiti počala. P. T. sám převedl hádku literární na pole osobností, hrubostí a nadávek, a přesvědčil mne pevně, že o slušnosti a dobrém vychování málo ví, a pak chce salonové žití vypisovat, besedy dám z vyšší společnosti! Ouvej! Duch zdvořilosti, salonovosti nevychází z mezi kulis, netronuje na prknách! Kdo se jen trochu v podobných kritičných hádkách zná, nevyhnutelně mi musí přisvědčit, že odpověd p. T-ova jest právě taková, jak vždycky odpovídají obyčejní umělci na zasloužené kritiky, když jejich pravdivost sami vnitřně cítí: napřed sami sebe jak náleží vychválí, pak obecenstvu za laskavé přijetí svého díla poděkují a konečně bezbožného kritikastra jak se patří zectí rozličnými hmotnými a vydatnými nadávkami. Dle tohoto systému i p. T. počal také s vlastní chválou a přešel k poděkování slavnému publikum. Ovšem že každý nejlépe své *dobré* a zlé stránky zná a oceniti dovede (ačkoli dle známého přísloví vlastní chvála není žádný znamenitý *parfum*); tuto bychom snad přece, třeba jen mladý literární „jakýsi", p. T-ovi, zkušenému spisovateli, nějakou užitečnou radou posloužiti mohli. Nevěřte, Vysoce Vážený p. T-e! ó prosím

nevěřte chválám, které se Vám samému o Vašich vlastních spisech zasílají; nemyslete si, že Vaše spisy žádný nehaní, když Vám žádné hany poslány nebyly! Ó svět je zlý, svět je bezbožný, p. T-e, on nás do očí chválí a po straně haní. Věřte raději tomu, kdo se Vás do očí haněti nebojí! Kritika, ta je Vaše nejvěrnější přítelkyně, Vaše milenka, s Vámi nejupřímněji smýšlí, ta při Vás setrvá až do konce, neopustí Vás, kdyby Vás i celé čtenářstvo opustilo, kdyby Vaše spisy již žádný čísti nechtěl, ona je bude čísti, jednou, dvakrát, s olůvkem v ruce, s zářícím-se okem mateřské lásky. Vy věčně její, ona věčně Vaše, Vy oba svoji věčně, věčně, na mnohá léta, do skonání světa.

Ale málem bych byl v zápalu mateřské lásky zapomenul, že mám ještě s otcovskou vážností p. T-a pro nějaké neslušnosti v jeho odpovědi napomenouti. Nekráčej, milý synu, po cestách nespravedlivých a chytráků! nedělej se, milý synu, jakobys onoho svého kritika neznal. Zajisté pravím Tobě, že jest Havel Borovský jeho literární jméno, kterého již před onou kritikou užíval a budoucně též užívati hodlá, ačkoli nikdy nebude poměry něčí neliterární nezdvořile a bez práva do tisku dávati. Pod oním jmenem se nemohl před Tebou, synu můj, ukrývati, poněvadž's ho dobře znal, a tak jsi tedy ani žádného práva neměl nějaké jiné jeho jméno veřejně jmenovati. Nevíš, synu můj, příčiny, proč toho literárního jména užívá, a třeba jsi mu nedelikatností svou v privátním jeho životě uškodil. Něco jiného by bylo, kdyby byl někde ve „Květech“ sám sebe pod nějakou vymyšlenou chifrou vychvaloval, to by se ovšem mohlo právem říci: „Pane Tyle! (chtěl jsem napsat: p. Borovský!) kdo se sám chce chválit, ať se také pod to i sám podpíše.“ — A pak se, synu můj, proti jiným nenadýmej! nemysli že literární článek teprv podpisem váhy nabývá; když je dobrý, zůstane dobrým, ať si je pod ním podepsán kdokoli, třeba Ty sám, milý synu. Kdyby jenom pověstný spisovatel kritiky psáti směl, musil bys také dle analogie špatné boty, třeba Tě tlačily, tak dlouho nositi, až by Ti je některý švec pohaněl.

Nepohrdej také, milý synu, těmi jenž mnoho nesepsali: mnohý který by spisovati mohl raději se ještě dále učí, a mnohý, který by se ještě učiti měl, již spisuje. A onen H. Borovský mi pravil, že ačkoli jsi ho nazval v literatuře „jakýmsi“, přece by na dvě třetiny Tvých spisů, synu můj, za žádnou cenu své jméno nepodepsal. —

Ale žert na stranu, leží nám zde ještě něco důležitého na srdci. Všeobecné jsme našli mínění, že se žádná česká kniha haněti nemá a nesmí, jako by to naší národní věci škoditi mohlo. Což si myslíte, vy dobří ale nerozumní pánové, že žádný Čech špatnou novelu sepsati nedovede? má být každý Čech proto, že je Čechem, zavázán držeti špatné spisy za dobré? Ne, kdo nemůže být v cizině prorokem, ať jím ani doma nechce býti. Není-liž moudřeji, když si sami dříve o svých vadách povíme, než aby se nám později cizinci vysmáli, že jsme o nich nevěděli? A p. T. jmenovitě by se neměl pořád „outlinkému písemnictví“ pod křídla schovávat. Dejme tomu, že je literatura naše outlinká, ale p. T., narozený 1808 a patnáctiletý literát, zajisté se nebude chtít mazlit a jmenovat outlinkým literátorem; sice bychom mu na to odpověděli epigramem, který jsme kdesi našli netištěný:

Obyčejný český literátor vece:
„Kritika ať u nás ještě nevystoupí,
by nevěděl venkov, že jsme v Praze hloupí.“
Já: „Děckem jest — díš — obecenstvo naše,
a tvé spisy, ty jsou tedy — kaše.“

Konečně p. T-ovi radíme, aby ve svých replikách nikdy vtipů neužíval, které by se proti němu samému obrátiti daly; to člověka obzvláště činí u obecenstva směšným. Tak praví ku př., aby si každý čtenář, který „sám nic posouditi nedovede“, moji kritiku přečetl, a chytře si myslí, že ji žádný nebude číst, protože žádný o sobě nemyslí, žeby nic posouditi nedovedl; pan Tyl zná dobře marnost lidskou. Já ji však také znám a proto pravím, aby si mou kritiku každý přečetl, *kdo něco posouditi dovede*, a jsem ubezpečen, že ji

každý bude čísti, poněvadž každý o sobě za to má, že něco posouditi dovede; a pak: „dle skutku poznáte jej“, čehož si velmi přeji, aby mne dle této kritiky každý poznal. Pak zas dí p. Tyl s Falstaffem: že na světě již bez toho není kusa ctnosti. Nemyslete to, milí pánové! ubezpečuju Vás oba, že jest na světě ještě ctnost, jen že o ní nevíte, sice bychom ji také častěji v novelách nalézali.

A nyní dost: p. T. myslí *dle svých náhledů*, že je „Poslední Čech“ dokončen, já myslím *dle svých náhledů*, že jest moje hádka s p. T. také dokončena; na příčiny a důvody se vzájemně neptejme.

Konečně nesmím opomenout doložiti, že sepsal a k poučení p. Tylovi vydal „jedovatě hryzavý, nadutě jednostranný a potměšile převrácený komponista, jakýsi Havlíček, dávno očekávaný prorok a karabáč na outlé novely, jehožto kritiky přecházejí čáru všeliké přirozenosti, aneb jak se raději podpisuje“: Havel Borovský.

Labyrint Slávy od J. Er. Vocela.

Básník náš jako věrný syn svého věku přidržuje se v tomto díle poesie tendenční, didaktické, která za dnů našich nejvíce pěstována bývá. To ovšem platí jen o směru celého díla, o jeho resultátě, který jest didaktický; ostatně má v běhu svém poetické partie všelikého druhu, a zvláště mnohé epické episody zdařily se p. Vocelovi nad míru, ačkoli vlastně duch elegický v celém díle převládá. Národnost, víra, láska, boj hmoty a ducha, vlastenectví jsou idei provázející básníka našeho a jeho hrdinu Jána skrze celé pásmo tohoto Labyrintu. K této tendenci tedy obrátiti musíme přede vším zřetel svůj. Závěrka celého díla a jako resultát pro Čechy zní:

„Avšak bitvy krvavé a seče
neotevrou blaženosti chrám:
vězte, že jen světla bleskné meče
vydobudou věčnou slávu vám!“

Nemníme ovšem, žeby to bylo opravdivé mínění p. V., ba považujeme tuto větu více jenom za výplynek z jednostrannosti, která musí být věčnou sestrou každé pravé poesie. Poesie jak vědomo musí padati z extremu v extrem, musí, kdykoli se proti něčemu opře, vždy excentricky bouřiti, o něco dále než zapotřebí jest k paralisování odporu. Přesvědčeni jsme, že básník náš sám nejlépe cítí nedůslednosti a protimyslnosti, které by z pouhého a jednostranného bažení po osvětě povstati musilo. Kterak by pouhé světlo mohlo býti naším blahem ku př. bez statečnosti, bez moci národní, bez chrabrosti atd.? Vždyť by každý surovec násilím zrušiti mohl celé štěstí naše a celou slávu z osvěty vyplývající, kdyby se nám statečnosti a jarosti nedostávalo k odporu proti hrubé síle. V souměrnosti a v harmonii musí být jednotlivé lidské vlastnosti, a přesvědčen jsem, že pravý vzdělanec a nejučenější mudrc časem svým v nejvzteklejších bitvách účastenství míti může beze studu, nezadávaje tím pranic vzdělanosti své. Hra o život zůstane vždy člověku věcí vznešenou, a v tomto případu platí život všech lidí stejně, v tom jsme si rovni vzdělanci i nevzdělanci, vznešení a nuzní, cit živata máme všichni jeden, a jeden život platí jako druhý pro ty kteří je tratiti mají.

Avšak z rozvrhu celého díla vidíme, že věta: „jen světla bleskné meče vydobudou věčnou slávu vám!“ může býti jenom *osobní* přesvědčení Jánovo, proto že se mu hledajícímu na všelikých cestách slávu svého národu, na žádné jiné dařiti nechtělo.

Charakter Jánův jest elegický (ne epický, a také jen z části tragický), pasivní, rozervaný, básník do něho vložil spor nejsilnějších ideí vlastenectví, lásky synovské, víry, ctižádosti atd. Nepatříme nikoli do počtu těch, kteří básníkům kantorsky směšně předpisovati chtějí, co mají zpívat, nýbrž sledují vždy jen svobodné cesty jeho, jak dalece a jak důsledně zámysly své provedl.

Hned na počátku Ján, mladý hrdinský a nadšený taborita, ze zoufalství nad záhubnou bitvou Lipanskou, chtěje

samovraždu na sobě spáchati, upadá do rukou zlého ducha, Duchamora, který umějе kořistiti z vášní Jánových

„Pomstím tebe nad nepřítelem,
tebe a tvůj národ oslavím"

svede jej tak, že se s ním spolčí, s tou toliko výmínkou, pakli strana jeho zvítězí. Zde tedy převládá v Jánovi duch občanský: obětuje sebe i svou duši za slávu svého národu. A věru jemu a jeho straně vítězství se dostalo. Tu však Duchamor odhalí Jánovi, že jest syn rodiny katolické od kališníků zahubené, že tedy zadal duši svou za vražedníky své rodiny. V Jánovi nastane spor citů rodinných s city občanskými, věc pro kterou hořel, které sebe a spásu svou byl obětoval, zhnusí se mu, v soudruzích vidí vrahy svého otce, opustí proti přísaze kališnickou

„Znám já znám
vaši slávu, znám a — proklínám."

Udusiv tak zlý duch v Jánovi smysl občanský zmítá jím všelikde bez účelu, při čemž hrdina náš pouhou jest v jeho ruce hračkou, nic jiného nepředstavující než rozervanost, nespokojenost, surové libůstkářství, zoufalství nad sebou samým, až mu konečně připadne Duchamora po své matce se ptáti a k hrobu jejímu putovati. Tam najde něžnou, andělskou Ludmilu, vychovanku své matky, jejížto láska a obětovnost naznačena jest od básníka k vysvobození Jánovu. Pozorujíc Ludmila bídný stav Jánův chce jej „vyvésti z tenat zkázy" a prosí:

„Dal jsi lásku — dejž mi sílu, Pane!"

Neznána od Jána slouží mu pak co panoše, těšíc a povzbuzujíc zarmouceného pána svého, do kterého chce vštípiti „lásku k víře, ctnosti, k národu," jsouc při tom ovšem nenáviděna od Duchamora.

Jakožto následkem této její lásky počne Ján opět vznášeti ducha a sbírati síly, žádá od Duchamora:

„Vedle dávného již umluvení
moc mně poddaná nechť k zvelebení
mého národa teď přispívá — —

zdvihnout chci co Atlas velikán
nadpozemskou mohútností
národ Čechů z rmutné ocháblosti
na výsluní štěstí pevný stan" atd.

Duchamor ukáže mu věk, jaký byl před 500 lety, napřed v Čechách; ale ukazuje mu jen samé bídy Čechů, pronásledování od cizinců a jinověrců, ale žádnou slávu. Ján se odvrátí ode všeho toho. V druhém oddělení provádí jej Duchamor po celém Slovanstvě, ale opět mu jen samé válečné neštěstí, pohromy a bídy ukazuje, které Slované jakoby jenóm pro *národnost* a *víru* byli musili trpěti, aby tak v Jánovi vzbudil zášť proti národnosti a víře.

Duchamor: „Pročež má-li dospět plémě tvé
k blaženosti, slávě, míru:
nechť vyvrátí kořen bídy své,
nechť vyvrátí národnost a víru."

Ján: — — —
„Národ bez víry a národnosti
jesti tělo bez krve a kosti."

Duchamor: „Světoobčanem kdo stane se,
ten se k blaženosti povznese. —
V přírodě a v sobě boha znejte,
tomu čest a chválu věčnou vzdejte" atd.

Takovým a podobným způsobem zavádí jej ďábel k Berlínské filosofii; ale Ján navrátiv se do Čech pozná v panoši svém Ludmilu, která slíbíc mu lásku věrnou opět zotaví jeho ducha. Tu však zuřivý kališník Martin chtěje se na Jánovi pomstiti za odpadlictví od strany kališnické omylem místo něho pečlivou Ludmilu zavraždí, která pak umírajíc Jána prorocky napomíná.

To jest blahodějná katastrofa pro Jána: sebrav síly své odřekne se mocně Duchamora:

V srdci pak se mocná hvězda skví:
hvězda ta jest vůle ducha mého,

a za trest sám se z vlasti vypoví do Němec, kde se pak stane vynálezcem tisku.

„Rozjiskří se též to světlo blahé,
nastanou ti, česká vlasti moje,
duchů jasných se tmou starou boje,
tiché boje o národní bláhu —
světla blesky, meče tyto smělé,
proklestí pak tobě k hvězdě skvělé,
k hvězdě slavské velebnosti dráhu!"

V podaném rozvrhu celé básně spatřujeme zároveň největší zásluhu básníkovu, tendenci vznešenou, věčně pravdivou, pokud svět světem a lidé lidmi budou. Zdravá, pružná filosofie provívá celý tento „Labyrint", který právě tam se končí kde se začal, t. j. vlastenectvím, citem mužsko-občanským, jenom že ku konci zkoušeným, čištěným ohněm utrpení a zkušenosti a pravé lásky. Jakožto zuřivý kališník (tedy s duchem občanským, aspoň stranně-občanským) nastoupí Ján na dráhu svou, a jako Čech, vzdělaný, nestranný Čech končí ji před očima našima. Přechod ten motivuje p. V. velmi zřetelně a důsledně, vidíme zrovna určitě jednostrannost škodnou z duše Jánovy mizeti a zahošťovati se v ní vytřelejší, všeobecnější, platnější a pravdivější smýšlení.

Jakou právě formou se p. V. zalíbilo výsledků těchto na Jánovi docíliti, totiž skrze Duchamora, zlého ducha, jest věc úplně nahodilá. Já alespoň soudím, že by se zde též to i bez Duchamora všechno právě tak provésti dalo, v dramatické formě. Role, kterou Duchamor v tomto „Labyrintu" hraje, není beztoho obligátně satanská, a přesvědčen jsem, že jest a bylo mnoho lidí na světě ďábelštěji smýšlejících nežli náš Duchamor, který jest dle celého určení svého v tomto „Labyrintu", abychom tak řekli, „dobrý ďábel". Vyšší, nadčlověcká inteligence a moc, kterou Duchamor od básníka nadán jest, dala by se zas jinak nahraditi, ku př. fantasií, uvedením jiných několika osob, vědeckým hloubáním Jánovým atd.

Druhá rovněž vznešená, pravdivá a krásná myšlénka jest, že se *lásce čisté* přičítá největší moc, i z pekla vybavovati a chorého ducha uzdraviti, jak to zde s láskou Ludmi-

linou k Jánovi zjevně a s láskou Jánovou k matce své skrytěji provedeno jest. Láska jest vůbec pravda, která člověka provází i tenkrát, kdyby úplně propadl v zmar; když Boha, víru, vědu, sílu činnosti, důvěru v sebe samého ztratí, není ještě všechno ztraceno, pakli že zachoval v duši své jenom jiskru lásky; ta jej dovede nad zoufalost povznésti a ke všelikým ostatním velikým a krásným ideám co kajícího hříšníka nazpět obrátiti. Veliký, božský tento axiom vtělil také p. V. do své básně.

Celý charakter Jánův jest ostatně čistělidský, vidíme člověka klesajícího před našima očima, vidíme jej se zlomenými silami, ale dočkáme se i zotavení jeho a úplného vítězství.

Ludmilu již nakreslil básník mnohem andělštěji, duševněji, nadlidštěji:

„Ejhle, vidím nebe otevřené!
Tamto svatém na nebesku
osloněna září zlatých blesků
Jitka stojí — slze tam prolívá,
prosíc abych syna hájila“ atd.

Těmito slovy již nastupuje Ludmila v úřad jakýsi anděla strážce, tedy nadlidský a idealní, a tak ji potom básník skrze celé pásmo dějů provedl.

Ačkoli máme raději lidi lidmi než anděly, právě proto, že se to i sám Bůh tak chtíti zdá, přece se ještě lépe pro ženské hodí sentimentalní andělství než pro mužské, a tedy je i Ludmile prominouti můžeme. O Duchamoru již svrchu praveno.

Z menších charakterů nejmistrněji proveden jest zuřivý kališník kněz Martin, rázná, pevná, skalnatá povaha, jakých jistě bylo více v táboře kališnickém. Velmi umělecky užil náš básník tohoto charakteru (který bychom nazvali zkrystalisovaného Jána, jak byl na počátku), aby na něm později ukázal kontrast mezi bývalým a pozdějším smýšlením Jánovým.

Mnohem šíře bychom se rozepsati musili přes hranice nám v časopise tomto určené, kdybychom i jednotlivé krásy celého díla projíti a výtečného našeho básníka po celé osnově díla jeho provázeti chtěli. Velmi krásné popisy střídají se téměř list za listem, a mnohé jednotlivé episody by i vyňaty z celku dějin samostatný krásný celek činily. V prvním oddělení nás celé II. a III. číslo („v Hradci Králové“) zrovna staví mezi kališníky, jako bychom s nimi společně oštěpy a palcáty v rukou drželi, tak živě líčí nám je tam básník:

„My co oběť pro kalich jsme padli,
bychom v smrti věkůvěčně žili,
krví slávu českou pokropili,
aby věnce její neuvadly.“

Každý z těchto hrdinských mužů zasluhuje básníkovo epitheton:

„Jehož mysl pevná jako skála
proti všechněm protivníkům stála.“

Se šťastným humorem zas, ironií proloženým, popisuje nám mistry v koleji (IX.) „mlátící práznou slámu“, zvláště žvatlavost dryáčnickou prvního mistra a pak hádku jejich vespolek i s Duchamorem.

V čísle X. přimisuje se i satyra, pokud zhýralí žáci sami pohromadě jsou, a tato část X. čísla jest pracována s výborným studium současných mravů. V druhé však polovici děje se knězi Martinu patrná křivda od básníka, že jej mezi takovouto plevu uvádí a s ní míchá. Bylo nám při čtení velice líto starého hrdiny, který zde, po mnohých čestných zásluhách na bojišti, najednou mezi takovou luzou obcovati a rovnou měrou s ní odbýván býti musí. Pravda, „tu lebku, kterou palcáty otužily“, jak sám p. V. praví, neměl zneuctívati Houkal džbánkem a Duchamor svou kejklířskou jiskrou. — Zato však scena, v které vidíme Jána s Ludmilou nad hrobem matky, nahražuje nám podařeností svou a krásou mnohonásobně předešlou nelibost.

„Ještě jenom tento květ
ruka moje z hrobu utrhne...

(k Ducham.) Teď jsem tvůj — a nechť již lásky svět
na věky mě z lůna vyvrhne."

Krásný též a básnicky opravdivý jest přechod Jánův od zmalátnělosti úplné k nějaké pružnosti, když počíná čísti Štítného a žádá od Duchamora, aby mu okázal přešlost národů slovanských:

„Teď chci silou draze vykoupenou
základ cizí bláhy položiti,
rukou, nechť i z kletby podrcenou,
na ten základ památku svou vrýti."

„Před pěti sty lety" XV. jest výborná episoda ve formě a v duchu napodobněném dle rukopisu Kralodvorského, a platně zde můžeme o p. V. říci jeho vlastní slova na str. 124:

„V duši se ti život zhaslý vryl,
an jsi v dávnověkých bájí svitu
s národem svým cítil, trpěl, žil."

V druhém oddělení nám představuje opět řadu překrásných, nejvíce bojovnických episod: mořskou bitvu na Baltu.

„Sláva těm, jenž pro národ svůj padli;
Radegast je na věčnosti vítá,
Živa do věnce jim hvězdy vplítá,
aby jména jejich neuvadly."

Až pak konečně po všech bojích strastných

„Zmizelo vše, baltické jen vlny
zachovaly hlas a pohled starý.
Dávnou píseň hučí slávské moře,
píseň, v nižto podnes ukrývá se
starých věků nevýslovné hoře."

Jedna z nejdařilejších částí díla celého pak jest píseň na straně 158—9, citlivá, zbožná elegie nad odnárodnělými Slovany na Sále:

„Za každého slovanského muže
strom vyroste v této krajině,
za slovanskou děvu něžná růže
dýchat bude v slávské krajině."

Tyto řádky budou zajisté každému dlouho v paměti zaznívati.

Malou nedůslednost historickou v Polsku, že se nucení uniatské již před vynalezení tisku klade, rádi odpustíme k vůli pravdě básnické celku.

Episodu srbskou o Balkanu zapěl nám p. V. také formou a duchem srbských bohatýrských písní, a jak za to máme velmi šťastně nápodobněným. Duch a forma velkoruských národních písní v episodě „Moskva" již méně šťastně jsou nápodobněny.

Konec básně vyznamenán jest bohatostí a rychlostí dějů, z kterých jeden druhý stíhá a zanímavosti dodává.

Co se ostatně jazyka, formy veršů, plynnosti, rozmanitosti a podobných básnickostylistických vlastností dotýče, vyznáváme rádi, že p. V. již vysokého stupně dosáhnul a krásnou příležitost podal přiučiti se od něho formě zdařilé.

A tak se děkujíce našemu básníkovi za takové znamenité obohacení našeho pokladu básnického od jeho „Labyrintu" loučíme, přiznávajíce mu zasloužené místo mezi nejznamenitějšími plody naší literatury.

Obchodníci. Povídka z nových časů od Činoráda Věrného. Sv. I. V Levoči 1846.

Jest to počátek delší, tendenční pověsti, pohybující se v nynějších poměrech Slovenska, zvlášť co do národnosti a jazyka. V okolnostech nynějších se Slovenskem, kde se jedna strana úplně a navždy od nás odtrhnouti usiluje, musí nám každá kniha, vydaná tam v dosavadním spisovném jazyku, velevítána býti, tím více však přítomná povídka, která, pokud z podané nám části souditi můžeme, i vnitřní cenou svou všeliké pochvaly zasluhuje. Jest to dílo známého a váženého spisovatele a profesora, ukrytého zde pod přijatým jmenem „Věrného", které snad vyznačiti má nevývratný úmysl jeho, setrvati s námi navždy v starém národním svazku,

dle kterého jsou Čechy, Morava i Slovensko jedno tělo, jeden národ.

Hrdina pověsti té jest Alichovský, mladý kupec a rodilý Slovák, statečný mladík, obrazec pohyblivého, po vzdělání bažícího, skromného, tichého, snášelivého a mravného lidu slovenského, jehožto rozmilou povahu nám mimo to pan spisovatel v osobě řádné a dobročinné hospodské Turské a rázného, poctivého vozky slovenského vylíčil. Vůbec slaví se v této pověsti opravdivý charakter lidu slovenského, jehož nikdy neumí oceniti cizojazyčný spisovatel. Nepamatujeme se, že bychom kdy co podobného byli četli v tomto ohledu, neboť si slovenští belletrističtí spisovatelé posavad málo všímali vlastních krajanů, a jestli si jich povšimli, nevystavili přece nikdy tak úmyslně, tak tendenčně krásu povahy svého lidu, jako p. Věrný. I ostatní osoby pověsti vzaté z národů jiných v Uhřích bydlících nakreslil p. V. tak, že jenom co folie charakteru slovenskému většího lesku dodávají.

Řeč a forma jsou podařeny, a jediné by se snad spisovateli vyčítati mohlo, že se místy mnoho řeční a tím tok děje samého zdržován bývá. Chvalitebný jest také způsob spisovatele, že všude slova spisovného jazyka, která Slovákům méně známa jsou, hned vykládá. V „Orlu“ vyčítalo se mu i to, že prý vozkové a nižší slovenské osoby v jeho pověsti *slovenským* nářečím mluví a ostatní ve spisovném jazyku, že tím naschvál jako slovenskou řeč snižuje. Tomu však odporujeme. Jest věc velmi příhodná, že nižší lid jazykem sprostým mluví, jelikož knihy nečítaje ve spisovné řeči povědom není; naopak my p. Věrného za to chváliti musíme, poněvadž na pravou cestu uhodil, na které opravdu nářečí místní svou platnost má, ne pak v novinách a v časopisech, jako p. Štúr si myslí. I tu zachovává p. Věrný způsob svůj, že slova v jazyku slovenském ostatním ne-Slovákům nepovědomá hned také po česku klade. Tak se srovnati může řeč spisovná s nářečími místními.

Očekáváme dychtivě další dílky: zároveň však obecenstvo naše zvláště žádáme, aby hojným odbíráním této knihy

pomáhalo záměru tak chvalitebnému. Jak důležité jest, aby Slovensko s námi ve spojení zůstalo, ani snad posavad mnozí oceniti nedovedou, ale za několik let se teprv ukáže. Až se u nás v Čechách a na Moravě probudí všude národní duch český, až budeme všichni o své jen dbáti, zanechavše němčiny Němcům: pak se teprvé s bolestí ohlížeti budeme okolo sebe, počet náš bude se nám zdáti skrovničký při tak mocných a nepříznivých sousedech, a pak budeme toužebně otvírati ramena svá po Slovensku, ale bude snad již pozdě, jestli zanedbáme této rozhodné doby.

Nové knihy v Hurbano-Štúrském nářečí na Slovensku.

Prjatel ludu. Knižka pre Slovenských hospodárou a remeslňíkou. Vidavatel Jan Kadaví. Zvazok I. V Budíně 1842 (? snad má být 1846, ale „Orol Tatranský" má 1842, knihu samu před rukama nemáme). Písmom J. Gyuriána a M. Bagó.

Při této příležitosti nemůžeme úsudek svůj o jednání p. Kadavého zatajiti. Pan Štúr a p. Hurban mohou si psáti v jakém nářečí jim libo, za *své* peníze může člověk tisknout co se líbí; a býti novým prorokem je věc slabým duším vždy žádoucí a zároveň velmi lehká. I u nás jsou lidé, kteří vymyslivše tři neb čtyry nové kličky v abecedě doufají odtud nesmrtelnost svého jména. My však smějíce se jenom nekaceřujeme je, poněvadž ze zkušenosti víme, že i dvouleté dítě takové novoty vymysliti dovede a také častokráte již vymyslilo.

V tak důležité věci však, jako jest odtrhnutí se Slovenska od naší obecné literatury, odtrhnutí se Slovenska právě v tu dobu, kde maďarština takové síly a rozšířenosti nabyla a tedy nově založená literatura tím menší naděje má než kdy jindy, odtrhnutí se Slovenska právě v tu dobu, kde naše literatura a jazyk vždy většího prospěchu nabývá: v tak důležité věci, pravím, neměl by pan Kadavý tak kvapně jednat.

Ať nemyslí si p. K., že bychom v jiných okolnostech neschválili vydání knížky pro lid v nářečí prostonárodním, naopak za zásluhu bychom mu kladli, že on, zrozen v království, tolik lásky a šetrnosti k veškeré vlasti své má, že se i prostonárodnímu nářečí toho kraje, v kterém teď žije a úřaduje, naučil; nyní však, kde se tím podporuje záhubné počínání některých (ať nejmírněji řekneme) *neprozřetelníků*, kteří se beztoho všemožně starají zjednati si následovatele a pomocníky, v takové době neměl p. Kadavý jména svého propůjčiti škůdcům.

Přesvědčeni jsme, že pp. Hurbana a Štúra žádné důkazy, žádné napomenutí, žádné prosby neodvrátí oď vyvolené dráhy; přesvědčeni jsme, že se raději, pakli svou vůli neprovedou, k maďarské straně přidají; kdy se ale toho dočkáme, aby jiní rozumnější Slováci, o kterých víme že počínání p. Hurbanovo a Štúrovo neschvalují, proti nim statně vystoupili? Nechají-li je ještě dále bez odporu mluvit, jest se báti aby křikem svým všechno na Slovensku nepřevrátili. Což pak by se nemohl proti nim vydávati časopis v neurčitých svazcích jako „Tatranka“, který by, veden jsa od mužů soudných a v poměrech slovenských důkladně zkušených, řádnou oposici proti nepraktickým novotářům vedl a běh jejich zabavil a zvrátil?

České listy od Sigfrieda Kappera. V Praze 1846. Str. 120.

Mezi dosti četnými posud sbírkami básní od rozličných našich vlastenců a básníků jest tato poněkud důležitější, ne sice co do ceny praktické, nýbrž co první pokus Israelity v literatuře české. Ačkoli v německé literatuře Israelité již hodný pluk tvoří a zvláště jaksi žurnalistiku opanovali (zdá se nám, že více na škodu než ve prospěch německého národu), u nás přece teprva panu Kapperovi prvnímu připadlo připojiti se ke korouhvi české.

Známo bude, že Nebeský jednoho času v našich listech silně a udatně máchal mečem obrany Židovstva, ačkoli bez potřeby, neboť z nás, kteří literaturu českou čítáme, nikdo Židy neutiskuje. Co se však druhé části myšlénky p. Nebeského a nyní p. Kappera týče, totiž že se Židé v Čechách bydlící k národu našemu počítají, za Čechy pokládají, nemůžeme ji jinak nazvati než nepravou a velice mylnou. Neboť při Israelitech se nesmí jen ohled bráti k víře a náboženství, snad tak jakoby Čechové co do víry i katolíci i protestanti i mosaité i snad mahomedáni býti mohli, nýbrž hlavně také k původu a národnosti. A jak tu mohou Israelité k českému národu náležeti, když jsou původu semitického? To můžeme spíše Němce, Francouze, Španěly, Angličany atd. atd. k národu svému počítati nežli Židy, neboť všickni tito národové mají s námi větší příbuznost než Židé. Nesmí se tedy říci, že Židé v Čechách neb na Moravě bydlící jsou Čechové náboženství mosaického, nýbrž považovati je musíme za národ zvláštní semitický, který jen nahodile u nás bydlí a někdy naši řeči rozumí neb ji umí. A zkušenost ukazuje, že hlediště to, s kterého my na židovstvo patříme, pravé jest. Neboť se zajisté všichni Židé, ať si bydlí v kterékoli zemi a v kterémkoli díle světa, považují za jeden národ, za bratry a nejen za stejnověrce; a svazek tento, který je dohromady víže, jest mnohem silnější než ten, kterým k zemi své (v které bydlí) připojeni jsou. A že nelze zároveň míti dvě vlasti, dva své národy a dvěma pánům sloužiti, toť bohdá dokazovati nemusíme. Pročež musí, kdo chce být Čechem, přestati být Židem. Zrovna příhodný důkaz věci této můžeme ukázati na p. K. samém a jeho básních. Jedním okem dívaje se na Jerusalem, na zaslíbenou zemi, hledí druhým do niv českých a praví, že je miluje; patrně však vysvítá z jeho zpěvu, že miluje více něco jiného svého, což i přirozeno a proto chvalitebno jest. Nač si tedy činiti násilí a nutiti se k milování České vlasti a Čechů? Však my se sami dosti dovedeme milovati, a opravdu máme na papíře a v básních tolik lásky k vlasti, že bychom ještě nad svou potřebu dosti mohli prodat nebo propachtovat.

Pochopujeme arci, že jsou Israelité za našich časů, kde idea národnosti a vlastenectví opět silně panovati počíná, jako panovávala za starých dob, pokud každý občan v řízení zemském hlas a účastenství měl — pochopujeme, že jsou Israelité v těchto dobách ve zlém postavení. Oni jsouce rozptýleni po všelikých zemích nevědí jak se chovati. Doufati v nějaké obnovení bývalé slávy své, v samostatnost národní, jest nepraktické, aspoň se nynějším již pokaženým potomkům patriotických Hebreův nemožné zdá, poněvadž nezištnou energii utratili; mysli jejich zmalátněly, že se ani již neopovažují chtít pěstovat svůj *přirozený* jazyk hebrejský!

Neníť naší věcí a naším povoláním pečovati o záležitosti Israelitů, avšak libo-li naše skromné mínění vyslyšeti, radili bychom Židům, pakliže již svůj přirozený jazyk a literaturu opustiti chtějí, aby se připojili k Němcům a k jejich literatuře; neboť jazyk německý stal se již během času co druhý mateřský jazyk v Židovstvě, což nejlépe i při našich i při polských a uherských Židech pozorujeme. S Němci mohou tedy Israelité své interesy velmi přirozeně spojiti, a to i p. K. již před naší radou učinil, jsa již dříve německým spisovatelem. K vydání českých básní zavedla jej nepochybně více excentrická choutka p. Nebeského než vlastní pud, a pokud p. K. sami osobně známe, není ani úplně mocen českého verše, pročež i někoho z jeho přátel v silném důmnění kmotrovství při těchto „Českých listech" míti musíme.

Tolik předběžně o tendenci.

Poesie se odjakživa dělila na rozličné druhy. Budiž nám dovoleno nezmíniti se o všelikých těch druzích poesie, do kterých aesthetičtí pedantové rozličných věků nejsvobodnější výlevy lidského ducha vtěsnat se snažiti ráčili. Jedno však rozdělení zdá se nám přece i za našich časů velmi užitečné a praktické, které zde čtenářstvu navrhnouti hned se osmělíme. Dělíme totiž veškerou nynější poesii na *křiklavou* a *citlivou*.

Rozvrhnutí takové zdá se na první pohled podivínské, avšak jen na první pohled. Jsouť i za našich časů básníkové,

kteřížto napřed všelicos hluboce cítí a pak tyto své *upřímné* city v básních projevují; myšlénky jejich jsou obyčejně nové a vždycky veliké a důležité. Nevíme věru, čím to jest, ale skoro vždycky bývají básně a písně takových básníků velmi jednoduché; čtenář čta básníkovo dílo cítí nechtě a nevěda o tom totéž co básník, a po přečtení každé takové básně jest čtenář povzbuzen k něčemu vyššímu, k něčemu dobrému; každá veliká, nová a krásná myšlénka zasvítí jako nová hvězda, čtenář pocítí i v sobě tu božskou jiskru, která jako elektrická z duše básníkovy do ostatního lidu přeletí. Zkrátka, z duše mluví se do duše, ze srdce do srdce; a to nazýváme *citlivou* poesií, mohla by se však i opravdivou nazývati. Mimochodem zde dodáváme, že tato poesie po všechny časy jest vzácná a řídká.

Za všechno pak, co jest vzácné a řídké, vymyslí si bystrost a spekulativnost ducha lidského nějaký surrogát. Když máme surrogáty za kávu, cukr, za zlato, za stříbro, nedivme se, že jest i surrogát poesie. Takový surrogát citlivé a pravé poesie jest poesie *křiklavá*. Tento druh poesie nenajde sice čtenář v žádné aesthetice, ale bohužel jest přece velmi rozšířený. Kdo nemá totiž velikých, nových a krásných myšlének, hledí obyčejným a známým již myšlénkám obléci nové neobyčejné roucho (nejvíc hodně křiklavé a kejklířské), takového básníka vidíme s roztaženýma rukama a nohama drápati se na veliké trópy a metafory, on obuje citům svým kurirské boty a šlape jimi pak do všelikých strastí a slastí života, až z nich velké metafory: slze, stesky, krev a — kroupy stříkají. Takový básník jest pak — hřbitov se procházející nadějí zbledlých, vězení bloudících myšlének poutaných (12.), upomínek slze ronící zefír přes záměrů jeho mrtvoly věje (10.), on jest každému cizí a jemu jest každý cizí (12.), přece však jeho srdce znají stromy (99.) a přeje si, aby toto jeho srdce bylo listem se stromu kanoucím, vadnoucím, mroucím (110.), a chce svou duši i s celým nábytkem vypět z těla jedním pozalkáním (112.), tak jako domácí pánové dávají výpověď špatným nájemníkům. Přece se však opět vzkřísí mroucí

pluky jeho myšlének (13.), jak ucítí vání *českého* větru, uslyší crkot *českých* potoků, jak pocítí pod nohama *českou* silnici, tu nové prameny zpěvu puknou (15.), v jeho slovech hoří plamen (41.) jako spiritus, najednou vystoupí touha jako vozka a táhne ňádra jeho v kraje ohněkrásné (40.), kde se zdvíhá den z popele noci (41.), kde Dunaj líbá husté domů sbory (67.), kde lípa chvěje jako by se modlit chtěla (115.). Tu básník rozhřátý takovými city najednou rozšíří srdce své, chce být štědrým a slibuje milence své roucho, jež květů dechy jemné tkají v soumraku v šíré dálce nebe blankytného (79.)! Nový a podivný to fabrikát!

Zkrátka, pravý básník opravdu něco cítí, ale křiklavé básnictví zahaluje svůj nedostatek pravého citu rozličnými hledanými obrazy a deklamací. Když béřeme takové básně do rukou, zdá se nám jako bychom měli čísti školní pensum, nějakou prudkou ódu, ve které jeví vlastenecká mládež dle nařízení prefektova radost svou z příjezdu gymnasialního direktora; pozorujeme při každé takové básni, jak si básník sedá k stolku, jak béře péro, jak se pachtí.... ještě mu chybí jedna strofa.... ještě verš — tak, teď je hotov. Ale jak je hotov! což nám mohou platit jeho slova, když nanejvýš jen polovice z nich opravdu myšlena jest a druhá polovice všechno k vůli rýmu. Tak ku př. praví p. K. str. 41.:

„I mou je vlastí vlast Vltavská drahá,
jak *tvůj* i *můj* ji vezdy slaví zpěv;
má kletba tkne jak tvá se vlasti vraha,
radostně pro ni vyliju svou krev.“

Bylo by všechno tuze hezké, jen kdyby člověk patrně neviděl, že p. K. jen proto chce líti za naši vlast *krev*, že má v druhém verši *zpěv;* již pak konec všemu, žádná pomoc, buďto musí (rozumí se že za vlast, zač pak jiného?) bojovat jak *lev* aneb cedí *krev*. Toť přec každý rozumný pochopí, že nemůže na *zpěv* rýmovati *lev* aneb dokonce *plev!*

Říká se obyčejně, že se musí básník básníkem naroditi, to však, je-li to pravda, jistě jen platiti může o pravém bá-

sníku, neboť křiklavému básnictví, jak nyní v módě jest, může se každý naučiti tak jako pes apportování. Ejhle zde malé pokynutí a recept! Vezmi myšlénku jen zcela obyčejnou (neboť míti neobyčejnou myšlénku jest těžko), ne však abys ji řekl tak zhola, sic by hned každý viděl, že jest všední, ale připoj k ní nějaký obraz buď ze Sahary neb snad z hlubiny kytajského okeánu, co jest živé, záb to, a co života nemá, tomu uděl ruce, nohy, život, duši a co chceš, velké učiň malým, a co jest malé, z toho učiň obra — zkrátka, převrať všechno nohama vzhůru. Ku příkladu, kdybys chtěl říci, že „poesie pohybuje světem", tu se trochu rozpřáhneš a napíšeš: „Poesie, tato vařečka, jenž hýbe polívkou veškerenstva, aneb tento kopist, jenž zadělává kvas pokolení lidského." Jen vždycky něco neobyčejného! Arci všechno v rýmech, ty si však sám přidělej, neboť by mrzuto bylo, když ti člověk již myšlénky a trópy poví, aby ti ještě i rým k tomu přidělal.

Čtenáře, kteří očekávali od nás kritiku a sice obšírnou a dobře všelikým apparátem obyčejných pochvalných a zavrhujících frází opatřenou kritiku, musíme za odpuštění prositi. Mámeť jiné povolání ve službě pravdy a poesie, a před těmi hodláme se ze všeho, z každé ironické trpkosti dobře zodpovídati. Proč klesla za našich dnů všude poesie? proč nenachází tolik účastenství, tolik pozornosti jako jindy? Odpovídáme na to, že sama sebe v lehkost, v nedůvěru uvedla. Bankonoty mají potud cenu, pokud se ví, že se za ně vždy tolik opravdivého zlata neb stříbra dostati může, kolik na nich napsáno; nemá-li však za ně obec zlata a stříbra, učiní se státní bankrut a bankonoty jsou pouhý bezcenný papír. Tendenční poesie též taková jest banknota: slova jsou jen dým a nabývají ceny pouze činem jimi jaksi slíbeným. Za našich časů zkazila si již tendenční poesie kredit: *žádáme od tendenčního básníka za našich časů, aby to, co tak krásně umí ve verších mluvit, také sám ve próse opravdu dělal.*

Položíme toto měřídko na p. K. On skoro na každé stránce svých básní jest hotov, všecko pro Čechy obětovati,

všude projevuje nesmírnou lásku k vlasti České. Každý rozumí, že literatura a jazyk náš ustavičně ještě v nebezpečenství jest od němčiny udušen býti; i p. K. jako rozumný a soudný člověk to nahlížeti musí. Jaká ale z toho vyplývá muži a spisovateli, národ svůj český tak milujícímu, vlasti své České tak oddanému, povinnost? Odpověď jest tu snadná. Opravdivému a upřímnému Čechu při nynějších okolnostech jistě připadnouti nemůže, aby básnil německy. P. K. ale již dříve psal německy a nyní opět, jak „Sonntagsblätter" praví, připravil k tisku svazek německých básní s titulem „Dur und Moll", a pracuje pro německou literaturu cyklus romancí o Marku Kraleviči. Skutky ty samy i bez našeho výkladu za sebe mluví, a uvedli jsme tato dáta jen proto, aby snad někteří z našich dobrosrdečných vlastenců neřekli, že jsme my p. K. od českého národa odstrašili nelaskavým přijetím. — Zkrátka, pane K., poesie musí být pravda!

Ostatně milerádi přenecháme někomu jinému nevděčnou práci odvážiti celý tento svazeček básní aestheticky a udati, která strofa se podařila, která nic. Trojí živel provívá hlavně celou sbírku: bolestná vzpomínka na dávnou slávu israelskou, žalost nad nynější poníženostÍ a myšlénka čechožidovství. Místa, kde se první dva živly jeví, jsou podařilá a zasluhují na každý způsob pozornost. Tam p. K. patrně opravdu cítil co básnil a pravý cit najde všude soucit. Ubezpečujeme p. K., že si pravého a řádného Israelity tak dobře vážíme jako koho jiného a jistě mnohem víc než špatného Čecha. Ostatně však i v těchto básních p. K. mnohé nezpůsoby modního křiklavého básnictví pozorujeme. Vytřelost verše a jazyka činí též knihu hodnou čtení, ačkoli kromě nadřečených myšlének žádné jiné původní nenalezneme.

Nejslabší stránka jsou erotické básně; tam sice p. K. skoro ustavičně plave v slzích, přece však jsou básně jen chladné, suché a prosaické.

V jedné věci jest p. K. mistr, nemající sobě rovného v literatuře české — myslíme v dělání dedikací. Dedikovalť

tyto své listy napřed hraběti Leonovi z Thunů, pak šlechtici L. z Laemmelů a pak „Synům kmene mého v Čechách". — Ex ungue leonem.

Divadlo v Praze.

„A vy jste z něho učinili peleš lotrovskou."

Pan Grau jest veliký ve vymýšlení dryáčnických divadelních ohlášení. V neděli dne 8. března dával na svůj příjem: „Bulka, aneb: Šest a dvacet!" Velká komická kouzelná hra se zpěvy, daklamací, tancem, obrazy a skupeními ve dvou odděleních. Skupení prvního jednání: 1. Přikouzlený obraz baštonského esa: Cikánský tábor. 2. Přikouzlený obraz baštonského kluka: Židovská svatba. 3. Přikouzlený obraz baštonského dó: Slavnost divochů v pralesích amerikánských. Skupení druhého jednání: 1. Přikouzlený obraz baštonského esa: Horymírův skok. 2. Přikouzlený obraz baštonské devítky: Oslavení trapulky. Ideální tanec s velikým skupením, vyváděn od veškerého baletního sboru. Přitom množství osob podivně nazvaných, a nedělní obecenstvo již je okouzleno a — napáleno.

Kdyby byl p. Grau benefici své dal titul: „Sprosté, pravdě nepodobné hlouposti", byla by mnohem trefněji nazvána než tou bulkou, která patrně jen pro přilákání herců šest a dvacítkových na cedulce stála. Neboť se mohly ty obrázy čímkoli jiným také přikouzliti — nebylo-li by nejlépe dokonce je ani nepřikuzlovati. Větší část z nich patřila na rynk pod provaz, kde patron na bajazzo volá; židovská svatba byla ovšem od nějakého kluka, třeba ne baštonského přikouzlena — prskali si tam také do očí!! A jak si regie představuje divochy amerikánských pralesů? což pak myslí, že její baletní chor již sám sebou tak vypadá jako divoši, že již dosti toho, když jen trikoty na sebe vezme? — A to jsme také posud nevěděli, že za časů Horymírových kozáci a římští vojáci při dvoře českém ve službě stáli! Ó regie divadla

v růžové ulici číslo 955—2, nehanob nám krásné illuse našich národních pověstí!

Co se představení týče, musíme říci, že hra p. Grau-ova byla výborná, on byl tenkrát ve svém živlu. Pod nosem měl dva černé kočičí ocasy, hrozné boty, hroznou tvář, hroznou hůl, zkrátka osoba i hra zcela přiměřena — plašit vrabce. K tomu ještě úplně pimprlovská deklamace, a co mu ještě scházelo? — Pan Grabinger již po dlouhý čas je v ukrutném bludu – myslí že je komik! Již jeho kyselá tvář by mu mohla něco jiného povědít. Ať si jen pomyslí, kdyby nebyl tak oblečen, kdyby ten roztrhaný šátek neměl, kdo by se mu zasmál? Největší část komiky p. Grabingrovy a Grauovy bylo to, že ustavičně mluvili o vyhazování, o praní atd. Ostatní vtipy celého kusu byly předpotopní. — Pana Chaura a Kašku jsme litovali, že v takovém kuse hráti musili. O panu Hametnerovi jsme s potěšením četli, že do velmi vzdálených zemí engagement přijal — o jak nám líto, že to byla pouhá šalba, v neděli hrál také! Mrzuto na tomto světě!

Jediný *herec*, který pochvaly zasluhoval, byl malý židovský chlapec „Šoulem“.

A to je chrám Thalie! to je naše národní divadlo?! Co pak je pimprle? je pimprle něco jiného? něco horšího? Máme mnoho nepřátel, největší ale ze všech je naše Pražské divadlo.

O českém divadle v Praze.

Mnohým našim čtenářům bude snad divno, že letos, ačkoli již několikráte po česku na král. stavovském divadle hráno jest, dle dřevnějšího obyčeje svého žádné zprávy o tom a divadelní referáty nepodáváme. Osvědčujeme se tedy tuto před obecenstvem, že se to nikterak neděje z nevšímavosti, nýbrž úmyslně. Přesvědčili jsme se již ze skutečnosti, že divadelní kritiky a referáty o *našem nynějším českém* divadle k ničemu nevedou, ovšem ale co marné kažení papíru

větší části čtenářstva již se znechutily. A což také opravdu prospěje na chyby poukazovati, rady dávati lidem, kteří se napraviti *nechtějí, nemohou* a *nedovedou*! což platno haněti mizerné frašky a žádati dobré kusy, když direkce, špatnými poměry divadla českého nucena, i při dobré vůli jinak jednati nemůže! A strany té dobré vůle bylo by přáti, aby ji vždy direkce měla, aby divadlo české nebylo považováno za malou ale přec vydatnou akcidenci, za odpadek, odřízky od německéko divadla, kterých se v dobrém hospodářství rádo užije.

Divadlo české není žádný umělecký ústav, nýbrž nahodile dle příležitosti slátané baviště pro jisté třídy Pražského obecenstva, herci nejsou a také nemohou býti zvláštní, nýbrž jen takoví od německého divadla, kteří náhodou česky umějí, při čemž dle chvalného obyčeje si myslí, že lecjaký lampář na *českém* divadle hrdiny a milovníky hráti dovede, *snad poněvadž rozený Čech jest.* Letošního roku nedělali jsme si sice a nemohli si dělati žádné naděje na drámu, ovšem ale na zpěvohru, zdá se však, že ani tu valně nepochodíme.

Jsou mezi našinci v Praze příznivci dramatického umění, kteří si mnoho i na nynějším českém divadle zakládajíce všemožně je podporovati a zvelebiti se snaží. S náhledy takovými se však my dokonce nesrovnáváme, brž považujeme všechen náklad, všelikou (neliterární) práci o zvelebení nynějšího českého divadla za marné neužitečné namáhání, co tracení sil, jichžto by se lépe užiti mohlo. Na *německé* divadlo v Praze vedou Páni Stavové království *Českého* náklad, věnuje se mu všeliká péče, má zvláštní dobře placené herce a zpěváky, má svůj dům a své vlastní sídlo, má stálé, navyklé a jisté obecenstvo, má obšírnou literaturu — a přece se od něho více jen očekávati musí a málo užiti může; k čemu pak tedy dospěti může naše *české* divadlo, na které Páni Stavové království Českého nic nenakládají, které se beze vší pomoci, nemajíc ani obydlí, ani výživy, jenom jako nějaké divoké zvíře samo živiti musí tím co kde užene!

Pokavad naše divadlo v takovém nehodném stavu, v takovém podruží bude, nehodláme tedy žádných referátů o něm podávati, leč by se něco znamenitějšího přihodilo. Máme i tak velké naděje, že v několika letech samostatné a národu našeho důstojné divadlo míti budeme, o jehožto zarážení již některé hlavní kroky učiněny jsou. Pak teprvé bude tím, čím býti má vždy, *uměleckým, ušlechťujícím* ústavem, zasluhujícím naši pozornost.

Satyra. Směs.

Oznámení.

Matka Perly Makasarského Oleje.

(The cream of the pearl of Macassar oil.)

Poněvadž se z nevyzpytatelných příčin na hlavách lidských pořád více lysiny zmáhají a tudy nadutost parukářů denně výše vzrůstá, poněvadž také naše mládež při veliké hojnosti rozumu jediné na nedostatek vousů trpí: bylo již po mnohá léta naše nejúsilnější snažení všemu tomu slušně vyhověti, hlavy lidské ovlasatiti, nadutost parukářskou pokořiti a rozum a vousy mládeže v souměrnost uvésti.

Před nedávným sice časem pan Rowland, londonský spekulant, svůj domněle ke všemu tomu vynalezený prostředek, nazvaný „Makasarským Olejem", po všech novinách vytruboval, avšak jak se zdá šarlatánsky, neboť až posavad vidíme lysiny, paruky a holé brady.

Právě před několika dny pokročili pánové Charles Popper a Barkley v Londoně o slovo dále, nazvali tedy svůj olej „Perlou Makasarského Oleje", a prohlásivše v novinách všem lysinám, parukám, holým bradám a veškeré zrzavosti vojnu, založili zbrojnici svou v Praze v Malé Jezovitské ulici, kamž veškeré plešaté a holobradé obecenstvo s penězi zvou.

Zároveň praví tamtéž, že *jenom oni a ponejprv* pravý tento olej vymyslili, a uvádějíce veliké a podivné jeho dobré vlastnosti žádají uctivě, aby ho nikdo pouze za to neměl, co je Makasarský Olej Rowlandův, načež zrazují jednomu každému, aby žádným jiným lacinějším olejem vlasy své nemastil, a citují konečně vlastní slova svědka ze šlechty Berlínské, jenž sám vlastníma očima na hlavě synovce svého vlasy růsti viděl.

Toto ohlášení pp. Ch. Poppera a Barkleye pohnulo konečně i nás po dlouhém bádaní na hlavy a vousy milých svých krajanů vylíti olej svůj, jenž užitečnými a podivnými vlastnostmi již zmíněnou „Perlu M. O." daleko přesahuje, jak se každý porovnav naše ohlášení s ohlášením pp. Ch. Poppera a Barkleye snadně přesvědčí, pročež jsme také tento svůj olej nazvali „Matkou Perly Makasarského Oleje". Máme tedy čest oznámiti:

1. Že se *teprv* nám poštěstilo, co se ani předtím ani *budoucně* nikomu nepoštěstí, vymysliti essenci nazvanou Matka P. M. O., jenž je s to, aby vyhnala na každém místě člověčí kůže, které se jí potře, *hned* tropickou vegetaci nejkrásnějších a nejhustších vlasů neb vousů jakékoli barvy dle žádosti. Při tom se takové skrze naši Matku P. M. O. vyhnané vousy a vlasy *samy* a dle nejnovější módy točí a učesují, jako též vlasy bujným zrůstem svým bolest a všechny hloupé myšlénky z hlavy vytahují, vousy pak zas horkost dásní umirňujíce vyžrané zuby zacelují. Nezůstane však všechno toto a jiné blahodějné působení naší essence při pouhém uživateli, nýbrž přejde i na potomstvo, tak že ani synům ani vnukům toho, kdo se naší Matkou Perly M. O. byl namazal, do třetího kolena nikdy vlasy a vousy nevypadají aniž sešediví. Větší díl všech těchto vlastností nemají ani Rowlandův Makasar. Olej ani Perla Makasars. Oleje.

2. Ba již vydělané kůže rozličných jiných zvířat a jiné nekožené látky mohou se potřením naší essencí ochlupatiti; tak se stanou ku př. ze starých glacé-rukaviček nové dobré zimní, neboť natřené z obou stran porostou brzy huňatou

srstí, vnitř beránkem a zevnitř astrakánem. Také tak se mohou staré kabáty v dobré kožichy pouhým natřením proměňovati.

3. Jest tato naše Matka Perly M. O. tak lidem neškodná, že se jí může také do lamp, na potahování břitev a do salátu užívati, jako též za dobrý prostředek na vyplemenění německých myší a ostatního domácího neřádu. Které všechny vlastnosti ani Rowlandův Makas. O. ani Perla nemají. Pročež veškeré vousů a vlasů milovné obecenstvo na tento nový vynález české průmyslnosti, jenž všechno podobné snažení Angličanů daleko za sebou nechal, pozorno činíme, rekomendujíce ho zvláště:

a) všem P. T. pánům paedagogům a učitelům, libujícím si v častém třepání za vlasy, neboť jim podáváme skrze tuto naši essenci statečnou rukovět, za niž by naši vlastenskou mládež k bohabojnému životu a moudrosti vésti neb táhnouti mohli;

b) všem slavným monturním kommissím, poněvadž se tak nákladu na drahé granátnické čepice vyhnou, jelikož po naší essenci vlasy granátníkům porostou takovou bujností, že se jim snadně přiměřenou frizurou celá podoba nynějších čepic dáti může;

c) všem P. T. pánům, kteří by se rádi neznalými učinili, třeba jen proto, aby je věřitelové jich nepoznali; onit se pouhým natřením co do vlasů a vousů zcela přetvořiti mohou;

d) všem P. T. pánům hrubiánům, uštěpáčkům, kritikářům a satyrikům, mívajícím často nepříjemnost dostávat poličky a pohlavky, poněvadž naší essencí vyvedené vlasy a vousy žádný nával fizické síly ke kůži nepřipouštějí.

Vystříháme však zároveň ctěné obecenstvo a zvláště *krásné pohlaví* před všelikou neopatrností v užívání této naší Matky Perly M. O., poněvadž by ku př. na lehké dotknutí se tváři věčná nepříjemnost nezbytných vousů následovati mohla, a my za žádné takové neštěstí neodpovídáme. —

Fabrika, expedice a sklad náš jest jediné v lososové ulici u zelené vrány, na střeše, a prohlašujeme všechny Matky

Perly M. O., které se (jak doslýcháme) bez našeho vědomí na jiných místech prodávají, za falešné, *třeba si byly ještě lepší než naše*. Abychom se však všelikého podezření co dryáčníci uvarovali, rozdáváme svou Matku Perly M. O. *bez peněz*, vymiňujíce si pouze, aby každý odběratel z nabytých skrze ni vlasů nám ročně 1—2 libry odváděl, které pak prodávati budeme parukářům na vlásenky pro všechny ty, jenž pravdivosti našeho ohlášení nevěříce tvrdošijně při lysinách svých zůstanou.

Konečně bychom mohli za laciný peníz do mnohých novin oznámení zaslati jménem všech těch, jimž naší Matkou Perly M. Ol. bylo zpomoženo; abychom se však opět všelikého podezření co dryáčníci uvarovali, oznámíme zde váženému obecenstvu jen jedinou událost, o které se až posavad každodenně vlastním zrakem sami přesvědčiti mohou. V nadzmíněné naší dílně u zelené vrány nepozorností se nám veliká nádoba hotové již Matky Perly M. O. převrhla. Oželevše tuto znamenitou ztrátu vidíme na druhý den s nemalým radostným úžasem celou střechu co bujnou louku nejpěknějšími vlasy porostlou, kterou jsme hned pokosili a na budoucnost některým vlásenkářům k užívání do nájmu dali. Na tento posud neslýchaný v průmyslu úkaz všechny domácí pány a vůbec majitele střech pozorny činíme, aby též co nejdříve podobná vlasatištata založiti a tudíž svých až dosavad nevýnosných střech použiti ráčili, čím by se pak nabylo nedrahé látky na vycpávání matrací, kanapí a seslí.

A tak tedy svůj šťastný výmysl směle stavíme podle výmyslu železných drah, ba nazýváme onen doplněním tohoto, neboť nabyvše vynalezením železných drah pohybující síly, potřebovali jsme posavad jenom ještě koňův k vůli žíním na koncerty a matrace; poněvadž však i tomu náš vynález pomohl, můžeme již nyní z tohoto dobytčího přívěsku společnosti lidské emancipovati a všechny koně vesele snísti, jako již Němci Štuttgardští v jakémsi prorockém tušení našeho vynálezu šťastně započali.

Konečně také pp. Angličanům Rowlandovi, Charlesu Popperovi a Barkleyi této své vynalezené Matky P. M. O.

zdarma dáti přislibujeme, aby místo prodávání svého Makasarského Oleje a Perly M. O. raději podobná vlasatištata založiti a tak *poctivějším* způsobem mohli přijíti k *zisku, který jest jediným neviditelným králem všech Angličanů.*

V lososové ulici, na střeše u zelené vrány, 31. května 1845. *Havel Borovský et Comp.,*
olejkáři z Turčanské stolice.

Satyrické čtení. I.

(Čteno v Besedě měšťanské dne 28. listopadu 1846.)

Již dávno přemýšlím o jedné nad míru důležité věci, a jsem přesvědčen, moji pánové, že až vám tento svůj plán, s kterým jsem se již po kolik let obíral, náležitě vyjevím (a to jsem si umínil dnes učiniti), jistě každý mi v tom za pravdu dáti ráčíte, že jsem vymyslil věc velmi užitečnou. Ubezpečiti mohu, že až tento můj plán opravdu uveden bude, hned se celý svět dokonce promění, nikdo nebude s životem nespokojen, nikdo již nebude zívat, nikdo se již pak nezastřelí ani neutopí ani neoběsí, všichni se jen na sebe budou usmívat, a na zemi celé, ani Rakouské mocnářství nevyjímajíc, nastane opět druhý ráj.

Povím zkrátka, že tento můj plán jest *spolek zvláštní,* který založiti mínim. — —

Náš věk jest věk *associací, spolků, ústavů* atd. Za časů našich předků, jakožto lidí v každém ohledu větších než my, arci mohl i jediný člověk veliké skutky konati, nyní se však vždy více lidí na jeden veliký skutek spolčiti musí; všude se zavádějí společnosti — buď *dobročinné,* poněvadž nyní málo kdo *sám o sobě* co dobrého vykonati chce; buď *učené,* aby mohli učení mužové sami sebe a jeden druhého vyučovati, poněvadž se žádný neučený od nich nic učiti nechce; buď *nábožné,* poněvadž za našich časů již tak málo *nábožnosti* mezi lidmi jest, že se jich mnoho složiti musí, aby nějaká

pobožnost povstala; buď zas *politické*, aby policie na světě nepominula a žaláře nadarmo nestály; buďto *spolky střídmosti*, které se jen mezi chudým lidem zakládají (bohatí jsou beztoho střídmí), aby každý místo čtvrtky pálenky vypil denně několik mázů piva, aneb zas *assekurace*, které z největších neštěstí, jako jsou ohně, povodně, krupobití, bouře atd., ještě užitek mají, a konečně rozličná *bratrstva*, která když někdo z nich umře jej pochovají — poněvadž se sám pochovati nemůže.

Tak se lidstvo za našich časů od kolíbky až na máry pohybuje jenom v samých společnostech, a kdož z nás není oudem aspoň několika společností? — —

Užitek dobře zřízené společnosti jest patrný; věci veliké, před kterými by síly jednotlivého člověka žasly, vykonají se ve společnosti velmi snadně. Pro příklad nemusíme daleko choditi; máme ku př. *tuto naši besedu*, ta jest též společnost, a kde by jeden člověk sám pro sebe dokázal, kterak by pravím, jednomu člověku bylo možná tolik — sníst a vypít, jako my zde do roka sníme a vypijeme? A to jest všechno následek associace!

Neníť však naše beseda jediná společnost ve vlasti naší; kromě ní máme ještě mnohé jiné a také užitečné společnosti, jako ku př. *průmyslovou jednotu*, ve které se o všem tom, co v českých fabrikách *dělají*, zase — *mluví*, aby se tak síly dělily; aneb *českou spořitelnici*, která z toho, co si do ní lidé dávají, *pro sebe* i jiné spoří, aneb *růžencové* společnosti, ve kterých se lidé na roubík modlí, aby jim Pánbůh žádný zdrávasek upříti nemohl; zkrátka, žádná není bez užitku, ani ta *Pražská hospodářská společnost*, kterou jen každý pomlouvá a z nečinnosti viní, ačkoli ona přec velmi dobře účel svůj, již ve jméně obsažený, vykonává: ona *hospodaří*, a sice hospodaří s rozumem svým a šetří si jej i svou učenost, a psánoť jest, že kdo s málem hospodařiti neumí, hoden není by více obdržel.

Z cizozemských společností obrátila přede vším k sobě pozornost mou *jednota proti trýznění zvířat*, kterou nedávno

z jakési podivné sympathie v Bavořích založili. Společnost proti týrání zvířat! Podivná věc — zdali pak jest také někde společnost proti *týrání lidí?* Přemýšlel jsem, hledal jsem, ale nikde žádné takové společnosti. Naopak ale, společností *pro* týrání lidí našel jsem všude hojnost, jen že si jiná jména dávají, a kdybych se nebál, mohl bych jich na kopy vyjmenovati. Co jen jest v samé Praze společností, ve kterých se lidé týrají! A tak jest v celém světě, z čeho tedy patrně následuje, že jest lépe být v Bavořích zvířetem, než člověkem tam i kdekoli jinde. Tak jest ten svět převrácen, že člověk napřed a více o zvířata dbá, než sám o sebe. To vidíme všude, nejpatrněji pak na nejedněch velikých pánech, kteří často *sami hříbata svá* vychovávají, ale děti své sprostým měšťákům na vychování dávají. — —

Tu tedy jsme u toho blahoplodného plánu, o kterém jsem se hned na počátku zmínil: plán můj jest, aby se založil *všeobecný spolek proti trápení a týrání lidí.* Zřízením této společnosti by se teprva všem ostatním jednotám koruna na hlavu postavila, to by byla teprva společnost všech společností! Pak teprva nastanou ty blahé časy, které jsme hned na počátku slíbili.

Líto mi jest, že již dneska hned nemohu přečísti dokonalá statuta této společnosti, ale jak mile k tomu dovolení dostanu, neopomenu to učiniti. Prozatím však jenom slabým nástinem jejího zřízení se upokojiti račtež.

Myslím aby se skládala z dvojího způsobu oudů, totiž z *činných* a *trpících*, tak jako naše beseda. *Činní oudové* této společnosti proti týrání lidí budou ti, kteří posud jiné lidi trápili, jako ku př.: — — pst! (však si je každý může sám pomyslit, neboť *myslit* je dovoleno), a každý činný oud zavazuje se, že od té doby, co do spolku vstoupí, nikoho již trápiti nebude. *Trpící* oudové budou ti, kteří posud nyní, pokavad ten spolek založen není, od těch potomnějších činných oudů trápeni bývají, a každý trpící oud se zavázati musí, že jak mile do společnosti vstoupí, žádné trápení a trýznění trpěti nebude. Ostatně panuje rovnost, činný

a trpící oud jsou pouhá jména a přednosti nemá jeden před druhým žádné.

Také však žádný nic platiti nebude, ani ročně ani měsíčně, neboť placení náleží mezi hlavní trápení lidstva.

Aby však společnost dobrého zdaru a všeobecné platnosti nabyla, bude zapotřebí aby všichni *mocnářové* co činní oudové do ní přistoupili, to však jenom z té příčiny, že se žádná taková společnost dobře nedaří, nejsou-li velicí pánové protektory.

Jediná formálnost při ní bude ta, že každý spoluoud, jak činný tak trpící, zvláštní známku dostane, kterou buď jako řád na prsou nositi, neb jinde pověsiti, a vůbec jí tak užiti může, jak se mu za dobré uzdá. Tuto známku bude musit každý oud všude hned respektovati.

Avšak obšírné theorie unaví snadně, projdeme tedy raději v krátkosti praktické následky toho spolku a takové známky. Tedy ku př. někdo z trpících členů přijde na ouřad s nějakou záležitostí, přednese ji ve vší uctivosti; činný oud spolku p. referent právě mu chce v krátkosti říci, aby za několik dní opět přišel, pak že *snad* bude mít kdy. Tu však se podívá mezi druhý a třetí knoflík na levé straně, spatří tam známku společnosti proti týrání lidí, a hned řekne uctivě: „Račte minutku mít shovení, hned svou věc obdržíte.“ To jest následek společnosti proti týrání lidí.

Anebo zas má někdo proces, který by bez společnosti proti týrání lidí jistě kolik let v rozličných kancelářích poležel; ten ale jsa oudem společnosti proti týrání lidí přivěsí k aktům známku svou, a za týden je všechno odbyto. To jest opět následek společnosti proti týrání lidí.

Anebo jsi někam pozván na čaj neb na večeři, domácí dcera právě chce zasednout k fortepianu a zahrát něco, při čem by tě křeče popadaly, ačkoli bys konečně po její hře přece musel být v extási; již ze strachu na tě jdou mdloby, tu však si vzpomeneš na společnost proti týrání lidí, rozhalíš se, a na prsou tvých zaskví se známka; nesmí se hrát, jsi osvobozen! — a to jest následek společnosti proti týrání lidí.

Aneb tě někdo, o kterém víš, že nemůže řeč svou živou mocí skončit, zastaví na ulici, právě když nejvíce spěcháš; vypravuje, vypravuje, ty zoufáš, chceš se již mocí vytrhnout, on však nedbaje na nic lapí tě nemilosrdně za kabát u límce: tu sáhne na známku společnosti proti týrání lidí, zamlčí se, a ty jsi vysvobozen. Takové jsou následky společnosti proti týrání lidí.

A kdož by všechny blahé následky vypočísti dovedl! Jen jediný nejužitečnější ještě dodám. Kdyby někdo čtením svým společnost posluchačskou promrzel, jak lehká pomoc! Jenom se rozevrou kabáty na prsou a okáže se známka! — Ale teď ještě ne, až bude spolek zaveden.

Milencû hrob.

Slze, vřelé slze, z hlubiny duše kanoucí, plakal jsem nad strastným osudem dvou milenců! V rajských chvílech blaženosti lásky zachvátila je černá ruka prozaické zištnosti, neznající co jest spojený dvou milujících srdcí plamen, a necitelně stírajíc s vonných bylin květ a sladkou manu. Ó moje Adélo! ty jediná duše na tomto chladném soběckém světě, která jsi prohlídla do hlubiny mých citů, která jsi jediná v hvězdné, májské noci cítila elektrické tluky srdce mého na prsou svých, kde toliko jasné nebe, dárce lásky a krásy, slyšelo naše žhoucí celování — tobě, moje sladká duše, věnuji tyto soucitné slze, jimiž jsem zrosil hrob nešťastné lásky. Liju je, liju na pěknou tvou báseň, již co blahou upomínku u srdce nosím a mnohonáctekrát denně čítám, a v které se slabounká, něžná liána amerických pralesů toužebně okolo přítele a ochránce svého javora nahoru vine, zdobíc květem svým jeho silné týmě a nalézajíc u něho podpory a záštity proti škůdcům; až pak bujný, zhoubný vítr oba vyvrátí a pochová v jednom hrobě. Krásný to obraz věrné nešťastné lásky: ještě umírajíc pne se liána ouzkost-

livě okolo druha svého a spolu zároveň vadnou a uschnou — umírají.

Než poslyš truchlivý příběh nešťastných milenců, poslyš jej z úst mých, který jsem hleděl na jejich blaho a na jejich hoře, který jsem byl svědkem tajným jejich něžných a blažených hříček lásky. Mnoho se vypravilo a vypsalo rozmanitých osudů milujících, do nekonečnosti jest rozmnožen počet letopisů lásky, ale podobné milence a takové kruté utrpení nenajdeš nikde. — — —

Ona byla krásná jak obličej nebes, krásná jako ty, Adélo má! krásná, jak si každý milenec maluje obraz milenky své v zápalu lásky. Byla samotna: *on* se byl na čas vymknul z měkkého ramene milenky své a pustil v zápas s hmotným světem, vylítl z lůna lásky do nepříznivých končin, hledat přítulného místečka sobě a milence své, a *ona* něžná, trpící, toužebná čekala na jeho návrat unášena jsouc střídavě nadějí a báznί. Viděl jsem na dno duše její, jako vidíme na dno průzračného, čistého, kristalového jezera v Alpách. Kdo vypíše touhu a city milenky očekávající milence svého? Toužebným, položalostným, poloplesajícím okem hleděla mu vstříc v onu končinu, odkud měl zavítat; šumících lístečků se tázala, co o něm šeptají, vysokého sluněčka se ptala, v které krajině ho vidí, větérky vítala, přicházející od něho; při každém zvuku zaklepalo jí srdce radostně: „To je on!“ Tak se rozvitá dechem Ladiným růže toužebně kloní proti slunci, rozvírá vonná ňádra svá žhoucímu paprsku, až umře, až zvadne v jeho plápolu, sežžená ohněm milosti. —

On se navrátil: v zářících se očích radostné blesky vyplněných nadějí šťastné budoucnosti klesli si v objetí bez slova, spojujíce jedním dechem dvoje naděje, dvojí lásku, dvoje štěstí. Plamenem celování mluvili k sobě, v těsném, neskončeném objetí lili si ze srdce do srdce blaženost vzájemné milosti. Jenom světlé jejich oči mluvily o vítaném štěstí, a bystrotou blesku přeletěla jim v bezpamětném objímání dlouhá, dlouhá doba. Konečně, nakojivše se plamen-

ným proudem milosti, přešli v líbezný, hravý rozhovor, v rozhovor kochajících se duší. *On* vypravoval o krušných dobách, o smělém podniknutí, jak zápasil s osudem a vymohl na něm tolik místečka na tom světě, v kterém by se směstnala skromná potřeba milujícího párku; *ona* mu šeptala o šťastných chvílech budoucnosti, jak vzdáleni od zištného, nepříznivého světa sami sobě žíti budou v skrytém, pokojném koutečku. —

Byl jsem opět nepozorovaným svědkem jejich blaženosti, jejich naději v budoucnost, jejich veliké, samostatné lásky; bez závisti jsem patřil na ně, před pamětí mi planulo Tvoje celování, Adélo má! pnulo se rámě mé v duchu okolo Tvého štíhlého těla, a plesajíc těkala mysl má v prvních, rajských dobách naší lásky! Ó kýž bych byl býval v tu dobu jediným svědkem jejich štěstí! Ale viděl jsem ho již, onoho černého vyslance pekla, žíznivého blaha a krve spolutvorů svých, od milenců nepozorován rovněž upíral na ně ďábelský svůj vzhled závisti a egoizmu, a v hanebné, zrádné duši své kul plány na jejich záhubu. Chvěje se na celém těle sledoval jsem v bázni o milence jeho záhubné počínaní, ach oni nevinně hráli ničeho nečijíce; tu najednou vyskočil —

Ano vyskočil černý kocour z lomenice a pohltil v jednom velikém skoku oba nešťastné vrabce; neboť oni byli ti dva milenci, o jejichž v lásce neštěstí jsem zde vypravoval. V okamžení pochoval je onen loupežník v nelidském svém těle bez milosti, bez lítosti; já pak, jak již napřed praveno, zrosil jsem slzami sympatie jejich společný hrob, totiž onoho černého kocoura, a zpíval jsem tuto píseň o neobyčejných milencích a neobyčejné jejich smrti.

* * *

Divíš se, necitelný čtenáři, kterak jest možná takovým lidským způsobem vypravovati o vrabčí lásce? Neodsuzuj mne! mnoho jsem vytrpěl čta vaše zamilované povídačky, než mi napadla myšlénka porovnati lásku větší části vašich románových a novelních párků s láskou vrabčí. A ejhle!

rozdílu velikého nenalézám. Hledal jsem ve vašich pověstech lidi, statečné lidi v plném rozkvětu lidskosti, v lásce, a nalezl jsem nejvíce vrabce, bídné vrabce s komisní, ošumělou láskou. „Nic jiného nedělali, lásku mleli,“ praví nám ilirská národní píseň. Představte nám *pravého* člověka, krále přírody, velikého, vznešeného, ctnostného, podnikavého, bořícího chrámy model, příkladného v štěstí i neštěstí, a budeme vás ctíti, pobožně, vroucně čísti; v bídáckých však vašich hrdinách neuznáváme obraz svůj, a nepřestanete-li nás jimi hyzditi, počneme raději ideál svůj hledati mezi vrabci.

Jelikož jsme módisté.

Bůh nás posilň a naprav, a dej nám bystrost mysli...
„Když Perner umřel“ (*Květy 117*).

Nepochybně že se mnozí čtenářové diviti budou takovému neobyčejnému titulu, ale právě proto, aby se divili, vyvolil jsem si jej. Neníť dost míti pouhý rozum, potřebí právě toho rozumu, který v Lipsku neb v Berlíně od letošního masopustu v módě jest, a nedostatečno též býti pouhým prosťákem, nýbrž komu již hloupost souzena, budiž aspoň hloupým *podle módy*. Titul také právě proto bývá, aby si nikdo dle titulu nikterak pomysliti nemohl, o čem spisovatel jednati míní; takovým způsoben zostřuje se bystrozrakost čtenářů a překvapením působí se libost.

I já jsem se tedy, abych poslední v hanbě nezůstal, vynasnažil takový pikantní titulek vymysliti a některé věci, o kterých několika slovy promluviti hodlám, pod štítem a korouhví módy do světa poslati. Poněvadž pak všichni módisté jen o obyčejných věcech mluvívají, i já se nebudu vylučovati, ba naopak počnu o věci mezi všemi nejobyčejnější — o *vlastenectví*!

Člověk se velice podobá opici nejen dle těla, leč také podle duše: co vidí jiné dělati, dělá také, a neví proč. Z takového opičího temperamentu se i u nás mnohé věci dějí:

ten píše zamilované novely a neví proč, ten vypisuje zamodrchané myšlénky z Grenzbotů a neví proč, ten dává do časopisu básně a neví proč, ten je vlastenec a neví proč, ten posílá z venku dopisy do časopisů a neví proč. Jmenovitě slovo vlastenec pozbylo přičiněním takovýchto pánů celého kreditu. Patriot znamená všude jinde až posavad a znamenalo také u nás před 40 lety řádného muže, jenž s vlastní svou škodou a s mnohými obětmi o to se přičinil, aby národ jeho a otců země zvelebena a před jinými vlastmi oslavena byla. Nemožno tedy ode všech lidí žádati, aby dle takového smyslu byli patrioti; obyčejný člověk stará se jen výhradně o svou a své rodiny výživu, všechno ostatní jest mu nepraktické, hračka, kaprice; když jen jazykem svým co jísti má, mluví-li se jím ostatně ta neb ona řeč, vše mu jest jedno; kdo od takových lidí patriotismus žádá, nemoudrý jest. Zdá se však, že se tak u nás stává; přeložili jsme si patriotu vlastencem, ale s jiným slovem vloudil se brzy také jiný smysl. Když se někteří jmenovali vlastenci, vstoupil do mnoha jiných duch opičí a počali sebe též vlastenci jmenovati, ačkoli jen pivo pili a k tomu české písně zpívali. Jiní zas postoupili o krok dále: zanevřevše proti všemu čtení cizích knih umínili si raději nic nečísti, zato však české knihy spisovati, a na nich se splnila slova písma: že zlý duch když vyjde z člověka, vejde na suchá místa a vezme s sebou sedm jiných horších než je sám a navrátí se s nimi do téhož člověka. Neboť zajisté jest lépe ve vlasti své pokojně pivo píti a české písně zpívati, než spisováním nemoudrých knih vlasti své ostudu rozmnožovati. Přede vším zde míním některé dopisovatele z venkova do Pražských časopisů. Ačkoli častokrát, jak jsem vlastníma očima viděl, ani českému pravopisu se nenaučili, nenechají přece nikde ani kohouta s pokojem zakokrhat, aby o tom článek nezaslali! Neupírám zde, že o založených knihovnách, o besedách, koncertech a bálech národních, o divadle, o štítech, o úřadování v jazyku národním atd. do časopisů zprávy, avšak krátké, jadrné podávány býti mají, to však vždy od

lidí vzdělaných, dospělých, ne pak od principistů a syntaxistů atd. Nejhustější bývají dopisy o provozených divadelních hrách; tu však musíme se zmíniti o neslušnosti, která se proti všemu nadání dosti často děje. Několikráte již jsme si povšimli, *že se hry venkovských diletantů veřejně v časopisech kritikují a hanějí*!! Jaká nevědomost způsobů, jaké hrubiánství! Když hru diletantů v časopise veřejně haním, jest to právě tak jako bych pozván byv u někoho na obědě, pak veřejně v novinách jeho jídla haněl! Avšak opět jen opičí temperament toho původem jest: čtou kritiky a hany o pražských hercích, aneb o knihách, a myslí si, že se již všechno veřejně haněti může. Ovšem že se i při hrách diletantských vchodné platí, to však nikdy hercům, nýbrž k dobrému účelu; hercové vždy hrou svou obět přinášejí, a každý divák má se chovati co host, ne pak co nezdvořilý a pomlouvačný host. Zvláště v poslední době jsme podobný článek čtli o Německém Brodu (ve „Květech“ čís. 104), v kterém nějaký tamější nezdvořák velmi urážlivě hru ochotníků haní. Jestli již takový nevzdělaný člověk nevyhnutelně *pravicí* svou vlasti sloužiti chce, radili bychom mu pomodliti se, aby se mu raději ve chvoštiště obrátila, by tak aspoň vlast zametal, ne pak škrabotinou péra svého hyzdil. Redakce by si pravidlem ustanoviti měly (jak již „Včela“ učinila), aby vůbec žádný článek nepřijímaly, kterého spisovatel by aspoň redakci dle pravého jména znám nebyl. Tak alespoň každý ctí svou za svoje články ručiti musí.

Ostatně jsou však ještě mnohé jiné pamětihodné a důležité místní věci, o kterých by se celému obecenstvu zpráva dáti mohla a měla. Jestli v Koudelkovicích tancovali a česky mluvili, co na tom celé zemi? bez toho snad za deset let již nikde nijak než v národním jazyku mluviti nebudou, ba doufáme v Boha, že převrácenost našich krajanů ani tak dlouho trvati nebude. Kdyby měl každý dostatečné vzdělání, nebylo by o takovém nerozumném modařství ani řeči; jako Francouzi, Angličáné a ostatní vzdělaní národové mluvili bychom i my doma svým jazykem. Zatím se o tu vzdělanost a vůbec

dokonalost přičiňujme: napřed buď každý našinec sám přičinlivý, pracovitý, čestný, vzdělaný člověk, a pak teprv vlastenec. Člověk, který se páchaje špatné kousky nade svou vlastní ctí zapomíná, kterak může vyhledávati čest národu?

Štulcovy „Pomněnky" a Wolfgang Menzel.

Kdož nezná povahu našeho Štulce, duši ohnivou a jemnou, stojící mezi dvěma nepřátelskými živly, které hýbají nynějším světem, a v ustavičném nebezpečenství vězící potřenu býti od jednoho z nich neb od obou zároveň? Právě v „Pomněnkách" r. 1845. vydaných jeví se nejzřetelněji celá ona individualnost Štulcova, a zároveň jsou tyto znělky ustavičnými ozvěnami vlasteneckého i náboženského ducha.

A jak se setkal s naším Štulcem Wolfgang Menzel, nenazývaný jinak po německu než „Franzosenfresser"? Takto: náš professor Wenzig vydal zdařilý překlad Štulcových „Pomněnek", a onen německý kritik podává o nich ve svém časopise „Literaturblatt N. 5." následující mínění, které zde jakožto kuriosum doslovně přeložiti musíme, aby i čtenářstvo naše poznalo smýšlení o nás jednoho z nejvýtečnějších německých literatorů a recensentů:

„Výrodek to (t. j. Pomněnky) v Čechách po nějaký již čas se zmáhajícího panslavismu, plný *vzteklého* nevražení a zášti proti Němcům. Jest to důkaz, jak málo národního taktu naši němečtí spisovatelé a kněhkupci mají mohouce takové věci překládati a německým čtenářům schvalovati. Mezi jiným opěvá básník bojiště Kolínské, kde jak známo Fridrich Veliký první strašnou porážku utrpěl; toto vítězství Rakušanů nad Prusy osobuje se zde, s úplným neuznáváním dějepisu, co vítězství Slovanství nad Germanstvím...... Ano skromný pan Věnceslav Štulc posadí se na Sněžku (nepomně, že ji nemůže ani českým jménem jmenovati) a přivlastňuje zkrátka panslavismu Slezsko a Lužici jako staro-

česká příslušenství. Pánové tedy snějí, že někdy ve Vratislavi, Zhořelicích, Žitavě a proč ne i v Drážďanech, Lipsku, Berlíně, ano i v Hamburku slovansky se bude mluviti a že se tam vyhubí všeliká památka Němců?“ —

Vidíme, jaká jest zaslepenost na světě, když člověk mermomocí viděti nechce. Ejhle! nebudeme se snad k vůli p. Wolfgangovi Menzlovi v Stutgartě z toho smět radovati, že jsou všeteční Prušáci od našich poraženi u Kolína! Ba právě, pane Vlkodlaku Stutgartský! budeme se z toho radovati, a radovali bychom se ještě více, kdyby i u Lovosic, u Prahy a všude jinde bylí bývali poraženi: tak by aspoň naše krásné Slezsko nebylo propadlo a stálo by posud co skvělý kámen na koruně České! Nedivíme se ostatně p. Menzlovi, že nezná čistě české jméno Sněžky naší, mysle že jsme čekati musili, až nás jeho krajané naučí, že se jmenuje „Schneekoppe“; ó milý starý recenzente Stutgartský! jak teprva zpláčeš hořkými slzami, až vydá Palacký svůj topografický slovníček český (nelekej se, bude to již letos), z kterého se ukáže, jak se někdy všechna místa nyní změněná po bavorské a saské hranici čistými českými jmeny jmenovala, patrný to důkaz, že tam Čechové sídlili a že jsou nynější německá jména jen zkažena z českých!

Ostatně ale zůstaňme každý při svém! a ráčejí nám odpustiti, pane Menzel, že jsme Češi, my za to nemůžeme!

Takto praví jistý neznamenitý mudrc:

Nelekej se, synu můj, když na sobě pozoruješ poctivost, upřímnost, náklonnost k někomu a jiné těm podobné vlastnosti; lépe bys ovšem bez nich světem prošel, ale i s nimi se přec nějak protlučeš.

Divná věc na světě, že se za dobrá předsevzetí žádné náhrady nedávají, zlí však úmyslové již trestáni bývají!

Pro jednu věc litoval jsem všechny veliké muže minulých časů — že je smějí posuzovati professoři všeobecné historie na universitách a na lyceích; a pro jednu věc blaho-

slavil jsem všechny veliké muže našich dob — že je nesmějí posuzovati professoři na universitách a na lyceích.

Dlouho jsem skoumal, ale vyskoumati nemohl dvě věci na tomto světě — dí tentýž neznamenitý mudrc — předně, proč jsou sklenáři na ulici tak zdvořilí, že se vyhýbají zdaleka, a za druhé, proč jsou mlynáři a krupaři tak nezdvořilí, že se jim každý vyhýbati musí?

Pamatuj synu slova má a nepohrdej jimi: kdo sám spává do devíti hodin, ať se nediví, kterak jiný může spáti do jedenácti hodin.

Hrdost jest básníku přirozena — synu můj — jak se klaněti tvorům, kterých si do svých novel dle libosti nadělati může?

V jedné věci zřízen jest život ženský dle svatého písma: dělí se totiž na dvě části, první do příští messiáše a druhá od příští jeho až ke konci.

Pozoroval jsem dlouho osudy ženských i mužských a shledal jsem nespravedlnost velkou. Žena, když ztratí miláčka srdce svého, opláče jej v zármutku a v tichosti sama a není kdož by ulevil hoři jejímu; ale muž popíše ještě neštěstí lásky své v dlouhých básních a mnohými verši a způsobí si ještě slávu před lidmi.

Kdo jest úplně pánem nad sebou, nedokazuje tím, že jest velkým pánem, nýbrž že má malé panství — pravil onen neznamenitý mudrc, ale mnozí neporozuměli slovům těmto.

Vlastenectví, láska k vlasti jest oheň: jenom někteří jsou hlavněmi, uhlím, dřívím, které hoří, druzí však a ostatní buď se jen při tom ohni shřívají, aneb si jím svítí, aneb si při něm kaši vaří, aneb i dýmky a cigary si zapalují — pravil onen neznamenitý mudrc, ale mnozí neporozuměli slovům jeho.

Již v starodávném časopise 1787 „Měsíční Spis“ nazvaném čteme psáno: „Jak drahá věc je dobrý rozum!“ A posavad jest dobrý rozum drahá a řídká věc, nyní a vždy a na věky věků. Amen.

V „Orlu Tatranském“ čteme pod rubrikou „Slovanskje zprávi“ doslovně takto: „V tyto dni nás navštívil p. Jos. Pěchovský, jazykozpytec, znatel starých i nových řečí, a v nářečích slovanských výborně povědomý, muž vysoce vzdělaný. Navštívil nás na započaté cestě z Rudna, kde se od rozhlášeného našeho Madvu (?) dlouhý čas léčiti dal. Náhodou padly mu do rukou noviny naše (rozuměj „Slovenskje národňje novini“), z kterých se s velikou pilností učil našemu nářečí. Přijda k nám hluboce učený muž tento nemohl naše nářečí ani dost vynachváliti, mluvil o něm s opravdivým zápalem, cenil je výše než jiná slovanská nářečí pro jeho bohatost, sílu a harmoničnost, považoval za velkou jeho ozdobu četné dvouhlásky a sliboval mu konečně velkou budoucnost (!!!). Obšírněji slíbil že o tom psáti bude a že předloží věc tu učenému světu slovanskému. No to přijdou ty „šprihaviny“ (hanobení) na naše nářečí do pěkného světla! Zároveň s naším nářečím líbil se mu čerstvý, obratný, zádumčivě veselý, pracovitý kmen slovenský, kterému přál všechno nejlepší.“

Až posud „Orel“, a teď my s výkladem. P. Pěchovský, kterého snad já osobně znám, nemýlím-li se, jest ruský student, snad kandidát neb magister university Moskevské na slovesné fakultě, odeslaný na útraty ruské vlády za hranice učit se dále. Tento hluboce a vysoce vzdělaný a učený jazykozpytec, výborný znatel slovanských jazyků a nových i starých řečí, mladý Rus mluvil se zápalem o řeči Štúrově, nemohl se jí vynachváliti, cenil ji nad jiné (snad všechny jiné!) jazyky slovanské a sliboval jí velikou budoucnost! A do jakého světla přijdou pak mínění starého našeho Kollára, Šafaříka, Palkoviče, Josefiho, Seberiniho atd. atd. atd., kteří jsou v té věci jiného smýšlení, až tento Rus i písemně to svědectví p. Štúrovi dá? Radíme p. Štúrovi, aby si ten slib p. Pěchovského „na velikou budoucnost“ raději hned do maďarských desk zemských vložiti dal, aby snad ta věc pak nějak v zapomenutí nepřišla. Tak tedy p. Štúr více věří panu Pěchovskému než Kollárovi, Šafaříkovi? více mladé-

mu studujícímu Rusovi, než starým, zasloužilým Slovákům, kteří horlivost svoji pro vlast již tolikerými pracemi dokázali! Ó rozume lidský, jak jsi ty převrácen, když své libůstky zastávati se snažíš!

Několik listů.

V Moskvě 1. května star. stylu 1843.

Mnohovážený Pane!

Očekávaje pořád nějakou odpověď na své psaní z Kyjeva od 19. ledna star. čísl. nechtěl jsem Vám odsud psáti, nyní však nemohu již déle čekati. Bezpochyby že mi nemáte tak mnoho co psáti, aby to stálo za výpravu na tak dalekou cestu; mně ale tolik nového pořád ještě v hlavě šumí, že bych to ani na knihu papíru nevepsal. Začněme od Kyjeva. Zaplať Pánbůh za pořádek zdejších úřadů! Nevypravil jsem se jak jsem Vám psal 20ho, ale 21ho ledna star. stylu (odpusťte že nepočítám jako syn matky římské církve; již jsem tak přivykl pravoslávii, že se mi zdá evropský kalendář barbarství, ačkoli je lepší a pravdivější než ruský) z Kyjeva a sice na „perekladné“ s ruským oficírem. Seznámili jsme se v Kyjevě, a jeho společnost mi pomohla velmi na cestě, neboť bych byl musil pořád čekat na koně na každé štaci, protože jelo mnoho šlechty na kontrakty do Kyjeva. *Za šedesát hodin* jsem dojel z Kyjeva do Moskvy, totiž přes 113 geogr. mil (793 versty). Neočekávejte tedy nějakého popsání toho, co jsem na cestě viděl; když jsme dojeli na štaci, sotva jsem mohl vytříti bláto s tváři, a již jsme opět jeli tak, že jsem nikdy nemohl sčítat, kolik sedělo na voze nás potkavším lidí. Posavad když si na tu jízdu vzpomenu, jsem jaksi v nadšení. Představte si čtyry silná kola na dvou silných nápravách a na těch nápravách přibité dvě tenké prkna, na těch prknách dva čemodany, na jednom já, na

druhém ruský oficír, před námi na kousku sena jemščik (prostý sedlák bez uniformy, postilion, ale obratnější než celý vídenský Oberpostamtsverwaltung), k tomuto zapřažení tři koně po rusku (pod duhou) jako draci, a máte ruskou extra poštu nazvanou „perekladnaja“, protože vás na každé štaci na jiná prkna přeloží. Zbytečného při celém tomto nástroji není nic kromě zvonce (který zde v Rusi zastupuje troubu a jest asi takový jako u nás při sakristyi) a čtyr na píď širokých prkének přibitých okolo toho prkna, na kterém sedíte, a sice proto, aby čemodan nepadal, nikoli však Vám nezabraňujících spadnout jak a na kterou stranu se Vám líbí. Právě tato svoboda se mi velmi líbila: není Vám nikdy dlouhá chvíle jako v německém Gesellschaftswagen, kde na Vás pořád několik zívajících hub cení zuby. Na perekladné se jedná pořád o život, o nohy, o krk a jiné velmi ku zdraví užitečné věci, a proto máte co myslit a není Vám čas dlouhý. Jak dosednete, jemščik obtočiv dobře opratě okolo ruky, ohlídna se k Vám řekne: „děržis, bárin!“ (pane), hvízdne a již nevidíte světa; sehnete hlavu dolů, aby Vás vítr povstalý čerstvým jetím dozadu nepřevrátil, a okolo Vás na všech stranách tak skáče bláto v rozmanitých formách, velikostech, řídkosti všelijaké, že jsem si přitom nechtíc vzpomněl na Boha otce, jak (podle Rafaela) letí v chaosu a dělá z rozličných okolo lítajících kusů zemi. Snad Vám povědomo, že v Rusi není dělaných silnic: vyměří se od města k městu široký kus země, větším dílem přes třicet sáhů šířky, a na něm má každý bez mýt právo jezdit si jak chce a jak může; přitom lehko poznáte, kde vede silnice, protože na ní bývá obyčejně tolik bláta, jak mnoho je potřebí, aby se vůz až pod nápravy propadal; někdy bývá i po stranách několik stromů. Celou štaci (obyčejně tři, někdy přes čtyry míle) koně ženou jedním cvalem, leda že je jemščik asi třikrát zadrží a sice tenkrát, když se mu již tolik nashromáždilo v tváři bláta, že nic nevidí a přinucen bývá protříti si oči. Vidět tedy, že není tato perekladná pro slečinky; pro mne ale jako by schválně byla zřízena: měl jsem posud

málo takových vyražení jako byla jízda z Kyjeva do Moskvy. Naše pošty by ani za dvě neděle nedojely na takové cestě; avšak i my jelí druhou polovici z Hluchova na saních.

Letošní zima byla nad míru teplá; Dněpr již tenkrát rozmrzl, a nás na prámě převezli; proto bylo v Kyjevě na kontrakty seno, oves, dříví atd. velmi draho, protože to všechno z za Dněpru přivážejí, a tenkrát přes led nemohli a převoz pro velikou šířku vody tak byl dřahý, že žádný sedlák tolik peněz riskovat nemohl. Stálo tam pořád do sto vozů čekajících na převoz se zbožím z Moskvy.

Já jel na Orel a Tulu, o nichž nic víc pověditi nemohu, než že mají zelené plechové střechy, které na sobě sníh netrpí a velmi hezky sluší městu, když všecko pokryto sněhem. Tula jest přemilé město; této frázi neporozumí nikdo, kdo ruské město neviděl. Krásné dřevěné z venku malované domy, plno sloupů se zelenými plechovými střechami, ploty malované s rozmanitou řezbou, chrámy poseté věžemi, lid pestrý, plno ekipáží po jednom, dvou, třech a čtyrech koních, a koních bujných, strojných, úprava řemenná překrásná, kterou krom Rusi nikde nevidíte; mezi nimi národ prochází se vážný, s dlouhými vousy, v talářích, jako proroci starého zákona; plno krámů a roznašečů zboží po ulicích atd. Rozumí se, že to jenom „gubernský gorod“, neboť obyčejné město jest pouhá veliká ves. Já se do všeho toho a do ruského národu tak zamiloval, že budu dlouhý čas všechno nad míru chválit, než se tak daleco zpamatuji, abych mohl holou pravdu pověditi bez ukrášení. Avšak i Vy byste se mnou byl jednoho mínění, neboť tomu kdo se jenom pořád díval na naše prosaická města, které zasluhují jenom název německý „Wohnmaschinen“, kde jeden dům jako druhý, pouhá zeď, okno, dvéře a trouba dešťová: tomu jest ruské město pravý ráj; zde má skoro každý domek svou zvláštní, krásnou architekturskou formu, a což Moskva! Kdyby bylo možná rozsypat ji „kamennou matičku“ po celé Evropě, ještě by se z ní dostalo každému městu několik krásných stavení. Tu radost, kterou mívám, kdykoli po ulici jeda na domy se

dívám, nemohu nijak ve Vás psaním svým vzbuditi; zůstavuji to oustnímu popsání, až se někdy v naší Praze opět po poutěch svých shledáme.

V Moskvě 3. května 1843 (začato).

Obrázek většího divadla v Moskvě. To jest ten znamenitý divadelní dům. Nyní ho vnitřku obnovují, očekáváme císaře. Darmo popisovat zkrátka divadlo mezi všemi divadly nejdivadlovitější. Bývám tam dosti často, a sice blízko orkestru v lóži knížete Golicina. Hraje se dosti dobře; ale není dobrý výbor. Jaký pán, takový služebník; jaké publikum atd. Gogolovy kusy jsou ještě nejlepší.

* * *

Nemohu všechno, co jsem posud spozoroval, vypsati, neboť mám již nyní ohromné materiály za čtyry měsíce. Všechno co nové, napřed nevídané, hned zapisuji, a když mně napadne dobrá, beru některé z těchto materialů a pracuji je na čisto, t. j. v také formě, jakou před naším publikum míti musí. Do Prahy jsem posud nic neposlal, raději počkat a důkladněji vypsat. — Vám v tomto listě sděluji, co se literaturních záležitostí ruských a mých osobních týče. Literatura ruská není v tak dobrém stavu jako obyčejně myslíme; ona má před naší českou jenom tu přednost, že jest paní bohatá, že má „děngi"; kdybychom my měli tolik zlata, dovedli bychom vytřepat z rukávu tolik špatných knih jako páni Rusové. Zato ale chybí ruské literatuře jedna malá věc, ale taková krásná a Bohu milá, že pevnou naději mám, že naší ubohé literatuře pomůže na Parnas; myslím: nezištnost, pravou upřímnou vytrvalou práci a lásku k národu svému. Pochybuji aby bylo v celé 60timilionové Ruské říši tolik upřímných vlastenců jako v jediné Praze; bohatství kazí lidi. Největší díl ruské literatury vleče se v *ohromných* časopisech; kdo by uviděl ty na tři prsty tlusté knihy, které

měsíčně vycházejí, a nevěděl, že v nich je pouhé harampatí, plesal by nad bohatstvím ruské literatury. Zabijákem ruské literatury jest „Petěrburk“; tam má hlavní sídlo ona nenárodní strana literatorů, která se ďáblovským úsilím o to stará podkopávat rozum i mravnost šlechty vším neřádem francouzské, německé a jiných cizozemských literatur. Jenom zde v Moskvě jest několik mužů opposicí proti nim, ale posud velmi slabá, neboť i Moskva nejvíce se žene po cizině a největší díl vzdělanějších jest takový jako Petersburkští. K tomu si přimyslete nemravnost *summae classis*, která ve vyšším obecenstvě ruském panuje a která Vám posud byla neznáma, kterou byste musil zde poznati! Věřte, my nemáme jim posud co závidět. Vyšší stav má býti květ nižšího, ale zde jest vyšší stav vývrhel, špína nižšího! Ruský sedlák a kupec zasluhují čest a slávu před celým světem, velikost charakterů těchto dvou tříd ruského národa jest posud nejmilejší mou myšlénkou, takový národ není v celé Evropě, a až on se někdy prodere na vrch, až on sebe ukáže světu sám, tenkrát poznají, co jest ruský pravoslavný národ. Posud jest to co se ve světě jako Rus okazuje jenom hromada žroutů, hráčů, ukrutníků a k.... níků. — Učených prací jest velmi málo, neboť málokterý z ruských literatorů má kdy sedět a úsilně pracovat: obědy, večery, „sobranije“, návštěvy nedají jim chudákům ani přijíti k sobě. Mnohé z těchto špatností nedají se zde psáti, počkáme s nimi až později, a jmenovitě hlavní příčinou všeho toho jest věc tak choulostivá, že musíme vyčkati času.

Já měl štěstí přijíti mezi nejlepší muže, kterými by se mohla Rus chlubiti, kdyby jich uměla ocenit a nehleděla jako selská nevěsta na pouhý lesk a šum. Já sám nebydlím u Pogodina, jak jsem myslil, ale u Ševyreva, Vám dosti známého z „Dennice Varšavské“. V našem domě a u Pogodina jest středotočka (střediště) celého národního upřímného úsilí o zdokonalení ruské literatury. Chomjakov (básník), Pavlov, Sněgirev, Kirjejevský jsou pořád u nás. Gogol sám nebydlí v Moskvě, ale zato jest u nás (u Ševyreva) sklad jeho spisů

a od nás prodávají se knihkupcům. Odbyt na ně jest ohromný; „Mrtvé duše“ již jsou rozprodány, ačkoliv jest exemplar za 14 zlat. v. č., NB. jenom jeden díl. Mně samému zbývá dost času pracovat, a knihovna *Ševyreva* (velmi bohatá německými, francouzskými, *vlaskými* a vůbec všech literatur knihami, protože on prof. slovesnosti), *Pogodina* historickými a starými ruskými, *Boďanského* slovanskými, tak sice že nemyslím, aby kde jinde byla tak krásná sbírka slovanských kněh ve všech nářečích jako u něho, pak universitní zdejší slouží mi podle libosti. Nejčastěji bývám u Boďanského, protože jenom u něho jsou všechny časopisy, jmenovitě i „Květy 1843“, ale bohužel jenom 4 čísla posud.

Boďanský přednáší letos Safaříkovy „Starožitnosti“, „Národopis“ a český jazyk. Moskva tedy byla první město ve světě, kde „Zeměvid slovanský“ ex offo. visel na tabuli a kde se spisu Šafaříkovu studenti ex offo. učili. Divné souzení boží! Šafaříka v Moskvě lépe znají než v Praze; on sám jistě o tom nepomyslil, že jeho dílo znané sotva v Praze bude 250 mil od Prahy školní knihou. Při zkoušce každý student musí zodpovídat jednu cedulku ze „Starožitností“, jednu z „Národopisu“, a pak musí čísti, překládati a grammaticky vykládati některou stranu z nějaké české knihy. Dnes 3. května byl jsem pozván od p. Boďanského při zkoušce. To byla radost pro mne, jakou jsem dlouho nepocítil. Přijdete do universitetu, paláců nádherného, okolo Vás se točí plno oficírů v třírohých kloboucích s modrými výložky a kordy (studenti), sám popečítěl universitetu (t. j. představený všech škol a professorů, pán asi takový jako Chotek v Praze, hrabě Stroganov) v velikánckých zlatých nadrámcích (epoletách), plno představených posetých řády všeho druhu, a mezi všemi těmi „mundírami“ já ubohý Čechus jako havránek v černém fraku. Na stole leží rozložena mapa „Zeměvid“ a „Erbenovy písně“, „Deklamovánky“, Kampelíkův „Čechoslovan“, „Ohlas písní ruských“, „České besedy“, „Kytka“, „Slovanské nár. písně“ Čelakovského atd. Pan hr. Stroganov po rekomendaci Boďanského posadil mne vedle sebe za stůl a pořád se mne na všelicos

vyptával a rozmlouval velmi přívětivě. Studenti řezali „Šafař. Starož.“ a „Národopis“ jako do jitrnic, Boďanský pořád jenom křičel: „Prekrásno, prevoschodno!“ Sám hr. Stroganov mně povídal: „Nemyslite si, že u nás všichni studenti tak mnoho umějí jako tito, to jsou nejlepší!“ Ale těch nejlepších nechtělo nic ubývat, jeden víc než druhý! Když však začali brát české knihy do ruky, české knihy, které v Praze neznají a jenom po krámích váleti se nechávají, když je začali tito páni Rusové a Poláci (neboť zde na univer. třetí část Poláků) čísti a překládati, byl jsem jako v pátém nebi; obličej se mi jistě musil svítit jako měsíc radostí. Pánům Polákům to ovšem dobře svědčilo! Však ráčíte dobře vědět co myslím; znám Halič. Já (abych se pochlubil) udělal zde mnoho dobrého častým navštěvováním studentů a jmenovitě Poláků, vyhnal jsem jim z hlavy hloupé předsudky, co by se bylo Boďanskému nikdy nepodařilo; já jako nestranný soudce našel důvěry, kterou Rusovi nechtěli dáti.

Máme zde jednoho Bulhara, který studuje a pak bude ve své vlasti vyučovati mládež; jenom škoda ho, že málo pracuje. Od něho jsem se dověděl velmi mnoho dobrých věcí o Bulharsku.

Ačkoliv jsem posud do žádného z našich časopisů nic neposlal a odkládal to vždy na další časy, přece sotva se zdržím nepsati do „Květů“ o této zkoušce a při této příležitosti o universitě a slovanství Moskevském.

Ku konci května pojedeme na „daču“, to jest do vsi na dva měsíce, čtyrycet verst od Moskvy na Smolenské silnici. Hodlám ruského sedláka dobře seznati, an již dosti po rusku mluvím, protože nemohu kromě s Boďanským jinak mluviti. Velmi pilně sbírám všechno národopisné, a asi za pět let budu míti notné materialy. I o Vaši statistiku jsem se již postaral, nakoupil jsem všechny knihy, které do toho oboru patří, a budu hleděti dostavit Vám i obrázky a plány; jmenovitě o Petrohrad, Moskvu, Kyjev, Kazaň, Odessu a vůbec větší města se důkladně postarám. Také Vám posílám do kuchyně několik tuctů epigramů, které mi Pánbůh na-

dělil; do tisku je nedávejte, poněvadž za to nestojí. Byl bych Vám jich poslal ještě víc, ale nejste theolog, a nejvíc mých epigramů padá do paruky ss. theologii dle staré známosti. S strany „Jehelníčka“ Vás ale prosím zachovati dobře inkognito, neboť jsem ho v prvním zapálení (popudila mne ta jistá kytka Ivana Čecha, nemotorná bez vkusu) poslal do Prahy a sice do „Květů“; ovšem že ho Pospíšil sotva vytiskne, přece však bych nerad měl hned nyní s těmito pány mrzutost, kteří snad všichni žertu a obzvlášť tak pichlavému nerozumějí a nechtí rozuměti. Rozumí se, že jsem to poslal bez příjmení s puntíky a neposlal jsem zrovna Pospíšilovi a navedl věc tak, aby mohl myslit, že to opravdu ženská napsala; snad se dá zdvořilostí obměkčit a vytiskne. Zasluhovaly by to dílem všechny, které jsem vybral, aby jich bylo zrovna devět, jako ve „Květech“ 1843 č. 58.... Nevím jak to půjde těm pánům pod nos, ale jest potřebí aby je někdo časem zbodnul, aby si již tak brzy na vavřínové věnce nesedali. Některé ale z těchto epigramů bych za žádnou cenu nechtěl přivésti v svět a známost, neboť bych tím jenom některým vlažným a zlobivým odpůrcům dal zbraň do rukou na nás, což jistě nechci a líto by mi bylo býti toho příčinou. Rozumím zde totiž některé satyrické epigramy týkající se Čech. Kdo se chce Čechům vysmát, ať si dělá epigramy, ale jen sám pro sebe aneb pro některé; cizími nápady se ale vysmívat je jistě sprosťáctví. — Přál bych si být doma. Co mi píšete o panu Erbenu, jako byste sypal perly. Ačkoliv pana Erbena sotva osobně znám, přece si ho vždy tuze vážím, neboť opravdu mnoho pracuje a mnoho dobrého od něho očekávám sám pro své ponaučení. Kdyby zde jen byl „Věnec“! Nepochybně to jsou verše, a já nyní obzvlášť jsem do veršů jako zapálen. Také o „Včele“ jest důležitá věc; já myslím že Klučák není nepřítel češtiny.... Tak již tedy všude se platí za české spisy honorar! Radostná zpráva nám, budoucím spisovatelům ex offo. — Stögrovi ale, neudělá-li to žádný dřív, já sám až se vrátím lousknu něčím smradlavým a pichlavým pod nos, aby podruhé zbytečně neštval naše

ubohé dramatiky. Však on sám pochoval naše divadło. Při té příležitosti nemohu zamlčet některé myšlénky o českém divadle dle svého sprostého rozumu. Na akcie stavět divadlo české není dobrá spekulace, leda by nějaký veliký aristokrat o ně pečoval a NB. připlácel. Neboť samostatné divadlo zaraziti a udržeti se ctí a velikými platy aktérů nemůžeme. Nepodaří-li se tedy takové podniknutí, zarazí se tím českému divadlu na mnoho let smrtelná rána. My jenom chybujeme, že posud vystupujeme tuze skromně, upejpavě, a tím, jako vůbec ve světě, daleko nedojdeme. Dupnout si na Stavy, říci jim zrovna do očí: „Což pak my Češi, panující národ v Čechách, budem platit na německé divadlo, a na české žebrat? he? Kde pak jste to páni Stavové viděli, aby evropský šestimilionový národ neměl ani divadla?“ Nesmíme zapomínat, že jsme my Češi panující národ v Čechách . . . . . . To si myslím, žeby se pomocí p. arc. Štěpána vymoci dalo, aby s počátku aspoň dvakrát za týden od 7 do 10 česky hráno bylo a německy od 4 do 6, obzvláště když Stavové jsou v opposici. To nedorozumění mezi ním a Stavy bychom měli použit a dobře vydojit. Pak až Stögrovi vyjde kontrakt, musí se o to dbát, aby někdo z vlastenců přejal divadlo, a tak se dá poznenáhla německé divadlo odstrčit. Napřed se může zničit německá opera, a Němci sami budou chodit do české, bude-li výborná; opeře tak žádný nerozumí (slovům). Za dvacet let si troufám vytlačit německé divadlo v Praze diplomatickými skoky na to místo, kde je nyní české. Musíme se ale postarat o originalní kusy a dobré překlady; přičiníme-li se, Pánbůh požehná. Jen si dupnout! Až jen já tam budu, uvidíte že zavedu docela nový styl v našich vlastenských spisech a záležitostech. My sami nevíme co jsme; dělejme jen větší pány, dejme klobouk na stranu a brady nosme o několik coulů výš; nesmíme zapomínat, že jsme také jeden z národů mezi Němci a Rusy, o který se tito dva perou, a „inter duos litigantes tertius gaudet“. Rozumět tomuto latinskému přísloví naučil jsem se teprv u Vrabčích hor. — Císař pán náš nám

jistě nyní co slušného dovolí, budeme-li jen oč prosit. Více o tom promluvíme.

Ještě také mám jednu prosbu: račte v pověsti „O tom, jak se rozhněvali pan Matěj s panem Matoušem“ přetrhnout a vymazat to poznamenání, v kterém Kohla ctím, že řekl o ruské církvi, že ženských nepřipouští k zpěvu; neboť jsem na jiném místě jeho spisu našel, že sám byl v jeptišském klášteře a slyšel je zpívat. Dělal bych mu tedy křivdu, ale ne zcela, neboť patrně zapomněl, že to sám slyšel. Budu mít beztoho ještě na sto příčin a příležitostí, poklepat ho trochu přes prsty. Já ho zde pilně čítám a již napřed si všechny chyby zapisuji, kterých nadělal na kopy.

Panu Fr. Palackému.

V Brixenu dne 23/12 1851.

Vysoce Vážený Pane!

Nevím, ráčíte-li již odjinud vědět nejnovější můj osud, ale jsem vypovězenec z Čech do Tyrol. Včera jsem byl přivezen od policie do tohoto tichého údolíčka alpejského. — Jak nepochybně sám si pomysliti ráčíte, nedal jsem sám ze své strany ani nejmenší záminky neb příčiny k takovému nakládání se mnou: od té doby, co jsem „Slovana“ vydávati přestal, choval jsem se zcela politicky tiše, a v Německém Brodě měl jsem úmysl tuto zimu ve vší tichosti seděti mezi knihami a těšil jsem se skutečně po tak nepokojných rocích na nějakou dobu tichého studování. Ale jinak bylo psáno v knihách osudu, čili raději libovlády Vídeňské. V noci od 15. na 16. prosince po druhé hodině byl jsem probuzen, u postele mé stál vrchní policejní komisař z Prahy pan Dedera s podkrajským Brodským baronem Voithem a žandarm s flintou. Moje žena nebohá byla celá vyděšena. Oznámeno mi, abych hned se oblékl a odjel, že mám na rozkaz ministerstva odvezen býti kamsi, kdežto dle rozkazu bydliti nucen budu. Místo ono mi nemá býti oznámeno až za hrani-

cemi českými. V pláči rodiny své, matky, sestry, ženy atd. (neboť nevěřily slovům tohoto tajnostného rozkazu, nýbrž obávaly se něčeho horšího) opustil jsem otcovský dům; sám jsem měl více lítosti než zlosti! Před domem stáli opět žandarmové, a do jejich kasárny šla také naše cesta. Tam před domem stál již poštovský vůz zapřažený, vypraven jest jenom kurýr do Kolína k telegrafu se zprávou, že se razzia podařila, a odjeli jsme hned silnicí k Vídni. Žandarm na koni provázel kočár, ve kterém se mnou seděl dotčený komisař a jeden převlečený policajt z Prahy. Jeli jsme přes Jihlavu, Batelov na Jindřichův Hradec, kdežto jsme nocovati musili, poněvadž se nám kočár porouchal, neboť cesty byly nejhorší. Odtamtud jsme se dali přes Budějovice, Linec, Salzburk, Insbruk až sem do tohoto zákoutí rakouského. Cesta trvala až do 22., nebo včera ráno jsme sem teprva dorazili, ačkoli jsme měli dosti lehký kočár a obyčejně tři, někde i čtyry koně. V Alpách jest všude mnoho sněhu a cesta příliš špatná.

Musím uznat, že komisař Dedera se mnou zacházel na cestě velmi vlídně a musil míti také instrukci podobného druhu. Pozornost, jakou mi vláda na této cestě proukazovala, nezapomenu nikdy: všude pracoval telegraf jen což děláš, všude bylo pro nás již připraveno v hostinci, kam jsme zavítali, a jako strážní duchové očekávali nás sluhové policejní (vždy ovšem jen převlečeni, aby se zachovalo dekorum a inkognito). Jakousi trpkou ironií naplňovalo mne vždy veselé troubení postillona, s kterým jsme vjížděli do každého místa. Také zde jsem byl přijat nad obyčej zdvořile; bydlím v hostinci, častován od vlády, a praveno mi, abych si poroučel čeho mi se zachce, abych si v ničem nedostatku nepřipouštěl. Vláda všechno zaplatí!! Ó! pokroky neobyčejné, které činí naše vláda v civilisaci. —

Příhody své na cestě nebudu popisovat, ačkoli byly dosti znamenité. Přihodilo se mi mezi jiným v Alpách, že se nám koně zplašili, že ostatní z kočáru vyskákali a já sám (ani kočí ne) na kočáře zůstal a čtyrmi koňmi cvalem do

své deportace ujížděl, až se mi poštěstilo oprati se zmocniti a koně zastaviti. To všechno hodlám časem svým humoristicky popsati, neboť ráčíte pozorovat, že ani zde jsem neztratil dobrou mysl a přede vším své staré smýšlení.

Život zde povedu velmi podivný, a naděje na vysvobození z tohoto vězení tyrolského nesvítá mi snad pokud se záležitosti francouzské nerozhodnou. Těmto jen mohu posud připisovati svůj osud nynější, jiné rozumné příčiny alespoň nevím a vymysliti si nemohu. Také nevím, kdo vlastně jest původcem mého deportování (které oni jmenují Confinirung); rozkaz byl od Bacha, a zde mi pravili mimochodem u krajské vlády, že to stvrzeno jest...... Komisař měl plnomocenství od Clama de dato 12. pros. na rekvisici vojska, kdyby zapotřebí bylo, z čeho soudím, že snad můj osud rozhodnut byl u vyšší vlády, která jest nad ministerstvem. — Tolik o události. Co dále, nevím; úmysl můj jest mlčeti, nastavit záda a trpět. Prosit neb domlouvat se nehodlám, ani protestovat a odvolávat se: bylo by to dílem nadarmo, dílem proti mému srdci. Myslím sobě: Nevědí co činí!

Prosím, račte toto moje psaní sděliti známým, a jestli možná sám aneb někdo jiný psaním mne potěšiti v tomto slzavém údolí. Milostpaní ruku líbám a celé rodině se uctivě poroučím, jakož i všem stejnověrcům. Zdá se již, že určen jsem k tomu, abych dostával poličky *per procuram* za ostatní. Moje žena přijede nepochybně do Prahy a bude u Jarošů, alespoň jsem jí to radil, aby měla příjemnější život. Račte mne zachovati v lásce své a býti ubezpečen o srdečné a upřímné oddanosti mé. H. B.

Psaní toto dáno na poštu dnes večer; dnes jde večer pošta odsud vzhůru.

